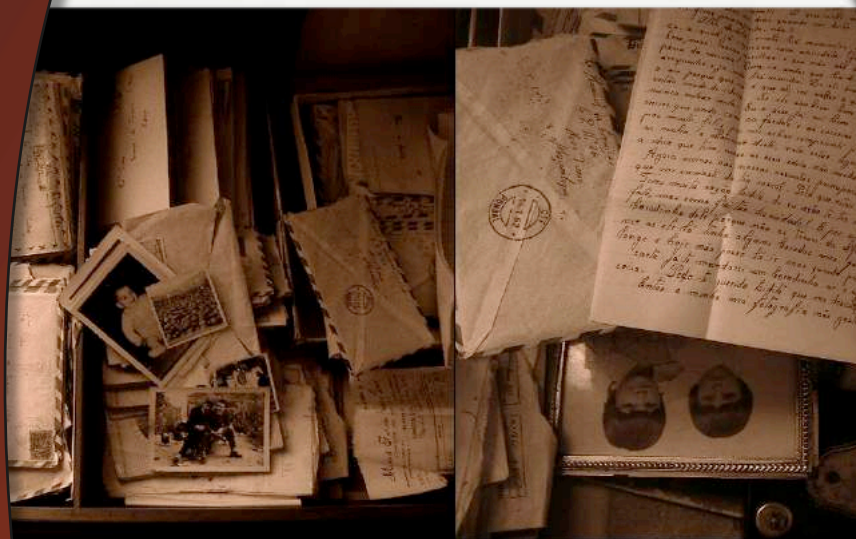

НЕКАДА ДАВНО... ЖИВЕЛИ СМО ЗАЈЕДНО

Заједнички рад са
мултиперспективним приступом

23 радионице

1900-1945

23 радионице

НЕКАДА ДАВНО... ЖИВЕЛИ СМО ЗАЈЕДНО

Заједнички рад са мултиперспективним приступом

ЕУРОКЛИО - ХИП Удружење наставника и професора историје, историје и
повијести Босне и Херцеговине
ХУНП Хрватско удружење наставника историје
УДИ- ЕУРОКЛИО Удружење наставника историје Србије,
Словеначко удружење наставника историје,
АНИМ Удружење наставника историје Македоније,
ХИПМОНТ Удружење наставника историје Црне Горе,
ШМХК Удружење наставника историје Косова

1900-1945

САДРЖАЈ

Увод	4
------------	---

Богати и сиромашни

1 <i>Един Радушић, Бахрудин Беширевић</i> Јабука раздора - Аграрно питање у политичком и друштвеном животу Босне и Херцеговине за време владавине Аустро-Угарске	7
2 <i>Арбер Салиху</i> Аграрна реформа, и њен утицај на различите делове земље.....	15
3 <i>Ирена Параџиќ - Ковачић, Вања Зидар Шмиц</i> Економске разлике у првој Југославији	25

Свакодневни живот обичних људи

4 <i>Емина Живковић</i> Нека питања о "демократији" у Краљевини СХС	37
5 <i>Љиљана Лазаревић</i> Свакодневни живот у Краљевини СХС (Југославији) 1918 - 1941.	45
6 <i>Бојана Дујковић - Благојевић</i> Школски живот деце у Краљевини Југославији	55
7 <i>Бојана Дујковић - Благојевић, Самојко Џеџановић</i> Писмени или послушни, Образовање у Краљевини Југославији.....	65
8 <i>Фетнан Дервиш</i> Једнако образовање за све? Изазови образовања на Косову у Краљевини СХС.....	73
9 <i>Сања Переша - Маџука, Игор Јовановић</i> Југословенски Сокол - чувар националног идентитета.....	85
10 <i>Игор Јовановић, Сања Переша - Маџука</i> Фудбал и диктатура	95
11 <i>Денис Детлинг</i> Уметност и режим	105
12 <i>Ненад Перошевић, Милош Вукановић</i> Пропаганда у Другом светском рату	115
13 <i>Ненад Перошевић, Милош Вукановић</i> Живот партизана	123

Убиство као политичко оружје

14 <i>Мелиса Форић</i> Сарајевски атентат	135
15 <i>Кити Јурица - Корда</i> Пуцњи у парламенту	151
16 <i>Ивана Добривојевић, Горан Милорадовић</i> Угрожена држава? Тероризам у Краљевини Југославији.....	161
17 <i>Мире Младеновски</i> Атентат у Марсеју	173

Конфликт и сарадња

18 <i>Мире Младеновски</i> Балкански ратови - Ратови за слободу или освајање?.....	183
19 <i>Иљо Трајковски</i> Париска мировна конференција - Стварање заједничке државе Краљевине СХС и велике силе...201	
20 <i>Доника Џемајли</i> Отпор мањина - Пример косовских Албанаца у Краљевини СХС.....	217
21 <i>Ирена Параџиќ - Ковачић, Вања Зидар Шмиц</i> Сви против свих - случај Словеније.....	231
22 <i>Марјета Шифрер, Хелена Мешњак</i> Деца у другом светском рату	247
23 <i>Ненад Перошевић, Милош Вукановић</i> "Не знам чији су авиони, али бомбе су наше." - Савезничко бомбардовање Југославије у Другом светском рату.....	257

Учесници пројекта	265
--------------------------------	-----

Увод

Ова књига је резултат интензивног заједничког пројекта удружења наставника историје из земаља бивше Југославије, уз укључење шире регије, Европе и света, под покровитељством ЕУРОКЛИО-а, Европског удружења наставника историје.

ЕУРОКЛИО је основан 1992. на захтев Савета Европе, ради изградње веза на пољу историје између професионалаца из свих делова тада тек уједињене Европе. ЕУРОКЛИО је почела као кровна организација која је окупљала 14 асоцијација из 14 углавном западних земаља, да би данас нарасла до широко распрострањене мреже од 44 асоцијације чланице и 15 придружених чланица из 52 земље.

ЕУРОКЛИО подржава развијање одговорне и иновативне наставе историје и грађанског образовања, промовишући критичко мишљење, мултиперспективност, међусобно поштовање и укључивање контроверзних тема. ЕУРОКЛИО заговара разумну употребу образовања из историје и културног наслеђа у изградњи и продубљавању демократских друштава, повезујући професионалце преко граница заједница, држава, етничких група и религија. Настојимо унапредити квалитет образовања из историје и грађанског образовања кроз изградњу способности наставника, те налазећи и примењујући иновативна наставна средства.

Партнерство између ЕУРОКЛИО-а и удружења наставника историје у земљама бивше Југославије почело је 2003. пројектом Историја на делу – припремање за будућност, Босна и Херцеговина, Хрватска и Србија (2003–2008). У 2008. години, у оквиру овог пројекта, објављена је јединствена и награђена књига додатних наставних материјала „Обични људи у необичној земљи. Југославија између истока и запада. Свакодневни живот у Босни и Херцеговини, Хрватској и Србији (1945–1990)“ на 4 језика, а преко 500 наставника историје прошло је обуку за коришћење тих материјала. Историју на делу провели су ЕУРОКЛИО-ХИП БиХ (Удружење наставника историје Босне и Херцеговине), ХУНП (Хрватска удруга наставника повијести) и УДИ-ЕУРОКЦЛИО (Удружење за друштвену историју Србије), у сарадњи са Удружењем наставника историје Словеније и АНИМ-ом (Удружењем наставника историје Македоније).

Нови пројекат

Током 2011. ово партнерство међу удружењима је проширено и продубљено на нови пројекат под називом Историја која повезује. Како предавати осетљиве и контроверзне теме у земљама бивше Југославије? (2011–2014). Као равноправни, укључени су нови партнери: ХИПМОНТ (Удружење наставника историје Црне Горе), СХМХК (Удружење наставника историје Косова), а ојачана је и сарадња с удружењима из Македоније и Словеније.

Овај заједнички подухват је првенствено имао за циљ да ојача наставу историје путем размене између колега и вршњака из других земаља, те изградњу капацитета и заједничких образовних алата, укратко: Историја која повезује. Тај рад такође подржава изазове и развијање подучавања историје, промоцију регионалне сарадње и професионалног развоја међу удружењима, наставницима и историчарима, на националном и интернационалном нивоу. За ученике, подржава се развој критичког мишљења и разумевања регионалне историје, те учење историје путем учења вештина и развијања способности. За ширу друштвену заједницу, у којој је образовање камен темељац, овај пројекат подржава међусобно разумевање, промовише мир, стабилност и демократију у регији. ЕУРОКЛИО и организације чланице сматрају да се овим пројектом унапређује процес помирења.

У оквиру пројектних активности, нарочит нагласак стављен је на развијање савремених метода подучавања историје и наставног процеса у целини. Бирајући болне и контроверзне теме и приказујући их у облику свеобухватних модула, заснованих на изворима и истраживању и спремних за употребу у учионици, намеравали смо подстакнути критичко размишљање и развити свест о томе да неко други можда неће имати исту интерпретацију „наше славне прошлости“.

Додатни, иновативни материјал за наставу историје намењен је ученицима завршних разреда основних школа и ученицима средњих стручних школа и гимназија. Овај материјал им омогућава да искусе позитиван приступ регионалној историји за период 1900–1945. Методолошки приступ одговара захтевима савремене наставе историје у перспективи развоја регионалне сарадње, а признат је и од стране Савета Европе (2001:15 и 2009:1880), у препорукама Унеска, те у Кључним компетенцијама за целоживотно учење Европске уније (2008).

Међународни пројекат

Међународни тренери и саветници из Финске, Исланда, Израела, Јужне Африке, Швајцарске и Уједињеног Краљевства (Енглеска, Северна Ирска и Шкотска) одржали су активне тренинг радионице и поделили своја искуства из области наставе историје у њиховим земљама, те обучили ауторе о томе како да раде с образовним материјалима заснованим на изворима и истраживању о исходима учења.

Представници удружења наставника историје из Албаније, Бугарске, Финске, Грчке, Исланда, Италије, Холандије, Норвешке и Швајцарске учествовали су као посматрачи у различитим радионицама за ауторе и експерте у пројекту и поделили своја виђења и ставове, као стручњаци и као ученици.

Аутори, експерти и остали на овом пројекту могли су унапредити своје вештине за спровођење креативног и модерног приступа подучавању историје. Унапређујући своје способности, поделили су нацрт образовног материјала у различитим срединама, укључујући Естонију, Израел, Северну Ирску и Украјину.

Током три године рада на пројекту, више од 260 учесника било је укључено у разне активности, попут радионица, пилотирања радионица у учионици, семинара, студијских посета, предавања и међународних конференција. То им је омогућило да развију нове вештине и способности, али и да ојачају капацитете организација цивилног друштва у региону.

Захвалности

Овај пројекат и материјал у вашим рукама омогућили су својом подршком Савет Европе и *United Nations Alliance of Civilizations* у 2010. години, те структурном и континуираном подршком фонд Отворено друштво – Програм за подршку образовању и Министарство спољних послова Краљевине Норвешке. Они су препознали потребу за повезивањем и јачањем сарадње у региону, што је омогућило да друштва на овом подручју буду део промена и да дају свој допринос процесима унапређења наставе историје у Европи.

Свесни смо да се навике тешко мењају и да је сваки процес промена у подучавању спор и невољан, али верујемо да је овај допринос значајан и вредан. Изражавамо захвалност за уложени труд ауторима радионица, који носе пуну одговорност за садржаје чији су аутори, али исто тако захваљујемо и осталим учесницима у пројекту, укључујући истраживаче и наставнике историје који су били део ове јединствене сарадње у име удружења наставника из којих долазе.

С овом публикацијом, која се сврстава међу вредне наставне ресурсе, можемо бити сигурни да су иновативне методе у учењу и подучавању неких осетљивих и контроверзних историјских тема у овој регији у периоду од 1900. до 1945. добиле позитиван подстицај.

Издавач:

EUROCLIO – European Association of History Educators
www.euroclio.eu

Главни уредник:

Бојана Дујковић - Благојевић

Уредници:

**Марјета Шифрер, Игор Јовановић, Емина Живковић, Милош Вукановић,
Мире Младеновски, Доника Џемајли и Мелиса Форић**

Лектура:

Тања Калуђеровић

Компјутерска обрада:

Мире Младеновски

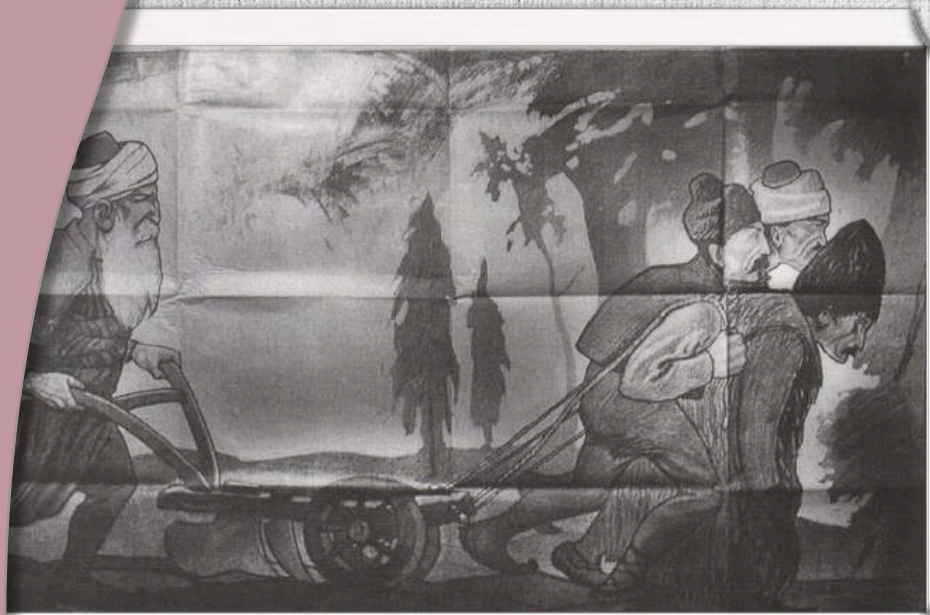
Штампа:

Промедиа - Скопје, 2014

Един Радушић
Бахрудин Беширевић

Јабука раздора

Аграрно питање у политичком и друштвеном
животу у Босни и Херцеговини за време
владавине Аустроугарске

Кључно питање:

- Да ли је аграрно питање било политичко или економско питање?
- Да ли је аграрно питање допринело поделама у босанском друштву и миграцији становништва из земље?

Тема

Тема се бави аграрним питањем у БиХ, Србији, Косову, Македонији и Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (Југославији). Покрива период од краја 19. века до 20-их година 20. века. Аграрно питање било једно од најважнијих питања у процесу промене отоманске (муслиманске) у хришћанску власт Аустријанаца и Срба. На крају отоманске владавине већина земљопоседника били су словенски муслимани, а већина сељака словенски хришћани. Промена власништва над земљом са муслиманских поседника на хришћанске сељаке била је једна од главних тачака српског националног покрета током стварања српске националне државе у 19. веку и стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Југославије). Сваку промену власништва над земљом муслимани су схватили као директан напад на заједницу словенских муслимана, или чак на њихову религију. На крају, аграрно питање било је нека врста парадигме односа између муслимана и православних хришћана на Балкану, и између муслиманске и хришћанске државе. У данашње време, одузимање земље од словенских муслимана и давање исте хришћанима, види се као чин правде (од стране Срба) или као чин неправде (од стране Бошњака муслимана).

Циљеви

Радионица има за циљ да ученицима пружи информације о аграрном питању у БиХ и утицају овог проблема на животе људи.

Исходи учења

- Ученици ће научити о значају и суштини аграрног питања у БиХ;
- Ученици ће упоредити ставове различитих националних група у односу на предложена решења аграрног питања;
- Ученици ће анализирати повезаност аграрног и националног питања.

90
минута

Упутство за наставнике

Наставник даје упутства ученицима и дели их у четири једнаке групе. Свака група добија мапе, карту и документе који су везани за њихов задатак. Сврха мапа је да помогне ученицима да схвате позицију Босне и Херцеговине и позицију босанских религијских група у Монархији.

Ученици читају и анализирају текстуалне и остале историјске изворе, пратећи кључно питање и питања која се односе на њихов конкретан задатак. Резултат њиховог рада треба бити записан у облику тачака, које ће представити један или два представника сваке групе. Група 1 – представља позицију Аустроугарске владе.

Група 2 – представља српску страну.

Група 3 – представља позицију Бошњака муслимана.

Група 4 – представља позицију Србије/Југославије и становништва земљопоседника и сељака након Првог светског рата. Након тога, сви ученици анализирају представљене аргументе и покушавају да одговоре на кључно питање: Да ли је аграрно питање било политичко или економско питање? Да ли је аграрно питање допринело поделама у босанском друштву и миграцији становништва из земље, и како?

Теза за завршну дискусију

Код страна фокусираних на аргументацију, да ли се прецизирају аргументи битни само за њихову страну, или обе стране? Да ли групе представљају аргументе битне само за њихову страну приче, или за обе стране?

Временска оријентација

Корак 1: Наставник даје инструкције за активност, упознаје ученике са кључним питањем и историјским контекстом радионице, дели ученике у четири групе, даје им изворе за рад и објашњава свакој групи шта је њихов конкретан задатак.

Корак 2: Анализирање извора, дискусија унутар групе и извођење закључака.

Корак 3: Кратки увод о анализираним историјским изворима и представљање закључака од стране једног или два представника сваке групе.

Корак 4: Завршна дискусија кроз призму кључног питања. Дискусија је фокусирана на ставове и аргументе четирију страна. Она указује на сличне или различите елементе у аргументацији.

Увод

Аграрно питање у Босни и Херцеговини у аустроугарском периоду било је горуће питање целокупног друштвеног живота. Поред агова и кметова у њега су били укључени представници аустроугарске власти, домаћих политичких и верских организација. За време аустроугарске власти било је више од сто хиљада кметовских породица. Велика већина земљопоседника били су муслимани (Бошњаци), а велика већина обрађивача земље (чивчије, кметови) били су хришћани, посебно Срби. На подручјима које припаја Србија 1878. и након Балканских ратова, као и након стварања Краљевине СХС, долази до радикалног решења аграрног питања и промене земљовласничких односа.

Извор 1

БиХ и Балкан после 1878.

<http://angusyong111.wordpress.com/2012/07/19/bosnjaci-u-crnoj-gori/> (downloaded on 6 April 2013)

Извор 2

Верска структура земљопоседника с кметовима у Босни и Херцеговини 1910.

Укупан број земљопоседника с кметовима	Укупно	Муслимани	Остали
	10.463 (100%)	9.537 (91,15%)	926 (8,85%)

Die Ergebnisse der Volkszählung in Bosnien und der Hercegovina vom 10. Oktober 1910, Sarajevo 1912.

Група 1

Како је Аустроугарска разумела аграрно питање и какво решење је предложила?

- Који су били аргументи за такво решење?
- Да ли је могуће наћи у изворима одговор на питање: Да ли је аграрно питање утицало на миграције становништва у то време, и ако јесте, у којој мери?
- Како је жеља аустријске политике да има лојалне поданике утицала на аграрну политику?

Извор 1

Обећање Аустроугарске да ће решити аграрно питање

„Један од главних аргумената министра вањских послова Аустроугарске Андрасуја за добијање мандата његове државе над БиХ на Берлинском конгресу било је неријешено аграрно питање, које, по његовом мишљењу, оронула Османска царевина није у стању ријешити, препоручивши своју земљу као јаку и непристрасну снагу, способну да уреди прилике у тој немирној османској покрајини.“

F. Hauptmann, *Privreda i društvo u BiH, Sarajevo 1987*, стр. 139

Извор 3

Најава поступног решавања аграрног питања

„Ништа се силом неће мијењати без зрелог просуђивања шта вам треба. Стари закони ће вриједити све док нови не буду донесени.“

Прокламација цара Фрање Јосипа упућеној становништву БиХ 187, Сарајевски лист

Извор 5

Британски конзул о аграрном питању и жељама сељака

„Сељаци не желе обрађивати поља за њихове бегове и аге и у незнању верују да ће промена власништва бити последица њиховог поступка... На овакве поступке сељака власт је реагирала издавањем објаве која упозорава сељаке да ће они који не обрађују њихова имања и не извршавају обавезе према поседницима бити подвргнути казнама. ...Аустројске власти настоје појачати поверење једнаким третманом и хришћана и муслимана, али мере власти не задовољавају хришћане. Они мисле да је праведно да не плаћају ништа земљовласницима.“

ФО 195/1212, Фрееман Лауарду, Босна Сераи, 19, фебруар 1879, бр. 8; ФО 195/1212, Фрееман Лауарду, Босна Сераи, 3. децембар 1879, бр. 43

Извор 2

Аустроугарска власт о аграрном питању у саборским расправама 1911.

„Аграрно питање у време окупације није ни постојало у форми откупа кметова (прелазак земље у руке сељака), већ је лежало у стварању правне сигурности између кмета и аге (земљопоседника). Влада може дакле мирне савести, потврдити да је аграрно питање тачно проучила, опрезно и непристрасно решавати почела, те га брзо и успешно решила.“

Експозе цивилног адлатуса барона Бенка од 3. априла 1911, БХС, И/191011, ИИИ, ЛХХХВИ сједница, стр. 1916

Извор 4

Владин законски предлог о решењу аграрног питања

Параграф 1:

„Кметовска се селишта у Босни и Херцеговини могу откупити само добровољном погодбом између господара земље и кмета.“

Vladin Zakonski prijedlog o davanju zajmova za dobrovoljno otkupljivanje kmetovskih selišta u Bosni i Hercegovini, Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1911., Sarajevo 1911, стр. 177

Извор 6

Став аустроугарске власти о промени власништва над земљом

„Још раније се могао уочити став Аустроугарске да се не дозволи прелазак земље у српско власништво и њихово јачање на том пољу. ...Наглашено је да би оваква промјена била политички непожељна, вјероватно због нараслог утицаја Србије и непоузданости српског етничког елемента. Циљ власти је био прелазак земље у аустријске руке, при чему би значајну улогу одиграла Аустројска банка са сумом до 10,000.000 круна. Купљена земља би била стављена на располагање аустријским колонистима.“

Edin Radušić, Agrarno pitanje u bosanskohercegovačkoj Saboru, magistarski rad, стр. 77

Група 2

Како српска страна разуме аграрно питање и које решење нуди?

- Који су били аргументи за такво решење?
- Да ли је могуће наћи у изворима одговор на питање: Да ли је аграрно питање утицало на миграције становништва у то време, и ако јесте, у којој мери?
- Како је аустријска аграрна политика утицала на лојалност или нелојалност Срба?

Извор 1

Српски сељаци о аграрном питању и његовој повезаности с питањем лојалности држави

„Становништво невесињског краја се сматра традиционалним власником земље коју обрађује и о томе се изјашњава 'То је власништво мог дједа, што су му га Турци силом одузели. Отоманска управа је силом одузела наш посјед и дала га феудалцима. ...док смо ми на свом огњишту и својој земљи слободни, можемо бити од користи и себи и Влади. Сваки феудалац је наш непријатељ и ко њега узима у заштиту, тај нас тлачи.'”

H. Kapidžić, Iseļjavanje srpskog seljaštva iz Hercegovine 1902., GDIBiH

Извор 3

Српски посланици у босанскохерцеговачком Сабору о аграрном питању и питању лојалности држави

„Због презадужености сељаци би при факултативном откупу (споразумом између земљопосједника и кмета) при првој неродици дошли на просјачки штап. С друге стране, од сељака који би се ослободио облигаторним начином (обавезним преласком у руке сељака без обзира на вољу земљопосједника) и држава би имала велике користи. Добила би одане поданике, прожете љубављу према домовини, који би били темељ реда и законитости. ...Број средњовјековне босанске властеле која је прешла на ислам није био тако велики, како говоре муслимани, и на почетку 19. стољећа у Босни је било свега 48 наследних бегова. Спахије на почетку османске управе нису били домаћи синови него странци, поријеклом из Азије. Тек у вријеме анархије у Османском царству асимилирани странци су приграбили сву власт у Босни, претварајући царске земље у своје баштине (власништво). С друге стране, Срби у Босанској крајини имали су аутономију у доба класичне османске власти, али су је с временом изгубили, као и тапије (документ о посједу земље) на своју земљу, најчешће путем насиља. Ако би Срби и били досељеници из Старе Србије, Црне Горе и источне Херцеговине, сигурно су имали више моралног права на земљу од оних који су дошли из Анадолије или из неког другог дијела Мале Азије. ...И српски посланици сматрају аграрно питање животним за свој народ. ...Да дође до увјерења о нужности облигаторног откупа, министра Билинског је натјерала претпоставка да ће око целе Босне и Херцеговине бити један низ слободних сељака. Од сињег мора до тихог Дунава хватати ће српска држава, гдје ће бити слободни сељаци, па сад у БиХ кад виде сељаци, како су они у Србији слободни, могло би се догодити да почну гравитирати онамо.”

Sjednice BH Sabora za 1910. i 1911. BHS, // 1910/1911., Sarajevo 1911.

Извор 2

Обичан човек о аграрном питању

„Један Мостарац је причао 'знаш ли, господине, каква нам је данас фајда од кметова? Узми мијех, па га напуни зејтином и начини малу рупу, да капље кап по кап на земљу. У дуго времена кане по једна кап и земља је упије. Кад искапље сав зејтин, у мијеху нема ништа, а ни на земљи се не може познати, гдје је капало. Мијех ти је кмет, а земља ти је ара'.”

Srpska riječ, br. 239, 2. (13.) 11. 1910.

Извор 4

Исељавање из Босне и Херцеговине

„За вријеме аустроугарске владавине (1878–1918) рачуна се да је Босну и Херцеговину напустило око 140.000 муслимана, који су се одселили у Турску¹ и око 30.000 до 40.000 Срба који су, већином, насељавани у Србију. ...Покрет исељавања сељаштва из невесињског среза добија на замаху и ширини одласком првих породица у Србију и шири се из Зовог Дола и Лукавца...”

I. Hadžibegović, Moderne migracije, Prilozi IIS, XXII/23; Izvještaj barona Redvica okružnoj oblasti od 16. juna 1902, prema H. Kapidžić, Iseļjavanje srpskog seljaštva iz Hercegovine 1902., GDIBiH.)

Извор 5

Песник Алекса Шантић о исељавању српског сељаштва из Херцеговине

Сеоба

„О, не дајте, Срби, да Вукова љага
Окаља вам образ чист ко сунце с неба!
Не идите, браћо, од роднога прага,
Јер мученој земљи мученика треба...
Треба мушке снаге и витешких рука,
Треба Обилића и слободних лавâ;
Треба ваше смрти и вашијех мука,
Јер, тамо далеко, наша зора спава.”

Знаш ли, брате, Невесиње равно?

„Знаш ли тамо оно мјесто славно,
Знаш ли, брате, Невесиње равно?
Тамо браћа у невољи цвиле:
Мрачна чела поникнула ником,
Следила се срца у јунака,
Следиле се душе у јунака,
Јер невоља опасала јака:
Зла година и зли јаничари,
Кроз кошеве празне вјетар дува,
Глад се цери, мученике мјери,
Окива их веригама љутим,
Соколима лака ломе крила,
Да нам земља остане без крила.”

Aleksa Šantić, SEOBA (1902.); ZNAŠ LI, BRATE, NEVESINJE RAVNO? (1903)

Група 3

Како су Бошњаци/муслимани разумели аграрно питање и какво решење они нуде?

- Који су аргументи за такво решење?
- Да ли је могуће наћи у изворима: да ли је аграрно питање утицало на миграције становништва из тог времена, и ако јесте, у којој мери?
- Како је аустријска аграрна политика утицала на лојалност или нелојалност Бошњака муслимана?

Извор 1

Молба травничких и сарајевских бегова упућена аустријском цару 1895.

„Положај муслимана под аустроугарском управом опћенито је почео да слаби и за то кривицу носе управне власти, јер не воде довољно рачуна да се поштују обичаји и прописи који су на снази нити воде рачуна о људској правди. Неузимање у заштиту права муслимана у аграрним стварима покренуло је муслимане на селидбу у Турску. ...За вријеме аустроугарске владавине (1878–1918) рачуна се да је Босну и Херцеговину напустило око 140.000 муслимана, који су одселили у Турску и око 30.000 до 40.000 Срба који су, већином, насељавани у Србију.”

Borba Muslimana BiH za vjersku i vakufsko mearifsku autonomiju, Građa, sabrao i uredio: Ferdo Hauptman, Sarajevo 1967. str. 63; I. Hadžibegović, *Moderne migracije*, prilozi IIS, XXII/23)

Извор 3

Муслимански посланици у Сабору о аграрном питању

„У Босни и Херцеговини муслимани сматрају да је за обавезан откуп кметова (обавезан прелазак земље у руке сељака без обзира на вољу земљопосједника) везан њихов животни опстанак. ...Кад бисте ви (Срби) хтјели братски радити... не бисте га ни онда кад би то питање ви одлучивали, требали форсирати. ...Муслимански су посједници старосједиоци, а земља босанских ага и бегова је њихова баштина (власништво) још од средњег вијека коју су им Османлије признале приликом освајања Босне, када је босанска властела махом прешла на ислам. Тек задње османско законодавство направило је од власника у потпуном смислу мутесарифе, тј. власнике у смислу шеријатског права... Краљевци и великаши босански, били су или католици или патарени (богумили), па ни народ није био православне вјере, јер је тада у Европи владало начело: Чија земља тога и вјера. Патарени толико вољеше своју баштину да ради ње и на ислам пређоше јер су је једино тако могли задржати по освајању Босне од стране Османлија. Православни народ у Босни није старосједилачки већ досељенички, и то највише из Старе Србије, који се у Босну насељавао у доба османске владавине, због смањивања броја муслимана услед куга и ратова. ...Када би закупник постао слободним сељаком, напредак му није извјестан јер ни слободни сељаци, којих је око половине, углавном не стоје ништа боље... Већина закупника није навикнута на самостално господарство земљом, неки чифлуци би се временом раскомадали и уситнили услед диоба међу сувласницима, те не би били довољни за прехранивање њихове породице и, на крају, постојала је опасност да, када земља буде мобилна, будући слободни сељак падне у руке зеленаша и претвори се у беземљаша. Од ових недаћа чифчија је био заштићен у закупничком односу, у којем се до тада налазио.”

Sjednice BH Sabora za 1910. i 1911. BHS, I/1910/1911., Sarajevo 1911

Извор 2

Муслиманске новине о важности земљопоседа

„Муслимани не пуштајте земље из руку, јер народ без земље је народ без будућности, јест стабло без коријења. Организујте друштва за куповање земље.”

"Musavat", br. 82, 8. X 1910.

Извор 4

Песник Алекса Шантић о исељавању босанскохерцеговачких муслимана

Остајте овдје
„Остајте овдје!... Сунце туђег неба,
Неће вас гријат кд што ово грије;
Грки су тамо залогаји хљеба
Гдје свога нема и гдје брата није.
Од своје мајке ко ће наћи бољу?!
А мајка ваша земља вам је ова;
Баците поглед по кршу и пољу,
Свуда су гробља ваших прадједова. ...
У туђем свијету за вас пелен цвјета;
За ове крше све вас, све вас веже:
Име и језик, братство, и крв света,
Остајте овдје!... Сунце туђег неба
Неће вас гријат кд што ово грије
-
Грки су тамо залогаји хљеба
Гдје свога нема и гдје брата није...”

Алекса Шантић, Остајте овдје

Извор 5

Српски етнограф Јован Цвијић, о узроцима исељавања Бошњака муслимана

„Познато је да су се мухамеданци почели исељавати из Босне и Херцеговине после (аустроугарске) окупације; пред 1908. годину то исељавање је било сасвим ослабело; од анексије је узело највеће размере. Ово је нарочита врста миграција. У Европи мигрирају данас веће народне масе из економних узрока. Исељавање босанских мухамеданаца само је у малој мери изазвано економским, много више психичким узроцима. ...Али највећа опасност од исељавања босанских мухамеданаца и за српску народност и за остале домаће елементе у Босни у томе је што ће иза босанских мухаџира (исељеника) остати празне земље, велике просторије и што оне могу бити насељене странцима. ...Зато није довољно само откупљивање земље, које остану иза мухамеданаца у Босни, већ треба спречити да се на њима насељавају странци. Треба насељавати Србе, Хрвате и Словенце. Ако се не могу населити људи нашега језика, нека то остану унутрашње просторије, по којима ће се моћи домаћи раширити и умножити.”

Jovan Cvijić, *O iseljavanju bosanskih muhamedanaca*, "Književni glasnik", 16. juna 1910., Sabrana dela, Knjiga 3 (Tom I): Beograd, 1987.

Група 4

Извори за разумевање позиције српско / југословенске владе

- Како је српска/југословенска влада разумела аграрно питање и какво решење она предлаже?
- Који су аргументи за такво решење?
- Каква је била реакција земљопоседника и сељака и њихових политичких представника?

Извор 1

Претходне одредбе за припрему аграрне реформе, 27. фебруар 1919.

I Раскидање кметовских односа

„1. Кметовски (чивчијски) у БиХ, затим у новим крајевима Србије и Црне Горе разрешује се, а ново се стварање кметовског (чивчијског) односа забрањује.

2. Досадашњи кметови (чивчије) пролашавају се слободним власницима досадашњих кметовских земаља.

3. Досадашњи власници (аге) добивају за одузету земљу одштету, коју им гарантује држава. Посебним ће се законом одредити висина одштете и начин како ће се она исплатити.”

II Раскидање колонијалних односа

„7. Колонатски и остали кметству слични односи између господара земљишта и тежака у Истри, Горичкој, Далмацији и другим областима Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца раскидају се саобразно установама првог поглавља ...ових одредаба.”

Službene novine Kraljevstva SHS, 27. februar 1919; Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918-1988, стр. 275.

Извор 3

Устав Краљевине СХС

чл. 42

Феудални односи сматрају се правно укинати даном ослобођења од туђинске власти. Уколико су где пре тога рока почињене неправде разрешењем феудалних односа или њиховим претварањем у приватно правне односе, има се законом спровести исправка.

Кметови (чивчије), као и уопште земљорадници који обрађују земљу у кметству сличном односу, утврђују се као слободни сопственици државних земаља, не плаћају за то сами никакву одштету, и имају се убаштинити.

Službene novine Kraljevstva SHS, br. 142, 28. jun 1921; Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918-1988, стр. 193.

Извор 5

Програм југословенске муслиманске организације

III Господарска политика

„...До рјешења кметовског питања остају непромијењено на снази и досадашњи правни одношаји између земљовласника и кмета, те правна заштита тога одношаја са обје стране.”

Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918-1988, стр. 205

Извор 2

Радикали и муслимански нацрт Устава

„...Још је теже питање аграра. За муслимане оно је најважније. ...Муслимани дакле траже накнаду апсолутну и општу, за сва добра ма какве природе била она, ако имају материјалну вредност а имала би им се одузети или су им већ одузета. А ево шта каже друга заинтересирана страна, тежаци босански, у свом уставу: 'Земља припада онима који је сами обрађују. Сви досадашњи облици држања и својине земље који су противни овом начелу укидају се уколико се законом не одреде изузеци. Нигде не смију постојати кметовски, чивчијски, колонатски и њима слични односи. За раскидање таквих односа у корист који су земљу радили не признају се накнаде.”

Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918-1988, стр. 189-190

Извор 4

Аграрно питање у Босни и Херцеговини

„Одатле је реис-ул-улема Чаушевић тачно рекао предсједнику Земаљске владе Атанисију Шоли да је Босна запала под терор каквог не памти. На удару су се прво нашли бошњачки змљопосједници, којима су српски сељаци широм Босне једноставно палили куће и господарске зграде и тиме једноставно отимали земљу. Стање народа је било такво да је регент Александар у Манифесту народу од 24. XII 1918. (6. I 1919.) поред осталог изјавио: 'Ја желим да се одмах приступи праведном рјешавању аграрног питања и да се укину кметства и велики земљишни посједи. У оба случаја земља ће се подијелити међу моје сиромашне земљораднике, с правичном накнадом досадашњим њеним власницима.”

M. Imamović, Historija Bošnjaka, стр. 490

Карикатуре

Карикатуре су изложене на прозорима бањалучког демократског листа „Држава”, у знак протеста због политике сарадње владајућих радикала са Југословенском муслиманском организацијом и Словенском људском странком и спорости решавања аграрног питања.

Arhiv BiH, Fond Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, 12789/1920, prezidijal; Enes Omerović, Političko nasilje u BiH 1918-1921, magistarski rad, Filozofski fakultet u Sarajevu, str. 171

Arhiv BiH, Fond Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, 12789/1920, prezidijal; Enes Omerović, Političko nasilje u BiH 1918-1921, magistarski rad, Filozofski fakultet u Sarajevu, str. 171)

Извор 7

Споразум Владе и џемијета о гласању за Устав

„1. Досадашњи власници у Јужној Србији добивају праведну накнаду за одузету земљу...
3. Ако бивши власници немају никаквог другог земљишта, осим онога на коме живе кмети или које се налази у кметству сличном односу, таквим се власницима поред накнаде у новцу, обезбеђује најмање 20 хектара тј. 200 дунума зиратног земљишта, ако су се земљорадњом бавили или хоће да се земљорадњом баве убудуће сами или у властитој режији...
4. Ако бивши власници имају поред кметског земљишта ... још и потпуно слободног земљишта (беглука), добит ће само накнаду у новцу...”

Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918-1988, str. 190-191

Извор 8

Елиминација феудалних односа у новоослобођеним крајевима

„Проширењем граница Србије 1878. године на југоисток (Ниш, Пирот, Лесковац) наметнуло се питање разрешења проблема имовинских односа у новоослобођеним крајевима. Србија, као земља слободног сељаштва, није могла трпјети спахијски и читлучки феудални турски систем, али је проглашење сељака власницима без накнаде било противно одредбама Берлинског уговора, који је изричито налагао поштовање имовинских права муслимана. Из новоослобођених крајева иселио се при завршетку рата знатан број мухамеданских становника. Прво насељавање, претежно Црногораца, било је нерегулирано и донијело је хаотично и самовласно заузимање земље и сјечу државних шума.”

http://sh.wikipedia.org/wiki/Agrarna_reforma (6 April 2013)

Извор 9

Аграрна реформа и колонизација на просторима Косова и Македоније након Балканских ратова

„Једна од главних мера за сређивање стања на Косову и Метохији, исто тако у Македонији, требало је да буде аграрна реформа и колонизација... Уредба о насељавању новоослобођених и присаједињених области Краљевине Србије донета је, додуше, 20. фебруара 1914. године, али је било премало времена за њено методично и масовније спровођење у живот у мобилизацијским и ратним условима који су настали већ јула исте године. Главни је задатак био, међутим, ликвидација феудалних односа, који су и били претпоставка ранијих и затечених националних односа; земља се налазила већином у рукама читлук-сахибија (земљопосједника)... Носиоци феудалног система били су турски и албански бегови и читлук-сахибије, а зависно становништво састојало се од српске и албанске сиротиње.”

Димитрије Богдановић, КЊИГА О КОСОВУ, СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ ПОСЕБНА ИЗДАЊА, Књига DLXVI ПРЕДСЕДНИШТВО, Књига 2, Уредник: академик АНТОНИЈЕ ИСАКОВИЋ, БЕОГРАД, 1986 /knjiga dostupna na http://www.rastko.rs/kosovo/istorija/knjiga_o_kosovu/ (6. 4. 2013)

Тезе за завршну дискусију

1. Код страна фокусираних на аргументацију, да ли се прецизирају аргументи битни само за њихову страну, или обе стране?
2. До које мере је аграрно питање допринело поделама унутар босанског друштва?
3. Како је аграрно питање утицало на миграције из земље?
4. Како је аграрно питање решено по окончању отоманске владавине (у Новом Пазару, на Косову и у Македонији), а како након завршетка аустроугарске владавине (у Босни и Херцеговини)?

Арбер Салиху

Аграрна реформа у Краљевини СХС

и њен утицај у различитим
деловима земље

Кључно питање:

Како је спровођена аграрна реформа, какве су биле последице на живот обичних људи?

Циљеви

- Критичко разумевање комплексне природе прошлости.
- Разумевање проблема аграрне реформе.
- Разумевање узрока и последица аграрне реформе.

Исходи учења

- Ученици ће сазнати разлоге за спровођење аграрне реформе.
- Упоредиће реализацију реформе у различитим деловима Југославије.
- Анализираће утицај реформе на живот људи (како је реформа утицала на живот људи?)
- Процениће ефикасности реформе у општем смислу.

Упутства за наставнике

Корак 1: Увод.

Корак 2: Групни рад. Наставник дели ученике у три групе:

Група 1: Представљаће позицију Краљевине СХС;

Група 2: Оцениће прави развој аграрне реформе;

Група 3: Представиће перспективу како се аграрна реформа одразила на животе обичних људи.

Корак 3: Наставник дели изворе свакој групи и даје ученицима потребна упутства за рад, као и питања. Свака група анализира своје изворе. Групе затим покушавају да одговоре на питање за своју групу. Након анализе извора групе припремају своје закључке.

Корак 4: Свака група представља своје резултате пред разредом. Након тога следи дискусија.

Корак 5: Наставник даје три питања за отворање дебате. Питања су:

- Да ли је реформа постигла циљ због којег је проглашена?
- Да ли су грађани били задовољни реформом?
- Какви су били ефекти реформе?

Корак 6: Наставник прави табелу са две колоне, једну са позитивним ефектима реформе, и другу са негативним ефектима реформе. Ученици по групама одлучују које три ставке ће навести у свакој колони, а вођа групе их исписује на табли. Ови закључци ће бити тема следеће дискусије између група.

90
минута

Аграрна реформа у Краљевини СХС	
Позитивни ефекти	Негативни ефекти
1	1
1	1
1	1
2	2
2	2
2	2
3	3
3	3
3	3

Увод

Тема

Аграрна реформа је веома битно питање за регион, јер говори о власништву над земљом и егзистенцији становништва. Овом радионицом покушаћемо да представимо разлоге за аграрну реформу и њено спровођење у Краљевини СХС, како се окончала и какви су били њени ефекти на живот људи у разним деловима земље.

Извор 1

Структура поседа у Краљевини СХС

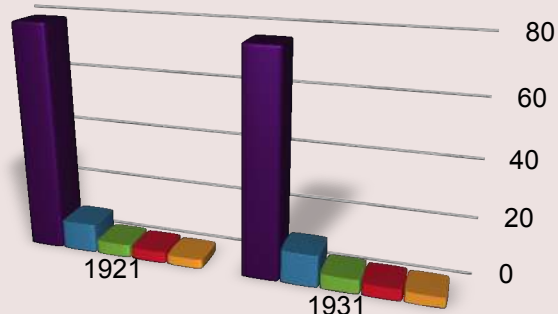
Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца била је типична аграрна земља. Пољопривреда је била основна грана економије у свим деловима земље. Једно од најважнијих питања у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца било је аграрно питање. Различите и посебне структуре власништва над земљом у различитим деловима земље, те револуционарно расположење међу сељацима у селима, били су разлози који су оправдавали предузимање корака на организовању и спровођењу демократске земљишне реформе у Краљевини СХС.

Mr. Gordana Drakić
"AGRARNA REFORMA U KRALJEVINI SRBA, HRVATA I SLOVENACA - POJAM I OSNOVNE KARAKTERISTIKE"
FREE LAW JOURNAL – VOL. 3, NUMB 4 (18 OCTOBER 2007)
<http://www.freeworldpublishing.com/ILYV12008.pdf> (downloaded April 19, 2013)

Извор 2

Структура занимања

- Земљорадња, шумарство, рибарство
- Индустрија и занати
- Трговина, банке, саобраћај
- Јавне службе, слободњаци, војска
- Остала занимања

Zanimanja stanovništva Kraljevine, prema Lj. Dimic, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941, str. 35

Извор 3

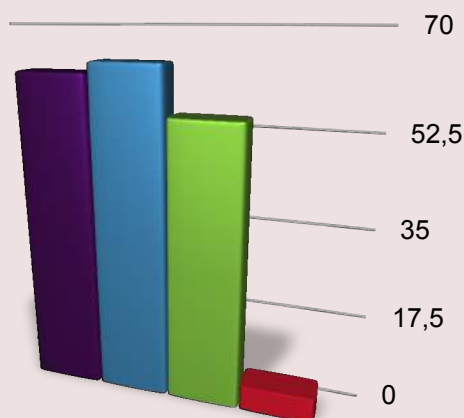
Запослена лица према главном занимању 1931

Република	Пољопривр. шумарство, рибарство	Индустр. и обрт	Трговина кредит и промет	Јавна служба, слободна занимања и војска	Остало	Укупно
Словенија	60,8	21,1	5,7	4,9	7,7	100%
Хрватска	76,3	10,7	4,3	4,2	4,5	100%
Србија:						
Централна Србија	79,3	8,9	3,4	4,5	3,9	100%
Војводина и Косово	62,0	15,2	5,7	5,2	4,7	100%
БиХ	85,8	4,9	2,2	3,9	3,2	100%
Црна Гора	84,1	6,7	3,1	3,8	2,5	100%
Македонија	78,1	5,8	3,0	8,3	4,8	100%
Санџак	75,1	9,4	4,1	7,0	4,4	100%
Санџак	89,3	3,9	1,0	2,5	2,4	100%

Извор 4

Агрономска структура Југославије

- < 2 ha
- 2 - 5 ha
- 5 - 20 ha
- 20 - 60 ha

Mirković, Mijo: *Ekonomска историја Југославије*.
Zagreb: Informator - Zagreb 1968. сmp. 322.

Извор 5

Зашто је предложена аграрна реформа?

У Србији и Црној Гори ситуација на селу била је другачија. Сељаштво је било заокупљено националним и страначким питањима и борило се против ратних профитера, захтевајући да им се додели земља, заснивајући тај захтев на одлуци српске владе из 1917, према којој „свака особа која се добровољно придружи српској војсци и узме учешће у предстојећим биткама, након рата у ослобођеној домовини, у знак признања за свој допринос, добиће довољну количину обрадивог земљишта које омогућава насељавање.” У таквим друштвеним околностима највиши представници власти у Краљевини СХС одлучили су да предузму одговарајуће мере како би умирили сељаке. Да би придобили сељаке на мирну промену постојеће власничке структуре над аграром, формирано је Привремено национално представништво како би припремило промене у власничкој структури, у складу са законом.

Ratko Ljubojević, *LAND PROPERTY RELATIONS IN YUGOSLAVIA DURING THE DICTATORSHIP OF KING ALEKSANDAR*,
Original scientific paper UDC 32.2.021.8
(497.1)“1918/1941”
<http://www.megatrendreview.com/files/articles/015/18.pdf> (downloaded April 19, 2013)

Питања:

- Зашто је Влада била заинтересована за спровођење аграрне реформе?
- Које мере је влада предузела за спровођење реформе?

Извор 1

Проглас Краља Александра

Убрзо након формирања Краљевине СХС уследила је значајна акција регента. Он је утицао на умиривање незадовољства сељаштва у вези са аграрним питањем. Шестог јануара 1919. регент Александар објавио је следећи манифест, у коме је, између осталог, речено:

„Желим да одмах приступите налажењу правичног решења аграрног питања и укинете кметство и велике земљишне поседе. У оба случаја земља ће бити подељена међу сиромашним земљорадницима, уз правичну накнаду претходним власницима. Нека сваки Србин, Хрват и Словенац буду господари своје земље. У нашој слободној земљи, могу постојати и постојаће само слободни земљопоседници. Ја сам зато позвао моју владу да одмах формира комисију која ће пронаћи решење аграрног питања и позивам вас, сељаци, да имате поверења у моју краљевску реч, да мирно чекате, а земља ће бити законито подељена, и то ће бити правично пред Богом и пред људима, као што већ јесте у Србији.”

Službene Novine Kraljevstva SHS br.2 od 28. januara 1919. godine
<http://www.freeworldpublishing.com/ILYV12008.pdf>
 (downloaded April 19, 2013)

Извор 3

Шта је речено (проглашено) за аграрну реформу?

Речено је да је реформа била „револуционарна мера” као процес транзиције из феудализма у капитализам, коју је предузела држава, са циљем да направи промене у власништву над пољопривредним земљиштем. Мало затим, 25. фебруара 1919. Комисија је усвојила нацрт документа под називом Прописи за припрему аграрне реформе. Овај пропис је омогућио успостављање Државне канцеларије за аграрну реформу, под чијом компетенцијом ће се извести реформа. Рад Канцеларије надгледало би министарство социјалне политике. Како се показало, питање аграрне реформе било је сувише сложено да би га спровело министарство социјалне политике. Резултат тога је био да је Влада Краљевине СХС напустила идеју о формирању Државне канцеларије, те је 2. априла 1919. именовала првог министра за аграрну реформу, др Фрању Полака (1877–1939).

Ratko Ljubojević, LAND PROPERTY RELATIONS IN YUGOSLAVIA DURING THE DICTATORSHIP OF KING ALEKSANDAR, Original scientific paper UDC 332.2.021.8(497.1)“1918/1941”
www.megatrendreview.com/files/articles/015/18.pdf (downloaded April 19, 2013)

Извор 2

Комисија за припрему прописа за аграрну реформу

Проглас Краља Александра од 21. децембра 1918. наглашава потребу за аграрном реформом. На основу прогласа формирана је Комисија за припрему прописа за проведбу аграрне реформе. У Комисији су били стални чланови: Витомир Кораћ, министар за социјална питања, др Живко Петричић, министар пољопривреде, и др Урош Круљ, министар здравства. Др Мехмед Спахо, министар шумарства и рударства, био је постављен за привременог члана. Сложеност задатка пред Комисијом одражавала се у чињеници да је аграрна реформа имала политички, друштвени и економски карактер. Политички карактер огледао се у снижавању друштвених тензија.

Ratko Ljubojević, LAND PROPERTY RELATIONS IN YUGOSLAVIA DURING THE DICTATORSHIP OF KING ALEKSANDAR, Original scientific paper UDC 332.2.021.8(497.1)“1918/1941”
<http://www.megatrendreview.com/files/articles/015/18.pdf> (downloaded April 19, 2013)

Извор 4

Претходне одредбе за припрему аграрне реформе, 27. фебруара 1919.

I Раскидање кметовског односа

1. Кметовски (чивчијски) однос у Босни и Херцеговини, затим у новим крајевима Србије и Црне Горе разрешује се, а ново се стварање кметовског (чивчијског) односа забрањује.

2. Досадањи кметови (чивчије) проглашавају се слободним власницима досадањих кметовских земаља.

3. Досадањи власници (аге) добивају за одузету земљу одштету, коју им гарантује држава. Посебним ће се законом одредити висина одштете и начин како ће се она исплатити.

4. У одштету има се урачунати и кметовске дуговине (хак) за 1918. годину.

II Раскидање колонатског односа.

7. Колонатски и остали кметству слични односи између господара земљишта и тежака у Истри, Горичкој, Далмацији и другим областима Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца раскидају се саобразно установама првог поглавља (1–6) ових одредаба.

Službene novine Kraljevstva SHS, 27. februar 1919; Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918-1988, str. 275

Извор 5

Устав Краљевине СХС

Члан 42

„Феудални односи сматрају се правно укинути даном ослобођења од туђинске власти. Уколико су где пре тога рока почињене неправде разрешењем феудалних односа или њиховим претварањем у приватно-правне односе, има се законом спровести исправка. Кметови (чивчије), као и уопште земљорадници који обрађују земљу у кметству сличном односу, утврђују се као слободни сопственици државних земаља, не плаћају за то сами никакву одштету, и имају се убаштинити.”

Službene novine Kraljevstva SHS, br. 142, 28. jun 1921; Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918-1988, str. 193.

Извор 1

Аграрни односи у Југославији

„Нигде и ни у једној држави у Европи није било тако разноврсних, заплетених и тешких аграрних односа, какви су били у разним покрајинама Југославије, када је извршено уједињење... свака је покрајина имала своје специјалне аграрне односе.”

<http://freeworldpublishing.com/Files/FLJV3N4-Oct2007-2.pdf>
(downloaded April 19, 2013)

Извор 3

Власништво над земљом

„Краљевина СХС укинула је феудалне односе уредбом из 1919, а због проблема са исплатом накнаде бившим власницима, држава је установила пропис 1920. којим су сви велики поседи стављени под надзор државе. Бивши кметови у Босни и Херцеговини, већина њих Срби, добили су земљу бесплатно, а ранији власници су обештећени у новцу и владиним обвезницама. У БиХ, око 113.000 породица примило је 775.233 хектара земље, од којих је 4.000 било у власништву ага и бегова, а преко 500.000 хектара било је намијењено за узгој жита. На Косову и Метохији, у јурисдикцији Рашке и Македоније, 20.547 породица кметова (чивчија) добило је права на земљу коју су обрађивали.

До краја 1936. око 350.000 хектара земље било је одређено за колонизацију. У Македонији, неких 500.000 домаћих и колонизованих породица добило је земљу од 290.000 турских власника, и нешто државне земље. Почетком 20-их година 20. вијека, Краљевина Југославија започела је аграрну реформу и повећала колонизацију сиромашних породица из Крајине, Лике, Црне Горе и Херцеговине у Војводину, Косово и дијелом у Македонију. Поред економских, постојао је и политички циљ: заштита несигурне границе са Мађарском и Албанијом, и успостава жељеног демографског баланса.”

Bataković, Dušan, *Nova istorija srpskog naroda*, Beograd, 2000, Pg. 287 i 293.

Извор 2

Аграрна реформа и колонизација

„Аграрна реформа и укидање феудалних, полуфеудалних и колонизацијских односа биле су најважније економске мере у углавном пољопривредној земљи. Реформа се спроводила споро и неконзистентно. Земљишни максимум, који је постављен на почетку, стално је растао (од 57 до 288 хектара). У великом броју места реформа је игнорисана из разних политичких разлога, или зато јер никада није ни покренута (на пример, беговска земља на Косову, Македонији и Санџаку била је изузета, јер су политичку организацију осталу од Турске управе користили да услове прихватање унитаристичке и централизоване организације Устава). Влада је такође користила земљишну реформу за слободну доделу земаље ратним добровољцима, и на тај начин одржавала српску колонизацију у Војводини, Славонији, Македонији, Косову и Метохији, а дискриминисала је националне мањине. Додељено је 1,7 милиона хектара земље, нарочито земљишта страних власника. Провођење реформе наилазило је на опструкције власника који су се противили, нарочито цркве.”

Repe, Božo: *Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij*. Ljubljana: Modrijan 2007. str. 96.

Извор 4

Колонисти на Косову

На Косово је стигло преко 12.000 породица колониста, око 70.000 људи укупно, што је износило више од 10% популације Косова.

Obrovac, Milorad, *Agrarna reforma i kolonizacija na Kosovu 1918-1941*, Prishtinë, 1981, str. 221

Извор 5

Трошкови колонизације и демографске промене

На програм колонизације потрошене су велике количине новца. Трошкови током 1928/29. само у западном Косову износили су 10 милиона динара (отприлике 180.000 америчких долара у то време). Размере ове операције биле су огромне у периоду између два рата, више од 200.000 хектара пољопривредног земљишта одузето је од власника. Широм Косова било је само 584.000 хектара пољопривредног земљишта, од тога 400.000 хектара су биле оранице.

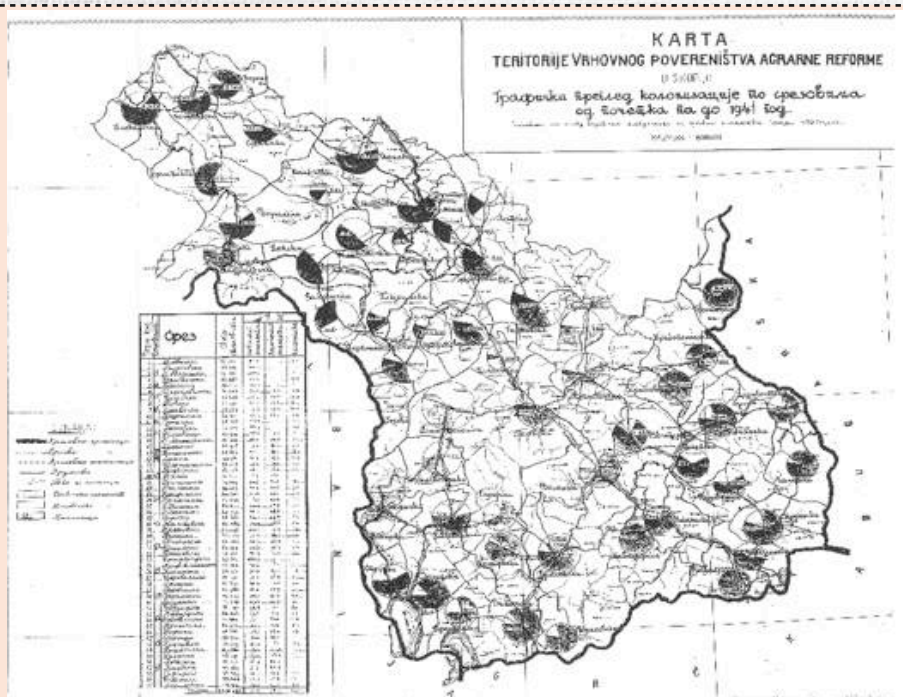
Noel Malcom, *Kosova një histori e shkurtër*, Prishtinë, 1998, str.293.

Извор 6

**Карта територије
врховног
повереништва аграрне
реформе у Скопљу**

Графички преглед колонизације по срезовима од почетка па до 1941. год., састављен на основу података прикупљених од средњих начелства крајем 1939. године.

Jusuf Osmani, Lënda arkivore për kolonizimin dhe reformën agrare në Kosovë 1918-1941, Prishtinë, 1996.

Извор 7

Породице колониста лоциране на Косову

Број породица колониста на Косову по годинама	
1919 – 1931	1931 – 1941
5975	5588

Obradović Milorad, The agrarian reform and the colonization in Kosovo 1918-1941, Pristine 1981, prema: AJ, 96-21-71 The statistical data of Kosovo colonization according to years;

Извор 8

Насељавање јужних крајева

„Уредба о насељавању јужних крајева, о којој смо ми раније већ писали, ступа данас на снагу. За њено извршење, Министарству за аграрну реформу одобрен је кредит од 20 милиона динара. Тако је најзад оно толико одуговлачено питање скинуто са дневног реда. Али поред свега тога, интересовање оних који су желели и тражили да населе ове крајеве изгледа да се сасвим умањило, судећи бар по малом броју пријава за насељавање. Исто тако ни број већ насељених лица није толико велики, јер насполи свега око четири хиљаде и четири стотине лица. До сада је највише досељеника распоређено у плодној метохијској равници, затим на Косову и најзад у кумановском и тетовском округу. Покушај да се населе виноградска места око Тиквеша и брегалнички округ, није успео услед маларије која је тамо врло честа и јака. Исто тако ни крајеви настањени чисто арнаутским елементом нису могли бити насељавани. Досадашњи насељеници у јужним крајевима основали су већ своје земљорадничке задруге, које су и ранијом уредбом биле предвиђене. Као помоћ тим задругама, Министарство за аграрну реформу послало је ових дана 100.000 динара. Помоћ ће се и даље делити задругама у ратама од по 100.000 динара, али само под тим условом ако додељени кредити буду утрошени на оне сврхе, које су предвиђене уредбом. У противном случају, давање помоћи биће обустављено. То исто важи и за нове досељенике, који поред земљорадничких и вардарских задруга, морају оснивати и аграрне заједнице, које ће Министарству за аграрну реформу гарантовати отплату утрошених кредита.”

“Политика”, Београд, 20. 11. 1920

Извор 1

Прича једне старе даме

Прича старице по имену Мелика Акбад, којој су данас 103 године:

„...Дошла сам у Турску када ми је било 7 година. Дошли смо бродом на коме је рођена моја сестра. Када смо дошли на фарму коју нам је дала држава Турска, плашили смо се да ће тамо мислити да смо Срби. Много смо патили јер нисмо имали шта да једемо. Мајка нам је припремала јела само од лука, без имало соли, уља или поврћа, и тако нас је хранила, своје три кћери. На почетку, држава нам је давала само мали тањир кукурузног или пшеничног брашна. Неке од жена остале су без мужева, било зато што су ови умрли, или их је држава послала на различите дужности. Након неког времена били смо присиљени да се иселимо, па смо три године живели у џамији...”

<http://www.youtube.com/watch?v=mBfPZgvNxXQ&NR=1&feature=endscreen>
(downloaded November 25, 2012)

Извор 3

Жалба једног земљопоседника

У жалби земљовласника, бега Миралема Беговића из Дервенте, која је послата у августу 1920. Министарству за аграрну реформу, речено је следеће: „Узурпација земљишних посједа узела је великог маха; имања су одузимана без наредбе, без закона, без овлашћења, пресуде и одлуке, једноставно су отимана физичком силом; узурпатори су притом вјероватно били имућнији од земљовласника.” За себе лично Беговић каже „да је лојалан, да поштује закон и стрпљиво чека да се аграрно питање законски регулише.” И он и његови претходници су се бавили земљорадњом. Његова земља је рационално обрађивана (у Љубљаници Доњој, укупно 1.300 акара, од чега 400 акара бегове земље). На беговој земљи био је и шљивик. Беговић каже да је „због похлепе тамошњих становника” изгубио не само кметску већ и беговску земљу, и поменуо је шљивик. Остао је потпуно без земље... Своје земљишне поседе, које су сељаци на силу отели, он је делом наследио од оца, а овај од свога оца или дедова, као слободну земљу. „Ако су дијелови беговске земље били под кметовским правима, ти бивши кметови дали су своја права моме оцу и мени, и примили пуну противвриједност за земљу, у новцу...”

Šehić Nusret, *Bosna i Hercegovina 1918-1925, Institut za istojju u Sarajevu, Sarajevo, 1991, 55 i 56; Isto, prez. br. 11033/1920.*

Извор 2

Аграрна реформа у Хрватској

„Једна од одредница хрватскога господарства, али и цијеле Краљевине СХС била је врло заостала пољопривреда. Узрок је била велика уситњеност пољопривредног посједа. Наиме, у земљи је било чак два милијуна ситних господарства која су имала између 5 и 20 хектара и на којима су кориштена врло примитивна оруђа – дрвена рала и плугови, дакле на разини средњег вијека. Држава је 1919. донијела претходне одредбе за примјену аграрне реформе којима је била предвиђено одузимање дијела велепосједа и њихова раздиоба сиромашним сељацима. У сјеверној Хрватској подијељено је око 107.000 ха велепосједничке земље на око 100.000 заинтересираних особа, но и та врло позитивна мјера имала је негативне стране јер је земља давана политичким присташама. Било је прилико за прањену националног састава несрпских крајева. Наиме, београдски режим је своје најватреније присташе пресељавао у богатије несрпске крајеве. Посебно се то односило на тзв. солунаше, српске борце из свјетског рата, који су у Хрватској бесплатно добивали земљу, док су је други заинтересирани морали платити. Аграрна реформа промијенила је донекле структуру господарства у Хрватској, али су остали и велики посједи и бројни сељаци беземљаци.”

Mira Kolar Dimitrijević, Hrvoje Petrić, Jakša Raguž, Povjest IV (Udzbеник из повјест за 4. разред гимназије, Meridijan, Samobor 2004, str. 82

Извор 4

Услови смештаја колониста

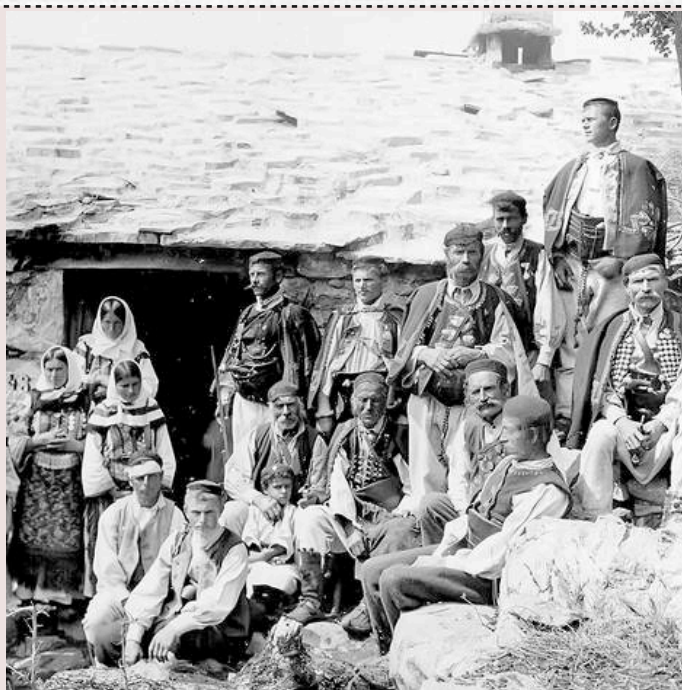
Насељавање је добило одређену форму Уредбом за насељавање тзв. „Јужних крајева” од 24. септембра 1920. године. Уредбом су била одређена земљишта за насељавање:

1. слободно државно земљиште;
 2. општинско и сеоско земљиште у јутрини;
 3. пушта земља и она која је напуштена од стране власника.
- При насељавању колонисти су имали право на бесплатан превоз свих чланова породице, стоке и покућства. Имали су право и на бесплатно коришћење општинских шума за подизање кућа, слободну испашу по сеоским и општинским утринама. Досељеници су били ослобођени од плаћања пореза држави, окружних, среских и општинских пореза у времену од 3 године.

Богдан Лекић Аграрна реформа и колонизација у Југославији 1918 - 1941, Београд 2002 стр.288-289

Извор 5

Породица из Обровца (Хрватска),
колонизована у Војводину у време
Краљевине СХС

Извор 6

Земља обухваћена аграрном реформом

Подручје	Површина у хектарима	Процент од укупног	Број породица које су добиле земљу	Просечна површина добијене земље у хектарима
БиХ	1.286.227	66,9%	249.580	4,71
Македонија, Косово и Санџак	231.099	12%	48.261	4,79
Далмација	50.000	2,6%	96.953	1,94
Славонија	110.577	5,7%	99.908	1,11
Војводина	222.707	11,8%	100.004	223
Словенија	23.697	1,2%	19.987	1,19

*Edin Mutapčić, PRAVNO-HISTORIJSKI KONTEKST AGRARNE REFORME U BiH
POSLIJE PRVOG SVJETSKOG RATA <http://hrcak.srce.hr/74666>
(downloaded November 25, 2012)*

Ирена Параџиќ,
Вања Зидар Шмиџ

Економске разлике у првој Југославији

Кључно питање:

Колико је економија прве Југославије осликавала разлике и сарадњу између народа који су живели у Југославији?

Тема

Модул је о економским разликама и развијености у Југославији пре Другог светског рата. Постоји опште мишљење да државе у одређеним регијама намерно нису инвестирале новац у индустријски развој. Основна сврха овог модула је да ученици науче да су постојале велике економске разлике између различитих регија. Они треба да разумеју поријекло економског развоја „прве Југославије”, економске неспоразуме и стереотипе код југословенских народа, те утицај напретка, односно стагнације на свакодневни живот и друштво у целини.

Циљеви

Ученици ће стећи знања о економским разликама и развијености у Југославији пре Другог свјетског рата.

Исходи учења

- Ученици ће добити сазнања (разумевање) економске разлике између различитих регија у Југославији.
- Упоредиће степен економског развоја и напретка између различитих југословенских регија.
- Анализираће улогу државе у економском развоју Југославије пре Другог светског рата.
- Оцениће ефикасност или бескорисност решавања економских разлика између различитих југословенских регија.

Упутство за предаваче

Наставник ће прочитати увод ученицима и представити тему. Радионица има два дела – први део је рад у групама, а други део је презентација резултата сваке групе и дебата.

Корак 1: Подела у групе и увод.

Група 1– Индустрија;
Група 2 – Саобраћај;
Група 3 –Пољопривреда;
Група 4 –Структура запошљавања.

Корак 2: Наставник даје упутства за рад у групама. Свака група такође добија ова упутства одштампана.

Корак 3: Рад у групама, свака група анализира историјске изворе и одговара на питања.

Корак 4: Презентација закључака и коришћених извора.

Корак 5: Дебата и закључак. Након одговарања на ова питања, враћамо се на кључно питање и дајемо коначан закључак.

45
минута

Увод

Југословенска економска зона развила се после Првог светског рата, а била је састављена од различитих подручја. Мање од 10% људи живело је од индустрије. Рудници, у којима је већина капитала била страног порекла, такође су имали важну улогу. Радничка и средња класа платиле су цену транзиције у нову државу великим повећањима цена, ниским платама и великом незапослености. Такође су биле погођене финансијским трансакцијама и унификацијом валуте. У времену између два рата, Југославија је остала изразито пољопривредна земља, са готово 54% извоза који се састојао од пољопривредних производа. Најстабилнија економска ера била је између 1925. и 1931. Прва половина 30-их била је обележена озбиљном економском кризом у земљи. У другој половини 30-их економија је опет цветала, али само до избијања Другог светског рата, када је опет опала.

Извор 1

Оснивање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Gabrič, Aleš in Režek, Mateja: *Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije.* Ljubljana: DZS 2011. str. 146.

Извор 2

Хутерова колонија на Побрежју, Марибор

Године 1926. Јосип Хутер, у сарадњи са аустријском компанијом Вензел Хоф-фелнер, основао је текстилну фабрику Јосип Хутер & Друг. На почетку, компанија је производила само јефтину памучну ткаоницу, а касније, 1929. изградиле су ткаоницу, затим фабрику шиваћих конаца 1937. и ткаоницу свиле 1939. Фабрика је иницијално запошљавала 360 радника. До 1949. број радника који раде у фабрици попео се на 1.600. Након Другог светског рата, сва приватна средства за производњу су национализована. Јосип Хутер је покушао да реши стамбени проблем својих радника дајући повољне кредите за изградњу својим запосленицима. Тако је настала тзв. Хутерова радничка колонија од 20 кућа, подигнута 1937. на Побрежју, у Марибору.

<http://industrijskapespot.si/hutterjeva-kolonija---opis.html> (11. 1. 2014)

Извор 3

Шанти таун Сибирија, Љубљана

Repe, Božo: *Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij.* Ljubljana: Modrijan 2007. str. 117.

Извор 4

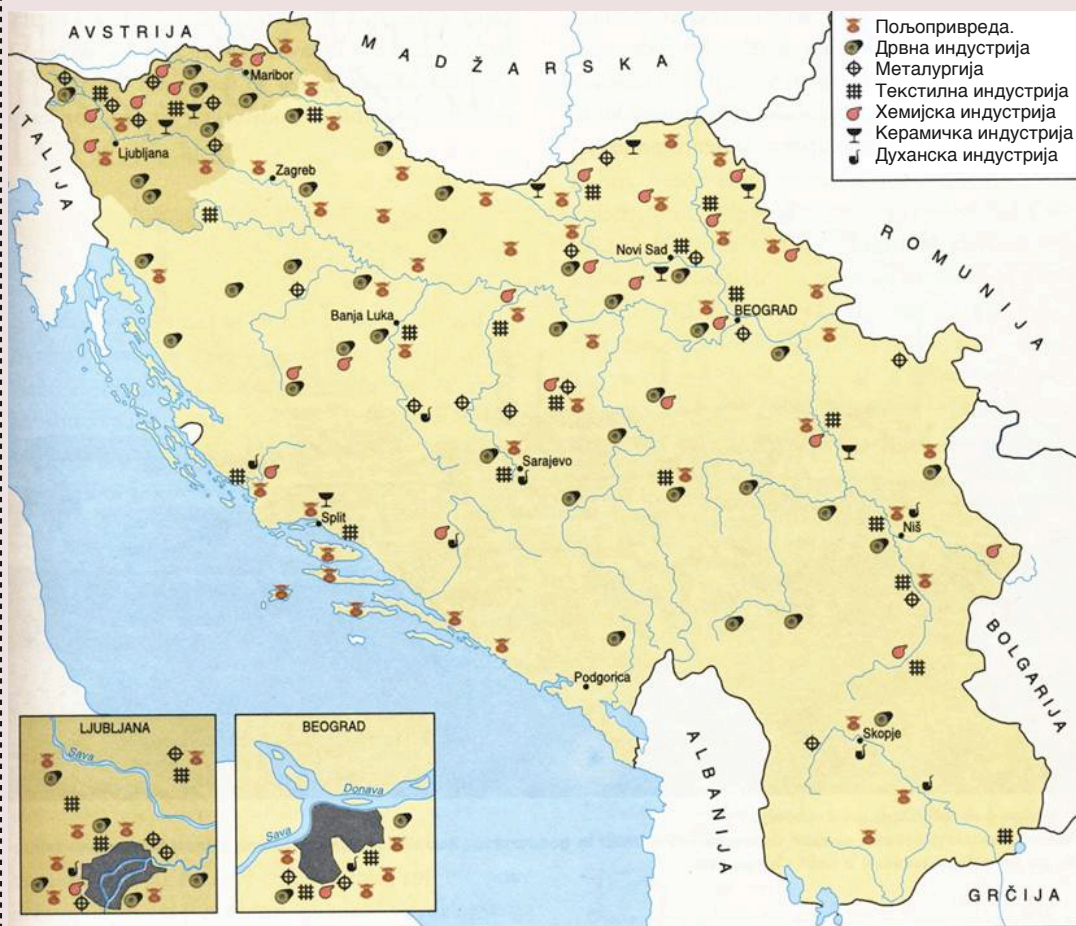
Топионица у руднику Бор у близини Зајечара

Repe, Božo: *Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij.* Ljubljana: Modrijan 2007. str. 98.

Извор 1

Индустрија у првој Југославији

Repe, Božo: *Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007. str. 97.*

Задатак:

1. Помоћу ове карте одреди доминантне гране индустрије у првој Југославији. 2
2. Одреди која је индустријска грана доминирала у првој Југославији.

Извор 2

Ниво индустријског развоја и образовања на подручју Словеније приликом уласка у нову државу – Краљевину СХС

„На уласку у југославенску државу Словенија је имала на располагању 275 активних индустријских постројења захваљујући индустријализацији као континуираном процесу од пријелаза стољећа. У Словенији је било тешко пронаћи неписмене људе, разина писмености је била висока, преко 90%.”

Lazarević, Žarko: *Razkorak med razvitimi in nerazvitimi – zaviralni dejavnik modernizacije Jugoslavije? Prispevki za novejšo zgodovino. Inštitut za novejšo zgodovino. Ljubljana: 2002. str. 78.*

Извор 3

Ниво индустријског развоја Косова у Краљевини СХС

„На Косову, није било ни трага од индустријализације као континуираног процеса. У раздобљу између два светска рата, на Косову је развијено око 25 фирми којима се приписује индустријски карактер. Од тих, 10 млинова, два рудника, три кожаре, 5 металних погона и три мале електране. Пољопривредници су живели у екстремном сиромаштву, према аутархичном начелу самозадовољавања основних животних потреба. Поврх тога, у поређењу са ситуацијом у Словенији, на Косову готово нико није знао читати и писати.”

Lazarević, Žarko: *Razkorak med razvitimi in nerazvitimi – zaviralni dejavnik modernizacije Jugoslavije? Prispevki za novejšo zgodovino. Inštitut za novejšo zgodovino. Ljubljana: 2002. str. 79.*

Извор 4

Постер љубљанске фабрике „Сатурнус, дионичко друштво”, за производе од лима, написан на три званична језика прве Југославије

Slovenska kronika XX. stoletja 1900 – 1941. Ljubljana: Nova revija 1995. str 359.

Извор 5

Реклама фабрику ципела „Пеко”

Slovenska kronika XX. stoletja 1900 – 1941. Ljubljana: Nova revija 1995. str 358.

Извор 6

Реклама за пивару „Лашко”

Repe, Božo: *Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij*. Ljubljana: Modrijan 2007. str 115.

Задатак:

Помоћу извора (текста и слика) упореди најразвијеније и најмање развијене регионе земље. Где су биле највеће разлике?

Извор 7

Сарајево, Базар

Hielscher, Kurt: *Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani*, 1926

Извор 8

Пијаца у Љубљани, Драва Банате (Словенија) око Другог светског рата

Židov, Nena: *Ljubljanski živilski trg, odsev prostora in časa (1920 – 1940)*, Ljubljana 1994, page 125, original u vlasništvu Ljubljanske tržnice

Извор 9

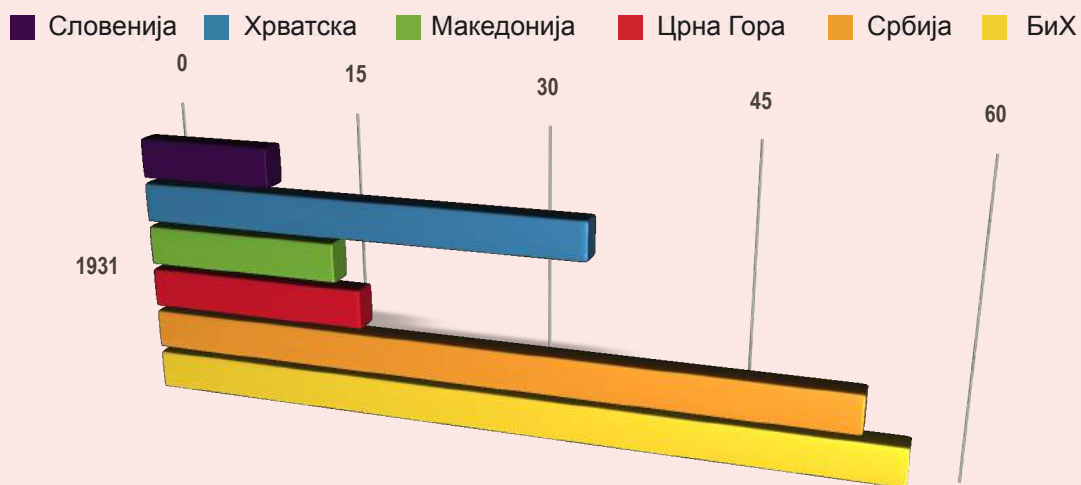
Пијаца у Призрену, Косово

Hielscher, Kurt: *Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani*, 1926

Извор 10

Природни прираштај становништва у свим подручјима прве Југославије, регистрован 1931.

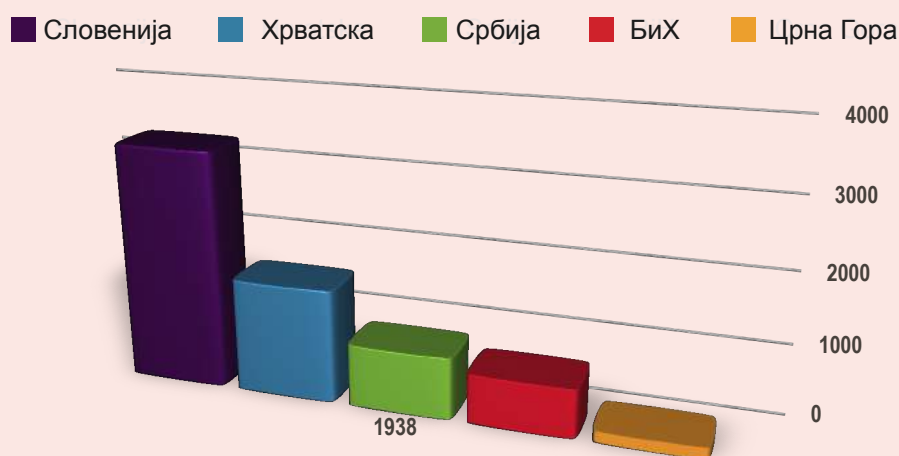
Mirković, Mijo: *Економска структура Југославије 1918 – 1941*. Загреб: Накладни завод Хрватске 1950. стр 17.

Задатак:

Ореди у којим деловима прве Југославије је природни прираштај становништва био највећи.

Извор 11

Вредност индустријске производње по глави становника у 1938. (у динарима)

Mirković, Mijo: *Економска структура Југославије 1918 – 1941*. Загреб: Накладни завод Хрватске 1950. стр 17.

Задатак:

Упоређи табеле. Како је индустријски развој у појединим подручјима утицао на природни прираштај становништва? Објасни свој одговор.

Извор 1

Железничка мрежа у првој Југославији у 1918.

Mirković, Mijo: *Ekonomska historija Jugoslavije*. Zagreb: Informator - Zagreb 1968. str 304 i 352.

ЗАДАТАК:
У којим деловима прве Југославије је железничка мрежа била највише, а у којим најмање развијена?

Извор 2

Развој саобраћаја

„Држава је имала снажан утицај на развој жељезничког саобраћаја. Било је неколико разлога за то. Први разлог је био снажан утицај војске на политику о жељезницама. У вријеме монархије армија је била најјачи политички фактор, па су зато политичари радили у њеном најбољем интересу. Војска није имала ни разумевање ни интерес да ријешава економске аспекте жељезничког саобраћаја. Други разлог је био заштита финансијских интереса страних инвеститора који су куповали приватне жељезничке линије. Трећи разлог је био што је Србија већ имала искуство са национализацијом приватних жељезница.”

Mirković, Mijo: *Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str 121.

Задатак:
Зашто је држава утицала на управљање и изградњу железничких линија?

Извор 3

Путни саобраћај

www.siol.net/tv/naj_gledano/2011/04/kdo_neki_tam_poje.aspx (10. 5. 2013)

Извор 4

Породица – дете у колевци на магарцу,
Бусовача (Босна и Херцеговина)

Hielscher, Kurt: Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani, 1926

Извор 5

Развој путне мреже

„Развој путне инфраструктуре је, упркос домаћем бетону, фабрикама асфалта, много радне снаге, дуготрајне незапослености услед кризе, те дуге, хроничне недовољне запослености руралног становништва, веома спор. Неки главни правци (Загреб – Београд, Београд – Скопље, главни путеви у Србији, Црној Гори, Хрватској, Војводини, Босни и Македонији) били су у веома лошем стању и често опасни по живот. С обзиром на то да су потребе за путевима биле веће од изградње истих, возила су често морала да иду по по живот опасним путевима. На неким дијеловима, путници су морали изаћи из возила и пјешице прећи нека опасна мјеста. Морали су ходати кроз облаке прашине у равничарским предјелима испуњеним пијеском током сушног периода. Током кишне сезоне, запали би у блато и муљ и морали су тражити помоћ волова да се извуку.”

Mirković, Mijo: *Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. , 116.

Извор 6

Фотографија Љубљане из 1903. и новог
технолошког достигнућа – трамваја

Slovenska kronika XX. stoletja 1900 – 1941. Ljubljana: Nova revija 1995. str 17.

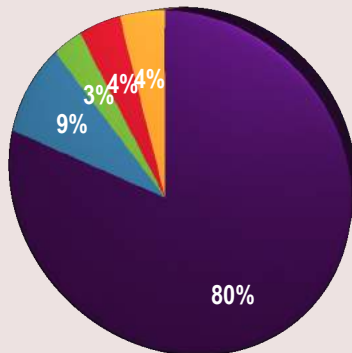
Задатак:

Помоћу датих извора, објасни у каквом стању су били југословенски путеви у периоду између два рата. Како су ти услови утицали на економски развој?

Извор 1

Запослена лица по главном занимању из 1921.

- Пољопривреда, шумарство и рибарство
- Индустрија и занатство
- Трговина, банкарство и транспорт
- Јавни сервис, војска и слободна занимања
- Остала занимања и особе без занимања

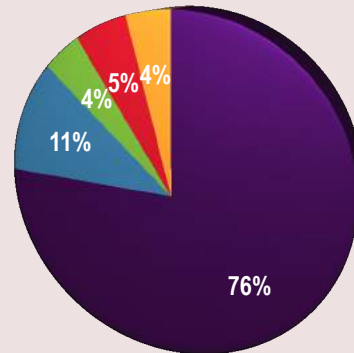

Mirković, Mijo: *Економска структура Југославије 1918 – 1941.* Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str 18.

Извор 2

Запослена лица по главном занимању из 1931.

- Пољопривреда, шумарство и рибарство
- Индустрија и занатство
- Трговина, банкарство и транспорт
- Јавни сервис, војска и слободна занимања
- Остала занимања и особе без занимања

Mirković, Mijo: *Економска структура Југославије 1918 – 1941.* Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str 18.

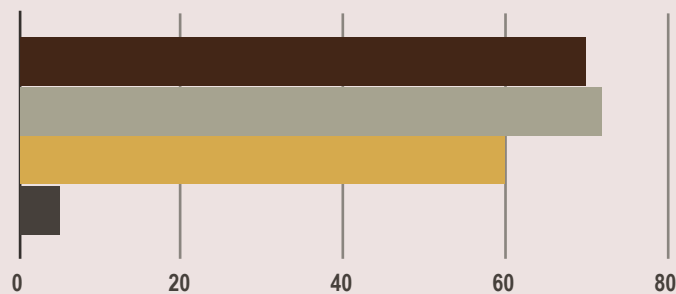
Задатак:

Која грана привреде је запошљавала највећи број становника? Која грана бележи највећи раст запослених, у поређењу са 1921?

Извор 3

Агронамска структура Југославије

- < 2 ha
- 2 - 5 ha
- 5 - 20 ha
- 20 - 60 ha

Mirković, Mijo: *Економска историја Југославије.* Zagreb: Informator - Zagreb 1968. str 322.

Извор 4

Регистар сеоских домаћинстава у Југославији

„Први и једини регистар сеоских домаћинстава у Југославији начињен је 1931. Резултати нису били адекватни јер је укључено било само 42% југословенског простора (10,6 милиона хектара). Нема података о другим подручјима (58% или 14,3 мил. хектара), нема података каква су ова подручја била или какав је њихов економски потенцијал. /.../ Већина фарми, површине 2 ха или мање, биле су у Далмацији, Црној Гори, Хрватској и Словенији. /.../ Сељачка имања ове величине користила су већину свога земљишта за обрађивање, па су према томе била премала за узгој стоке.”

Mirković, Mijo: *Економска структура Југославије 1918 – 1941.* Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str 38 i 39.

Задатак

Анализирај табелу и одреди која сељачка имања су, по својој величини, била доминантна у првој Југославији. Како је величина имања утицала на живот сељачких породица?

Извор 5

Сељачка кућа у близини Илиџе (БиХ)

Hielscher, Kurt: Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani, 1926

Извор 6

Фарма у Павловцу, Хрватска

Hielscher, Kurt: Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani, 1926

Извор 7

Воловска запрега, Охрид, Македонија

Hielscher, Kurt: Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani, 1926

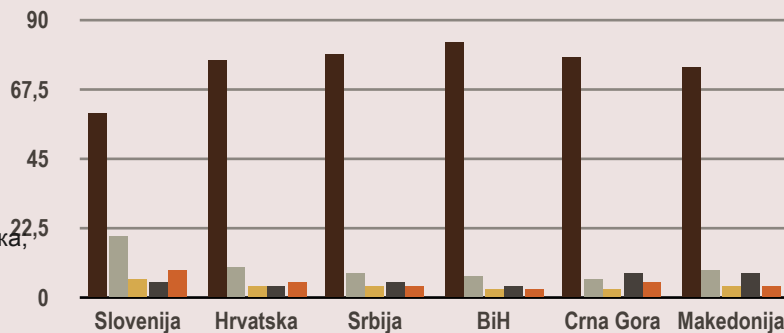
Задатак

Помоћу извора објасни како је изгледао живот сељака. На који су начин сељаци у првој Југославији обрађивали своју земљу?

Извор 1

Структура запослености становништва из 1931.

- пољопривреда, шумарство, рибарство;
- индустрија, занатство;
- трговина, банкарство, саобраћај;
- јавне службе, слободне професије, војска;
- остала занимања, без занимања.

Mirković, Mijo: *Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str. 308.

Задатак

Копирај подручје у првој Југославији које је имало највећи удео запослених по појединачним секторима:

Извор 2

Однос броја мушких и женских радника у Драва Банате у 1931.

Razmerje števila ženskih in moških delavcev v Dravski banovini v l. 1931.

Pri OJZD-u v Ljubljani je bilo zavarovanih

30.764 (33,49%)
delavci in

61.084 (66,51%)
delavcev

Odstotek delavk stalno raste!

Однос броја мушких и женских радника у Драва Банате у 1931. „Осигуравајућа кућа из Љубљане осигурала је 30.764 (33,49%) женских и 61.084 (66,51%) мушких радника. Постотак женске радне снаге је у сталном порасту.”

Gabrič, Aleš in Režek, Mateja: *Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS 2011. str. 162.

Задатак

Зашто се удео запослених жена променио, нарочито у времену велике економске кризе?

Извор 3

Разлике у платама

„Рудари и квалификовани радници имали су више плате, док су жене и деца, нарочито у текстилној индустрији, имали ниске плате.”

Mirković, Mijo: *Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. Page 47.

Извор 4

Однос између мушких и женских радника у Драва Банате

„Вријеме послје Првог светског рата донијело је у Словенију доба бржег запошљавања пола који је у 19. вијеку традиционално био 'запослен' код куће.”

Gabrič, Aleš in Režek, Mateja: *Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS 2011. str. 162.

Извор 5

Жене радници

„Након Првог светског рата удио жена међу запосленима у индустрији био је мањи од четвртине, а у вријеме кризе био је око 40%.”

Repe, Božo: *Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij*. Ljubljana: Modrijan 2007. str. 115.

Извор 6

Женска радна снага

„.../ проценат женске радне снаге, у односу на укупан број запослених, повећава се из године у годину тако да је он од 1923. до 1933. године порастао са 19,41 на 26,87; дакле, у једном десетогодишњем периоду за око 7%. Интересантно је овај прираштај женске радне снаге упоредити с раније поменутиим прираштајем вишка сеоског становништва који не може да се упосли у пољопривреди.”

Kukoleča, Stevan: *Industrija Jugoslavije 1918-1938*. Balkanska štampa. Beograd. 1941, str. 94

Наставник подстиче ученике да му помогну у формулисању закључка.

Питања:

- Какви су били економски односи између различитих југословенских регија?
- Какав је био степен економског развоја и напретка између различитих југословенских регија?
- Каква је била улога државе у економском развоју Југославије пре Другог светског рата?
- Каква је била ефикасност или бескорисност решавања економских разлика између различитих југословенских регија?

Одговори:

1. Већина индустрије била је на северу и северозападу земље, углавном мање индустријске и трговачке компаније.
2. Развита индустрије опструисале су лоше саобраћајне везе, нарочито кроз север и југ. Огромна већина становништва живела је од пољопривреде, углавном на малим имањима.
3. Најважније економске мере биле су аграрна реформа и укидање феудалних, полуфеудалних и колонијалних односа.
4. Реформа је провођена споро и еконзистентно. Удео женске радне снаге је порастао јер су оне биле најјефтинија радна снага.

На крају наставник показује ученицима још један извор и даје закључак – то је сажетак онога што су ученици кроз анализу извора препознали о југословенској индустрији.

„Постојале су три различите и сукобљене економске гране: српска буржоазија експлоатисала је политичку хегемонију, слободну фискалну политику, зајмове, инвестиције, државна предузећа, спекулације са обвезницама, те провизије за војску; Хрвати су покушавали да контролишу финансијски капитал, док су Словенци искористили велико југословенско тржиште и јефтине сировине за своју прерађивачку индустрију.”

Емина Живковић

Нека питања о "демократији" у Краљевини СХС

Кључно питање:

У којој мери диктатура показује снагу/слабост државе?

Тема

Радионица се бави политичким питањима у Краљевини СХС за време диктатуре краља Александра, и утицајем политичких чинилаца на свакодневни живот обичних људи. Обухвата период од 1929. до 1934. Ова тема је одабрана зато што се у нашим уџбеницима ово питање не обрађује на овај начин, као и због тога што су неки политички проблеми слични данашњим. Такође, прва половина 20. века била је обележена константном борбом између демократије и диктаторства у целом региону.

Исходи

- Ученици ће препознати везу између политичких прилика и увођења диктатуре.
- Ученици ће анализирати историјске изворе и на основу анализе формулисати закључке.
- Ученици ће уочити везе између увођења диктатуре и положаја обичних људи.

Циљеви:

- Критичко разумевање комплексне природе прошлости;
- Разумевање света данас;
- Развијање историјске свести;
- Развијање емпатије;
- Уочавање узрочно-последичних веза.

Упутства за предавача

Корак 1: Предавач чита увод, а затим изворе којима ће објаснити контекст радионице, као што су: државни симболи, химна, застава, устав, мапа и питања која би требало да помогну ученицима водећи их ка коначној дискусији.

Корак 2: Предавач ће поделити ученике у три групе. Прва група је диктатор и администрација, друга група су обични људи, а трећа су страни представници. Ученици ће учествовати у роле плеју где ће свака група направити извештај за представнике Друштва народа, који су дошли да се распитају о ситуацији у Краљевини СХС.

Корак 3: Групни рад.

Корак 4: Дискусија.

45
minuta

Увод

Краљевина СХС је основана после Првог светског рата од области које су имале различита културна наслеђа. Разлике, које су биле националне, економске и културне, оптерећивале су државу до тачке у којој парламент постаје потпуно дисфункционална институција и место политичких атентата. Све ово је испровоцирало краља да донесе, за то време уобичајну, одлуку о проглашењу диктатуре. Његово објашњење је било да жели да спречи ескалацију хаотичне ситуације у земљи, док је већина политичара примила ову одлуку као политичко насиље.

Извор 1

Национални симболи Краљевине Југославије

Химна

Боже правде, ти што спаси,
од пропасти до сад нас!
Чуј и одсад наше гласе
и од сад нам буди спас!

Лјепа наша домовино,
Ој јуначка земљо мила,
Старе славе дједовино,
да би вечно сретна била!

Напреј застава славе,
На бој јуначка кри,
За благор очнјаве
Нај пушка говори!

Боже правде, ти што спаси,
од пропасти до сад нас!
Чуј и одсад наше гласе
и од сад нам буди спас!

Национални симболи, Мозаик прошлости, Бигз 2010

Извор 2

Карта Европе на којој је обележено где се налазила Краљевина СХС

http://sh.wikipedia.org/wiki/Kraljevina_Jugoslavija, 5.03.2012.

Извор 3

Видовдански Устав – чланови Устава који краљу дају широка овлашћења

Члан 46

Законодавну власт врши Краљ и Народна скупштина заједнички.

Члан 47

Управну власт врши Краљ преко одговарајућих министара, по наредби овог Устава.

Члан 49

Краљ потврђује и проглашава законе, поставља државне чиновнике и даје војне чиновне по одредбама закона. Краљ је врховни заповедник све војне силе.

Члан 51

Краљ представља државу у свим њеним односима са другим државама. Он проглашава рат и закључује мир

Члан 52

Краљ сазива Народну скупштину (...) Краљ има право да распусти Народну скупштину.

члан 55

Краљева је личност неприкосновена. Краљу се не може ништа у одговорност ставити, нити Краљ може бити тужен. Ово не вреди за Краљево приватно имање.

Устав, приче из XX века, Платонеум, 2002.

Извор 1

Администрација и корупција из перспективе британског амбасадора

„1928... У свим покрајинама чује се свеопшти захтев за равноправношћу са Србијом (сасвим је извесно да ни београдским властима није лако да преговарају са неодговорним демагозима који контролишу хрватске сељачке масе, али су и централистички утицаји... омили спровођење било каквих законодавних или практичних управних реформи... и створили незадовољство које је свом жестином плануло након летошњих убистава у скупштини. ...У протеклих 10 година образовало се у Београду 25 влада, и све су се оне бавиле ситном, локалном политиком, која представља главну разоноду на Балкану, уместо да се суоче са хитним проблемом сређивања прилика у земљи.”

Живко Аврамовски, "Британци о Краљевини Југославији", Загреб, 1988.

Извор 2

Неписменост приказана по бановинама

Бановина	Читају и пишу		Читају		Неписмени
	М	Ж	Укупно	Укупно	
Дравска	94,13%	92,41%	93,23%	1,23%	5,54%
Дринска	56,37%	18,56%	37,49%	0,42%	62,11%
Дунавска	82,03%	59,67%	70,52%	0,77%	28,87%
Моравска	60,76%	16,01%	37,70%	0,27%	61,96%
Приморска	55,48%	29,37%	42,08%	0,51%	57,46%
Савска	80,06%	63,78%	71,60%	1,07%	27,67%
Савска	80,06%	63,78%	71,60%	1,07%	27,67%
Вардарска	43,89%	14,32%	28,84%	0,18%	70,86%
Врбаска	39,73%	13,95%	27,09%	0,24%	72,60%
Зетска	50,69%	16,69%	33,50%	0,41%	66,04%
Београд	92,66%	84%	88,69%	0,68%	10,87%
Укупно	67,31%	42,90%	53,83%		44,51%

Љубодраг Димић, "Културна политика Краљевине Југославије 1918-1941, II, стр.192

Извор 3

Укупан број неписмених у Краљевини СХС

У неким крајевима неписменост је била већа и од 80%, а углавном су неписмене биле жене. Само су четворогодишње основне школе биле обавезне према важећим законима. У целој држави су постојала само три универзитета: у Београду, Загребу и Љубљани, а по један факултет постојао је у Скопљу и Суботици.

НЕПИСМЕНИ	
1921	1931
51,5%	44,0%

Љубодраг Димић, "Културна политика Краљевине Југославије 1918-1941, II, стр.192

Извор 4

Како неписменост види британски амбасадор у Краљевини СХС 1925.

„Висок степен необразованости у јужним покрајинама је основно питање коме се посвећује пажња, а основне школе не отварају се једино владином иницијативом већ и приватним уплатама сељака. Процењује се да у Босни и Македонији школу похађа два пута више ученика него пре 7 година...”

Живко Аврамовски, "Британци о Краљевини Југославији", -годишњи извештај британског посланства у Београду-1986, Архив Југославије, Београд, Глобус, Загреб

Извор 5

Убиство у Скупштини

Двадесетог јуна 1928. Пуниша Рачић је са скупштинске говорнице пуцао из пиштоља у Павла Радића, Стјепана Радића, Ђуру Басаричека, Ивана Гранђу и Ивана Пернара. То је био повод за увођење диктатуре.

http://en.wikipedia.org/wiki/Stjepan_, 28.03.2012

Извор 6

Прокламација о диктатури

„...Наступио је час када између Народа и Краља не може и не сме бити више посредника. ...Парламентаризам, који је као политичко средство по традицијама од Мога незаборављеног Оца, остао и Мој идеал, почеле су заслепљене страсти злоупотребљавати у тој мери, да је постао сметња за сваки плодни рад у држави (...) Уместо да парламентаризам развија и јача дух народног и државног јединства он – овакав, какав је – почиње да доводи до духовног расула и народног разједињавања (...) Ради тога решио сам и решавам, да Устав Краљевине СХС од 28. јуна 1921. г. престане важити. (...) Народна скупштина (...) распушта се.”

Прокламација о диктатури, Приче из XX века, Платонеум 2002

Питања:

- Шта су препреке за развој демократије у земљи са оваквом образовном структуром?
- Каква је била политичка ситуација у Краљевини?
- Шта су краљ и администрација хтели да постигну?
- Који су били краљеви аргументи?
- Да ли би данас било могуће успоставити овакав вид контроле?

Извор 1

Роза Будаји одбија да окачи заставу на својој кући за краљичин рођендан

Одељење државне тајне полиције у Сомбору
Заведено 6. 6. 1925.

„Поглаварству државне тајне полиције
Овом одељењу част је извести вас следеће:
На дан 27. јануара ове године а на рођендан
Њеног Величанства Краљице Марије, Роза
Будаји са станом у улици Светозара Милетића
бр. 21 није хтела да истакне барјак на својој кући
у име Свечаности, али градска полиција,
познавајући је да је рђаво према Србима
наклоњена, наредила јој је да одмах кућу окити
барјаком. Али чим су се полицајци удаљили,
Роза се овако изразила: 'Макар какво ђубре и
битанга дође овамо и морамо да их светкујемо'.
Капетанија је одмах ствар предала државном
тужиоцу.”

АЈ, фонд 37 Милан Стојадиновић, фасцикла 4

Извор 3

У затвор због вица

Окружни суд у Чачку, 31. децембра 1931.
образлаже одлуку о проглашењу кривиче
оптужених Миливоја Миловановића, Јевресина
Миловановића Косте и Милосаве Вујовић, из
Лучана, срез Драгачевски.

„Криви су што су... у намери да узрокују
нерасположење против политичког и социјалног
поретка у земљи проносили по селу лажна
тврђења да је његово Величанство краљ узео
десет година боловања а председник владе г.
Петар Живковић пет година боловања, и да су
оба отишла из земље, те овим поступком
учинили преступ против јавног поретка у држави
предвиђен и кажњив по члану 4. Закона о
заштити јавне безбедности и поретка у држави.
Суд их осуђује сваког са по 15 дана затвора...
Сем казне затвора прописана је и новчана казна
од по 100 динара у корист Фонда за подизање и
поправљање казненеих завода...”

Образложење пресуде:

„За оптуженог Јеврема: што, када му је оптужени
Миливоје о Њ. В. Краљу и председнику
владе говорио да су добили боловање и отишли
из земље, он, оптужени Јеврем није смео да
гласове даље преноси, већ је требало да ћути, а
он, напротив, отишао је и о томе се распитивао
код општинске суднице...”

АЈ, 74-12-23.

Извор 2

Како пролазе они који мисле другачије

Казна за агитацију – премештај, према документу
Министарства просвете, одељење за основну наставу,
8. 11. 1931, Београд

„Помоћник Министарства унутрашњих послова пише
допис Министарству просвете, 6. 10. 1931.

Према извештају начелника пећког среза: 'Ацо
Ђукановић, учитељ у Ђумновом селу и Рајко
Јовановић, учитељ у Витомирици, срез пећки, нису
присташе данашњег режима, они јавно агитују и
наговарају бираче да не изађу на гласање. Не буде ли
било опозиционе листе... молим да се они хитно
преместе у неко друго место ван среза пећког.'
Министарство просвете решило је овај проблем
премештањем поменутих учитеља.

*Према документима Министарства за образовање, 8. 11.
1931, Београд*

Извор 4

Исмевање краља – казна избацавање из школе

Извештај Министарству правде, септембар 1933,
Београд

„Пријављен је Радуловић Бошко из Цетиња да је на дан
16. марта у учioniци шестог разреда гимназије за
време предавања професора Лопичића Блаже о
сунчаном сату, када је овај рекао да је за то потребна
једна даска, он се иронично насмејао, и показујући на
слику Њ. В. Краља, рекао: 'Зашто не бисмо употребили
ову слику, господине професоре.' Писменим уписом у
школски дневник доказано је дело инкриминације, али с
обзиром на околност да је осумњичени за ово дело
кажњен искључењем из свих гимназија за свагда, и да
је малолетник, то се ослобађа сваке казне.”

АЈ, фонд 63, фасцикла број 96/1933

Извор 5

Надзор над опозицијом

Извештај Начелства среза Посавског, 10. октобра 1933,
Умка, Краљевској банској управи, Нови Сад

„У смислу вашег наређења од 11. септембра 1933. г.
част ми је поднети имена државних чиновника који
приликом општинских избора нису гласали или су
гласали за опозиционе листе, и то: Катанић Бошко,
учитељ основне школе у Умци, гласао за опозициону
листу, иако му је дискретним путем стављено до знања
да треба помоћи и гласати националну листу... Катанић
је раније припадао Комунистичкој партији и од тада се
над његовим радом води строги надзор... Петковић
Љубиша учитељ основне школе у селу Мислођину, није
уопште гласао. А за време изборне кампање живо је
радио за опозициону листу. Иначе, Петковић је познат
као противник режима... моли се да се са територије
среза укљони.”

АЈ, фонд 66, фасцикла број 14, јед. описа број 37

Извор 6

Анегдота из времена диктатуре краља Александра

„У нашем сусједству живио је један трговац, познат као 'велики' ХСС-овац. Често је у јавности погрдним ријечима критизирао режим. Онда би га одвели у полицијску постају, мало би га испитивали и гњавили, па би га пустили. И тако свако мало. Имао је три сина и кћер. Трећи му се син родио 1929, након убојства Стјепана Радића и увођења диктатуре краља Александра. Том задњем сину је дао име Александар на опће чуђење познаника. Кад су га питали што му је било да сину надјене име омраженог краља, одговорио је у свом стилу: 'Да му могу слободно ј... матер.' (то у нашем жаргону значи – псовати). Тако су се сви у граду смијали кад би он викао на сина и псовао га пуним именом.

Сведочанство М.Ј. становника Дубровника 30-тих година 20-тог века

Извор 7

Сахрана краља Александра Карађорђевића

Црно-бели Београд, 5.4.2011.

Извор 8

Народ плаче на краљевој сахрани

<http://www.pogledi.rs/diskusije/viewtopic.php?t=18563&sid=8c22c4cf298f28e689db13bd0c012b4b>

Питања

- Зашто Роза није хтела да постави државну заставу?
- Да ли је могућ отпор без образовања?
- Која је позиција обичног човека у диктатури?
- Ко пружа отпор?
- Које слободе су биле ускраћене? Како је то утицало на живот људи?

Љиљана Лазаревић

Живот у Краљевини СХС (Југославији) 1918–1941.

Кључно питање

Свакодневни живот – избор или традиционално бreme?

Тема

Модул се бави комплексношћу и разноликошћу свакодневног живота у новој земљи. Ученици би требало да створе ширу слику о томе какав је био живот у земљи са великим регионалним и националним разликама, у периоду од 1918. до 1941. Радионица је важна због потребе за подизањем нивоа толеранције и свести у региону. Пре свега о томе колике су биле разлике и колико су дубоки корени неких проблема, али и колико су слични проблеми у различитим деловима државе.

Исходи:

- Ученици ће моћи да разумеју промене и континуитет социјалних феномена, као и сличности и разлике између прошлости и садашњости.
 - Ученици ће разумети сложеност интеракције између традиционалног и модерног у међуратном периоду у Југославији.
 - Ученици ће развити емпатију.
 - Ученици ће проширити знања о квалитету свакодневног живота у међуратном периоду.
-

Циљеви:

- Критичко разумевање комплексне природе прошлости;
- Разумевање националног идентитета;
- Подршка ученицима у разумевању својих корена;
- Узајамно поштовање, мир, стабилност, демократија;
- Историјска свест.

Упутства за предавача:

Корак 1:

Предавач ће прочитати увод, објаснити ситуацију у земљи користећи изворе од 1 до 5.

Корак 2:

Предавач ће поделити ученике у две групе.

1. Прва група добија изворе – село/град.
2. Друга група добија изворе – традиционално/модерно.

Корак 3:

Ученици ће испунити табелу на тему позиције жена користећи изворе.

90
минута

Корак 1

Увод

Краљевина СХС је формирана након завршетка Првог светског рата, заснована на идеји заједничких корена Јужних Словена. Нова држава је настала спајањем региона који су имали различита културна наслеђа. Разлике су биле велике у сваком погледу: политичком, културном националном, економском... То је била претежно земљорадничка држава са високим процентом сеоског становништва, чији је живот био заснован на традиционалним обичајима и навикама. Процес индустријализације је углавном заобишао цео регион. Западни и северни делови државе (који су некад били део Аустроугарске царевине) били су развијенији, док су јужни делови земље (који су били под Османским царством) заостајали. Сви ови фактори, у комбинацији са политичким и националним разликама, условили су велике проблеме у функционисању новонастале државе.

Извор 1

Државе и територије које су се ујединиле 1918. године

Repe Bozo, *Sodobna zgodovina za 4.letnik gimnazij*, str.82

Извор 2

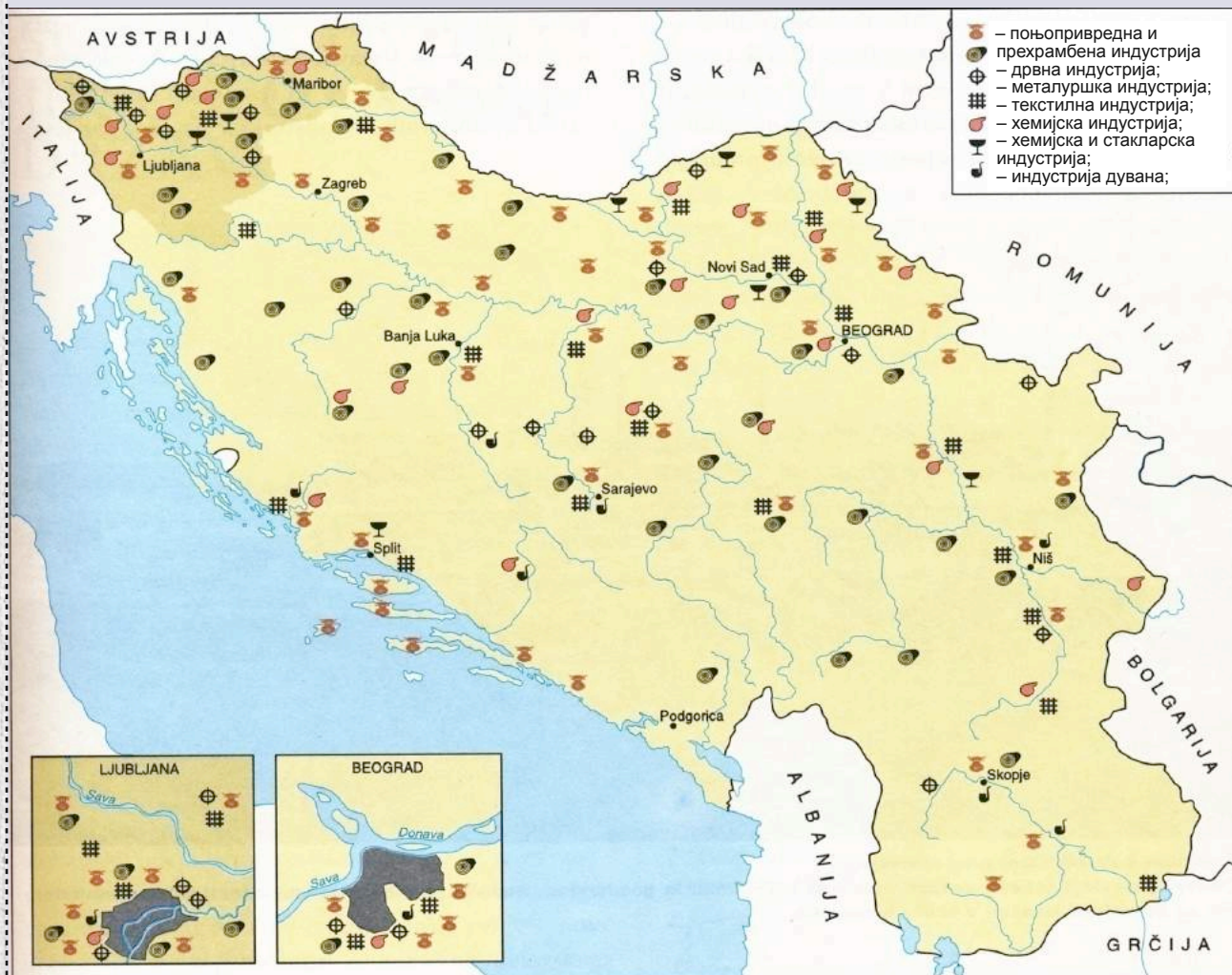
Табела о броју градова

Lj. Dimic, *Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije*, str.36

	1921	1931
Број становника (у хиљадама)	Број градова	Број градова
10-20	30	124
20-50	11	25
50-100	3	4
> 100	2	3

Извор 3

Индустријска развијеност по областима

Repe Bozo, *Sodobna zgodovina za 4.letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007, str. 97*

Извор 4

Занимања становништва Краљевине

Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918'1941, II, str.35

Класе занимања	1921	1931
Пољопривреда, шумарство, риболов	78.87%	76.58%
Индустрија и занат	9.91%	11.00%
Трговина, промет, кредити	4.35%	4.85%
Јавна служба, слободна занимања, војска	3.80%	4.08%
Остала занимања	3.07%	3.49%

Извор 5

Неписмени

			Читају и пишу			Читају	Неписмени
	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	Укупно
Бановине							
Дравска	94,13%	92,41%	93,23%	1,80%	1,23%	1,23%	5,54%
Дринска	56,37%	18,56%	37,49%	0,32%	0,42%	0,40%	62,11%
Дунавска	82,03%	59,67%	70,52%	0,45%	0,77%	0,61%	28,87%
Моравска	60,76%	16,01%	37,70%	0,41%	0,27%	0,34%	61,96%
Приморска	55,48%	29,37%	42,08%	0,41%	0,51%	0,46%	57,46%
Савска	80,06%	63,78%	71,60%	0,37%	1,07%	0,73%	27,67%
Савска	80,06%	63,78%	71,60%	0,37%	1,07%	0,73%	27,67%
Вардарска	43,89%	14,32%	28,84%	0,41%	0,18%	0,30%	70,86%
Врбаска	39,73%	13,95%	27,09%	0,38%	0,24%	0,31%	72,60%
Зетска	50,69%	16,69%	33,50%	0,51%	0,41%	0,46%	66,04%
Београд	92,66%	84%	88,69%	0,24%	0,68%	0,44%	10,87%
Укупно	67,31%	42,90%	53,83%				44,51%

Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918'1941, II, str.192

Извор 1

Градови и села

...Преко $\frac{1}{4}$ свих домаћинства у Краљевини живело је од пољоприведе, тј. око 80% активног становништва своју зараду стицало је у пољоприведи... Иако се у периоду 1921–1931, по неким подацима, ка градовима покренуло око милион становника, чињеница је да се увећао број малих градова са слабо развијеном привредом и без урбаног животног стандарда. Према подацима Министарства унутрашњих дела, 1925. године било је 24.255 села и 4.595 заселака, укупно 96% свих насеља, док је свих осталих насељених места било 1.265 (градова, вароши, варошица, трговишта, предграђа, бања, салаша, манастира). Према истим подацима, у варошима и градовима живело је 15,8% становништва.

Lj. Dimic, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije, 1918-1941, str.35

Извор 2

Туберкулоза

„Туберкулоза се јављала као изразита, хронична, народна, социјална болест. У медицинској литератури она је сврставана у групу такозваних 'опасних народних мисија'. Од туберкулозе је умирало око 14% свих умрлих. И на том плану постојала је изражена неравномерност, па је тако у Савској бановини сваки пети умрли умирао од туберкулозе, док је у Београду то био сваки педесети. Неравномерност је постојала и између села и града. Туберкулоза се у почетку јављала као градска болест – болест лоших станова. Брже прихватање хигијенских навика пресудно је допринело да је смртност од туберкулозе опадала у граду два пута брже него на селу, које се тешко ослобађало културне и здравствене заосталости. Једино је у Дравској бановини, у целом међуратном раздобљу, смртност од туберкулозе била већа на селу него у граду...”

Lj. Dimic Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941, str.66/67

Извор 3

Забаву у Београду

Београђани су имали разонода и у самој вароши. На пример, ту су били и први биоскопи. Интересантно је решење било оно код „Париза” на Теразијама. Како је ту „сала” била импровизирана од дотадашњег дугог узаног дворишта, платно је било стављено да виси по средини просторије, тако да се гледало на обе стране, а да би слика била јаснија, платно је квашено прскалицом. Гледаоци су седели за кафанским столовима, јели и пили (с предње стране била је само кафана, а са задње се вечерало), свирало се на клавиру, а доцније је музицирао и мали оркестар од два-три инструмента. Уз трагичне призоре свирало се нешто озбиљно, а уз шале нешто брзо и весело. Филмови су, разуме се, били неми...

„Detinjstvo u proslosti”, Bgd 2001, iz: Aleksandar Deroko, “A ondak je letijo jeroplan nad Beogradom”

Извор 4

Филмације на Теразијама

<https://www.facebook.com/Crno.beli.Beograd>, (19.5.2012.)

Извор 5

Исхрана

„Исхрана села и града, у тридесетим годинама, почела је да се разликује. У исхрани вароши почеле су да преовлађују намирнице животињског порекла (расте употреба меса и млека), док је храна биљног порекла и даље доминирала у исхрани села. У исхрани становништва градова усталила се незнатна разлика између зимске и летње исхране, док су се у селу и даље задржавала два основна типа исхране – летњи и зимски... Уз хлеб, пасуљ и компир су основна храна...”

Lj. Dimic Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941, I, str.62

Извор 6

Исхрана II

„Храна на селу углавном се састоји од ражаног хлеба, црног лука, сирке, салате и муњеница. Со се слабо употребљава зато што је, по казивању сељака, скупа. У куваној храни се ретко користи маст или уље, народ много пости. Израчунао сам да у једној години има 260 дана поста. Сеоски попови не дозвољавају народу да користи уље или рибу, а сами по цео дан лове рибу у Црној реци и спремају је. Док регрути често не теже ни 40 килограма, њихови попови премашују 100 и 120 килограма.”

Документи за историјата на македонскиот народ том 2 стр.20 ,

Извор 7

Одевање

„За неког се каже да је лепо одевен ако му је одело ново или бар добро очувано, скупоцено и чисто. Али се сматра да онај који одвише пази на одело, није или неће бити добар домаћин. Он много времена изгуби на облачење и много потроши на себе. Док младић није ожењен и док женско није удато, сматра се да се морају што лепше и чистије одевати. Према оделу суде како девојачка породица о имовном стању момка, тако и момкова о девојци и њеној кући. Младенци се лепо облаче и у току прве године брачног живота.Прво због тога што су још младенци, и друго што имају шта да обуку.

Постепено стари венчано одело, како младино, тако и младожењино. А ново се ништа не купује. Што се деца тиче, она треба да буду обучена у чисто кад поју у цркву да се причесте и уопште кад је неки празник и кад иду у госте. Иначе, 'деца су деца', па никад чиста не могу бити'.”

Aleksandar Petrović, Rakovica. Socijalno - higijenski problemi, Beograd 1939, 148

Извор 8

Одевање II

„Начин облачења, као и целокупан живот, подлегао је владајућим нормама понашања у дотичној средини, њеним колективним правилима, усвојеним естетичким идеалима заједнице, економским и техничким могућностима. Начин облачења један је од најбољих показатеља друштвених промена које су захватиле југословенско село. У Краљевини Југославији могло се срести више типова народне ношње (алпска, панонска, моравска, македонска, јадранска, динарска), од којих је сваки носио основне карактеристике културних појасева у којима су настали. Масовном употребом индустријских производа који су мењали живот... народна ношња је неумитно уступала. Тај процес је био најбржи у Дравској бановини, индустријским областима Савске и Дунавске бановине, великим градовима. Према неким подацима, 1918. ношњу је носило око 60% становника Краљевине. Са словеначког села она је била готово потиснута. На другој страни, у динарским областима, јужној и југоисточној Србији, Македонији, домаће тканине од вуне (сукно), конопље, лана, коже, памука биле су у свакодневной употреби. У тим областима народна ношња била је у свакодневной употреби.”

Lj.Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije, I, Bgd, 1994, str. 74

Извор 9

Жена на селу

„Моја мајка, Перса, бринула је о десеторо деце, петоро својих и петоро сестриних. Тетка је умла од туберкулозе, а теча погинуо у рату. Тако је бригу о њиховој деци преузела моја мајка, која је водила кафану у селу у коме смо живели, Дивцима, у предграђу Ваљева. Била је снажна, одлучна, вредна и способна жена, а њен главни посао био је у кухињи; била је врсна куварица. Адвокати и угледни људи из Ваљева су свакодневно прелазили 10 км да би дошли на доручак код Персе. У исто време бринула је о финансијама, набавци, кући и деци, а ми, деца, морали смо да поштујемо старије и помажемо око набавке. Мајка је била блага али одлучна природа, никад није подизала тон, али се од нас очекивала апсолутна послушност. Отац је био миран, повучен, неекспониран човек, радан, али је брига и одговорност у вези свега била препуштена мајци. Упркос свим обавезама које су биле непрекидне и велике, никада је нисам чуо да се жали на некога или да јој је нешто тешко...”

Sećanje Miloša Nedića, rodjenog 1933.

Питања за рад са изворима:

- Колико се исхрана становништва села и града разликовала?
- Шта је село могло да понуди у погледу забаве?
- Каква је забава у граду?
- Како су људи доживљавали моду? Да ли је она била ствар личног укуса или навика преузета из традиције?
- Колико мода утиче на твој живот? Да ли мислиш да је у прошлости било исто?

Извор 1

Село у граду

„Подеране, прљаве и којекако обучене сељачке фигуре које видимо данас по већим варошима, а и по селима, појам су прелазан, проузрокован нешто наглим пролетеризовањем и економским пропадањем једног дела сељаштва, а нешто његовом друштвеном збуњеношћу у таласу модернизације, пред којом се сељак са својом традиционално-патријархалном културом осећа слаб, заостао и поред свега беспомоћан. Та спољна изобличеност одраз је његове унутрашње друштвене, а не само материјално-економске поколебаности. Докле год се сељак држи чврсто и уравнотежено на економској основици свога живота, он то своје стање испољава и оделом и украсом.”

V. Dvorniković, Bgd, 1990, 463.

Извор 3

“Модернизација”

„Данас, после сто година, Београд не гута и не сварује више: он је прогутан Левантом, Балканом, Пештом, али нарочито најездом паланке свих раса, језика и вера око себе, која – ишчупана из корена – не живи ни под својим кровом ни у својој мали, него на улици, у кафани, у биоскопу, 'бару', 'бифеу', у 'ћеваџинци', у радњи са 'ужичким производима', у безбројним кафанама са паланачким пањем и роштиљем пред вратима или прасењом главом у прозору или такозваним локалима 'уметничке боемије', једној од најбаналнијих индустрија у том вашарском метежу. У Београду који је данас једва три пута већи, свега је тог тридесет пута више него у предратном, и тек сад, после облакодера и раскошних париских магацина, Београд је постао варош ћевапчића и чубурских дива.”

M. Грол, Из предратне Србије, Београд 1939, 18.

Извор 5

Традиционалне вредности

„Верни старим обичајима Срба, у дугим зимским вечерима, Идворци су одржавали своја посела. Као дечак, ја сам био на многим од њих у кући мога оца. Старији људи би поседали око топле пећи на клупи, направљеној од истог материјала као и сама пећ, обично од меких цигала, омалтерисана и окречена. Људи су пушили и разговарали, а изгледали су као сенатори, самозвани чувари све мудрости у Идвору. Крај ногу старијих седели су на клупицама млади људи, а пред сваким од њих је стајала котарица у коју су крунили жута зрна од великих кукурузних клипова. То би радили цело вече. Старије жене су седеле на малим клупама дуж зидова; оне су преле вуну, лан или кудељу, шиле или везле. Као мајчином љубимцу, мени је било дозвољено да седнем поред своје мајке и слушам речи мудрости и маште из уста старијих људи, а понекад и из уста средовечних или младих, ако би им то старији дозволили. С времена на време, запевале би жене понеку песму која је била у вези са поменути догађајима. На пример, када би неко од старијих људи завршио беседу о Карађорђу и његовим борбама против Турака, жене би запевале песме у којима се слави храбри Карађоре и војвода Хајдук Вељко, који је са шаком Србијанаца бранио Неготин од велике турске војске под Мулан пашом. Ова храбра чета, како је песма опева, подсећа на ону малу чету старих Грка у бици на Термопилима.”

Mihailo Pupin, Autobiografija iz: Detinjstvo u prošlosti, BGD 2001, str. 13.

Извор 2

Породица

Приватна колекција породице Митровић

Извор 4

Неморал

Из Штињана (код Пуле)
Некоћ и данас

„Како је у цијелој Истри познато, једном је Штињан био права дика цијеле Пелештине. Наша младеж је увијек стајала на врло високој ступаји поштења и значаја... Сви су се дивили нашем селу и нашој младежи. Данас су се пак и код нас сасвим промијениле прилике. Наши најбољи младићи морали су услијед нечувеног терора преко границе, а други у војништво... Има овде једно пар охолијех дјевојака које никако не могу да живу без пољубаца талијанских морнара. Те дјевојке су као помахнитале трчале у Пулу и звале талијанске морнаре у Штињане. Наравно, морнари су се као млади људи одмах одазвали том позиву, те приредили овде плес... Скрајње је вријеме да родитељи малко боље припазе своје кћери, јер ће иначе бити прекасно. Штињане, Штињане, камо хрлиш?”

Novine Istarska riječ, 1923

Извор 6

Мика Миш – Христос се роди

Објашњење слике: На слици се виде Мики и Мини (дечји јунаци познатог америчког стрипа аутора Волта Дизнија) како пеку прасе за Божић, што је традиционални српски обичај. Целокупна сцена праћена је традиционалним српским божићним поздравом „Христос се роди“, који је и насловљава.

naslovna strana, br.II, 1937.

Извор 7

Жене

„Али, ма какав да је био однос у кући, отац није владао. (Можда му је то кућно царство било ситно и неважно). Владале су у ствари жене: памтиле су се као владари. Тај матријархат у патријархату (сва власт у име господара куће), чврст и неприкосновен и утолико сигурнији, ничим није довођен у сумњу, отклањао је и саму помисао на побуну...”

Mesa Selimovic, *Sjećanja, Djetinjstvo u prošlosti*, str.27, Bgd,2001.

Извор 8

Неписмени

Број писмених мушкараца и жена у бановинама 1931.

Бановина	М	Ж
Вардарска	43,89%	14,32%
Зетска	50,69%	16,69%
Дринска	56,37%	18,56%
Моравска	60,76%	16,01%
Приморска	55,48%	29,73%
Дунавска	82,03%	69,67%
Савска	80,06%	63,78%
Београд	92,66%	84,00%
Дравска	94,13%	92,41%

Lj. Dimic, *Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941, II, str.192*

Извор 9

Жене пилоти

У Београду, тридесетих година прошлог века, после неколико успеха жена у светској авијацији, на пилотски курс пријавило се неколико жена. Курс је водио Миодраг Томић, један од пилота који су пилотску школу завршили у Француској. Прва жена која је положила пилотски испит на Земунском аеродрому била је Даница Томић, супруга руководиоца курса.

Друга жена која је положила пилотски испит била је Кристина Горишек, рођена у Сични, Словенија, 1906. године. После завршене школе обрела се у Београду, где је најпре била телефонисткиња, а затим је, по свом захтеву, била пребачена у пошту Земун 1, да би била ближа аеродрому.

Кад сам пре пар месеци био у друштву са једним пилотом ветераном, повела се прича о женама пилотима. Тада сам рекао да је Горишекова била друга жена пилот у Краљевини Југославији. Ветеран је рекао:

– Не, она је била прва жена пилот.

– ?

– Међу пилотима ветеранима преноси се прича да је Кристина Горишек прва завршила летачки део курса, да је она била прва жена која је самостално летела неколико пута, пре Данице Томић. Даничин муж је искористио једно одсуство Кристине Горишек са тренинга (била је службено одсутна или болесна), на брзину је оформио комисију и дозволио да Даница полаже испит за пилота. Тако је у историју српске и југословенске авијатике Даница Томић ушла као прва жена са пилотским испитом.

Meša Selimović, *Sjećanja, Djetinjstvo u prošlosti*, str.27, Bgd,2001.

Извор 10
Жене пилоти 2

<http://www.megaupload.com/?d=JOCR7Q9Q>
<http://www.megaupload.com/?d=JOCR7Q9Q>, (5.5.2011.)

Питања за рад групе:

- Како су савременици видели живот у граду?
- Какво понашање девојака је сматрано „пристојним“? Мислиш ли да је за дечаке важило исто?
- Како објашњаваш жену пилота у друштву где је већина жена неписмена? Доказује ли то једнакост?
- Да ли је свака жена могла да бира своју будућност? Може ли данас? Аргументуј своје мишљење.
- Како су утицаји села мењали градове? Да ли је процес био обрнут?
- Да ли је Мики Маус традиционални јунак? Које традиционалне јунаке знаш? Ко су данас дечји хероји?

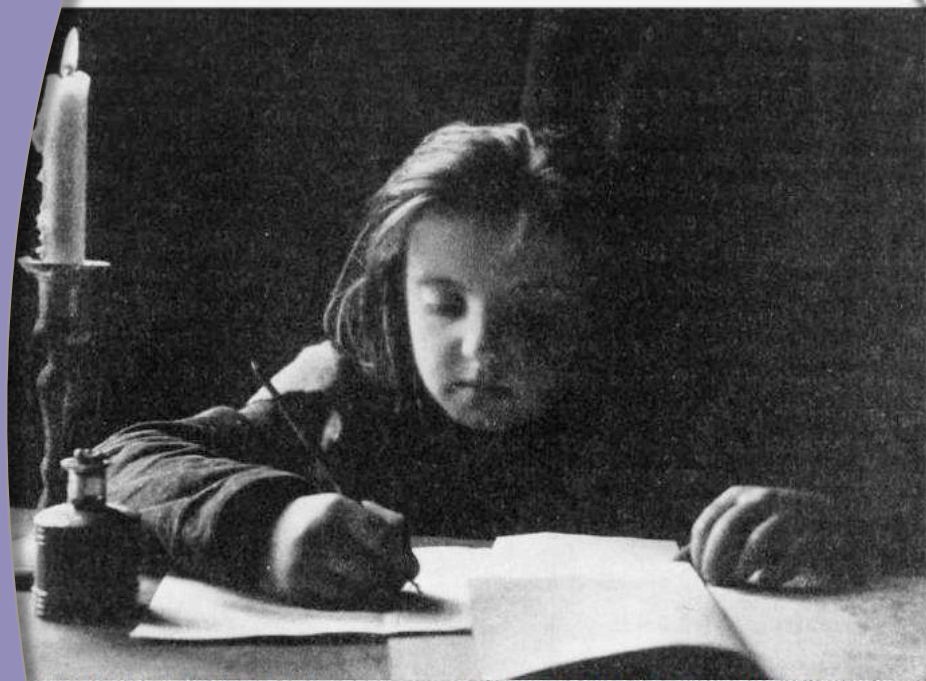
Корак 3

Свака група ће попунити табелу, у складу с добијеним задатком.
Следи дебата и упоређивање са данашњом ситуацијом.

Урбано	Рурално	Традиционално	Модерно

Бојана Дујковић Благојевић

ШКОЛСКИ ЖИВОТ ДЕЦЕ У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

Кључно питање

Шта су били најбољи а шта најлошији аспекти школовања у Југославији?

Тема

Овај модул је о образовању у Краљевини Југославији у периоду 1918–1941, тачније, о положају деце у образовном систему. Ова тема има сличности са децом данас и због тога је интересантна. Однос деце према школи и обавезама, али такође и права која су деца имала, значајно се разликују од оних данас. Тема је контроверзна са аспекта права деце – некад и сад. Суштина теме је у томе да покажемо колико се школство променило у последњих 80 година. Тема је релевантна за целу регију јер се односи на све земље Краљевине Југославије и показује разлике међу децом у истом образовном систему.

Исходи учења:

- Разумевање положаја младих у школском систему Југославије пре Другог светског рата. Ученици ће развити вештине емпатије.
- Ученици ће вредновати историјске изворе у смислу поузданости (службена документа наспрам усменог сведочења, итд.).
- Ученици ће проценити разлике и сличности и упоредити школски систем у прошлости са данашњим.
- Ученици ће интерпретирати изворе и анализирати родна (полна) питања у школском систему.

Циљеви

Упознавање са васпитном и образовном улогом школе у Краљевини Југославији, подстицање расправе о улози образовног система данас на развој младих људи у измењеним друштвеним околностима.

Упутства за наставнике

Наставник ће прочитати увод ученицима и представити тему часа. Радионица има две фазе – прва фаза је индивидуални рад и рад у паровима, а друга фаза је групни рад и представљање резултата.

Корак 1 Увод (контекстуализација); наставник чита увод, затим извор број 1, и показује фотографију ученицима (извор број 2). Ученици одговарају на питања.

Корак 2: Индивидуални рад – Анализа фотографија и попуњавање табеле; Извори 3, 4 и 5 дати су на карти. Ученици треба да попуне празна места. Наставник ће насумично тражити од ученика да кажу шта су уписали и да објасне зашто. На крају ове активности, наставник даје ученицима информације о изворима (где су фотографије начињене, у којој земљи и када).

Предложена питања за дискусију:

- Има ли разлика између ученика на фотографијама?
- Како ученици изгледају?
- Који би могли бити главни разлози за разлике међу ученицима?
- Како је то данас? Има ли великих разлика међу ученицима ваших година?

Извор 3: *Јабланица (Босна и Херцеговина) Омер Карић, Аида Маловић, Фахира Џелиловић, Сенад Ћосић, Јабланица 100 година образовања (1903-2003), Јабланица 2003*

Извор 4: *Призрен (Косово). Српска деца из села Драјчићи, код Призрена, 1949-1950.*

Извор 5: Карловац (Хрватска) Приватна фотографија - породица Веселић. фотографија гимназијалаца из Карловца, Хрватска, 1930.

Корак 3: Рад у паровима – читање извора и анализирање школских предмета.

Ученици раде у паровима. Задак је да анализирају изворе број 6 и 7 и да попуне табелу. Наставник ће насумично тражити да ученици дају своје одговоре и објасне зашто су тако одлучили.

Корак 4: Групни рад – читање извора и анализа, представљање резултата.

Ученици се деле у три групе. Свака група има до 3 извора.

Прва група: Анализирање извора о физичком кажњавању ученика у школи.

Друга група: Анализирање извора о положају женске деце у школама.

Трећа група: Анализирање извора о радној обавези ученика и њиховом понашању.

Свака група има исте задатке – да попуни табелу и представи своје резултате. Наставник може, док ученици раде у групама, да напише предложене одговоре на табли, а док ученици представљају резултате групног рада, да испише резултате. Након тога, ученици одговарају на кључно питање – који су били најбољи и најлошији аспекти школовања у Југославији?

45

минута

Корак 1

Индивидуални рад

Увод

Школа је у прошлости, као и данас, била централно место образовања деце. Иако је њена улога и данас остала иста, обавезе деце, начин рада, школски предмети, али и начини облачења мењали су се током времена. У овој радионици ћемо показати како је било бити ђак у првој половини XX века на Балкану. Како су некадашња деца, баке и деде ваших родитеља, ишли у школу када су били мали и шта су учили, али и како су се морали понашати, покушаћемо да вам представимо у овој радионици.

Извор 1

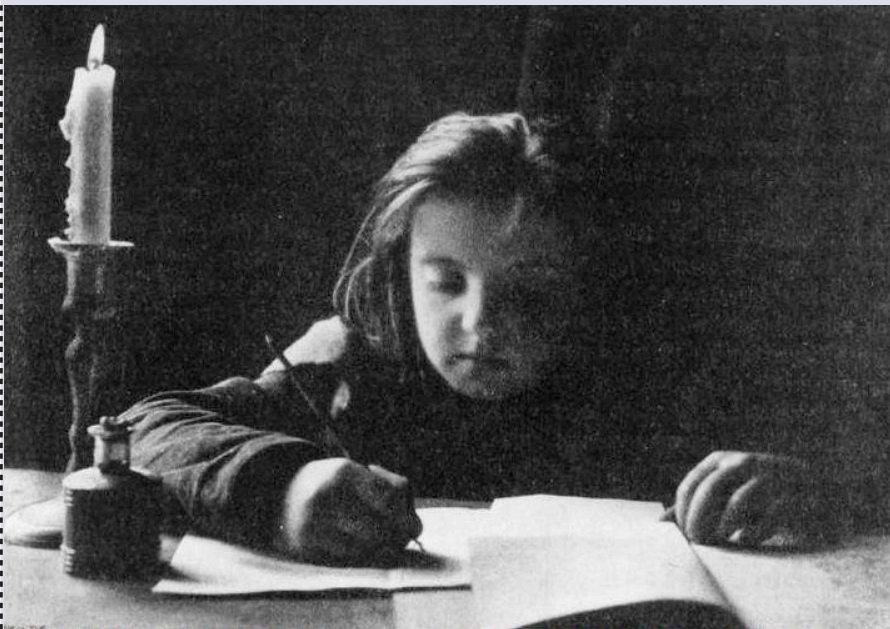
Школа – кућа на кући...

„Прво ме зачудила сама школа, била је то једна двоспратна зграда. 'Види, дједе, па школа је кућа на кући!' Мислио сам да је једна кућа стављена на другу кућу, јер кућу на спрат никад раније нисам видио. У учионици ме највише изненадио глобус. Питам једнога, шта је то, он каже да је бостан. Питам шта ће бостан горе на ормару, а он мени: 'Склонили га од лопова као што си ти'. Па, питам ја за троногу таблу, за коју рече да је ништа, а за рачунаљку рече да је нешто. Тако сам првог дана школе сазнао шта је бостан, шта је ништа и шта је нешто.”

Branko Ćopić 1915 – 1984. Šta ga je začudilo u školi ; Preuzeto iz *Ježeva kućica*, Kreativni centar 2007, 31.

Извор 2

Домаћи задатак

MilankaTodić, *Istorija srpske fotografije 1839-1940, Prosveta, Beograd, 1993.*
http://www.udi.rs/articles/Milanka%20Todic_Istorija%20srpske%20fotografije%201839-1940.pdf

Downloaded November 1st, 2012.

Питање:

Какви су били услови за учење девојчице на слици и дечака из извора?

Корак 2

Индивидуални рад

Погледај фотографије и одговори на питања из табеле.

Које су главне разлике између ових фотографија?

Извор 1

Јабланица (БиХ)

Ком периоду припада фотографија?

Која је узраст ученика на фотографији?

Како су ученици на фотографији обучени?

Шта је приказано на фотографији?

Корак 2

Индивидуални рад

Погледај фотографије и одговори на питања из табеле.

Које су главне разлике између ових фотографија?

Извор 2

Призрен (Косово) Српска деца из села Драјчићи, околина Призрена, 1949/50.

Ком периоду припада фотографија?

Која је узраст ученика на фотографији?

Како су ученици на фотографији обучени?

Шта је приказано на фотографији?

Корак 2

Индивидуални рад

Погледај фотографије и одговори на питања из табеле.

Које су главне разлике између ових фотографија?

Извор 3

Карловац (Хрватска)

Ком периоду припада фотографија?

Која је узраст ученика на фотографији?

Како су ученици на фотографији обучени?

Шта је приказано на фотографији?

Корак 3

Рад у паровима

- Пронађи разлике између пописа предмета из 1926. и 1939.
- Колико их има?
- Попуни табелу и уочи које су главне сличности и разлике између школских предмета који су се учили у школама у прошлости и у времену када ти живиш, али и шта мислиш о томе шта ће твоја деца учити у будућности.

Извор 1

Школски предмети 1926.

1. Наука о вјери и моралу
2. Српско-хрватски-словеначки језик
3. Почетна стварна настава
4. Земљопис
5. Историја Срба, Хрвата и Словенаца
6. Рачун са геометријским облицима
7. Познавање природе
8. Цртање
9. Лијепо писање
10. Ручни рад, мушки и женски
11. Пјевање
12. Гимнастика и дјечије игре

М. Папић, Школство у БиН1918 - 1941, Сарајево 1984.

Извор 2

Школски предмети 1939.

1. Понашање
2. Наука о вјери и моралу
3. Српско-хрватски језик
4. Почетна стварна настава
5. Земљопис
6. Народна повијест
7. Рачун са геометријским облицима
8. Познавање природе
9. Практична и привредна знања и умјења
10. Цртање
11. Лијепо писање
12. Ручни рад
13. Пјевање
14. Гимнастика и дјечије игре

Jurica Marinko, 1. 9. 1939, Banovina Hrvatska, Srez Dubrovnik. Privatna arhiva.

	ГЛАВНИ ПРЕДМЕТИ	ВЕШТИНЕ
Краљевина Југославија		
Моја земља 2013+		
Будућност		

Извор 1

Физичко кажњавање деце

Врста казне била је ствар наставника. Физичке казне су извршавали наставници, углавном прутом.
 „За шибане по длановима и дебелом месу учитељ је бирао витак прут који се савија, али се тешко ломи. Ђака је тукао по длановима или га полагао преко столице, затезао му лијевом руком панталоне, а десном ударао. Тукло се и равналом по ноктима скупљених прстију. Било је у обичају и клечање на кољенима, стајање изван клупе или у углу... Родитељи су се врло ријетко бунили против таквих казни.”

Svjedočanstvo ing. Omanovića, koji je išao u narodnu osnovnu školu u Cazinu devedesetih godina XIX vijeka.
 M. Papić, *Školstvo u BiH za vrijeme Austro-Ugarske 1878-1918*, Sarajevo 1972, str. 178.

Извор 2

Врсте кажњавања

„Наставници су одржавали у школи дисциплину својим личним радом и примјером, а ако то није успјевало у свим случајевима, онда су немарност у учењу, неуредност и лоше понашање кажњавани физичким казнама и на разне друге начине... Обично су физичке казне вршене прутом, а осим тога постојало је кажњавање затвором, клечањем, стајањем и сл... Родитељи се нису одупирали физичком кажњавању своје дјеце.”

V. Bogičević, *Istorija osnovnih škola u BiH (1878 – 1918)*, str. 213

Извор 3

Кажњавање прутом

Milanka Todić, *Istorije srpske fotografije 1839-1940*, Prosveta, Beograd, 1993.
http://www.udi.rs/articles/Milanka%20Todic_Istorija%20srpske%20fotografije%201839-1940.pdf
 Downloaded November 1st 2012.

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА	МОЈА ЗЕМЉА
СЛИЧНОСТИ	РАЗЛИКЕ
Извор 1	
Извор 2	
Извор 3	

Извор 1

Укључивање женске деце у школски систем

„Још у А-у вријеме у БиХ вођено је у културној јавности довољно дискусије о школовању уопште, па и школовању женске дјеце. Међутим, сматрало се, тако бар произилази из онога што је писано, да је жена предодређена за домаћинство, и само нека занимања у вези са бригом о дјеци. Тако у пуних 40 година рада гимназије, а да се у њих није уписала ни једна ученица.Жена се врло споро и стидљиво укључивала у редовно школовање у гимназији. Полагањем приватних испита, па и то тек у неколико посљедњих година окупације, почеле су прве жене у БиХ стицати знања у гимназијама. Земаљска влада је тек у августу 1918. дозволила да се ученице које су положили приватно први и други разред редовно упишу у трећи разред. Тек после Првог свјетског рата коначно је укинута ово ограничење, и ученице су се почеле уписивати у гимназију, и то у почетку само у посебна женска одјељења.”

М. Папић, Школство у БиХ 1918 - 1941, Сарајево 1984, стр. 114

Извор 2

Женска занатска школа

Предмети:

1. Стручан-практичан рад
2. Цртање кројева
3. Српско-хрватско-словеначки језик
4. Рачун, занатско рачуноводство и калкулација
5. Познавање робе и домаћинство
6. Историја и земљопис
7. Декоративно цртање
8. Веронаука
9. Хигијена
10. Гимнастика
11. Певање

Zoran Ivanović, Zvornički spomenar, Prometej, Novi Sad, 2002.

Извор 3

Ученице женске занатске школе

Zoran Ivanović, Zvornički spomenar, Prometej, Novi Sad, 2002.

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА	МОЈА ЗЕМЉА
СЛИЧНОСТИ	РАЗЛИКЕ
Извор 1	
Извор 2	
Извор 3	

Извор 1

Радне обавезе ђака

„У школи су радили учитељи Мирјана и Спасан Тодић, а управитељ школе је био Иво Краљевић. Учитељски пар Тодић и управитељ Краљевић становали су у становима смјештеним у школској згради. Ученици су по разредима учили у двије учионице (I и III, те II и IV разред заједно). Поред учења ђаци су радили на економији школе, па су двориште, башта и воћњак били веома уредни. Учитељи су држали стоку, нарочито овце и свиње. Рад у школском дворишту није био тежак, али је за ученике био одговоран и обавезан.... Родитељи су имали обавезу да за школу обезбједе дрва – огрјев. Они домаћини који нису имали запрегу дрва су цијепали, а ђаци су дрва слагали... У школи се боравило дуго и сваки је ученик у торбици носио нешто за ужину. Вјеронаука је била четвртком, а петком школа није радила јер су учитељи ишли у општину и срез. Субота је била радни дан.”

Sjećanja Mišić (Đorđa) Nedeljko – 100 godina osnovne škole u Boljaniću, Doboj 1996, str. 78

Извор 2

Учитељска школа у Бањој Луци, Наредба за почетак школске године 1930/31.

„...У интернат ће се примати сиромашни ученици са врло добрим успјехом и владањем у колико буде мјеста на стан и храну, а извјесни број ђака примит ће се само на храну... И за вријеме школског ферија владајте се пристојно, ширите писменост, сузбијајте алкохолизам и празновјерје.”

Vrbaske novine, br 35, od 24. jula 1930, str 10.

Извор 3

Понашање ученика ван школе

„Крајем треће деценије XX вијека ученици Грађанске школе у Бања Луци су обавезно морали носити капе и школске кецеље (униформе). Кретање ученика на улици је било дозвољено само до 20.00 сати. Уколико би неки наставник затекао ученика на улици послје тог времена, тај ученик би добио укор наставничког вијећа или неку другу казну.”

Olga Kunaica, 1928 – 2013. Interviewed in October 2011.

Извор 4

Васпитна улога школе

„Гимназије су поред образовања одиграле још једну врло важну улогу у развоју младих –васпитну. У њима је дисциплина била на јако високом нивоу. Школска униформа се носила и изван школе, а они ученици који би били опажени од својих професора ван својих домова у каснијим вечерњим сатима, били су кажњавани укором.”

Живот во Скопје 1918-1941; Просветни прилики Алла Качева, Славица Христова, Татјана Горгоевска; Музеј на град Скопје.

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА	МОЈА ЗЕМЉА
СЛИЧНОСТИ	РАЗЛИКЕ
Извор 1	
Извор 2	
Извор 3	

Бојана Дујковић Благојевић
Самојко Цвијановић

Писмени или послушни

Образовање у Краљевини
Југославији

Кључно питање:

Крајњи циљ образовања у Југославији 1918–1941. био је да створи послушног грађанина нације.

У којој мери је ово тачно када је у питању:

- а) политика;
- б) пракса;
- ц) настава.

Тема:

Овај модул је о образовању у Краљевини Југославији у периоду од 1918. до 1941. Ова тема је изабрана зато јер је кроз различите образовне политике лако видети намере режима да кроз образовани систем обликује грађане да буду лојални династији и идеји интегралног југословенства. Ова тема је контроверзна јер показује какве су биле разлике између различитих подручја у држави и како су власти покушавале да те разлике превазиђу. Тема је релевантна за читав регион јер показује како је образовна политика прилагођавана у различитим деловима земље. Иако су закони важили за целу земљу, било је одступања у њиховом спровођењу. Разлике су биле посебно велике између севера и југа, а није било могуће образовати мањине.

Исходи учења:

Разумевање основа образовног система у Краљевини Југославији:

- Ученици ће евалуирати историјске изворе у смислу њихове поузданости (званична документа наспрам усмених извора, итд.).
- Процениће намеру државе у пољу образовања и спровођењу мера.
- Кроз анализу извора, ученици уочавају и разумеју ограничења и препреке с којима се држава суочавала у спровођењу образовне политике.

Циљеви

Упознавање са образовним системом Краљевине Југославије. Како и на који начин је држава, користећи образовни систем, покушавала да формира послушне грађане одане династији у земљи са огромним економским, културним и уопште друштвеним разликама. Шта је држава желела да постигне кроз образовни систем, а шта је успела да реализује у пракси, покушаћемо да одговоримо кроз ову радионицу.

45
минута

Упутства за наставника

Наставник ће прочитати увод ученицима и представити тему часа. Ученици треба да се поделе у три групе.

Група 1 – Анализирање ставова и настојања државе да образује своје грађане.

Група 2 – Анализирање начина спровођења прокламованих образовних политика.

Група 3 – Постављање питање положаја наставника-учитеља, као извршиоца државне политике.

Корак 1: Увод (контекст) – ; наставник ће поделити ученике у 3 групе и прочитати увод.

Корак 2: Групни рад – ; свака група мора да прочита и анализира изворе, затим да припреми презентацију на флипчарту, одговарајући на кључно питање своје групе и попуњавајући следећу табелу:

Послушност и оданост националној идеји	Лични развој
--	--------------

Корак 3: Дискусија – ; свака група ће представити своје резултате.

Корак 4: Закључак – ; наставник треба да испише кључно питање на табли и кроз дискусију наведе ученике да одговоре на кључно питање, оцењујући сваку од тврдњи (5 најбоља, 1 најлошија).

АКТИВНОСТИ

Група 1:

Државна образовна политика

Задатак прве групе је да анализира изворе који говоре о активностима које је држава предузимала у области образовања (државне образовне политике, или шта је држава обећала да ће урадити у образовању).

Кључно питање

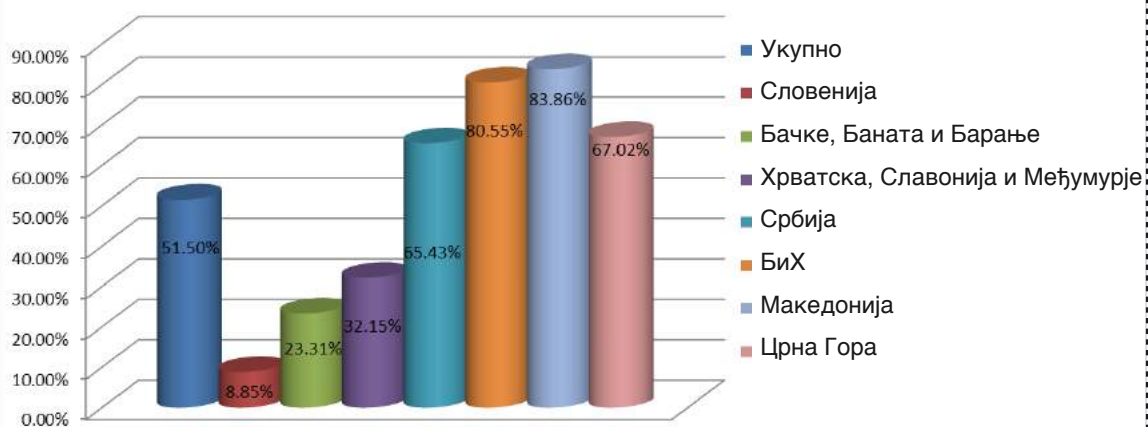
Какве мере је држава предузимала у образовању? Какви су били задаци образовног система Краљевине Југославије?

Увод

Године 1918. уједињене су земље са веома различитим просветним степеном развоја, али и образовним традицијама. Док су једни били веома развијени, са широком мрежом школа, други да су једва и чули да постоји школа. Васпитно-образовни систем заснивао се на унитаристичкој идеологији о јединственом али троименом српско-хрватско-словеначком народу и језику, те идеји централистичке монархије, што се одражавало у наставним програмима и васпитном раду. По Закону о народним школама у целој земљи постоје четворогодишње основне школе и више народне школе (од 5. до 8. разреда), које се уводе поступно. Премда је по закону осмогодишње школовање било обавезно, уписаних ученика било је знатно мање него школских обвезника. Основних школа било је веома мало, посебно у неразвијеним подручјима (Македонија, Косово, Санџак, БиХ, Лика), па је знатан део становника остајао неписмен. У целој земљи, чак једна трећина обвезника у просеку није похађала школу, а 1939/40. у основну школу уписано је тек 50,1% обвезника.

Извор 1

Процент неписмених у Краљевини Југославији старијих од 12 година 1921. године

D. Bataković, *Nova istorija srpskog naroda*, Beograd 2000, 293

Извор 2

Видовдански устав из 1921.

Члан 16

„Настава је државна. У целој земљи почива на једној истој основи, прилагођавајући се средини којој се намењује. Основна настава је државна, општа и обавезна. Стручне школе се отварају према потребама занимања. Све установе за образовање под државним су надзором. Држава ће помагати рад на народном просвећивању. Мањинама друге расе и језика даје се основна настава на њиховом материнском језику под погодбама, које ће прописати закон.”

<http://www.arhivyu.gov.rs/active/s>
(Downloaded October 26, 2010)

Извор 3

Устав из 1931.

Члан 16

„Све школе морају давати морално васпитање и развијати духовљанску свијест у духу народног јединства и верске трпељивости.”

Digitalna narodna biblioteka Srbije
<http://scc.digital.nb.rs/document/RA-ustav-1931> (downloaded October 26, 2012)

Извор 4

Химна Краљевине Југославије

„...Боже, спаси,
Боже храни
Нашег краља и наш род
Краља Петра, Боже храни
Моли ти се сав наш род...”

Извор 5

Називи школа

„Од школске 1929/30. велики број основних школа добија посебна имена. Највећи број имена везан је за династију. Десетак школа носе име 'Краљ ујединитељ', затим „Престолонаследник Петар" или касније 'Краљ Петар', те имена краљеве браће и принца Павла.”

Извор 6

Задаци школе

Након увођења диктатуре 1929. мења се и образовна политика. Културни и просветни програм режима, који је претходно одобрио краљ, презентован је Министарском савету 12. марта 1929. године. Творац програма, министар просвете Божидар Максимовић је наглашавао да је у целом периоду – од уједињења до завођења личне власти, а и непосредно после тога – постојала „стална тежња, невидљива а унеколико и несвесна, за стварањем племенских интелектуалних центара, који у крајњој линији лагано и постепено воде духовном и политичком тријализму, уместо да дејство просветне акције управо буде супротно”.

У низу акција и мера које су имале изразити идеолошки карактер, посебно место имао је рад на стварању јединственог просветног програма, изједначавању правописа и терминологије, унификацији просветног законодавства, изради јединствених уџбеника за јединствену школу, народном просвећивању... У просветном програму задатак основне школе није био да само шири писменост „него, и још више, да национално васпитава”.

Ljubodrag Dimić, *Integralno jugoslovenstvo i kultura 1929-1931. godine*, str. 334-340
<http://www.cpi.hr/download/links/hr/6978.pd> (downloaded October 26, 2012)

Извор 7

Основна школа Краљ Петар, Београд, Србија

Приватна фотографија, породица Лазаревић

Извор 8

Соколски дом Краљ Александар, Добој, Босна и Херцеговина

Приватна фотографија, породица Дујковић

Извор 9

Званични називи матерњег језика у Краљевини Југославији

- 1918. Српски или хрватски језик
- 1926. Српско-хрватско-словеначки језик
- 1934. Народни језик (српскохрватскословеначки језик)

M. Papić, *Školstvo u BiH, 1918 - 1941*, Sarajevo 1984, 23-25

Питања за групу 1:

- Које су најзначајније разлике између одредби Устава из 1921. и 1931?
- Чему се тежило у образовању након увођења диктатуре 1929?
- Ко је била централна фигура у образовном систему Краљевине Југославије?
- Шта је био главни васпитни циљ у Краљевини Југославији?
- На који начин је држава покушавала да свим својим грађанима обезбеди једнака права на образовање?
- Шта се желело постићи изменама назива матерњег језика у Краљевини Југославији? У којој мери је то било политичко питање?

АКТИВНОСТИ

Група 2:

Како је реализована државна политика

Задатак друге групе је да анализира изворе који говоре о томе на који начин су се државне политике реализовале у пракси.

Кључно питање

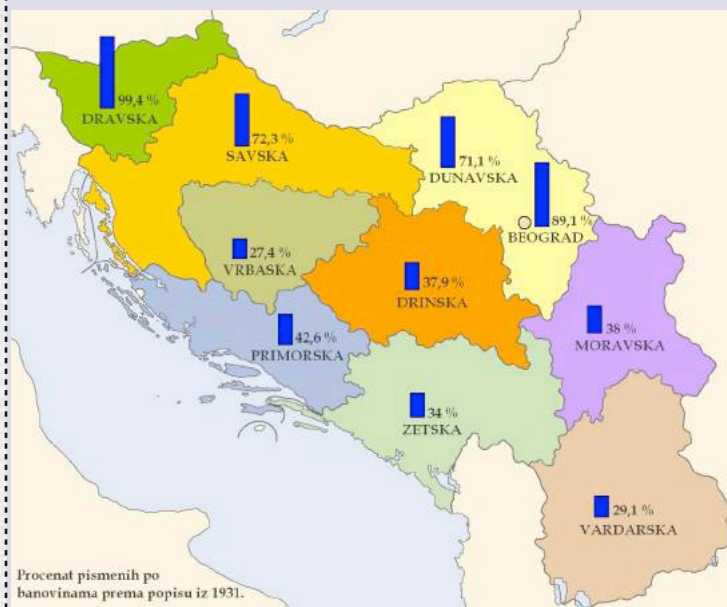
Колико су Уставом загарантована права била доступна грађанима у различитим деловима земље?

Увод

Године 1918. уједињене су земље са веома различитим просветним степеном развоја, али и образовним традицијама. Док су једни били веома развијени, са широком мрежом школа, други да су једва и чули да постоји школа. Васпитно-образовни систем заснивао се на унитаристичкој идеологији о јединственом али троименом српско-хрватско-словеначком народу и језику те идеји централистичке монархије, што се огледало у наставним програмима и васпитном раду. По Закону о народним школама у целој земљи постоје четворогодишње основне школе и више народне школе (од 5. до 8. разреда), које се уводе поступно. Премда је по закону осмогодишње школовање било обавезно, уписаних ученика било је знатно мање него школских обвезника. Основних школа било је веома мало, посебно у неразвијеним подручјима (Македонија, Косово, Санџак, БиХ, Лика), па је знатан део становника остајао неписмен. У целој земљи, чак једна трећина обвезника у просеку није похађала школу, а 1939/40. у основну школу уписано је тек 50,1% обвезника.

Извор 1

Карта са процентом писмених по бановинама, 1931.

Lj. Dimić, *Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918 - 1941*, II, 192

Извор 3

Разлике међу бановинама.

„Процјена је да је БиХ 1937. имала 2.323.000 становника. Подаци за ту школску годину показују да је мрежа школа обухватала само око 40% дјеце дорасле за школу, 60% дјеце је остало неуписано. У исто вријеме у Дравској бановини сва дјеца су била обухваћена школом, док је у Дунавској бановини свега 15% дјеце остало ван школског система.”

Mitar Papić, *Školstvo u BiH 1918 – 1941*, Sarajevo 1984, str. 23-25

Извор 5

Године 1938/39. основну школу је похађало свега 9%, а средњу тек 1,6% становника у Краљевини.

Dušan Bataković, *Nova istorija srpskog naroda*, Beograd 2000, str. 293.

Извор 2

Промене у наставним плановима и програмима

„Учитељске школе у Босни и Херцеговини након рата радиле су према затеченим законима и прописима из аустроугарског периода. У наставним плановима и програмима, као и у другим облицима рада, уклањани су само они елементи који су непосредно одржавали васпитне интенције и друге жеље ранијих окупаторских режима. У наставним плановима и програмима одмах су извршене корекције у групи националних предмета (историја, географија и народни језик). И у учитељским школама, као и у програмима других школа, тежиште наставе било је на историји Срба, Хрвата и Словенаца. За школску лектуру прописана су познатија дела из српске, хрватске и словеначке књижевности. Све што је спадало у апотеозу хабсбуршке династије замењено је величањима и оданостима династији Карађорђевић.”

Mitar Papić, *Školstvo u BiH 1918 – 1941*, Sarajevo 1984, str. 82.

Извор 4

Образовање мањина

„Школе отворене за муслиманску дјецу имале су учитеље Србе, а наставник вјерских предмета био је Албанац или Турчин. Ове, тзв. муслиманске часове, похађала су и дјеца Албанци католичке вјероисповијести. Вјерску наставу за ову дјецу држали су свештеници. У Краљевини Југославији проблеми са Хрватима католицима испољавали су се кроз политички, национални и вјерски карактер. У овом случају, чак и ако су ови часови организовани за муслиманску мањину, католичка албанска дјеца морала су да их похађају.”

З. Вокан, рођен у Призрену 1928, пензионисани учитељ. Похађао муслиманско-српску наставу 1935-6. Интереју је направљен 30. јануара 2012.

Извор 6

Службени језик и настава

Мишљење школског надзорника за град Битољ, Г. Тасића о изјави учитељице Ј. Марковић, достављено просветном одељењу у Битољу 30. јуна 1927.

„Током ове школске године из северних крајева у Битољ је премештена г. Јерина Марковић, којој сам поверио један трећи разред и која на први поглед изгледа да добро влада литерарним језиком. Међутим, при провери рада у њеном одељењу констатовао сам и нешто што је и она признала током разговора. Деца су одговарала да су Македонци и да говоре македонски језик. То ме је изненадило, јер сам констатовао да наставница није могла или није хтијела да деци објасни појам српског имена. Није могуће да су деца тражила да она прича на дијалекту на коме не сме да се реализује настава... Моје принципијелно и скромно мишљење је да се једном рашчисти са просветним радницима који не одговарају за ове крајеве.”

Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и национална држава, том II, Скопје 1981, 136.

Извор 8

Бој ћирилице и латинице

— ГЛЕ ОНИХ БУДАЛА ТАМО, ГДЕ СЕ БИЈУ ЗБОГ ЋИРИЛИЦЕ И ЛАТИНИЦЕ, А МИ НЕ ЗНАМО НИ ЈЕДНУ НИ ДРУГУ.

Текст испод слике:

Гле оних будала тамо, где се бију због ћирилице и латинице, а ми не знамо ни једну ни другу.

<http://www.udi.rs/gallery.asp?gal=2&sl=10> (downloaded october 26, 20120)

Питања за групу 2

- Какве и колике су биле разлике у проценту писмености између различитих крајева у Краљевини?
- Чиме се могу такве разлике објаснити?
- Шта су биле главне препреке у примени закона о образовању које је држава прописала?
- Колико су законодавци били свесни реалних проблема на терену (анализирај карикатуру)?
- У којој мери неписменост становништва сведочи о степену развоја друштва?

Извор 7

Узроци непохађања школе.

Бановинско наставничко веће Дринске бановине позабавило се између осталог и испитивањем узрока неуредном поласку у школе, па је утврдило да су узроци:

- 1) у недовољно развијеној свести о потреби и користи школовања деце;
- 2) у сиромаштву;
- 3) у лошим теренским и саобраћајним приликама;
- 4) у практично непримењивим постојећим законским прописима о кажњавању немарних.

Izveštaj o situaciji u Drinskoj banovini, knjiga 3 (1936-1939), ur. Andrej Rodinis, 646, Sarajevo 2011.

Извор 9

Став наставника о плану и програму

„Наставничко вијеће Дринске бановине на свом III засједању у дане 11, 12 и 13. марта 1939. године позабавило се опширно питањем данашњег наставног плана и програма за народне основне школе, па је констатовало: да садашњи наставни план и програм не одговара ни бројем часова, ни избором наставних предмета постављеним начелима у чл. 1 Закона о народним школама, који говори о задатку народне школе; да данашњи наставни план и програм по свом унутрашњем склопу не одговара постављеним начелима у чл. 44 Закона о народним школама; да наше народне школе раде под врло различитим условима и да има разних типова школа (подјелених, неподјелених, сеоских, градских, мањинских), па да је немогуће данашњи јединствени наставни план и програм ваљано спровести у свим разним типовима школа.”

Izveštaj o situaciji u Drinskoj banovini, knjiga 3 (1936-1939),

Извор 10

Разлике међу децом

„Два часа су била у дворишту католичке цркве. Наша учитељица је била часна сестра. Половина ђака били су муслимани, а друга половина католици. Нарочито у Призрену, мада је било националних разлика између муслиманске дјеце. Два пута седмично, уторком и петком, имали смо часове вјеронауке.”

Z. Volkan rođen je u Prizrenu u 1928. Studirao je u muslimansko-srpskom klasu 1935-1936. Ovaj intervju je napravljen u njegovom domu 30. siječnja, 2012.

Активности

Група 3:

Извршиоци образовних политика – учитељ, господин или државни слуга!

Трећа група анализира изворе који говоре о положају учитеља, односно оних који су били главни имплементатори прокламованих образовних политика.

Кључно питање: Да ли је и како држава утицала на учитеље да постану пропагатори државне политике?

Увод

Учитељи су били државни чиновници и службу су добијали декретом министра просвете. Како је образовање и општење станао приоритет државне политике, образовању будућих учитеља посвећивала се велика пажња. Како су потребе за учитељима биле велике, а учитеља мало, били су принуђени да се често селе и мењају радно место.

Извор 1

Закон о учитељским школама.

„Чл.1 Учитељске школе служе за стручно образовање учитеља народних школа. Свој задатак постижу: дајући приправницима темељну општу и стручну (педагошку спрему); образујући их у духу државног и народног јединства и верске трпељивости, вежбајући их и навикавајући их још у школи за националну, просветну и културну мисију у народу, нарочито на селу.”

Zakon o učiteljskim školama iz septembra 1929. Preuzeto iz: M. Papić, *Školstvo u BiH 1918-1941*, Sarajevo, 1984, str. 177.

Извор 3

Слободе учитељица

„...1926. године Министарство просвете доноси одлуку да се учитељице не могу удавати без сагласности Министарства просвете. Министар Добривоје Стошовић је отишао још корак даље доносећи одлуку да се учитељице могу удавати само за учитеље, ако желе да остану у служби.”

M. Papić, *Školstvo u BiH 1918-1941*, Sarajevo, 1984, str. 177

Извор 5

Честе селидбе учитеља

Случај учитељице Евице Батистић из Врпоља. Завршила је учитељску школу у Осијеку 1926. године. Радила је као учитељица непуних 19 година. За то време неколико пута је била принуђена да мења место свог рада. Почела је 1928. у месту Храни (Хрватска), 1934. је прешла у Палешник (Хрватска). Године 1940. прелази у Блато на Корчули (Хрватска), да би 1941. била премештена у место Озаци (Војводина). Кратко време радила је и у Македонији. Рат ју је затекао у Војводини.

Подаци музеја у Осијеку

Извор 2

Учитељи – носиоци државне идеје

У просветном програму задатак основне школе није био само да шири писменост „него, и још више, да национално васпитава”. Школи је замерано што, у првој деценији постојања југословенске државе, није одговорила томе задатку. Просветне власти су оптуживане да нису имале „ни смисла, ни снаге” да натерају учитеље да буду „на висини своје улоге”. Од учитеља је тражено да буду „носиоци државне идеје”. Учитељске школе су обавезиване да дају учитељски кадар који на свом учитељском послу неће долазити у колизију са битним идејама о уређењу државе, о облику владавине, о друштвеном поретку, као и о државном и народном јединству”.

Ljubodrag Dimić, *Integralno jugoslovenstvo i kultura 1929-1931. godine*, str. 334-340
[http://www.cpi.hr/download/links/hr/697\(downloaded October 26, 2012\)](http://www.cpi.hr/download/links/hr/697(downloaded%20October%2026,%202012))

Извор 4

Пристојно одевање учитељица

Министар просвете 28. јуна 1925. издаје ову интересантну наредбу: „Министарство просвете често добија представке од просветних инспектора, школских надзорника, средњих поглавара и других који скрећу пажњу Министарству на непристојно одевање наставница, цитирајући да се често у средини народној виде младе девојке са сукњом до колена и нагим до рамена рукама, са сувише отвореним деколтеом који вређа и најпримитивније појмове лепоте, отмености и пристојности, с обзиром на средину у којој се крећу. Да би се оваквим појавама стало на пут, наређујем: да наставнице, од наредне школске године, носе на улици, а нарочито у школи, у званичној дужности, пристојно одело које ће одговарати озбиљности положаја и васпитном утицају, које оне у својој средини имају да врше...”

100 godina osnovne škole u Boljaniću, Doboj 1996, str. 101

Извор 6

Премештања учитеља

„Не може лако да се објасни појава премештања учитеља усред школске године по нечијој вољи. Каква власт преузима на себе надлежности и ненадлежности за однос према грешним учитељима, изложенима свим политичким ветровима... То се чини зарад нечије политичке воље, учитељ се одваја од породице, или по највећој зими се бори за ново место. Но, ово није једини проблем. Тамну слику даје и бедна учитељска плата. Учитељски послужитељи не примају плату преко целе године, деца су без џбеника и основних средстава и др. И учитељи имају мизерне плате (почетници имају 900 динара плате коју добијају нередовно...”

Положај јужносрбијанских учитеља и стање наших школа, „Шк. гласник“, бр. 485, 13.03.1937,

Извор 7 Професори и наредници

ПРОФЕСОРИ И НАРЕДНИЦИ.

НАРЕДНИК: СВИ СМО МИ ЗНАЛИ ДА ЋЕШ ТИ КАО НАЈБОЉИ ЋАК ПОСТАТИ ПРОФЕСОР, А МЕНЕ КАО СЛАБОГ ЋАКА ИЗБАЦИШЕ ИЗ ШКОЛЕ, ТЕ САМ САДА ОБИЧАН НАРЕДНИК.

ПРОФЕСОР: КАМО СРЕЋЕ ДА САМ И ЈА БИО РЋАВ ЋАК!

„Наредник: Сви смо ми знали да ћеш ти као најбољи ћак постати професор, а мене као слабог ћака избацише из школе, те сам сада обичан наредник.

Професор: Камо среће да сам и ја био рђав ћак.”

<http://www.udi.rs/gallery.asp?gal=2&sl=12>(downloaded October 26, 2012)
Karikatura Profesori I narednici

Питања за групу 3

- Поређај изворе према важности. Пронађи најважнији извор од понуђених, са становишта личне слободе учитеља.
- Осим образовања ћака, које су биле најважнији задаци учитеља? Шта су државне власти очекивале од својих учитеља?
- Какав је био однос друштва према учитељима? У којој мери су учитељи имали личне слободе? Да ли су учитељи били изложени политичким притисцима?

Фетнан Дервиш

Једнако образовање за све?

Изазови образовања на Косову у
Краљевини СХС

Кључно питање

У којој су мери друштвени услови били препрека за образовање појединаца?

Тема

Овај модул говори о образовним правима муслиманске мањине, признате као верска (религијска) мањина. Међутим, право на образовање на матерњем језику (албанском, турском) није дато муслиманској верској мањини, јер она није била призната као етничка мањина, тако да муслимани нису били образовани заједно са српском децом у истим одељењима, већ у одвојеним разредима. Овај модул бави се образовањем муслиманске мањине. Покривен је период 1918–1941.

У Краљевини је живео знатан број муслиманског становништва. Ова тема је изабрана због потребе да се дискутује о питању ове популације која је била призната као верска мањина, и томе како је она образована. Тема је контроверзна због различитих ставова српске, албанске и турске стране о овом питању. Питање је контроверзно и због места на коме се одвијало образовање муслиманских ђака, где су ученици и наставници морали да се прилагоде одређеним правилима и захтевима. Иако је ово питање обрађено само на примеру Косова, иако у Краљевини постоји разноликост муслиманске мањине у етничком и верском смислу, ово је ипак најкарактеристичније подручје, па даје добар пример који се може применити на цео регион.

Циљеви

- Критичко разумевање сложене природе прошлости.
- Разумевање националног идентитета.
- Развој историјске свести код ученика.

Исходи учења:

- Ученици ће анализирати и интерпретирати различите врсте историјских извора.
- Ученици ће проценити шта је био основни проблем образовања мањина – етнички или верски.
- Ученици ће упоредити и оцијенити значај понуђених извора за анализу проблема образовања муслимана у Краљевини СХС (званични документи, сећања учесника, новине и друго).

Упутство за наставнике

Корак 1: Наставник чита материјал планиран за увод.

Корак 2: Наставник дели ученике у групе, дели изворе и објашњава која група има који задатак.

Група 1: Гарантована права мањинама у споразумима и у Видовданском уставу.

Група 2: Организовање наставе муслиманској мањини према датим правима.

Група 3: Различите перспективе о образовању.

Група 4: Сећање ученика који су се школовали у мањинским школама.

Група 5: Истраживање примарних извора – сведочанстава, диплома, чланака из новина...

Група 6: Лично искуство.

Корак 3: Свака група ради дате задатке, налази одговоре и расправља о датим питањима.

Корак 4: Свака група представиће свој рад, написаће одговоре (резултате) на флипчарт.

Корак 5: Финална расправа – свака група представља своје одговоре на дата питања и аргументе засноване на изворима. Одговоре ће наставник написати на флипчарту.

90
минута

Питања:

- Какво је било опште стање на Косову између два светска рата?
- Које су биле највеће тешкоће у организовању наставе?
- Који је разлог за одсуство образовања муслиманске мањине на матерњем језику?

Извор 1

Опште стање на Косову између два светска рата

Оснивањем Краљевине Срба Хрвата и Словенаца 1. децембра 1918. и Косово постаје део ове краљевине. Муслиманској мањини нису дата национална права, што је био разлог да се организује у борби за политичка и национална права. Године 1919. оснива се политичка партија, која је имала и своје гласило. Између два светска рата Косово је била најсиромашнија и најнеразвијенија област у краљевини. Већина народа бавила се пољопривредом. Због недостатка образовања на матерњом језику већина муслимана се школовала у медресама. Али, образовање у медресама било је без плана и програма и без књига. Економска, образовна и социјална заосталост на Косову утицала је и на културну заосталост.

B. Koro, Tarih 9, Pristina 2008, str. 57-59.

Извор 2

Тешкоће у организовању образовања

„Школски програми у Краљевини Југославији су били различити. Нису имали ништа заједничко, различити народи, културе и владари кроз разна времена, била је то тешка заједница различитости – Оријент и средња Европа, нације и њихове традиције. Није било лако ставити то под исти образовни и правни систем. Недостајала је могућност напредовања и развоја кроз образовање. Највећи проблем су били конзервативни родитељи, женска деца се нису слала у школу, и то је био један од разлога због чега је велики део заједнице остајао необразован.”

Branko Petranović, Istorija Jugoslavije, Knjiga I. Kraljevina Jugoslavije, http://www.znaci.net/00001/93_2.pdf (downloaded May 11, 2013)

Извор 3

Утицај околности на образовање муслимана на матерњем језику (турски, албански)

Са миграцијом муслимана након балканских ратова, покренуло се и образовано турско становништво. Ове околности имале су негативан утицај на њихово образовање и матерњи језик (турски, албански). Резултат тога је био да је образовање на албанском и турском језику прекинуто. Међутим, миграција становништва није био једини разлог за овај прекид. У наведеним годинама у Краљевини СХС/Југославији, муслимани су били признати као верска, а не као етничка мањина. Муслиманска верска мањина била је различитог етничког порекла, албанског и турског, и они нису говорили истим језиком. Након пропасти Аустроугарске и са завршетком Првог светског рата, створена је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Велики број муслимана живео је у тој Краљевини. Та чињеница је поставила питање верског и грађанско-правног статуса муслимана.

F. Karčić, Šerijatski Sudovi u Jugoslaviji, Sarajevo 1986, str. 27-2.

- Како је организована настава муслиманској мањини према датим правима?

Извор 1

Права мањина након оснивања Краљевине СХС

Крфска декларација 1917.

„Признате религије су слободне: православна, католичка и муслиманска. То су најбројније масе у држави.” Све ове религије имале су једнака права у држави. Основни принципи ових прописа били су одржавање верског мира и интегритета нације.

М. Екмећић, Stvaranje Jugoslavije 1790-1918, p. 67)
http://www.znaci.net/00001/138_7.pdf (downloaded May 11, 2013)

Извор 2

Споразум из Сен Жермена 1919.

Према споразуму из Сен Жермена од 10. септембра 1919. муслиманска популација: албанска, турска, босанска и ромска, које су живе у Краљевини, прихваћене су као „верске мањине”. По том споразуму, Краљевина СХС преузела је одговорност за становништво исламске вероисповести које је живело на територији државе.

Као етничке мањине издвојене су бугарска, мађарска и немачка мањина.

Ђ. Борозан, Osnovni Principi Zaštite Manjina u Kraljevini SHS 1919-1921. i Albanci u Kraljevini, p. 362, 372 <http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf> (downloaded May 11, 2013)

Извор 3

Видовдански устав 1921.

Члан 16

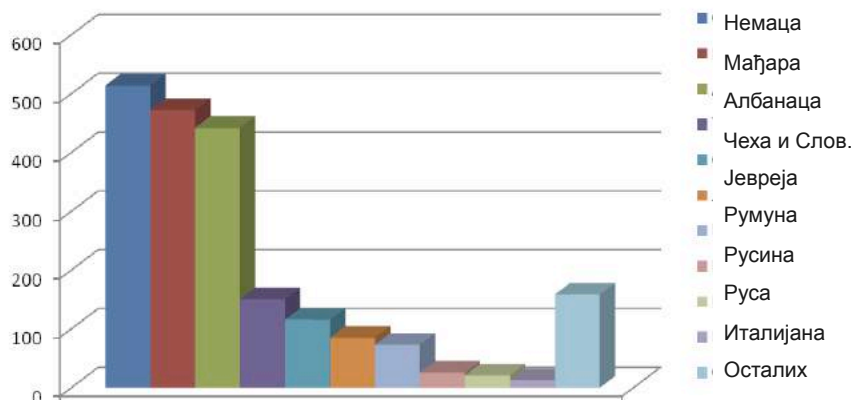
„Према закону биће дато право на образовање на матерњем језику. Верска настава биће организована према захтеву родитеља и договору представника верских заједница.”

http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/vidovdanski_ustav.html (downloaded May 11, 2013)

Извор 4

Број националних мањина у Краљевини СХС

Број припадника мањина, према попису од 31. јануара 1921.
 Укупан број становника у Краљевини СХС је 12.055.715.

Ђ. Борозан, Osnovni Principi Zaštite Manjina u Kraljevini SHS 1919-1921. i Albanci u Kraljevini, http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf, p. 370-371. (downloaded May 11, 2013)

- Како је организована настава муслиманској мањини према датим правима?

Извор 5

Образовни програм

У Краљевини Југославији, први образовни програм сачинило је Министарство образовања 1929. Према закону, у државним школама морале су постојати посебне учионице за мањине. У тим учионицама биће до 30 ученика. У тим школама су муслиманске мањине морале похађати наставу на службеном језику државе – српском.

Đ. Borozan, Osnovni Principi Zaštite Manjina u Kraljevini SHS 1919-1921. i Albanci u Kraljevini, <http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf>, p. 374. downloaded May 11, 2013

Извор 6

Закон исламске верске заједнице

Тачка 17/1

„У свим школама, веронаука је за исламску младеж обавезан наставни предмет, под надзором надлежне верске власти.

Тачка 17/4

„Верске наставе у свим школама мора бити најмање два часа недељно. Где је број ученика мали, могу више разреда заједно држати часове веронауке.”

Zakon o Islamskoj Verskoj Zajednici Kraljevine Jugoslavije, Državna Štamparija u Sarajevu, 1936, str. 8

Извор 7

Разлози српских негодовања

Муслиманска деца су своје часове веронауке имала у школи „Младен Угаревић”, смештеној у центру Призрена, на Косову. Срби нису одобравали да муслимани и деца припадници других религија похађају часове у школи коју је изградила Српска православна црква, захваљујући фондацији Младена Угаревића.

P. Kostić, Prosvetno Kulturni život Pravoslavnih Srba u Prizrenu i njegovoj okolini u XIX i početkom XX veka, Skoplje 1933, str. 122

Извор 8

Учитељи у муслиманским школама

Школе отворене за муслиманску децу имале су српске учитеље, док су учитељи веронауке били албански или турски наставници. Ове, тзв. муслиманске часове, такође су похађала и католичка албанска деца. Веронауку за ову децу држали су свештеници.

M. Yarimhoroz, Representation of the other in language Textbook in Kosovo, master thesis, KIJAC, Prishtina 2007, str. 14-15

Извор 9

Школа „Младен Угаревић” у којој су муслиманска деца учили верску наставу

Младен Угаревић је познати српски трговац из Призрена. Пре смрти својим тестаментом све своје имање завештао је за подизање једне школске зграде. Али под условом да се та сума улагањем повећа и, кад достигне суму од 1.100 турских лира, онда да се 1.000 лира употреби за зидање школске зграде а приход од 100 лира да се употреби за њено одржавање.

Питања:

- Каква су била права муслиманске мањине према споразуму?
- Како ти тумачиш одобравање права верског образовања муслиманској верској мањини?

Извор 1

Став Срба о овом питању

„Што се тиче права удруживања у циљу оснивања културних, просветних и других друштава, то право није коришћено јер Албанци нису осећали потребу за удруживањем у културној и економској области, иако их држава у томе није спречавала. Чињеница да је у областима настањеним албанским становништвом верске и просветне функције обављало око 50 муфтија и преко 600 имама, од којих ниједан не зна ваљано српски језик и сви су васпитани у нама непријатељском духу, пресудно је утицала на просветне власти да сибијан-мектебе (основне школе) сматрају национално штетним установама.

Државне и просветне власти су и поред тога толерисале ове верско-просветне установе, надзирући њихов рад, јер су оне углавном задовољавале потребе албанског становништва и спречавале га да тражи отварање школа са наставом на албанском језику. Како су имама који су у сибијан-мектебу васпитавали и школовали албанску омладину, веома лоше знали и мало користили државни језик, последице такве наставе биле су веома лоше.”

Đ. Borozan, The Basic Principle of Protection of Minorities in the Kingdom SHS 1919-1921. and Albanians in the Kingdom, p. 376 <http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf>, downloaded 11 May 2013)

Извор 1а

Став Срба о овом питању

„Најгори случај изван система међународне заштите био је случај албанске мањине. Они нису имали школе на матерњем језику и нису могли користити своје језике у службеној комуникацији.”

B. Petranovic, Istorija Jugoslavije 1918-1978, Beograd 1981, str. 34.

Извор 2

Став Албанаца о овом питању

„Од 1918. Краљевина СХС је у периоду од 23 године затворила око 50 школа на албанском језику. Током овог периода није било допуштено да се албански језик користи у школама. Језик образовања био је искључиво српски. У исто то време у Војводини, постојало је образовање за етничке мањине на њиховом матерњем језику. Школске 1927/1928. године на Косову је било 7.565 ученика, од тога 7.333 мушке деце и 232 девојчице. Због недостатка албанских учитеља, они нису тражили да уче албански у школама. Када су и постављали захтеве за образовање на албанском – као посланик Ферхат Драга – држава то није одобравала.”

B. Shatri, Arsimi Fillor në Kosovë në Shekullin XX, Prishtinë 2006, str. 42-43.)

Извор 3

Став Турака по овом питању

„У периоду између два светска рата (1919–1941) на Косову, осим већинских Албанаца, Турци такође нису имали право на образовање на њиховом језику. Током овог периода, 84% становништва Косова било је необразовано. Између два рата мали број албанске и турске деце завршило је средње образовање на српском језику. У истом временском периоду због финансијских тешкоћа, дискриминације и наставе која је држана на српском језику, који је био стран Турцима, било је немогуће наставити њихово образовање. То су били разлози ниског нивоа образовања међу Турцима. Укупан број ученика основних школа на Косову био је 37.885, од тога 20.914 је било српске и црногорске деце, а 11.876 су били Албанци. Међу албанским ученицима било је и нешто Турака. Укупан број албанских и турских ученика је био 2%.”

B. Koro, C. Topsakal, Kosova'da Yaşayan Türkçe Eğitim, Prizren 2007, str. 28-29.

Сличности	Разлике

Питања:

- Какав је био став Срба о овом питању?
- Какав је био став Албанаца о овом питању?
- Какав је био став Турака о овом питању?

Извор 1

Сећања ученика мањинских школа

Захит Волкан, један од првих турских учитеља на Косову, своје основно образовање је започео у верској школи 1935/36.

„Била су два разреда у кругу католичке цркве. Наша учитељица је била часна сестра. Половина ђака су била муслиманска деца, а друга половина католици. Међу муслиманском децом у овим разредима било је националних разлика, нарочито у Призрену. Два пута седмично, уторком и петком, имали смо часове веронауке. Ове католичко-муслиманске часове похађала су деца различите етничке припадности и различитог узраста.”

Интервју је направљен у јануару 2012

Извор 3

Иста је ситуација и у селима

Муртезан Бериша, рођен у селу Драгаш-Буча 1928. године, радник у пензији. Он је био ученик школске 1935/36. у муслиманско-српским разредима.

„У основну школу кренуо сам школске 1935/36. У ову школу долазила су и деца из села Брезне и Плава. У школу сам ишао три године, мој учитељ је био Драгомир Адамовић из Загреба, Хрватска. Учитеља се сећам као веома топле особе, блиске ђацима. Веронауку смо имали у џамији у селу Буча. Верска настава била је на албанском и арапском језику.”

Интервју је направљен у јануару 2012

Питања:

- Шта је заједничко овим личним искуствима, а по чему се разликују?
- Шта се може закључити о образовању муслиманске мањине из датих информација?

Извор 2

Била сам једина девојчица у разреду

Селвиназ Ковач, рођена 1926. у Призрену, домаћица. Она је била ученица школске 1932/33. у муслиманско-српском разреду.

„У Краљевини Југославији, у основну школу се полазило са 7 година. Држава је слала позив на упис у школу за сву децу која су напунила 7 година. За децу која нису знала српски језик организована је припремна настава из српског језика. Ми углавном нисмо похађали ове часове, српски језик смо учили у школи. Ја сам могла да идем у школу само неколико месеци, јер сам била једини женски ђак. Једнога дана мој учитељ ми је рекао да сам ја једина девојчица у разреду и да не морам више да долазим у школу. Због тога ја нисам више могла да похађам државну школу и морала сам да идем у џамију по своје образовање.”

Интервју је направљен у јануару 2012

Извор 4

Посебна правила понашања

С. Цуфи, рођен у Призрену 1925, фармацеутски техничар у пензији. Он је похађао муслиманско-српску наставу 1932–1936.

„У државним школама Краљевине Југославије постојала је одређена пракса коју су морали пратити и муслимански ђаци. На краљев рођендан, 6. септембра, сви ученици су одведени у џамију. Након читања Кхутбе, муфтија и имами рекли су 'Нек нам живи краљ Петар Други', а сви ученици су понављали ове речи за њима. Имали смо празнике за рамазански и курбан Бајрам, а такође и током хришћанских верских празника. Мој вероучитељ био је Дестан Ефенди. Верски часови били су на турском језику. Осим верских тема, научили смо и неке турске песме.”

Интервју је направљен у јануару 2012

Извор 1

Регистар ученика народних школа

Регистар ученика муслиманског одељења школске 1935/1936. године, 3. разреда (означено у горњој хоризонталној наранџастој линији). На доњој линији, подвученој наранџастим, стоји објашњење за вертикалну рубрику у регистру (уоквирена наранџастом) да је била намењена за уписивање оцена из матерњег језика у одељењима националних мањина у тој школи.

УПИСНИК УЧЕНИКА НАРОДНИХ ШКОЛА
ШКОЛСКА 1935/36 година
Трети разред (муслиман одељење)

Regionalni arhiv, Prizren, Upisnik Učenika Narodnih Škola, I/14.

Извор 2

Регистар ученика народних школа

Регистар ученика муслиманског одељења (означено у горњој хоризонталној наранџастој линији) школске 1936/1937. године. На доњој линији, подвученој наранџастим, стоји објашњење за вертикалну рубрику у регистру (уоквирена наранџастом) да је била намењена за уписивање оцена из матерњег језика у одељењима националних мањина у тој школи.

УПИСНИК УЧЕНИКА НАРОДНИХ ШКОЛА: Јуни 1936/37

Regionalni arhiv, Prizren, Upisnik Učenika Narodnih Škola, I/18.

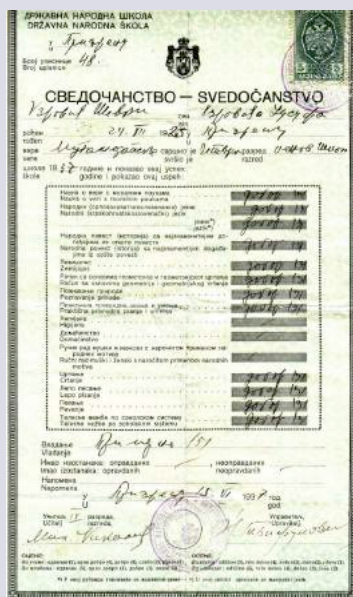
Извор 3

Сведочанство из 1925. године

Према сведочанству Хзр-а Ибрахима о завршетку четвртог разреда основне школе из 1925. године ученици су имали ове предмете:

- Веронаука
- Српски језик
- Српска историја
- Географија
- Основе физике
- Математика и геометрија
- Ручни рад – занати
- Цртање
- Калиграфија
- Музичко
- Гимнастика
- Куран

Регионални архив Призрен, Fondi Gimnazije Real Plotesues Shtetore, njesia org. Prizren viti 1949-1950.)

Извор 4

Сведочанство из 1937. године

- Према сведочанству Шефкија Куфија за 4. разред основне школе:
- Наука о вери с моралним поукама Народни (српскохрватскословеначки) језик
 - Народна повест
 - Земљопис
 - Рачун с основама геометрије
 - Познавање природе
 - Практична привредна знања и умења
 - Хигијена
 - Домаћинство
 - Ручни рад, мушки и женски, с нарочитом применом народних мотива
 - Цртање
 - Лепо писање
 - Певање
 - Телесне вежбе

Извор 5

Један чланак из новина о вакуфској библиотеци

Ученици који су имали такву прилику могли су да оду у Скопље после основне школе на даље образовање у Медресу „Краљ Александар”. Медреса је основана у Османско доба као Иса-бегова медреса. У доба Краљевине Југославије име медресе је промењено у Медреса „Краља Александра”. Али народ и даље наставља да користи стари назив.

Dragan Novaković, “Organizacija i Položaj Islamske Verske Zajednice u Kraljevini Jugoslaviji”, TEME, 2003, vol. 27, no. 3, p. 451-474.

Године 1936. задужбинска библиотека отворена је приликом отварања Иса-бегове медресе. Библиотека има много књига. Књиге су на арапском, турском и српском језику. Библиотека има довољан број чланова. Финансијски потенцијали користе се за набавку нових књига. Млади људи, уместо да лутају улицама или остају у затвореном и задимљеном простору, долазе да се друже у библиотеци и разговарају о текућим питањима. Иако библиотека није имала књига на албанском језику, то је ипак било састајалиште албанске омладине. Током инвазије Бугара, књиге су узете, а библиотека враћена на своју претходу локацију...”

“Flaka e Vëllazërimit” 18.12.1945, Skopje

Питања:

- Упореди предмете на сведочанствима из 1925. и 1937. године. Има ли промена у похађаним предметима? Шта закључујеш?
- У ком делу дневника ученици нису добијали оцене? Зашто је то било тако? Шта може да буде разлог недостатка оцена?
- Муслиманска омладина имала је могућност да наставља образовање у средњој верској школи – Медреси „Краљ Александар” у Скопљу. Каква је улога библиотеке Медресе „Краљ Александар” у напредовању муслиманске омладине?

Сличности	Разлике

Извор 1

Лично искуство

Један од првих интелектуалаца муслиманске мањине турског порекла Дурмиш Целина био је један од оних који су наставили образовање на овај начин. Он је завршио основну школу у свом родном месту, Призрену. Средњу школу је завршио у Пљевљима. Универзитетско образовање започео је у Београду. Међутим, касније се исписао одатле и уписао на Загребачко свеучилиште. Дипломирао је 1942. и добио диплому Независне Државе Хрватске. По повратку у свој крај, превео је диплому, која је била на латинском језику, на албански језик. Овај превод ратификовала је Краљевина Албанија 1942. Дурмиш Целина, који је успешно радио као лекар на Косову, дијагностиковао је 1972. године обољење вариола вера, па је зараза стављена у карантин и спречено је њено ширење по Југославији. За ове заслуге додељена му је титула примаријуса.

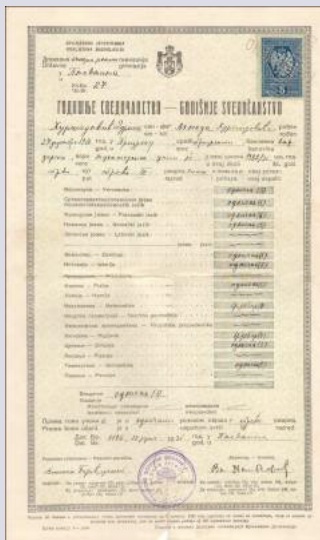
Podaci su preuzeti iz obitelji Durmiš Celina

Извор 2

Универзитетско образовање

Сведочанство Дурмиша Целине (тадашњи Дурмиш Хуршидовић) за завршени 3. разред гимназије у Пљевљима, школске 1930/1931 године. Предмети које су учили су следећи:

Веронаука
Српскохрватскословеначки језик
Француски језик
Немачки језик
Латински језик
Земљопис
Историја
Природопис
Физика
Хемија
Математика
Нацртна геометрија
Филозофска пропедевтика

Извор 3

Индекс Универзитета у Београду

Универзитети у Краљевини СХС постојали су у Београду, Љубљани и Загребу. Међутим, веома мали број муслимана студената могао је да искористи прилику да се тамо образује.

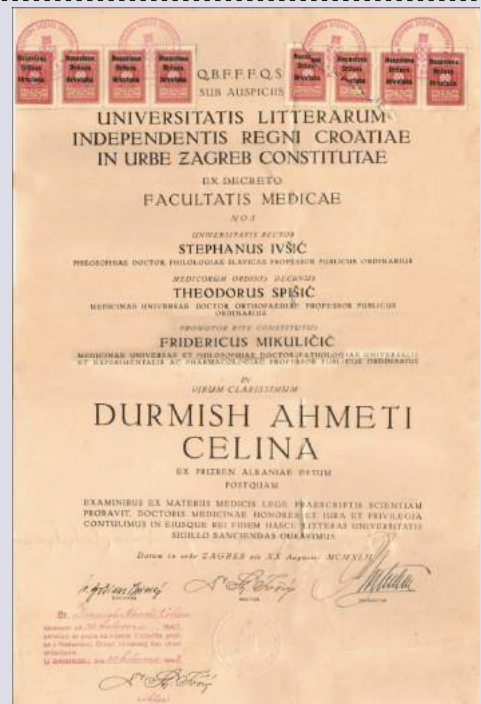
Obiteljska arhiva Durmiš Celina

Извор 4

Диплома Универзитета у Загребу

Диплома за завршени Медицински факултет на Загребачком свеучилишту, која је издата за време Независне Хрватске Државе.

M. Anđelković, "Univerzitet u Kraljevini 1918-1941". Časopis Arhiva Jugoslavije, 1. 2000, str. 113-126

Извор 4а

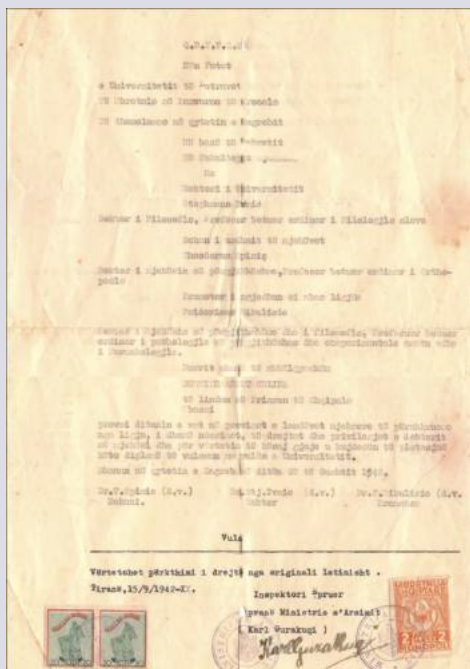
Таксене марке са универзитетске дипломе

Таксене марке Независне Државе Хрватске са универзитетске дипломе

Извор 5

Превод дипломе са универзитета у Загребу на албански језик

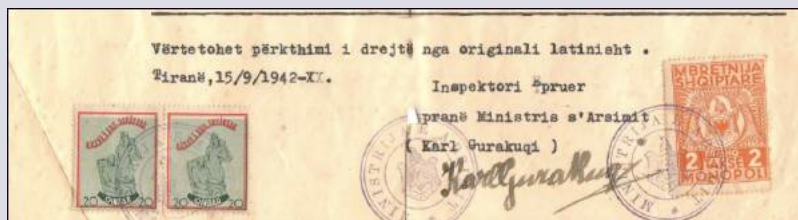

Obiteljska arhiva Durmiš Celina

Извор 5а

Таксене марке Краљевине Албаније из превода дипломе

Након дипломирања др Целина у родном крају 1942. године диплому преводи на албански језик, коју је оверавало министарство образовања Краљевине Албаније.

Питања:

- Које су помоћне историјске науке која се баве печатима и грбовима?
- Дајте објашњења о печатима на дипломама.
- Који је био образовни пут др Дурмиша Целине? Нађи градове где се школовао на карти. У којим државама се данас налазе ти градови?
- Шта нам говори овај пример?

Финална расправа

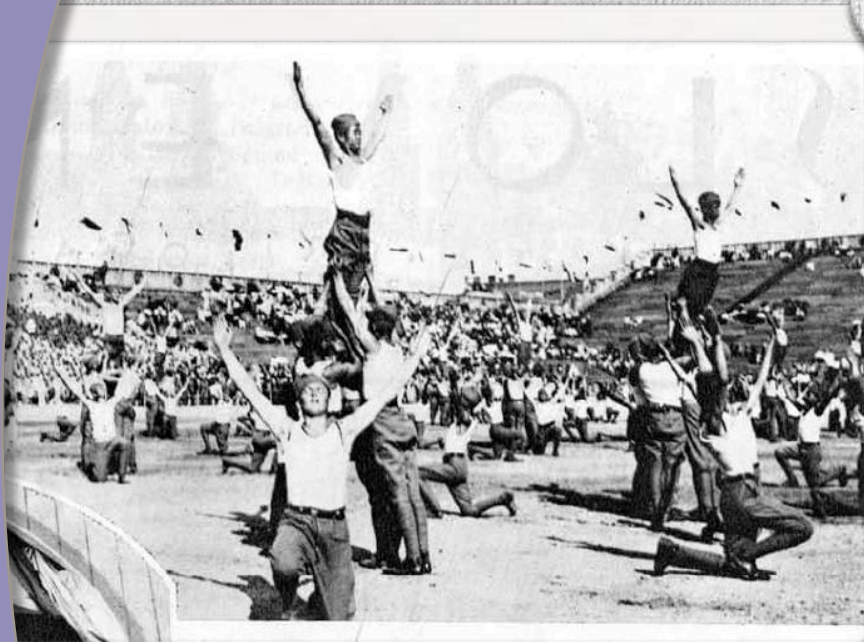
Питања за финалну расправу:

- Упоредите усмене информације са правима датим споразумима и осталим документима.
- Да ли се усмени историјски извори слажу са одредбама споразума?
- Које су последице стављања различитих етничких и верских компонената у исти образовни систем?
- Да ли недостатак образовања на матерњем језику представља препреку за даље образовање муслиманске мањине?
- Дискутујте о ефектима опште политичке ситуације на образовање, на примеру диплома Дурмиша Целине.

Сања Переша Мацука,
Игор Јовановић

Југословенски СОКО

чувар националног идентитета

Кључно питање:

Југословенски соко – омладинска организација или политичка партија?

Тема:

Овај модул је о југословенском Соколском покрету у периоду диктатуре краља Александра, али може да покрива период од 1918. до 1941. Ова тема је изабрана јер је југословенски Соколски покрет био јединствена организација, мада је данас готово заборављен, који је у своје време увећано утицао на свакодневни живот. Данас таквих покрета нема, па ће ученицима бити интересантно да пробуде дух оних времена. То је такође и занимљива прича о пансловенској идеји и вези између нација, друштвених класа, вера, образованих и необразованих људи. Тема је контроверзна јер је у Краљевини Југославији Соколски покрет био представљен као пацифистичка и универзално хумана духовна организација, али су ти аспекти у оно време били прикривени, а Соко је постао један од основних стубова диктатуре. Тема је релевантна за цео регион јер се односи на све земље, пошто је покрет био развијен у свим деловима Југославије, где се ширио унитаризам и идеја југословенства.

Исходи учења:

- Мултиперспективан рад на историјским изворима у сврху разумевања Соколског покрета у Краљевини Југославији.
- Уз коришћење различитих извора ученици ће бити у стању да критички оцене разне перспективе историјских догађаја.
- Ученици ће моћи да прихвате мишљења других.
- Ученици ће моћи да раде самостално и проведу рад на изворима.
- Ученици ће моћи да развију способност проучавања и евалуације сликовних и текстуалних извора.

Циљеви

- Упознати Соколски покрет Краљевине Југославије као омладински покрет, али и инструмент власти у повезивању младих и стварању југословенског националног идентитета.
- Упоредити овај покрет са сличним покретима у другим европским државама између два светска рата.
- Подстакнути ученике на промишљање о организованим скупинама (групама/ удружењима) које данас делују међу младима.

Упутства за наставнике

Наставник ће прочитати увод ученицима и разреду представити тему часа. Ученици треба да буду подељени у шест група. Свака група ће имати извор, табелу и питања, и изабраће свог представника. Групе ће добити упутства за рад. Свака група треба да се базира на анализи улога и питања добијених уз изворе, како би креирали одговарајућу перцепцију југословенског Соколског покрета. Представници група ће објаснити идеје до којих је група дошла у складу са датом јој улогом. Групе по улогама:

- Група 1 – Свештеник из Марибора
- Група 2 – Пољопривредник из Вараждина
- Група 3 – Студент из Скопља
- Група 4 – Адвокат из Будве
- Група 5 – Учитељица из Сарајева
- Група 6 – Домаћица из Београда

45
Минута

Корак 1: Увод (контекст), наставник чита увод о Соколском покрету

Корак 2: Групни рад – ученици раде у групама према додељеним улогама: свештеник, земљорадник, адвокат, наставник, домаћица, студент. Свака група ће добити фрагмент текстуалних извора и 10 минута времена да проучи изворе. По истеку времена, свака група ће попунити табелу, у складу са својом улогом (образовање, поглед на свет, националност).

Након попуњавања табеле, ученици би требало да одговоре на следећа питања:

- Соко у Краљевини Југославији – шта је то?
- Прецизирај његов циљ и сврху.
- Како је соколарство допринело одржавању југословенског националног идентитета?

Корак 3: Групни рад – промена улога (током читања нових извора наставник даје ученицима што више различитих извора): анализа слика, попуњавање табеле, одговарање на питања, презентације.

Корак 4: Групни рад – дискутовање о улогама и различитим погледима на Соколски покрет, попуњавање табеле 2 (види прилог).

Одговарање на кључно питање:

- Југословенски Соко – омладинска организација или политичка партија?
- Дебата и закључак

Увод

Као словенски културни и национално-либерални покрет, Соколски покрет је основан у Чешкој 1862. Оснивач покрета је био чешки лекар Мирослав Тирсцх. Основни циљеви покрета били су: ширење националне свести, физичко и духовно уздизање људи путем образовања и телесних вежби. Покрет је добио име по птици соколу – симболу светлости, сунца, висине и храбрости. У радионици ће бити говора о покрету који је еволуирао од пансловенске идеје до покретача идеје интегралног југословенства и моћног оружја диктаторског режима.

Група 1 – Улога свештеника из Марибора

Прочитај и анализирај извор, испуни таблицу бр. 1 и одговори на следећа питања:

- Соколски покрет Краљевине Југославије – шта је то?
- Одреди његов циљ и сврху рада.
- Какву је улогу имало соколство у очувању југословенског идентитета?

Након попуњавања табеле и одговарања на питања, одаберите члана групе који ће представити ваше одговоре са становишта/улоге свештеника.

Извор 1

Заједничка посланица католичког епископата о соколству Краљевине Југославије израђена на Бискупској конференцији одржаној у Загребу 17. децембра 1932, с налогом да се прочита у свим црквама 8. јануара 1933.

„Предраги вјерници!

„Много је горе што Сокол Краљевине Југославије, да би се народ што јаче одвратио од цркве, држи своје слетове на недјеље и благодане, и то прије и послје подне, а то на начин да чланству не даду ни времена за вршење вјерских дужности. Тако се руши ђудорендост у нашем младом нараштају, тако се поткапа и убија вјера. Стога вас предраги вјерници, по дужности својој на ту погибао најозбиљније упозоравамо, како смо то учинили већ 1921. год., да од дјеце ваше ту погибао отклањате, јер ће Господин Бог тражити строг рачун, како сте се бринули за вјерски и ђудоредни одгој порода свога. Ово вриједи тако дуго док буде Сокол Краљевине Југославије стајао на Тиршовим начелима, док год буду „Путеви и Циљеви“ правила за живот и рад СКЈ, докле год буду на челу Соколства стари Југосоколи. Останимо чврсто у вјери отаца наших и не дајимо, да нас од те вјере одврати соколство које неће да знаде за Спаситеља нашега ни за поштено наше хрватско (словеначко) име.”

„Политика“, 16. 1. 1933.

Извор 2

Вежбе наше војске (фотографија са слета у Београду)

Ilustrirani Slovenec, 6. 07. 1930. br. 27

Питања:

- Опиши шта видиш на слици
- Шта ти говори ова слика?
- Је ли ти нешто необично на слици?
- Шта још желиш да сазнаш?

Група 2 – Улога пољопривредника из Вараждина

Прочитај и анализирај изворе, испуни таблицу бр. 1 и одговори на следећа питања:

- Соколски покрет Краљевине Југославије – шта је то?
- Одреди његов циљ и сврху рада.
- Какву је улогу имало соколство у очувању југословенског идентитета?

Након што испуните таблицу и одговорите на питања, одаберите члана групе који ће презентовати ваше одговоре из улоге пољопривредника.

Извор 1

Први Свесоколски Слет Сокола Краљевине Југославије

„Његово Величанство Пријестолонаследник Петар први пут је у соколској одори присуствовао соколској приредби. Међу гледаоцима соколима настало је велико одушевљење које се је стишало уласком чланова на стадион. Соколи су на три стране њих око 3 хиљаде, ушли су на слетиште сви у корак као један. Та је слика била врло лијепа и није била мање лијепа од пријашње, јер је ријетко видјети толики број здравих, младих и лијепих дјевојака. У осталим тачкама наступили су руски соколи с копљима, лужичкосрпски соколи, чланови и чланице на справама, те Бачка чета из Марибора.”

Varaždinske novosti br. 31, 10 srpnja 1930.

Извор 2

Повратак са слета

„У уторак 1. о. мј. после подне вратили су се чланови Вараждинског соколског друштва са свесоколског слета у Београду, куда су вјежбајући пошли 25. липња о. г., а остало чланство 25. липња о. г. Соколи су ванредно задовољни с пријемом и одушевљено причају о слету. Нарочито се исказала фанфара која је марљиво свирала. За велике слетске поворке у недељу 29. липња, кад је вараждинска фанфара пролазила поред краљевске ложе, свирала је „Вараждинца“, те је била одушевљено поздрављена од бројних гледалаца. Свирање наше фанfare за слетске поворке чуло се и у Вараждину јер је београдски радио преносио поворку и најавио долазак Вараждинаца. Соколи су се вратили здрави и добро огорјели од сунца. Вријеме је било вазда лијепо. Већина чланова ноћила је у шаторима, док су нека старија браћа становала по приватним кућама, а чланице биле су смјештене по школама. У Вараждину дочекали су Соколе бројни знанци и пријатељи с војном музиком. Са колодвора кренула је поворка до Соколане, гдје је био разлаз. Свега је из Вараждина пошло у Београд на главне слетске дане око 160 особа.”

Varaždinske novosti, 3. srpnja 1930.

Група 3 – Улога студента из Скопља

Прочитај и анализирај изворе, испуни таблицу бр.1 и одговори на следећа питања:

- Соколски покрет Краљевине Југославије – шта је то?
- Одреди његов циљ и сврху рада.
- Какву је улогу имало соколство у очувању југословенског идентитета?

Након што испуните таблицу и одговорите на питања, одаберите члана групе који ће презентовати ваше одговоре из улоге студента.

Извор 1

„Путеви и циљеви” (донесени у облику резолуције на првој главној скупштини Соколског савеза, одржаној у Београду 29. 3. 1931.)

„Политика”, 19. 1. 1933.

Соколски национализам

„У тежњи да одгоји што вриједније личности за људско друштво и за свој народ и државу, соколство жели окупити у својим редовима читав народ. Соколски покрет служи народној цјелини и тражи од сваког појединца, да своје интересе донесе у склад с опћенародним интересима цјелине.

Соколски одгој је национални одгој. Соколство види у национализму непрекидан и устрајан рад за народ. Наш национализам схваћамо као несебично, стварно и трајно дјеловање на народну цјелину.

Соколство сматра југославенску националну свијест као битан услов свестраног и здравог нашег народа. Соколство Краљевине Југославије јесте и хоће да остане својина целокупног југославенског народа у једној јединственој и недељивој слободној држави. Један народ, једна држава, једно Соколство.“

Политика, 19. јануар 1933.

Извор 2

Трогирски инцидент

Дивља протуталијанска српска мржња, Кориере Истриано, 6. просинац 1932. – година XI

„Величанствени трогирски крилати лавови* девастирани ударцима чекића и динамитом

(*крилати лавови – симбол млетачке власти и Млетачке Републике) с циљем умјетног подизања југославенског патриотизма у Далмацији, који није у духу тамошњег становништва, а која је створила све већу мржњу и свакодневни отпор, сплитске су власти започеле с нападима на талијанско наслијеђе овог краја преко једне плаћеничке чете и унајмљених насилника. Дошло је до демонстрације на бази урлања и вријеђања Талијана који су прозвани 'Плаћеницима Мусолинија'.

... За своје су циљеве искористили свечаност 'Сокола' и дошло је до страшног разарања млетачких повијесних споменика, који тако природно красе све градове у Далмацији.

... Већина је домаћег пучанства била суздржана и огорчена због ове руље у служби српских власти. Након једног покушаја у Сплиту, слиједећи програм сплитског капетана, намјерили су се на Трогир.

Након што се спустила ноћ, дали су си труда и упустили у барбарско понашање и вандализам какав разум тешко може појмити. Дивљи бијес, одобрен пасивним понашањем локалних власти и полицијских власти, окренуо се против дивних млетачких споменика... У тами просиначке ноћи, лавови Светог Марка, који су поштовани стољећима, пали су сломљени под ударцима чекића руље потплаћене из Београда. Тако су лавови с Морских и Копнених врата... те велики лав који се налази унутар прекрасне градске ложе – по наредби уништени рукама вандала.

Следећу ноћ вратили су се с бакљама и упоробом чекића још жешће наставили с уништавањем. Испод млетачке ложе кориштен је динамит ради уништења великог лава Св. Марка. Тако је у неколико сати све оно што је Трогир нудио цијелом свијету – славу и умјетност талијанске културе – било повријеђено, оштећено и добрим дијелом уништено...”

Corriere Istriano, 6 Dec. 1932 – year XI

Група 4 – Улога адвоката из Будве

Прочитај и анализирај изворе, испуни таблицу и одговори на следећа питања:

- Соколски покрет Краљевине Југославије – шта је то?
- Одреди његов циљ и сврху рада.
- Какву је улогу имало соколство у очувању југословенског идентитета?

Након што испуните таблицу и одговорите на питања, одаберите члана групе који ће презентовати ваше одговоре из улоге адвоката.

Извор 1

Трогирски инцидент

Дивља протуталијанска српска мржња, Кориере Истриано, 6. просинац 1932. – година XI
Величанствени трогирски крилати лавови * девастирани ударцима чекића и динамитом (Крилати лав – симбол млетачке власти и Млетачке Републике) с циљем умјетног подизања југославенског патриотизма у Далмацији, који није у духу тамошњег становништва, а која је створила све већу мржњу и свакодневни отпор, сплитске су власти започеле с нападима на талијанско наслијеђе овог краја преко једне плаћеничке чете и унајмљених насилника. Дошло је до демонстрације на бази урлања и вријеђања Талијана који су прозивани 'Плаћеницима Мусолинија'.

... За своје су циљеве искористили свечаност 'Сокола' и дошло је до страшног разарања млетачких повијесних споменика, који тако природно красе све градове у Далмацији.

... Већина је домаћег пучанства била суздржана и огорчена због ове руље у служби српских власти. Након једног покушаја у Сплиту, слиједећи програм сплитског капетана, намјерили су се на Трогир.

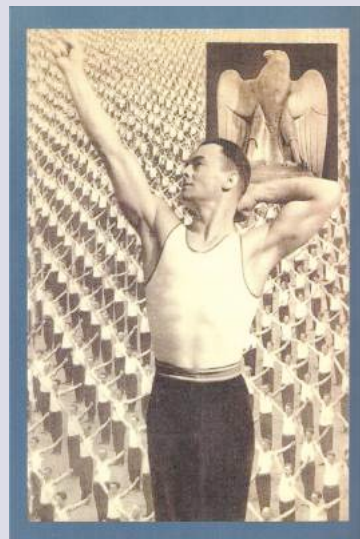
Након што се спустила ноћ, дали су си труда и упустили у барбарско понашање и вандализам какав разум тешко може појмити. Дивљи бијес, одобрен пасивним понашањем локалних власти и полицијских власти, окренуо се против дивних млетачких споменика... У тами просиначке ноћи, лавови Светог Марка, који су поштовани стољећима, пали су сломљени под ударцима чекића руље потплаћене из Београда. Тако су лавови с Морских и Копнених врата... те велики лав који се налази унутар прекрасне градске ложе – по наредби уништени рукама вандала. Сљедећу ноћ вратили су се с бакљама и упоробом чекића још жешће наставили с уништавањем. Испод млетачке ложе кориштен је динамит ради уништења великог лава Св. Марка. Тако је у неколико сати све оно што је Трогир нудио цијелом свијету – славу и умјетност талијанске културе – било повријеђено, оштећено и добрим дијелом уништено...".

Corriere Istriano, 6 Dec. 1932 – year XI

Извор 2

Соколски постери и разгледнице

Dušan Cvetković, Sokoli i sokolski sletovi, Miroslav, Beograd 2007.

- Опиши тачно шта видиш на разгледници: опиши људе, одећу, предмете, симболе.
- Какав би наслов дали разгледницама?
- Шта је приказано у средишту разгледнице, шта на рубовима, шта у првом плану, а шта у позадини?
- Шта је аутор хтео да постигне? Имају ли разгледнице какву поруку? Какву симболику?

Група 5 – Улога учитељице из Сарајева

Прочитај и анализирај изворе, испуни таблицу бр. 1 и одговори на следећа питања:

- Соколски покрет Краљевине Југославије – шта је то?
- Одреди његов циљ и сврху рада.
- Какву је улогу имало соколство у очувању југословенског идентитета?

Након што испуните таблицу и одговорите на питања, одаберите члана групе који ће презентовати ваше одговоре из улоге учитељице.

Извор 1

У Политици је 19. 1. 1933. објављена Резолуција Соколског савеза која је донесена на Скупштини Соколског савеза одржаној у Београду 29. 3. 1931.

Путеви и циљеви

Резолуција соколског савеза донесена на Скупштини Соколског Савеза у Београду 29. марта 1931.

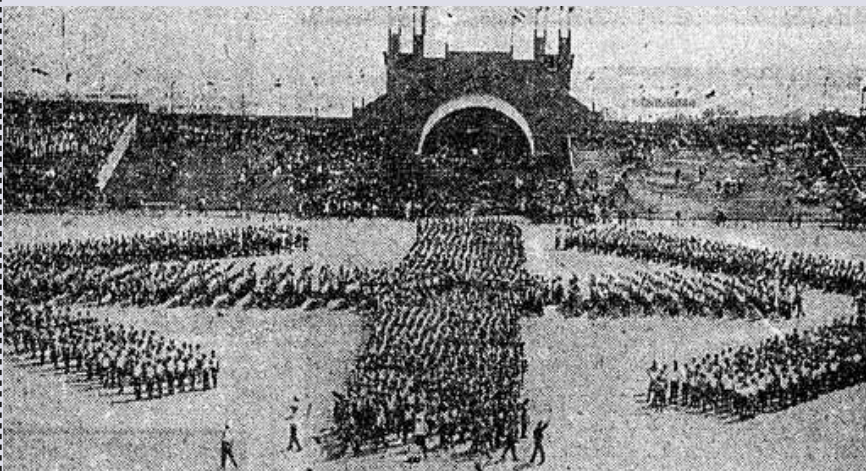
„У соколској су организацији сви чланови једнаки. Соколство вјерно својим демократским начелима слободе, једнакости и братства цијени људе по њиховој личној вриједности, а не дијели их по сталешким, класним, вјерским и племенским разликама, нити по звањима, друштвеном положају или иметку.”

„Соколство сматра жену једнако вриједним чланом људског друштва као и мушкарца. У соколској организацији соколице и соколи потпуно су равноправни.”

„Као главно, непосредно и нарочито средство соколског одгоја сматра Соколство тјелесно вежбање по Тиршовом систему и његовој методи. Соколство се служи у сврху унапређења тјелесних и душевних способности својих припадника и читавог народа, такођер и другим средствима, која су у складу с опћим соколским начелима.”

„Соколска мисао је напредна мисао. Као напредна установа Соколство вјерује у напредак и усавршавање човјечанства и појединих људских установа. Соколски покрет као модеран покрет треба да задовољи потребама и захтјевима савременог стољећа и људског друштва, која унапређује његов опстанак.”

„Политика”, 19. 1. 1933.

Извор 2**Соколски слет у Београду**

Политика, 30.6.1930

Питања:

- Опиши шта видиш на слици.
- Шта ти говори ова слика?
- Је ли ти нешто необично на слици?
- Шта још желиш да сазнаш?

Група бр. 6 – Улога домаћице из Београда

Прочитај и анализирај изворе, испуни таблицу бр.1 и одговори на следећа питања:

- Соколски покрет Краљевине Југославије – шта је то?
- Одреди његов циљ и сврху рада.
- Какву је улогу имало соколство у очувању југословенског идентитета?

Након што испуните таблицу бр. 1 и одговорите на питања, одаберите члана групе који ће презентовати ваше одговоре из улоге домаћице.

Извор 1

„А онда су ме родитељи уписали у Сокол: то ће добро доћи за мој тјелесни развој. Било нас је неколицина из разреда, а уз то и ђака из других школа. Имали смо врло драгог предњака, којег смо требали звати братом. Звао се Владо Лесјак, плавокос, модроок, увијек се лијепо и срдечно према нама односио и стога мислим да смо га сви завољели. Да, тражио је дисциплину, али никад с нама није био зловољан или – недајбоже – груб. Мислим да је волио свој посао, осјетили смо да је то човјек с одређеним одгојем и културом опхођења према људима. Гајио је другарски однос, а то је и темељ свих правих соколаша.”

Branko Polić, Vjetrenjasta klepsidra, Durieux, Zagreb, 2007., str. 57.

Извор 2

Цео Београд је јуче био један велики стадион

Политика, 29.6.1930

Извор 3

Телесне вежбе наше војске (слет у Београду)

Ilustrirani Slovenec, 6. 07 1930. štev. 27

Питања:

- Опиши шта видиш на слици.
- Шта ти говори ова слика?
- Је ли ти нешто необично на слици?
- Шта још желиш да сазнаш?

Завршна активност / корак 4

Дискутовање о улогама и различитим погледима на Соколски покрет.

Попуњавање табеле 2 (види прилог)

Одговарање на кључно питање:

Југословенски Соколски покрет – омладинска организација или политичка партија?

Дебата и закључак

Прилози:

Таблица 1

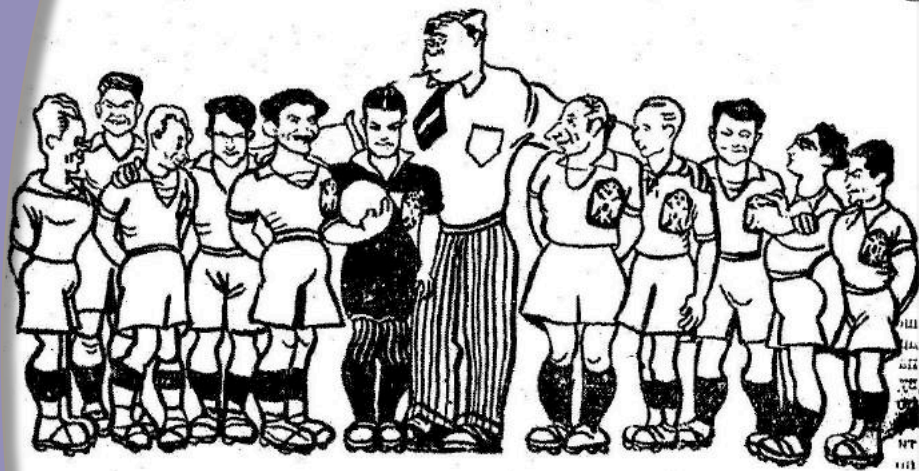
Позитивне стране (образовање, спорт, путовања, повезивање људи...)	Негативне стране (индоктринација, национализам, насиље...)

Таблица 2

Образовање, спорт, писменост	Индоктринација	Национални идентитет

Игор Јовановић,
Сања Переша-Мацука

Фудбал и диктатура

Кључно питање:

Фудбал нема никакве везе с полтиком. У којој мери се слажете с овом тврдњом?

Тема:

Овај модул је преглед о спортском животу у периоду 1918. – 1930, тачније о једном познатом случају и проблемима који су се појавили у вези са Југословенским националним тимом на првом светском првенству у фудбалу, у Уругвају. Ова тема је изабрана јер смо претпоставили да би била интересантна за већину ученика и наставника. Тема је контроверзна јер нам утицај политике и спорта може помоћи да мало приближимо проблеме попут: нације у Краљевини Југославији, диктатура, централизација, политички сукоби, унитаризам... Наша намера је приказати ученицима српско-хрватско питање на малом и интересантном инциденту/случају. Тема је релевантна за цели регион јер се односи на све земље у Краљевини Југославији, јер је фудбал био веома популаран и развијен у свим крајевима, и верујемо да су сви ученици заинтересовани за своју локалну фудбалску историју, па ово може послужити као веза за даље истраживање и пројекте локалне историје.

Циљеви

Критичка анализа извора о учешћу југословенског тима на Првом светском фудбалском првенству, те проблема у односима између нација у Краљевини Југославији. Продубљивање знања о локалној и светској историји спорта. Упознавање са забавном страном историје и потицање интереса за историјску науку.

Исходи учења:

- Ученици ће развити критичко мишљење кроз учење о узроцима и последицама.
- Ученици ће пронаћи везе између политичког сукоба и спорта.
- Упоредиће овај познати случај из историје са проблемима и насиљем које се данас догађа међу љубитељима спорта.
- Јачање интереса и ентузијазма за предмет.

Упутства за наставнике

Наставник ће разреду представити тему. Радионица има две фазе – прва фаза је индивидуални рад и рад у паровима, а друга фаза је групни рад и представљање резултата.

Временска оријентација:

Корак 1 - мотивација: Увод и мотивација – наставник ће прочитати увод, затим показати слику старе кожне лопте из 19. века. Ученици ће одговорити на дато питање и закључити шта знају о фудбалској историји.

Покушај да упоредиш играње фудбала сада и пре 100 година.

Какви су били услови?

Знаш ли нешто о историји фудбала?

Корак 2 - „Фудбал у Краљевини Југославији“ Рад у групама – анализа фотографија и попуњавање табеле – Ученици ће анализирати изворе о новинарској најави нове интересантне игре – фудбала, извор о првом светском првенству и оснивању Фудбалског савеза Југославије у Загребу.

Предложена питања за дискусију:

Сматрамо ли фудбал старим традиционалним спортом? Зашто?

Наведи неке познате фудбалске клубове с почетка 20. века.

Када је основан Југословенски фудбалски савез и где му је било седиште? Зашто?

Корак 3 - „Централизација и фудбал“: Рад у групама – читање и анализа извора, прављење мале временске ленте. Задатак је анализирати изворе и попуњити временску ленту састављајући све изворе по датумима. На крају ћемо реконструисати причу гледајући српско, хрватско, словеначко и међународно становиште.

45

минута

Питања и задаци:

Постави изворе у хронолошки ред и направи временски след.

Анализирај сва становишта о премештању Фудбалског савеза из Загреба у Београд. Шта можеш закључити?

Зашто је важно да седишта фудбалских савеза буду у главном граду државе? Образложи своје мишљење.

Корак 4 - „Светско првенство без хрватских играча.“: Групни рад – читање и анализа извора.

Након кратког увода, ученици ће радити у групама. Задатак је да се анализирају извори о Првом Светском првенству у фудбалу, одговарајући на три постављена питања:

Питања и задаци:

Због чега су хрватски играчи одбили да играју за национални тим на Светском првенству?

Пронађи везу између политике и спорта, бизниса и спорта, некад и данас. Објасни!

Знаш ли за неког играча данас који је одбио да игра за националну репрезентацију и зашто?

Који су могући разлози за одбијање позива репрезентације данас, а који некад?

Корак 5 - Повратак и реакције -

Групни рад – читање и анализа извора.

Ученици ће анализирати изворе и одговорити на дата питања. На крају ћемо извући заједнички закључак и попунити табелу: Узроци / инцидент / последице

Питања и задаци:

а) Повратак и реакције

• Упореди дочек националног тима у Љубљани, Загребу и Београду. Шта можеш закључити?

• Зашто им је у Загребу приређен хладан дочек?

• Повежи овакав дочек са ситуацијом у земљи тих дана.

б) Питање новца

• Наведи неке проблеме у вези с новцем након завршеног Свјетског првенства.

Таблица 1

узроци	инцидент	последице

Радионицу можемо завршити кључним питањем:

„Фудбал нема никакве везе с политиком.“

У којој мери се слажете с овом тврдњом?

Увод

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца (касније Краљевина Југославија) основана је 1918 са центром у Београду. После 1918, нови, над-национални спортски савези су успостављени. Неки од њих су били основани у Загребу, као што су били Југословенски Олимпијски Комитет и Фудбалски Савез Југославије. Покушаји да се створи унитаристичка и централизована држава са центром у Београду су стварали тензије, нарочито између Хрвата и Срба. Након што је главна канцеларија Фудбалског Савеза Југославије пребачена у Београд 1930, хрватски репрезентативци одбијали су да играју за национални тим наредне три године. Тензије између Хрвата и Срба, у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929 Краљевина Југославија) одразиће се и на фудбал, такође.

Извор 1

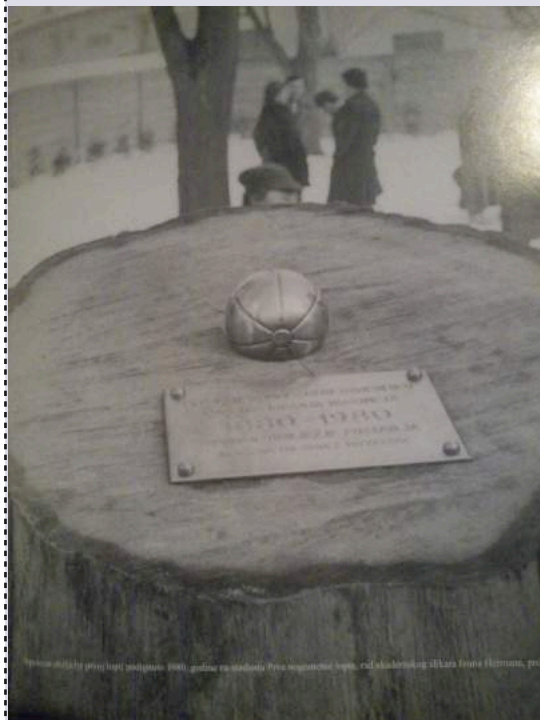
Лопта из 19. века

Zupanja – koljevka hrvatskog nogometa, Zupanja, 2005.

Извор 2

Лопта из 19. века, споменик првој лопти

Zupanja – koljevka hrvatskog nogometa, Zupanja, 2005.

Питања:

- Покушај да упоредиш играње фудбала сада и пре 100 година.
- Какви су били услови?
- Да ли ти знаш нешто о историји фудбала?

Извор 1

Позив на учење игре ногомета (1893.)

Како се у најновије вријеме посвуда у Еуропи, дапаче и изван Еуропе, преотеле мах у гимнастичким друштвима гимнастичке игре, напосе тзв. Енглеске као: Lawn Tennis, Football, Cricket (...) одлучио је "Хрватски Сокол" упознати своје чланове с неким од тих игара (...) Игре ће започети другог тједна, а најприје учит ће се Lawn Tennis и Football"

Sto godina nogometa u Hrvatskoj 1880. – 1980., NIŠRO Prosvjeta, Bjelovar 1984., glavni urednik Franjo Frntić

Извор 2

Оснивање Фудбалског Савеза Југославије у Загребу

Године 1912/1913. одиграно је прво ногометно првенство Хрватске и Славоније са шест клубова. Првак је био ХАШК. Друго првенство започело је 1913., али није завршено због Првога свјетског рата. Оснивање Југославенског Ногометног Савеза догодило се на скупштини у Загребу 15. травња 1919. Тој скупштини поред делегата из Хрватске присуствовали су и представници из неких других крајева па је након расправе о оснивању ногометне организације превладало мишљење да је упутније и корисније основати ногометну организацију нове државе Срба, Хрвата и Словенаца. Тако је тога дана умјесто обнављања рада Ногометне секције и оснивања Хрватског ногометног савеза основан Југославенски ногометни савез (ЈНС) са сједиштем у Загребу.

Sto godina nogometa u Hrvatskoj 1880. – 1980., NIŠRO Prosvjeta, Bjelovar 1984., glavni iurednik Franjo Frntić

Извор 3

Југословенски национални тим

Југословенски национални тим одиграо је своју прву међународну утакмицу на Олимпијском турниру у Антверпену 1920. Два тешка пораза и посљедње мјесто на турниру, након којих су слиједили осредњи наступи на олимпијадама у Паризу и Амстердаму, нису обесхрабрили фудбалске пионире. Национални тим је наставио да игра пријатељске мечеве и локалне турнире (Куп Балкана, Куп сусједних земаља), а 1930 учествовао је на првом свјетском првенству у Уругвају.

Ногометни савез основан је 1919, иако је први клуб био основан у Суботици 1901 – ФК Бачка. Клуб је представљен јавности у пријатељској утакмици против Мађарског ТК Мохач. Године 1903. Београд и Загреб добили су своје прве фудбалске бебе: Соко и ХАШК (Хрватски Академски Шпортски Клуб). Фудбал је добио много на популарности, па су клубови оснивани у Љубљани (Илирија), Крагујевцу (Шумадија), Новом Саду (НАК), Сарајеву (Грађански), Вараждину (ВГШК), Сплиту (Хајдук), Београду (БСК, Југославија, БАСК...), Загребу (Грађански, Конкордија, Академија, ПНИШК)...

Први национални шампионат одржан је 1923. и побједници су били Грађански и Загреб. Све до 2. Свјетског рата, Грађански и БСК Београд освојили су по пет наслова првака и чинили кичму националног тима. Године 1929. сједиште Фудбалског Савеза Југославије пресељено је из Загреба у Београд. Антагонизам између српских и хрватских представника избио је два пута. Прво 1930, када су хрватски клубови забранили својим играчима да играју за национални тим, а затим и 1933, када шампионат није одржан јер се клубови нису могли договорити око система такмичења.

www.rsssf.com (19.07.2013)

World's organization for football history and statistics

Извор 4

Таблица првака и вицепрвака Југославије од 1923. до 1930.

	Клуб	Првак	Вицепрвак
1	БСК Београд	5	5
2	Грађански Загреб	5	2
3	Хајдук Сплит	2	5
4	Југославија Београд	2	3
5	Кокордија Загреб	2	1
6	ХАШК Загреб	1	0
7	Славија Сарајево	0	1
8	САШК Сарајево	0	1

www.rsssf.com (19.07.2013)

World's organization for football history and statistics

Питања:

- Сматрамо ли фудбал старим традиционалним спортом? Зашто?
- Наведи неке познате фудбалске клубове с почетка 20 века.
- Када је основано и где је било седиште Фудбалског Савеза Југославије?

Увод:

Српска политичка елита инсистирала је на централизованом држави, снажно се противећи идеји федерализације коју је захтевала већина хрватских политичких лидера. Влада предвођена Србима у Београду покушавала је формирати централизовану државу премештајући државне институције у главни град државе. Премештање седишта Фудбалског савеза било је дио овог процеса. ФСЈ основан је 1919 у Загребу, а 1930 премештен је у Београд.

Извор 1

Централизација

Шестосијечањска влада је радила на стварању организација, друштава, удружења, засниваних на идеологији интегралног југославенства. Ове су нарочито форсиране у „ пречанским крајевима.“ У просинцу 1929. створена је прва државна организација физичке културе (Сокол Краљевине Југославије). Потпуно подржављивање у области физичке културе извршено је 1931. образовањем Министарства физичког васпитања народа. Створени су Југославенски стрељачки савез, Југославенски ватрогасни савез, Југославенски скаутски савез, Савез спортова спортских савеза који је обухваћао читав низ спортова. Спорт у Краљевини Југославији, организацијски повезан у етатизирани Савез спортских савеза, добио је важну улогу код спровођења војничког образовања омладине.

Branko Petranović: *ISTORIJA JUGOSLAVIJE, knjiga I - KRALJEVINA JUGOSLAVIJA,*
www.znaci.net/00001/93_6pds. (19.07.2013)

Извор 3

Скупштина Југославенског фудбалског савеза

ЗАГРЕБ 16. ожујка
“Јутарњи лист” доноси: Данас је овдје одржана главна скупштина Југославенског ногометног савеза. Према рјешењу редарства ова је скупштина имала бити наставак скупштине од 24. 11. прошле године и могли су гласовати само онда верифицирани. Прешло се одмах на расправу о промјени члана 1 Савезних правила о сједишту Савеза. Са 213 гласова створен је закључак да се овај параграф промјени и да се као сједиште савеза одреди Београд. Тамо се сели и збор ногометних судаца.”

Jutarnji list, 16.03. 1930.

Извор 2

Хрватско становиште

На редовној скупштини Југославенског ногометног савеза одржаној 16. ожујка 1930. у Загребу, у периоду када је на снази била шестојануарска диктатура, донесена је већином гласова делегата одлука да се сједиште Савеза пресели из Загреба у Београд. Познате су чињенице да према тадашњим правилима клуб, члан Савеза, није морао на скупштину послати свог делегата. Мањи регистррани клубови давали су своје пуномоћи представницима већих клубова за које су вјеровали да воде правилну ногометну политику. Свака пуномоћ је значила на скупштини и по један глас па су у то вријеме поједини делегати скупштине располагали с неколико гласова на основу пуномоћја ногометних клубова. То је било одлучујуће приликом доношења одлука, јер је један делегат могао имати на десетке гласова. Тако је један делегат из Загреба за скупштину кад се расправљало о пресељењу располагао с укупно 26 пуномоћја са свог територија. На неразјашњени начин у ноћи између суботе и недјеље та пуномоћја су нестала, тако да се на скупштини нису могла предочити. Управо недостатак тих 26 пуномоћи било је одлучујуће за одлуку о пресељењу Југославенског ногометног савеза из Загреба у Београд.

Sto godina nogometa u Hrvatskoj 1880. – 1980., NIŠRO Prosvjeta, Bjelovar 1984., glavni urednik Franjo Frntić

Извор 4

Пред главну скупштину ЈНС

Сутра ће се с почетком у 8 сати у градском савјетовалишту одржати скупштина Југославенског ногометног савеза на којој ће се расправљати многа важна питања. За сједницу влада велики интерес у свим спортским круговима у цијелој држави јер су на дневном реду јако важни приједлози. У Загреб су стигли делегати из Сарајева, Осијека, Београда, Скопља, Сплита, Љубљане и Суботице. Многи ће клубови послати своје властите представнике. Главна тема расправе бит ће питање промјене правила. Могуће је да дође до расправе због много пријављених клубова у загребачком ногометном подсавезу. Надаље ће се говорити о приједлогу промјена за одигравање државних првенствених утакмица љубљанског подсавеза, затим о судјеловању на свјетском првенству, о промјени начина делегирања судаца на утакмицама, што предлаже подсавез из Суботице итд. Скупштини ће моћи присуствовати само делегати клубова, те особе које имају посебне дозволе.

Slovenec, br.63. 16.03. 1930.

Извор 5

Седиште ЈФС-а пренесено у Београд

Политика, 17. марта 1930.
Седиште Југословенског Фудбалског Савеза пренесено у Београд
“Већина делегата загребачког, сплитског и осјечког подсавеза напустило је Скупштину пре гласања! Нова управа је изабрана акламацијом.”
*акламација-вршење избора једноставним узвикивањем, без појединачног гласања.

Политика, 17 03 1930

Извор 6

После значајне одлуке о преносу Југословенског фудбалског савеза у Београд

После значајне одлуке о преносу Ј. Ф. савеза у Београду
“Недељна скупштина Ј. Ф. савеза скинула је с дневног реда један крупан проблем југословенског спортског живота. У питању преноса сједишта савеза спорташи су се били поделили у два табора, што још и не би било никакво нарочито зло. Али се борба око останка савеза у Загребу толико изопачила, да ту више човек није могао сагледати крај неразумној и неспортској борби.”

Политика, дневни лист близак влади, Београд, 19. 3. 1930.

Извор 7

Нова управа ЈНС-а преузела је посао

Загреб, 18. ожујка
Јучер ујутро су представници досадашњег Југославенског ногометног савеза примили полицијску обавијест да требају одмах пренијети пословне задатке новоизабраном одбору. Данас (послијеподне) у 15 сати је то извршено

Slovenec, Novine Slovenske pučke stranke, br 65, 19.3.1930.

Извор 8

Изјава Хуга Мајсла*

Политика, 20. 3. 1930.
“Што се тиче признања ових промена у водству југословенског фудбала код Ф.И.Ф.А, могу вам одмах рећи да ће признати управу која је легализована код власти”
“Ако би са тиме били сагласни југословенски спортски кругови, ја бих предложио да се одржи једна конференција, евентуално у Марибору, на којој бих се zaloжио да се размирице између Београда и Загреба изгледе”
*Хуго Мајсл = селектор Аустрије и члан управе ФИФЕ

Политика, 20 03 1930

Извор 9

Прва сједница ЈНС-а у Београду

„Синоћ је у Београду била прва сједница Југославенског ногометног савеза. Послије опширне расправе, одбијена је примједба загребачког подсавеза, да је савез премјештен у Београд по нужди, а не правно.”

Hrvatski list, 23. 3. 1930.

Питања и задаци:

- Постави изворе у хронолошки ред и направи временску ленту.
- Анализирај све ставове о премештању Фудбалског савеза из Загреба у Београд. Шта можеш закључити?
- Зашто је важно да седишта фудбалских савеза буду у главном граду државе. Образложи своје мишљење.

Увод:

Било је много проблема са Југословенским националним тимом током припрема за светско првенство у Уругвају 1930. Југословенски фудбалски савез основан је са седиштем у Загребу 1919. Премештање седишта из Загреба у Београд била је политичка одлука са лошим последицама. Чини се да је фудбал одувек био више од игре за већину грађана. Ранији председници Фудбалског Савеза Југославије су углавном били Хрвати – др Хинко Вирт, др Анте Јаковац, др Мирослав Петањек, др Вељко Угринаић, др Казимир Кремедић, др Иво Липовићак, Драган Вучковић, Ватрослав Крчелић, Анте Пандаковић и Јанко Шафарик. Фудбалски селектори су такође били већином Хрвати – Вељко Угринаић, Душан Зинаја и Анте Пандаковић. Хрватски грађани и јавност су били резигнирани, љути и револтирани. Деветорица Хрватских играча са списка за Уругвај одбили су да играју за Југословенски национални тим на светском шампионату. Клубови из Словеније и Суботице придружили су им се и повукли своје играче. Након утакмице у Атини 1930, Југословенску репрезентацију напустио је селектор, Анте Пандаковић (такође Хрват). Нови селектор је бивши фудбалер и први српски интернационални спортски судија, Бошко Симоновић.

Извор 1

Прва ноћ на броду "Флорида"

Politika, 26. 06. 1930, бр. 7950 – година XXVII

Извор 2

Југославија је постигла значајне резултате, поделом трећег места са тимом САД, док су у првом сусрету на отварању победили апсолутне фаворите – тим Бразила – са 2:1.

Politika, Београд, 15. 7. 1930.

Извор 3

Без Хрвата

У новинама које су купили у Загребу не налазе ништа о учешћу Југославије у Монтевидеу. Једина вест у вези са предстојећим такмичењем била је изјава једног загребачког фудбалског радника који је рекао и остао жив:

„Ми водимо рачуна о здрављу наших играча и не дозвољавамо им да путују у Монтевидео, у авантуру која и њихове животе може довести у питање. Они ће тамо гладовати и ми жалимо све оне који су пошли на овај пут преко мора“, писало је у новинама.

Vladimir Stanković "Montevideo bog te video", Beograd

Извор 4

Данас Југославија игра против Боливије

„Данас Југославија игра против Боливије Фаворит је Југославија – “Најбољи тим, прваци Европе”, каже уругвајска штампа за наше играче“

Politika, 17 07 1930

Питања и задаци:

- Због чега су хрватски играчи одбили да играју за национални тим на Светском првенству?
- Пронађи везу између политике и спорта, бизниса и спорта, некад и данас. Објасни!
- Знаш ли за неког играча данас који је одбио играти за националну репрезентацију и зашто?
- Који су могући разлози за одбијање позива репрезентације данас, а који некад ?

Извор 1

Повратак репрезентације

Дочек је био срдачан, као и свуда успут. Прво у Љубљани, потом у Загребу, Сиску, Новој Градишци, у Шиду су навијачи буквално окупирали вагон у којем су били играчи, а кулминација је била у Београду, где је на железничкој станици чекало 5.000 одушевљених људи. Фудбалери су буквално изнети из воза кроз прозоре вагона и на раменима навијача понети ка Теразијама...

Владимир Станковић, Монтевидео Бог те видео, Београд, 2010

Извор 2

Дочек у Љубљани

„Јутрос у девет и пет брзим је возом у Љубљану стигла наша спортска репрезентација, која се са великим успехом борила на фудбалским пољима Јужне Америке и постигла тако завидне резултате представљајући у иностранству наш спорт. Том приликом нашло се на станици доста љубљанског спортског света, који је срдачно дочекао нашу фудбалску репрезентацију и срдачно је поздравио”

„Политика“, Септембар 1930., ббр. 8018 – година XXVII

Извор 3

Дочек у Загребу

Дочек у Загребу, 1. рујан 1930.
„Данас у 12 и 30 брзим возом из Париза стигла је у Загреб наша фудбалска екипа из Монтевидаеа. На загребачкој станици изостао је сваки спортски дочек. Присутни су били само спортски дописници београдских листова.“

„Политика“, Београд, 2. 09. 1930., ббр. 8018 – година XXVII

Извор 4

Добродошлица

„Хиљаде навијача на дочеку наших репрезентативаца на великој београдској жељезничкој станици.“

„Политика“, Септембар 1930., ббр. 8018 – година XXVII

Извор 5

Југословенски тим (по повратку) у Београду, 3. септембра 1930.

Владимир Станковић, Монтевидео Бог те видео, Београд, 2010

Питања:

Упореди дочек националног тима у Љубљани, Загребу и Београду. Шта можеш закључити?

1. Зашто им је у Загребу приређен хладан дочек?
2. Повежи овакав дочек са ситуацијом у земљи тих дана.

Извор 6

Афера због новца и оставка председника Југословенског фудбалског савеза

Афера због новца из Јужне Америке све се више заоштрава.
БСК одлучио поднети тужбу против ЈФС.
БЕОГРАД 23. августа
„ Питање подјеле 450.000 дин које је државна репрезентација донијела из Уругваја добива све оштрији облик и чини се да ће ствар завршити пред судом. Док су једни тражили да се новац преда ЈНС-у у корист целокупног југославенског спорта, други су тражили да се новац даде БСК-у, јер да је он заслужан да је уопће наша државна репрезентација отишла у нови свијет. Јавили смо да су предсједник ЈНС-а Шафарик, и савезни капетан Симоновић дали оставке јер су тражили да се половина прихода даде БСК-у. Синоћ је управа БСК-а одржала сједницу на којој је предсједник клуба др. Живковић реферирао о питању подјеле новца и истакнуо да су неки чланови управе савеза усменим споразумом изјавили да ће половицу чистога прихода из Јужне Америке дати БСК-у. Међутим, ти чланови нису сада могли искупити своје обећање, а како он сматра да је у неку руку оштетио клуб, то је дао оставку на положај предсједника. Оставка није уважена, а о њој ће клуб рјешавати када иде. Уједно је ријешено да се поднесе тужба редовном суду против ЈНС-а, да се у тој тужби ЈНС означи као форум, који жели на бесправан начин присвојити новац, који је у ствари својина једног клуба.“

Извор 7

Подела премија

“Само ће у Југославији почети, ускоро кампања преко новина у правцу негирања квалитете „Селекције Србије“ и начина репрезентовања југословенског фудбала. Порази репрезентације Београда и БСК на пријатељским утакмицама назваће се бламажом “југословенског угледа“ заборављајући да је тај углед подигла баш та селекција фудбалера. Неће се међутим, велика сума зарађеног новца (преко 450 000 динара) називати “бламираним“ већ ће се тражити да читав износ припадне Југословенском фудбалском савезу, као да је пријатељске утакмице играла државна репрезентација, по налогу из Југославије. Иако је БСК у делегацији фудбалера у Уругвају имао више од две трећине заступљених, тражио је само једну трећину средстава ради покрића трошкова при остваривању тог прихода. Поред тога БСК је због угледа југословенског фудбала жртвовао свој, играјући у државном првенству с резервним саставом.
Вишемесечна свађа у врху југословенског фудбала завршиће одлуком скупштине Југословенског ногометног савеза у корист БСК 14. децембра 1930. године. У међувремену је на приговоре загребачког фудбалског подручја“ да би било све другачије да је седиште савеза остало у Загребу“ председник Југословенског ногометног савеза, Јанко Шафарик поднео је оставку и заувек се повукао из фудбалског спорта.”

Petar M. Prokić, Montevideo 1930.- Prvi svetski kup u fudbalu, Beograd 1998., str. 94.-95.

Извор 8

Оставка председника ЈНС

Бурна сједница управног одбора Југославенског ногометног савеза, ради питања подјеле новца, којег је државна репрезентација донијела из Јужне Америке Београд 19. рујна. Синоћ је Југославенски ногометни савез одржао ванредну сједницу. Прије почетка сједнице прочитана је оставка предсједника дра Јанка Шафарика која се морала и уважити, јер је др Шафарик у њој навео да неопозиво одступа...

Hrvatski list, 20.9.1930

Питања и задаци:

1.) Наведи неке проблеме у вези с новцем након завршеног Светског првенства.

На крају ћемо извући заједнички закључак и попунити табелу:

Узроци	Инцидент	Поседице

Денис Детлинг

Уметност и режим

Кључно питање:

Уметност није имала никакве везе са политиком – у којој мери се слажете са овом изјавом?

Тема:

Политичка криза након убиства у Скупштини навела је краља да уведе (личну) диктатуру. Интегрално југословенство, политички прогони, цензура, ограничавање грађанских слобода само су неке од карактеристика диктатуре краља Александра. Ако на то додамо лошу економску ситуацију, као одраз Велике депресије, можемо говорити о ситуацији у првим годинама четврте деценије 20. века у Југославији. Остаје кључно питање како је то утицало на уметност и какви су били односи између уметности и режима.

Иако ово питање није осетљиво и контроверзно, оно је интересантно ради чињенице да даје приступ политичким темама из другог угла – угла уметности. Питање односа између уметности и режима види се, у овом случају, кроз призму групе „Земља”, Пролећне изложбе у Београду и двојице светски познатих уметника – Антуна Аугустинчића и Ивана Мештровића. Мада је за уметност (и не само у то време) био заинтересован мали круг људи, а био је концентрисан у великим центрима, нарочито Загребу и Београду, уметност је важна не само зато што представља одраз ситуације у земљи и друштву, већ и зато јер је то одраз размишљања и поступака политичке и културне елите.

Исходи учења:

- Ученици ће научити нешто о групи уметника „Земља”, Антуну Аугустинчићу, Ивану Мештровићу, Пролећним изложбама у Београду тридесетих година 20. века у Краљевини Југославији.
- Ученици ће моћи да разумеју положај уметника према режим и обрнуто.
- Ученици ће моћи да заузму став и изразе своје мишљење користећи аргументе.

Циљеви:

- Направити критичку анализу историјских извора.
- Дати три различите перспективе за тему уметност и режим кроз изабране материјале.
- Показати однос између (визуелне) уметности и режима краља Александра у тридесетим годинама 20. века, идеју националног унитаризма, али и однос режима према уметности.
- Приказати положај уметника према режиму.
- Користити уметничка дела као историјске изворе.
- Постићи критичко размишљање уз помоћ историјских извора и подстаћи дискусију.

Упутства за наставнике

Ученици ће стећи знања, разумевање и увид у тему кроз одабрани материјал – изворе (слике, писане изворе, карте) и припремљене уводне текстове. Даће три различите перспективе за тему уметност и режим кроз изабране материјале. Рад на изворима и мултиперспективност треба да помогну да се тема разуме и одговори на кључно питање.

Корак 1: Увод – објашњење радионице и давање кључног питања: Уметност није имала никакве везе са политиком – у којој мери се слажете са овом изјавом?

Корак 2: Ученици раде у три групе са одабраним изворима и уз додатну помоћ текста из карата. Постоје четири врсте извора – писани извори, фотографије, карте и репродукције уметничких дела. Све три групе имају исти задатак, али различите тврдње – групе треба да нађу које су од наведених тврдњи тачне и објасне свој одговор.

45
минута

Група 1

Извори: разговор између краља и Ивана Мештровића, Олга Манојловић о глорификовању власти, мапа јавних споменика краљу Александру (и Петру), које је израдио Антун Аугустинчић, Споменик Краљу Александру у Вараждину и Титу у Комровцу, које је израдио А. Аугустинчић, скулптура „Пијанци”.

Тврдње:

- Мештровић и Аугустинчић су били критични према режиму.
- Уметнички рад Аугустинчића и Мештровића био је у служби режима.
- Мештровић и Аугустинчић су били политички ангажовани.
- Уметнички рад Аугустинчића и Мештровића је глорификовао краља.
- Аугустинчић и Мештровић су, у првом реду, изванредни уметници.

Група 2

Извори: одсуство неких од најбољих уметника са Пролећне изложбе; куповина уметничких дела према броју примерака и цени; називи уметничких дела купљених од стране палате (краља – уз додатну мапу); предлог палате за куповину слика и скулптура; значај куповине уметничких дела.

Тврдње:

- Уметници су на пролећним изложбама промовисали југословенско јединство у уметности.
- Пролећне изложбе су биле састајалиште изузетних уметника са подручја целе Југославије.
- Палата (краљ) и министарство су издашно помагали изложбе како би промовисали југословенско јединство.
- Палата (краљ) има у виду, приликом куповине дела, само квалитет дела.

Група 3

Извори: програм групе „Земља”; Табаковић: Култ идиотизма (1929); Вања Радауш: Исповијест (1932); Крсто Хегедушић: Реквизиција (1929); Антун Мезђић: Депонија (1932); Отон Постружник: Поздрав (1932); Жељко Хегедушић: б. 1. (1935).

Тврдње:

- Уметнички рад групе „Земља” изражава критику друштвених, политичких и економских прилика.
- Уметнички радови групе „Земља” подржавали су политику режима.
- Програм групе „Земља” одражавао је њихову спремност да критикују тренутну ситуацију, па је рад групе ради тога забрањен.

Корак 3: Представници сваке групе требало би да означе на линији (између две екстремне тврдње: Уметност није имала никакве везе с политиком / Уметност је била у блиској вези с политиком) њихов одговор у складу са аргументацијом њиховог групног рада.

Уметност није имала никакве везе с политиком.

неутрално

Уметност је била у блиској вези с политиком.

Корак 4: Завршна расправа о кључном питању.

Група 1

Које од следећих тврдњи су коректне? Објасни уз помоћ извора!

- Мештровић и Аугустинчић су били критични према режиму.
- Уметнички рад Аугустинчића и Мештровића био је у служби режима.
- Мештровић и Аугустинчић су били политички ангажовани.
- Уметнички рад Аугустинчића и Мештровића је глорификовао краља.
- Аугустинчић и Мештровић су, у првом реду, изванредни уметници.

Увод:

Антун Аугустинчић и Иван Мештровић су били међу најзначајнијим вајарима у Краљевини Југославији у међуратном периоду, к томе и уметници светског гласа. На примеру двојице скулптора могуће је делимично показати однос уметности према режиму краља Александра.

Иван Мештровић је најпознатији и најславнији хрватски вајар, те један од највећих савремених светских уметника 20. века. Док је до краја Првог светског рата политички ангажован радећи на идеји југословенства, у Краљевини Југославији је вешто избегавао директне политичке сукобе.

У првим годинама 30-тих година 20. века излаже своје радове у Загребу и Београду (између осталих и на 2. и 4. пролећној изложби), Европи (Лондон, Париз, Берлин, Праг, Манчестер, Лидс, Белфаст, Минхен, Валенсија, Барселона, Беч, Цирих, .Брисел..) и Америци (Чикаго, Њујорк).

Антун Аугустинчић је уз Ивана Мештровића свакако најзначајнији хрватски вајар 20. века, такође светски познат по споменицима изведеним широм света. Аугустинчић је био један од оснивача ликовне групе „Земља” из које иступа 1933. Од тридесетих година интензивира своје бављење јавним споменицима. Суделујући и често побеђујући на бројним јавним конкурсима за споменике у Југославији и свету, стиче углед мајстора споменика, нарочито коњаничких, што му међу колегама доноси статус првог државног вајара.

Извор 1

Разговор између краља и Ивана Мештровића

Разговор је вођен приликом позирања за бисту након што је загребачки часопис (изразито пројугословенски) „Нова Еуропа”, који је издавао др Милан Ђурчин, објавио у броју од 26. сижечња 1929. изјаву под насловом Ново стање, коју су потписали: др Лаза Поповић, др Иван Политео, др Иван Белин, др Милан Ђурчин и Мештровић. У изјави је изражена критика успостављања диктатуре, као недемократског начина решавања проблема. Тај број „Нове Еуропа” био је због изјаве забрањен.

„ – А што ради Ваш Ђурчин? Зар он не види да ово није Енглеска и да се овде не може као код њих? ...Затворићу ја њега. Пред суд ће он.

– Ако је тако, онда морамо пред суд сви, који смо с њиме потписали изјаву.

– То не мора бити. Ако неке од вас нећу затворити, а нећу, на пример, Вас, а друге хоћу, што ко томе може?

– Да, саставио јест он, али смо и ми остали супотписали. Он нам је изјаву прочитао, а ми смо се, уз мање примједбе, с њом сложили и потписали. Зато ми се чини да је право – ако је право – да сви једнако одговарамо, ако има одговорности.

Краљ је подуље шутио, а онда се насмијешо, па рекао:

– Видећемо шта ћемо с њиме. Овај пут је изабрао добро друштво, али, ако се не уразуми, ништа му неће помоћи.

– Др. Ђурчин жели нашој земљи добро, колико макар тко од нас.

– То сам склон да верујем, али има и других који овој земљи желе добро, па их се мора ушуткати, јер оно, како би они хтели да јој помогну, не иде, а што не иде, не ваља.

Затим смо прешли на посао. Он је сједио мирно и код тог првог позирања нисмо много разговарали.”

Ivan Mestrovic, Uspomene na političke ljude i događaje, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1993., 185

Извор 2

Олга Манојловић о глорификацији владара

„Тако је у периоду пред избијање Другог светског рата – времену најжешћих политичких сукобљавања и постављања захтева за децентрализацијом државе – глорификација личности краљева Петра и Александра афирмирала идеје државног централизма и националне монолитности, на готово идентичан начин као што је величање личности владара остварено у времену социјалистичке Југославије, а посебно у последњој деценији њеног постојања.”

Olga Manojlović Pintar, "Tito je stena" (dis)kontinuitet vladarskih predstavljanja u Jugoslaviji i Srbiji 20. veka, Godišnjak za društvenu istoriju, 2-3-, 2004., 86-87

Извор 3

Мапа јавних споменика краљу Александру (и Петру) које је израдио Антун Аугустинчић

Плава боја - направљени споменици (Уништени у време Другог светског рата)

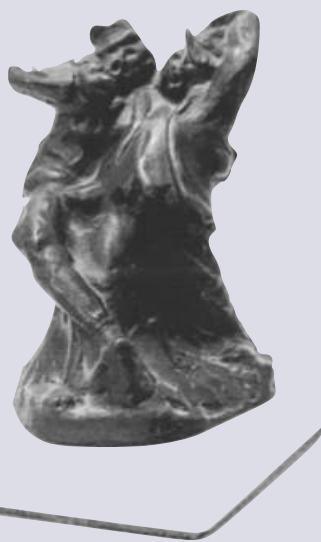
Црвена боја - скице за споменике

карту направио Денис Детлинг

Извор 5

Скулптура „Пијанци”

Скулптура „Пијанци”, аутора Антуна Аугустинчића приказује у пуној фигури два мушка лика – мршаваг жандара и дебелог финансијера (персонификација режима) – како загрљени тетурају и певају. Као ниједна друга од његових познатих нам скулптура, „Пијанци” јасно и гласно изражавају дух групе „Земља” (у којој је Аугустинчић 1929. био један од оснивача и припадао јој до 1933. године), снажније и јаче него што су то чинили његови ангажовани цртежи којима је суделовао на зем-

љашким изложбама. То што „Пијанци” у то време нису били излагани и бриткост уметничког израза држи нас у уверењу да су настали као Аугустинчићева реакција на полицијску забрану свих активност групе „Земља” у априлу 1935. године, а што се поклапа с исказом садашњег власника да је и првобитна власница Ксенија Кантоци скулптуру датирала у 1935. годину.

Експертиза кустоса галерије Аугустинчић у Кањезу, Божидар Перковић; фотографија, Даворин Вујчић

Извор 4

Споменик краљу Александру у Вараздину и Титу у Кумровцу које је израдио Антун Аугустинчић

Споменик Александру I Ујединитељу подигнут је 1935. у Вараздину (срушен 1941. године). Споменик Јосипу Броз Титу постављен је у Кумровцу 1948.

Gradski muzej Varazdin 61552 /
en.wikipedia.org/wiki/File:Tito_spmenik1.jpg

Група 2

Које од следећих тврдњи су коректне? Објасни уз помоћ извора!

- Уметници су на пролећним изложбама промовисали југословенско јединство у уметности.
- Пролећне изложбе су биле састајалиште изузетних уметника са подручја целе Југославије.
- Палата (краљ) и министарство су издашно помагали изложбе у сврху промоције југословенског јединства.
- Палата (краљ) има у виду, приликом куповине дела, само квалитет дела.

Увод

Од 1929. у Београду се у организацији уметничког друштва „Цвијета Зузорић“, одржавају тзв. пролећне изложбе. Оне су наставак тзв. Југословенске изложбе која се организовала још од 1904.

Извор 1

Одсуство неких од најбољих уметника са Пролећне изложбе

„Са изложбе (Прве пролећне изложбе оп. а.) одсуствују не само многи од најбољих уметника који су тренутно у иностранству – Милуновић, Добровић, Шумановић, Узелац – и чије неприсуство се разуме и оправдава, него одсуствује и велик број уметника који су код куће. Београдски уметници заступљени су скоро сви, од словеначких једва тројица-четворица, а од хрватских нема најбољих, тачно оних чија дела су се очекивала с нестрпљењем: нема Мештровића, Кршинића, Бабића, Миша, Аугустинчића, Бецића. Њих заступају, у гомили, слабији уметници, од којих би само неколицина могла учествовати на изложби и са веома смањеним бројем радова.”

M. Kašanin, Umetničke kritike, Beograd 1968, str. 143-144. u R. Vučetić: Cvijeta Zuzorić i kulturni život Beograda 1918–1941., Beograd, 2003.

Извор 2

Куповина уметнина по броју дела и ценама

Купац/изложба	Министарство образовања	Општина	Краљев двор	Приватни
Друга изложба из 1930	23	26	0	12
Трећа изложба из 1931	28 (101 000 дин.)	4	28 (72 900 дин.)	8
Пета изложба из 1933	нема података	нема података	нема података	1

R. Vučetić, Cvijeta Zuzorić i kulturni život Beograda 1918–1941., Beograd, 2003., str.712. (AJ, 66-376-614; AJ, 74-350-182; AJ, 74-494-199)

Опциона питања:

- Ко је највећи откупљивач слика? Шта мислиш зашто?
- Покушај објаснити зашто се смањује број откупљиваних радова од стране приватних особа?
- Шта мислиш, има ли то какве везе с квалитетом изложених радова?

Извор 3

Значај куповине уметничких дела

Удружење „Цвијета Зузорић“, организатор пролећних изложби у дописима Министарству просвете наглашавало је значај откупа. „...досад (је) на пролећним изложбама био највећи купац Њ. В. Краљ и Министарство просвете, баш зато што на овим репрезентативним изложбама учествују уметници из целе државе.”

Radina Vučetić, Jugoslavenstvo u umjetnosti I kulturi – od zavodljivog mita do okrutne realnosti (Jugoslavenske izložbe od 1904.-1940.), Časopis za suvremenu povijest, br 3., Zagreb, 2009., 712.; prema Arhiv Jugoslavije, 66-113-366

Опционо питање:

- Шта је по мишљењу Цвијете Зузорић разлог да су краљ и Министарство просвете највећи откупљивачи слика?

Извор 4

Писмо министру просвете

Након завршене Друге пролећне изложбе сликари Јован Бијелић и Васо Поморишац, у свибњу 1930, пишу министру да је заједничка изложба успела „како високим нивоом изложених дела, тако још више једним другим моментом – наиме: кад су се све народне снаге сјединиле за добро отаџбине, у томе времену нашли су се на окупу и пионири заветне југословенске мисли.”

Radina Vučetić, Jugoslavenstvo u umjetnosti i kulturi – od zavodljivog mita do okrutne realnosti (Jugoslavenske izložbe od 1904.-1940.), Časopis za suvremenu povijest, br 3., Zagreb, 2009., 710.; prema Arhiv Jugoslavije, 66-381-617

Опционо питање:

- Шта сликари сматрају већим успехом код Друге изложбе: високим нивоом изложених дела или што су се на изложби окупиле они који заговарају југословенску мисао?

Извор 5

Називи (неких) уметничких дела која је купила краљева палата (са додатном мапом)

Приликом откупа слика од стране двора може се уочити да су најчешће откупљивана дела с мотивима мртве природе и дела која се вежу уз разне делове Југославије, што се може видети из наслова дела:

„Мотив из Охрида”
„Далматинске куће”
„Велес”
„Око Тетова”
„Корчула”
„Из Хвара”
„Поглед на трг у Призрену”
„Маглај у Босни”

R. Vučetić, Cvijeta Zuzorić' i kulturni život Beograda 1918–1941., Beograd, 2003., str.712,713 (Arhiv Jugoslavije, 66-376-614);

Опционо питање:

- Шта мислиш зашто се приликом откупа слика водила брига да слике буду везане уз разне делове Југославије?

Извор 6

Предлог палате за куповину слика и скулптура

Предлог за откуп слика и скулптура начињен за двор садржавао је презиме и име уметника и требало је да садржи карактеристике изложеног дела. У стварности је то изгледало овако:

Видмар Нанде – Словенац из Љубљане. Узима мотиве из народног живота.
Краљ Франце – из Љубљане, вођа генерације која се појавила по ослобођењу.
Палавичини Петар – Далматинац пореклом. Живи и ради у Београду.
Ружичка Камило – сликар из Загреба; учествује на свим југословенским изложбама.
Узелац Миливој – рођен у Мостару, живи у Паризу. Сматра се као један од главних представника савремене наше уметности. Има лепо име у иностранству.

R. Vučetić, Cvijeta Zuzorić' i kulturni život Beograda 1918–1941., Beograd, 2003., str. 713; prema Arhiv Jugoslavije, 74-243-366

Опционо питање:

- Истичу ли се у предлогу откупа карактеристике уметничког дела? Шта је двору битно за откуп?

Група 3

Које од следећих тврдњи су коректне? Објасни уз помоћ извора!

- Уметнички рад групе „Земља” изражава критику друштвених, политичких и економских прилика.
- Уметнички радови групе „Земља” подржавали су политику режима.
- Програм групе „Земља” одражавао је њихову спремност да критикују тренутну ситуацију, па је рад групе ради тога забрањен.

Увод

Група „Земља” (пуним називом Удружење ликовних уметника „Земља”) била је статутарно удружење ангажованих, политички лево оријентисаних ликовних уметника које је деловало од 1929. до 1935. године.

Група је настала у време избијања државне кризе, смрти Стјепана Радића и успоставе диктатуре. Велики посредни утицај на групу „Земља” имали су књижевник Мирослав Крлежа, немачки сликар Герог Гроз и немачка ликовна група „Нова стварност”.

Чланови „Земље” су се залагали за уметност која није сама себи сврха, већ је друштвено и политички ангажована и доступна широким народним слојевима (што ће утицати на утемељење хрватског наивног сликарства од стране Крсте Хегедушића). Теме и мотиве су преузимали из властите средине, земље из које су потекли (отуд назив „Земља”), а понајвише су се бавили проблемима хрватског села. Група је била критичка, полемична и у свом је деловању вешто заобилазила цензуру и пазила да јавно не изазове реакцију режима.

Чланови групе „Земља” били су многи значајни хрватски уметници, а међу њима Драго Иблер (председник), Антун Аугустинчић, Крсто Хегедушић, Франо Кршинић, Маријан Детони, Иван Генералић, Жељко Хегедушић. Група је организовала 6 изложби, на којима су своја ангажована дела излагали чланови, али и гости групе „Земља”.

Извор 1

Програм групе „Земља”

„Треба живјети животом свог доба.
Треба стварати у духу свог доба.
Савремени живот прожет је социјалним идејама и питања колектива су доминантна.
Умјетник се не може отети хтијењима новог друштва и стајати изван колектива.
Јер је умјетност израз назирања свијета.
Јер су умјетност и живот једно.”

Јавно објављени програм групе „Земља” био је због цензуре опрезно формулисан. Иако је група у свом деловању, као и у формулисању програма вешто заобилазила цензуру и пазила да јавно не изазове реакцију режима, режим је 1935. године изгубио стрпљење и забранио деловање групе без објашњења.

Izložba Udruženja umjetnika Zemlja, Zagreb, 1929.

Извор 2

Иван Табаковић: Култ идиотизма (1929)

*Izložba Udruženja umjetnika
Zemlja, Zagreb, 1929.*

Опционо питање:

- Шта видиш на слици? Култ означава поштовање некога или нечега. Шта је аутор хтео рећи насловом дела?

Извор 3

Вања Радауш:
Исповијест (1932)

*Izložba Zemlja u
Umjetničkom paviljonu,
Zagreb, 1932.*

Опционо питање:

- Како је приказан свештеник, а како исповедница?

Извор 4

Крсто Хегедушић: Реквизиција (1929)

Izložba udruženja umjetnika Zemlja, Zagreb, 1929.: <http://www.ipress.hr/kultura/izložba-krste-hegedusica-za-deset-godina-galerije-adris-14514.html>

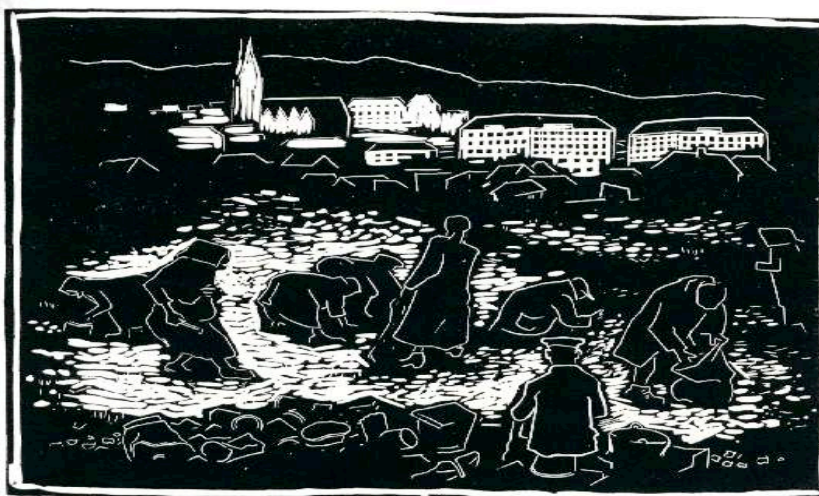
Опционо питање:

- Шта слика приказује?
- Реквизиција значи присилно, одн. привремено одузимање имовине уз надокнаду, обично у ратне сврхе. Шта ти мислиш, хоће ли сељаци са слике добити надокнаду?

Извор 5

Антун Мезђић: Депонија (1932)

*Izložba Zemlja u Umjetničkom
paviljonu, Zagreb, 1932.*

Опционо питање:

- У позадини слике је Загреб, али шта слика показује?
- У каквој је то вези с насловом изложбе?

Извор 6

Отон

Постружник:
Поздрав (1932)

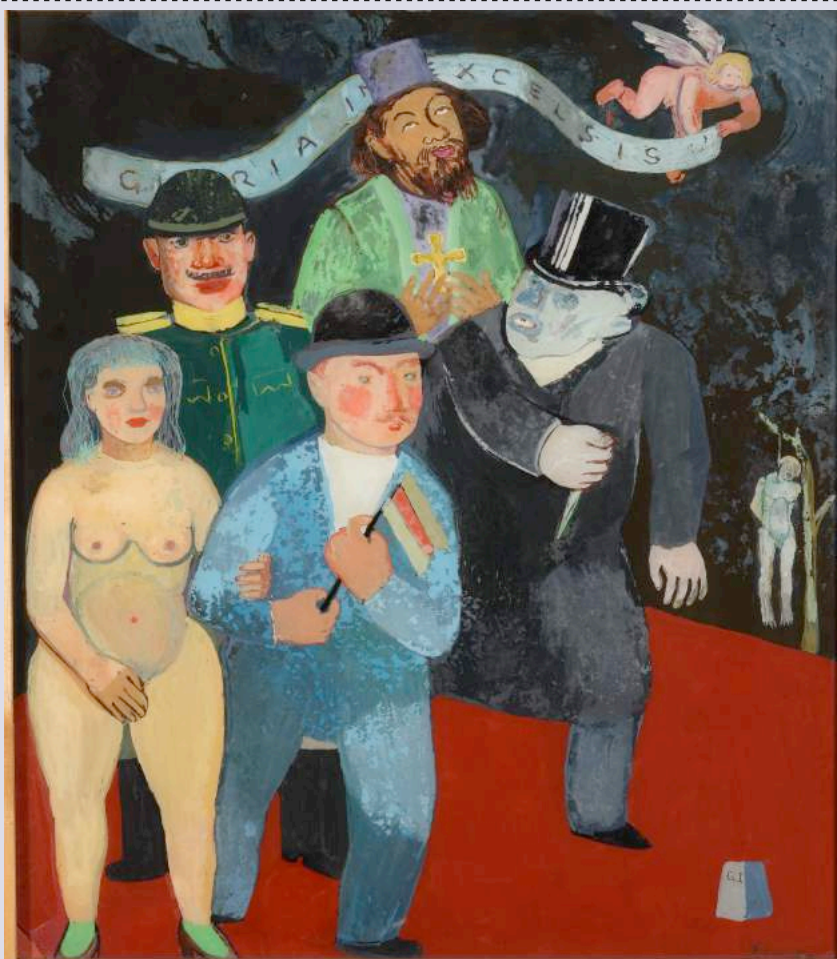
Izložba Zemlja u
Umjetničkom paviljonu,
Zagreb, 1932.

Опционо питање:

- Застава је симбол неке државе. Како би ти држао заставу своје земље када би је неко поздрављао?
- Како је овде приказана?
- Наброј колико особа има на слици, а колико лица видиш?
- Код лица која видиш, ради ли се ту о конкретној особи или можда она некога представља?
- Да ли приказана лица представљају конкретну особу или су само симбол?

Извор 7

Жељко
Хегедушић:
6. 1. (1935)

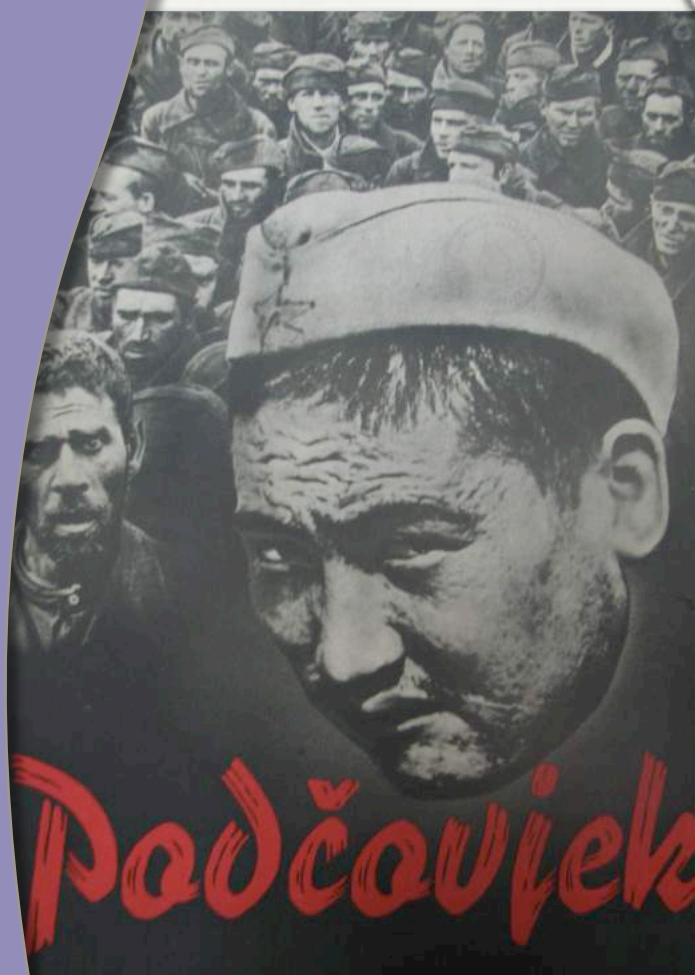
Moderna galerija
Zagreb, MG-2891;
photo by Goran Vranic.

Опционо питање:

- Наслов слике је 6.1. Шта се догодило 6. 1. 1929?
- Сви ликови на овој слици ходају према камену на којем стоји 6. 1. Шта мислиш, шта је аутор хтео рећи овом сликом?
- Погледај који се све ликови налазе на слици. Како су приказани?
- Представљају ли стварне особе или одређене групе. Ако представљају одређене групе, какав је став аутора слике према њима?
- Појављује ли се негде смрт у позадини?
- Што је претходило догађају од 6. 1. 1929?
- Шта мислиш какав је став аутора према догађају који се збио 6. 1. 1929?

Ненад Перошевић
Милош Вукановић

Пропаганда током Другог светског рата

Кључно питање У којој мери је пропаганда остваривала своје циљеве током Другог светског рата на простору Југославије?

Тема

Тема радионице су пропагандни постери различитих фракција у Југославији током Другог светског рата. Радионица обухвата само део постера неколико фракција које су биле активне на територији Југославије током Другог светског рата. Постери и памфлети су добар начин да се прикажу оновременска политичка и идеолошка убеђења разних фракција, као и њихови циљеви. Пропаганда претежно врши промоцију тако да је истина одређене фракције једина и неприкосновена. Неке поруке са ових постера су у употреби и дан-данас.

Циљеви

Кроз директан приступ историјским изворима, ученици ће стећи ново знање о Другом светском рату. Боље ће разумети неке поруке и симболе тог времена, као и пропагандне методе различитих фракција. Поруке и симболи, који су представљени на овим постерима, универзални су за целу Европу тог времена.

Исходи учења

- Ученици ће стећи знање о делу пропаганде неких фракција на територији Југославије током Другог светског рата.
- Ученици ће стећи неко основно знање о пропаганди.
- Ученици ће анализирати историјске изворе.
- Ученици ће оцењивати разлике и сличности порука и симбола различитих фракција.
- Ученици ће интерпретирати изворе и анализирати поруке које извори шаљу и који су њихови циљеви.

Увод

Пропаганда и политички плакат

Под термином пропаганда подразумева се утицај на људску свест и емоције, са циљем да се путем посебне комуникације измене ставови одређених лица, група или народа. Пропаганда се обраћа и разуму и осећањима да би се народ или одређена група чија су осећања пробуђена освојили не само тренутно, већ на дужи период. Зато порука мора бити јака, упечатљива и трајно усађена у свест.

Пропаганду можемо дефинисати и као покушај да се утиче на што већи број људи како би се навели да промене мишљење, или пак да га задрже, како би деловали на одређени начин. Један од видова пропаганде су и плакати.

Савремени политички плакат настао је за време Првог светског рата када је одиграо велику улогу у комуницирању државе с народом. Плакат је најпре подстрекивао родољубље и национални морал.

Све поруке су исписане крупним, уочљивим словима, а слике су снажне и упечатљиве, јарких боја, како би оставиле што јачи утисак.

Политички плакат је имао следеће задатке: демаскирање непријатеља (спољашњег и унутрашњег), подстицање мржње према непријатељу, подстицање отпора код народа према непријатељу, указивање на грађанске дужности.

Плакати су се користили и да би се послала порука становништву на које се није могло утицати на други начин. У Југославији је у овом периоду било доста неписменог или полуписменог становништва, и обраћање путем плаката био је једини начин да порука стигне и до њих.

Значајна карактеристика плаката, коју немају остали видови пропаганде, јесте продужено време излагања на широкој територији.

Оно на шта се посебно обраћа пажња јесте место објављивања плаката. Најчешће су то биле занатлијске, трговачке, угоститељске радње, зграде државне управе, кафане, биоскопи, хотели, књижаре.

Упутства за предавача

На почетку часа предавач отпочиње радионицу са питањима за загревање, питајући ученике шта знају о пропаганди.

Питања:

- Шта је по вама пропаганда?
- Који све облици пропаганда постоје данас?
- Који су први облици пропаганде?

Након загревања предавач даје ученицима да читају увод.

Корак 1: Предавач дели ученике у 4 групе. Предавач има 5 типова постера (пронемачки, антикомунистички, антисавезнички, антипартизански, пропартизански), али не показује ученицима ком типу који постер припада. Предавач промеша постере и даје свакој групи да одабере 5 насумичних постера. Сваки постер има кратко објашење. Предавач може да бира да ли ће ученицима дати објашења. Предавач такође даје ученицима питања која ће им помоћи при анализи постера.

Питања:

- Које поруке шаље постер?
- Коју су симболи присутни (ако постоје) на постеру?
- Које емоције изазива постер?
- Којој фракцији припада постер?

Док ученици анализирају постере, предавач црта табелу на школској табли.

Пронемачки	Антикомунистички	Антисавезнички	Антипартизански	Пропартизански

Након што су ученици анализирали постере, свака група даје кратко објашење за сваки од 5 постера који су добили. На крају лепе постер у колумну којој припада.

На крају корака 1, предавач организује дискусију о сличностима и разликама у порукама и симболима сваког типа постера.

Корак 2: Свака група ученика мора да нацрта свој сопствени просавезнички постер, користећи поруке и симболе које сматрају најбитније за такав тип постера. Свака група мора да презентује свој рад и објасни поруке и симболе које су користили на цртежу.

Предавач може да заврши радионицу са дискусијом и поређењем пропаганде током Другог светског рата и данас.

45
минута

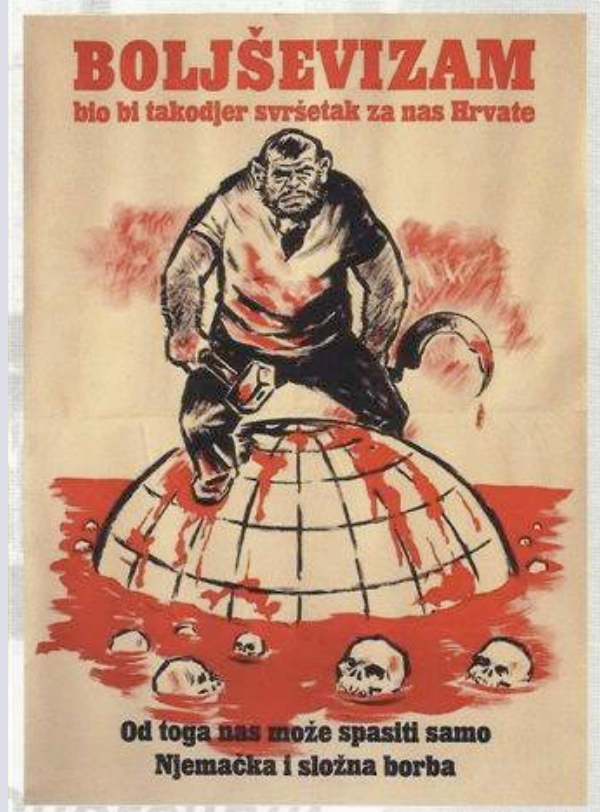
Пронемачки постер из Србије
22. 6. 1941. Годишњица европске борбе за слободу
Европа опет брани своју културу од најезде са истока

Arhiva zemaljskog muzeja, Sarajevo

Пронемачки постер из Хрватске
Заштите може Хрватска наћи само и једино
НА СТРАНИ НЕМАЧКЕ

Katalog izlozbe Svjedoci dubrovske povijesti 1918-1995, Dubrovnik, 2010

Пронемачки постер из Хрватске
БОЉШЕВИЗАМ би такође био крај за нас Хрвате
Од тога нас може спасити само Немачка и сложна борба

Katalog izlozbe Svjedoci dubrovske povijesti 1918-1995, Dubrovnik, 2010

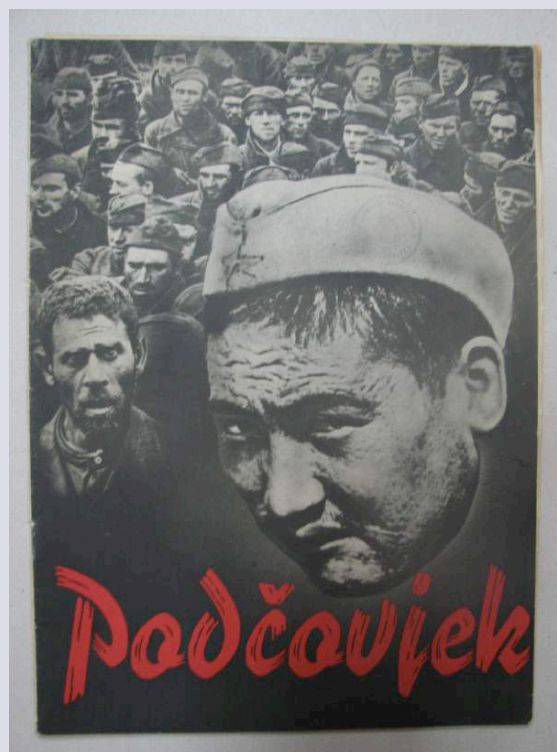
Пронемачки постер из Србије
Немачка је једини поуздани бедем против бољшевиизма

Kosta Nikolić, Nemački ratni plakat u Srbiji 1941-1944, Nova Pazova, Bonart, 2000, str. 74

Антикомунистички постер из Србије
Све преко твојих леђа, Србине
Пријатељски сусрет двојице србождера

Kosta Nikolić, Nemački ratni plakat u Srbiji 1941-1944, Nova Pazova, Bonart, 2000, str. 74

Антикомунистички постер из Хрватске
Подчовек (комуниста азијског поријекла)

Narodni muzej Crne Gore, Arhiv, Zbirka dokumenata NOB-a

Антикомунистички постер из Хрватске
Шта ти је драже: Миран рад или бољшевићко насиље!

Katalog izlozbe Svjedoci dubrovačke povijesti 1918-1995, Dubrovnik, 2010

Антикомунистички постер из Словеније
Бандити припремају пут бољшевизму.
Побегните од тих подљуди!

<https://sites.google.com/site/mycollectionofposters/propaganda/world-war-ii/slovenia> (27.05.2013. 15:38)

Антисавезнички постер из Словеније
 Болшевичка Европа ЈАЛТА СМРТ НАРОДА

<https://lh3.googleusercontent.com/-u2jrF3AAwCM/T2DSVWRVpCI/AAAAAABM3g/KiPRy2hpXUc/s1600/D21.jpg>
 (27.05.2013. 18:10)

Антисавезнички постер из Србије
 Англосаксонци су и по други пут издали Србе

<https://lh6.googleusercontent.com/-jIno60PMdbQ/T2DSQo87eNI/AAAAAABM2g/mRP8lo3vaxk/s1600/D10.jpg>
 (27.05.2013. 18:10)

Антисавезнички постер из Словеније
 САД благосиља Европу

<https://lh.googleusercontent.com/-J3Vq7DLPmt4/T2DSTTPuEhI/AAAAAABM24/tSmDxqANV6o/s1600/D15.jpg>
 (27.05.2013, 17:49)

Антисавезнички постер из Србије
 ЗАШТО?

Kosta Nikolić, Nemački ratni plakat u Srbiji 1941-1944, Nova Pazova, Bonart, 2000, str. 37

Антипартизански постер из Словеније
Партизанска побожност

<https://lh3.googleusercontent.com/-u2jrF3AAwCM/T2DSVWRVpCI/AAAAAABM3g/KiPRy2hpXUc/s1600/D21.jpg>
(27.05.2013. 18:10)

Антипартизански постер из Словеније
Ваша вера је у опасности

<https://lh6.googleusercontent.com/-jIno60PMdbQ/T2DSQo87eNI/AAAAAABM2g/mRP8lo3vaxk/s1600/D10.jpg>
(27.05.2013. 18:10)

Антипартизански постер из Србије
ОСЛОБОДИЛАЦ? НЕ, НИКАДА...

Arhiva zemaljskog muzeja, Sarajevo

Антипартизански постер из Србије
Србија је у антикомунистичком фронту

Kosta Nikolić, Nemački ratni plakat u Srbiji 1941-1944, Nova Pazova, Bonart, 2000, str. 37

Пропартизански постер из Словеније
За последњи удар СВИ!

<https://lh6.googleusercontent.com/-W6bqxTRshcY/T2DScDpt2wI/AAAAAABM5k/Eu6PC45Kgy0/s1600/P13.jpg>
(27.05.2013 18:20)

Пропартизански постер из Хрватске
Сви у борбу за слободу ХРВАТСКЕ!

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Partizanski_plakat.jpg
(27.05.2013 18:20)

Пропартизански постер из Словеније
Сви зграбимо оружје!!!

<https://lh4.googleusercontent.com/-BSFkwTEVYfo/T2DSgpsZrkl/AAAAAABM7A/x9uG92fhJK4/s1600/mmsblog0001702jk0.jpg>
(27.05.2013 19:40)

Пропартизански постер из Словеније
Црвена Армија је добродошла на наше тло!

<https://lh6.googleusercontent.com/-GHseRG121Ps/T2DSezi6i0I/AAAAAABM6I/rmoXufg5Niw/s1600/P20.jpg>
(27.05.2013 19:40)

Ненад Перошевић
Милош Вукановић

Живот партизана

Кључно питање

На који су начин припадници партизанског покрета организовали живот на територијама које су ослободили.

Тема

Тема обухвата период целог Другог светског рата (1941–1945) на простору Југославије. Тема је некада била веома заступљена и детаљно проучавана у образовном програму комунистичке Југославије, али по њеном распаду полако је смањивана у образовним програмима новонасталих држава. Активности партизана на територијама које су држали током Другог светског рата су до данас контроверзне.

Циљеви

- Критичко разумевање комплексности догађаја у прошлости;
- Развијање емпатије;
- Препознавање улоге жене у рату;
- Разумевање узрочно-последичних веза.

Исходи учења

- Ученици ће анализирати историјске изворе.
- Ученици ће учити о партизанском покрету и животу на територијама које су контролисали током Другог светског рата.
- Ученици ће учити о животу жена у партизанском покрету током Другог светског рата.

45
минута

Упутства за предавача

На почетку часа предавач отпочиње радионицу с питањима за загревање и поставља ученицима следећа питања:

- Ко су били партизани?
- Која је била њихова идеологија?
- Знате ли нешто о партизанима у свом крају?

Предавач наставља са уводом. Ученици читају текст увода и анализирају мапе. Предавач поставља питања са краја увода.

Активност 1 - Играње улога

Предавач дели ученике у 4 групе и даје им изворе. Користећи изворе, ученици треба да саставе фиктиван извештај.

Група 1: Живот и организација

Ученици у овој групи представљају политичко тело које треба да састави фиктивни извештај о организовању живота на новоослобођеним територијама и напретку у успостављању институција.

Група 2: Жртвовање

Ученици у овој групи су представници партизанске јединице, која се управо вратила из борбе с непријатељем. Треба да доставе извештај о борби.

Група 3: Жене у народноослободилачкој борби

Ученици у овој групи треба да направе фиктивну животну причу једне партизанке. Њено порекло, када и где је ступила у Партију, где се борила у рату...

Група 4: Грешке и злочини

Ученици у овој групи припадају телу за унутрашњу контролу које треба да достави извештај о грешкама и злочинима које су недавно починиле њихове јединице.

Након читања извештаја, предавач пита ученике да упореде и продискутују о извештајима других група.

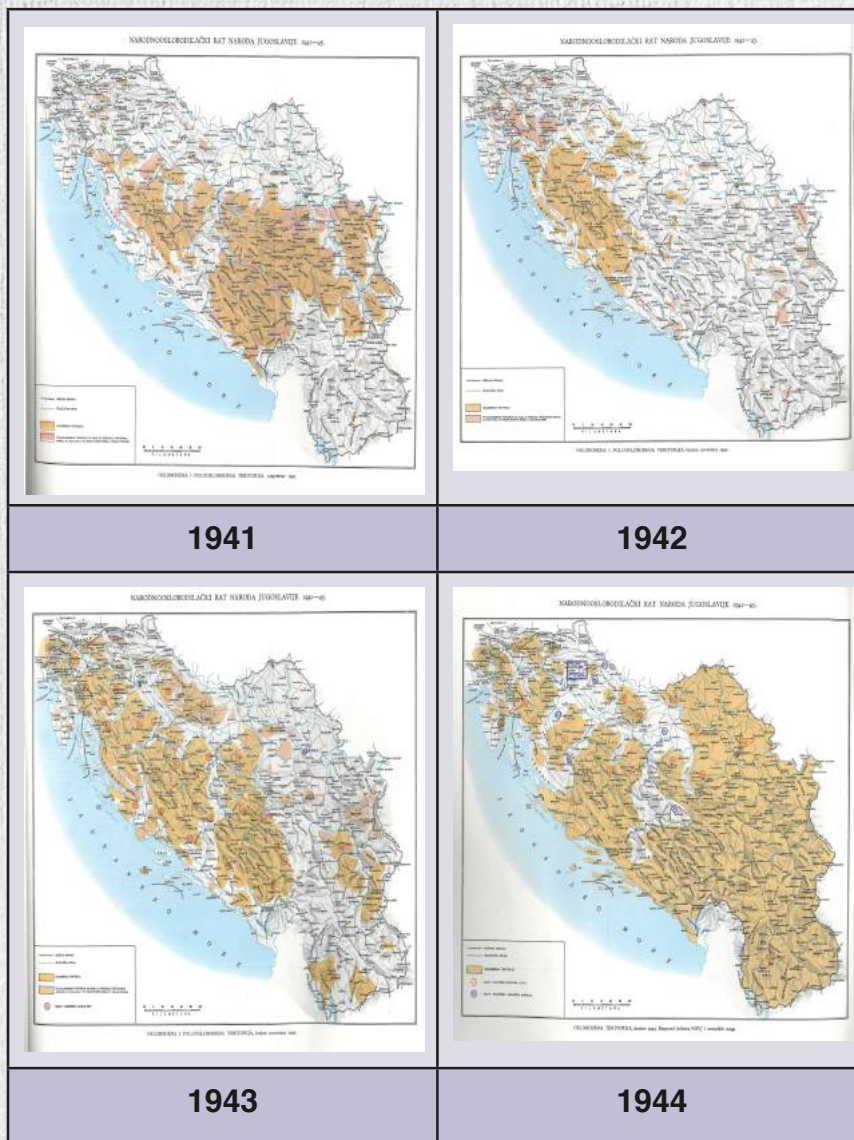
За закључак предавач поставља питања на крају радионице и организује дебату.

Увод

Након што су партизани отпочели борбе у окупираној Југославији (јун-јул 1941), ослобођена територија се непрекидно ширила, па је већ децембра 1942. њена површина била већа од површине појединих европских држава. На ослобођеним територијама брзо су успостављени нови органи управне власти—народно-ослободилачки одбори, као и структуре привреде, школства и здравства. Коначан циљ борбе био је ослобођење Југославије од окупатора, али и успостављање новог, комунистичког, друштвеног уређења. Овакви циљеви су их довели у сукоб не само са окупатором већ и са фракцијама лојалним старом режиму, као и новоствореним националистичким групацијама. На ослобођеним територијама новоформиране власти су покушавале да заведу дисциплину и контролу над својим трупима, али то није спречило разне злоупотребе и инциденте.

Држава	Површина км ²
Белгија	30.000
Швицарска	41.000
Данска	43.000
Југославија слободне територије 1941	48.000

Мапа територија које су ослобођене у НОБ-у од 1941. до 1944.

Питања:

- Која подручја су партизани прво ослободили?
- Куда и каквим тереном су се највише кретали?
- Можете ли набројати неке области Југославије које су партизани контролисали 1941, 1942, 1943. и 1944?

Извор 1

Организација власти

Народноослободилачки одбори (НОО) су органи револуционарне народне власти у Југославији израсли за време Народноослободилачког рата (НОР) 1941–1945. Стварани су (бирани или именовани) од почетка оружаног устанка 1941. на ослобођеној, а касније и на неослобођеној територији, и од оснивања су били клица новог друштвеног система. Народноослободилачки одбори су од оснивања имали обележја државних органа власти. Доносили су одлуке и упутства, решавали међусобне односе грађана, установљавали права и заснивали обавезе, прописивали понашање, организовали помоћ партизанским одредима и бранили зачетке новог поретка. Сем на ослобођеним и полуслобођеним подручјима Југославије, они су радили и у непријатељској позадини, у виду одбора јединственог народноослободилачког фронта, махом вршећи привредне, политичке и пропагандне функције, што је сведочио о извесном двојству власти окупатора и народноослободилачког покрета. Од јула 1941. јављају се сеоски, општински, срески, градски, окружни и земаљски народноослободилачки одбори.

Извор 3

Штампа

„Борба” (Србија), „Побједа” (Црна Гора), „Омладински покрет” (Црна Гора), „Ослободилачки фронт” (Словенија), „Слободна Војводина” (Србија), „Реч народа” (Србија), „Вести” (Србија), „Млад борец” (Македонија), „Нова Македонија” (Македонија), итд...

Извор 5

Ратна привреда

У ослобођеном Ужицу обновљена је 1941. фабрика оружја која је за 67 дана произвела 21.040 пушака, 18.000 ручних бомби, 2.700.000 пушчаних метака и др. На Озрену су партизани израђивали ручне бомбе од водовних цеви, са дршком од дрвета по којој су добиле име „клипаче”, јер су по изгледу личиле на клип кукуруза. Већ средином септембра 1941. у Дрвару је отпочела израда фабричких типова бомби попут оних из „Војног завода” у Крагујевцу. Модел је израдио механичар Милош Баук и оне су по њему добиле назив „бауковке”, док су их лички устаници називали „дрварчанке”, јер су долазиле из Дрвара. Рачуна се да је произведено око 6.000 бомби овог типа. У Грмечу, на потоку Сувајчине, организована је највећа партизанска фабрика оружја у Босни и Херцеговини, која је радила све до јануара 1943. На Петровој гори је већ октобра 1941. почео рад у радионици за производњу бомби, преправку пушака, и сл. На тлу устаничке Црне Горе (у Рудинама) радиле су такође партизанске радионице: опанчарска, кројачка, пушкарска, обућарска и столарска. У појединим крајевима Југославије на слободној територији осниванесу сточне фарме које су се налазиле у поседу народноослободилачког фонда. У Црној Гори, на подручју Пиве, маја 1942. образоване су сточне фарме које су снабдевале млеком и месом борце, рањенике и болеснике. Ових фарми, насталих највећим делом реквизицијом или запленом од непријатеља, било је 19. Укупан број стоке на овим фармама износио је: 174 музне краве, 264 грла говеда за месо, 1.497 музних оваца, 2.158 јалових оваца, 392 музне козе и 311 јалових оваца. Партизанска економија („струга”) у Прекаји основана је у пролеће 1942. захваљујући имућнијим домаћинима који су дали овце. После капитулације Италије, септембра 1943, на острвима су почела да раде и бродоградилшта: у Велој Луци на Корчули, на острвима Брачу, Хвару, Дугом отоку, Корнату, Ижу, Вису и Ластову. Од почетка октобра 1943. до децембра 1944. на навозе тих бродоградилшта извучено је око 600 мањих бродова ради оправке.

Извор 2

Школство

За КПЈ (Комунистичка партија Југославије) борба за народну културу и народно просвећивање била је саставни део револуционарне борбе. Отуда и актуелни слогани: „Просветом к слободи” и „Нису оружје само пушке и топови, авиони и тенкови, већ знање”. Позната је и парола „Књига нам помаже да освојимо слободу, слобода ће нам омогућити да освојимо књигу”. Културно-просветни и културно-уметнички рад текао је у оквирима партизанских војних јединица, на ослобођеним територијама и у оквиру делатности органа власти и антифашистичких организација жена и омладине. Начела и садржај културне политике су истоветни у свим крајевима Југославије, разликујући се само у специфичним облицима које су били израз друкчијих прилика и околности у којима се развијао поједини народ Југославије и закона неравномерности југословенске револуције.

Извор 4

Позориште

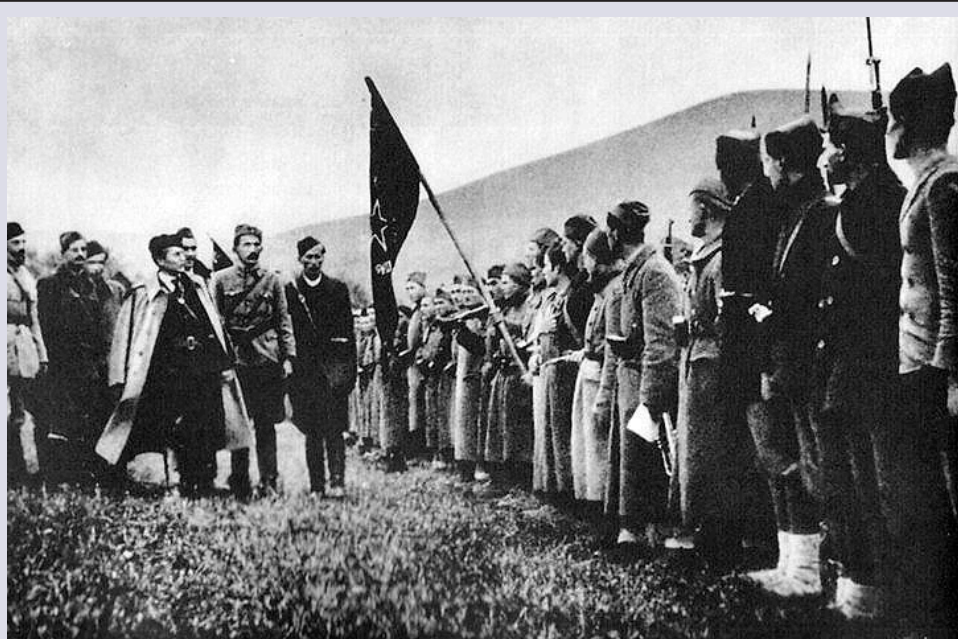
Борци са смислом за културно-пропагандни рад повлачени су из борбених јединица у уметничке јединице. Чета Ужичког одреда прерасла је у драмски актив који је извео четири позоришне представе на ослобођеној територији. Поред драмске екипе на слободној територији Ужичке републике активно су се оглашавали и певачи и музичари. Велики оркестар имао је око 30 чланова. У априлу 1942. оснива се репрезентативни позоришни ансамбл – Казалиште народног ослобођења Југославије. У његовом саставу било је око 60 чланова оснивача, од којих су многи већ били познати и афирмисани драмски уметници који су напустили окупирану територију.

Извори 1,2,3,4,5 и 6: В. Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1988, knj. 2, Beograd 1988*; *Vojna enciklopedija, tom 5, Beograd 1973*; Z. Lakić, *Duhovni otpor fašizmu – Jugoslavija 1941-1945, Istorijski zapisi, br. 2/1995*; Z. Lakić, *Poslijeratni razvoj kulture u Crnoj Gori (1945-1980), Bibliografski vjesnik, br. 1/1983*;

Извор 6

Партизанске јединице су биле формиране у бригаде. На слици 1 врховни командант Тито прегледа 1. пролетерску бригаду. На слици 2 приказано је постројавање 4. црногорске пролетерске бригаде.

Kobsa, Ljubljanović, Rastić, ILUSTRIRANA POVJEST NOBa U JUGOSLAVIJI 1941-1945, Stvarnost, Zagreb, 1973.

Извор 1

Игмански марш је био „усиљени марш” Прве пролетерске бригаде, остварен уз велике губитке у ноћи 27. јануара 1942. године.

Претходница колоне је избила у подножје Игмана око 22 часа. Било је потребно још само мало времена да колона замакне у игманске шуме и да тада престану све опасности које су претиле бригади док је пролазила поред непријатељских упоришта. Чим је чело колоне избило на пут Сарајево–Блажуј, Првиватаљон је истурио 2.чету да обезбеди правац од Сарајева, а део3.чете према Блажују. У подножју Игмана бригада се растала од својих водича – бораца Семизовачке чете Црновршког батаљона. Бригада није више била у опасности, али они јесу. Морали су се вратити истим путем. Бригада је кренула уз Игман. На домаку потпуног успеха наишла је на нову препреку. Пут уз Игман најпре је водио косо уз једну страну, а затим, на око 300 метара од пута, нагло скретао, готово вертикално уз брдо. На тој стрмини пут је био залеђен, а лед покривен танким слојем снега. Многи су се на њему оклизнули, падали, и поново, крајњим напором, често пузећи, савладавали ту поледицу. Најтеже је било проћи са натовареним коњима. Њихове мале, босанске потковице с ексерима мале главе, или стари поткови, више су „помагале” коњима да се клижу него да пређу преко леда. Колона је на том опасном месту застајала и гомилала се. Опасност је расла. Цела колона се, збијена на малом простору, нашла на делу пута уз Игман и на друму Сарајево–Блажуј. Са друма је био очишћен снег и на њемусу се могла појавити непријатељска возила.

Командант бригаде Коча Поповић је дошао да види зашто је колона застала. Видећи разлог, наредио је да се секирама разбије лед, а да се коњи растоваре. Борци су прихватили митраљезе, минобацаче и другу опрему, носили је на раменима и извлачили коње уз ту стравичну стрмину. Људи су на њој били издржљивији од коња!

Застој у подножју Игмана, на ретко виђеној хладноћи, највећи је узрочник промрзавања великог броја бораца. Борцима је бивало све хладније. Узалуд су се све више утезали, цупкали у месту. Није више ни то помагало. Неки борци с краја колоне, који су још били у селу, нису могли поднети све јачу хладноћу и ушли су у куће, да се огреју. То их је скупо коштало. Отопио се снег са њихове обуће, и онасе оковала ледом чим су изашли из кућа. А оним борцима који су на узбрдици падали, као и онима који су са коња узимали и носили оружје промрзли су прсти на рукама.

Марш уз Игман био је тежак, и све тежи што се даље одмицало. Наноси снега били су све већи, а пртина дубља. Ако неки борац није добро угазио у пртину, посртао је и падао у дубоки снег. Одозго са Игмана, борци су гледали светла у Илици, Рајловцу и Сарајеву. Знали су да је тамо топло, али и да је тамо непријатељ. Што се колоне више пела уз планину, хладноћа је постајала оштрија. Пред зору је стезало најжешће. А колона партизана је марширала већ десет часова без одмора, исцрпљенаод претходних дана, а и гладна. Снаге у борцима било је све мање, а планина је била све суровија и хладнија. Слабије одевени борци јаче су осећали зиму, иако су се кретали. Храбрила их је нада да ће и то савладати, исто као што су избегли непријатеља на том тешком маршу.

Чело колоне је стигло око 8 часова на Велико поље. Ту је била повећа, лепа планинска кућа на спрат, штаб Игманске партизанско-четничке чете. Четници и партизани су у то време још увек сарађивали у борби против Немаца. Веома су предусретљиво дочекали бригаду, дали им да поједу оно што су имали и помагали промрзлим борцима да скину обућу. Онимакоји су угазили у поток и онима који су свраћали у куће у подножју Игмана било је тешко скинути замрзлу обућу. Болничарке, непромрзли борци и затечени партизани, сви без разлике, ужурбано су масирали промрзле.

Miloš Vuksanović "Prva proleterska brigada"; "Narodna knjiga" Beograd, "Pobjeda" Titograd; 1981. godina

Извор 2

Страдање и жртва

Drago Mazar, partizanski album, 4 Jul, Beograd, 1981

Извор 3

„Другој далматинској бригади Тито је дао задатак да током ноћи пређе на другу страну Неретве, направи импровизовани мост преко кога би прешли војска и рањеници. Вративши се из врховног штаба, командант бригаде Љубо Вучковић је команданту Трећег батаљона, тада деветнаестогодишњем Бруну Вулетићу, будућем генералу ЈНА (Југословенска народна армија), наредио да састави десетину која ће извршити Титову наредбу. Десетину је предводио Глишо Опачић. Од жице су направили опасаче на којима су висиле мале италијанске бомбе разорне снаге... Далматинци, и пливачи и јунаци – не знам да ли је иједан био старији од двадесет година – скочили су у ледену и застрашујућу Неретву. Опачић, који је у зубима држао гвоздену сајлу, успио је да је веже за другу обалу.

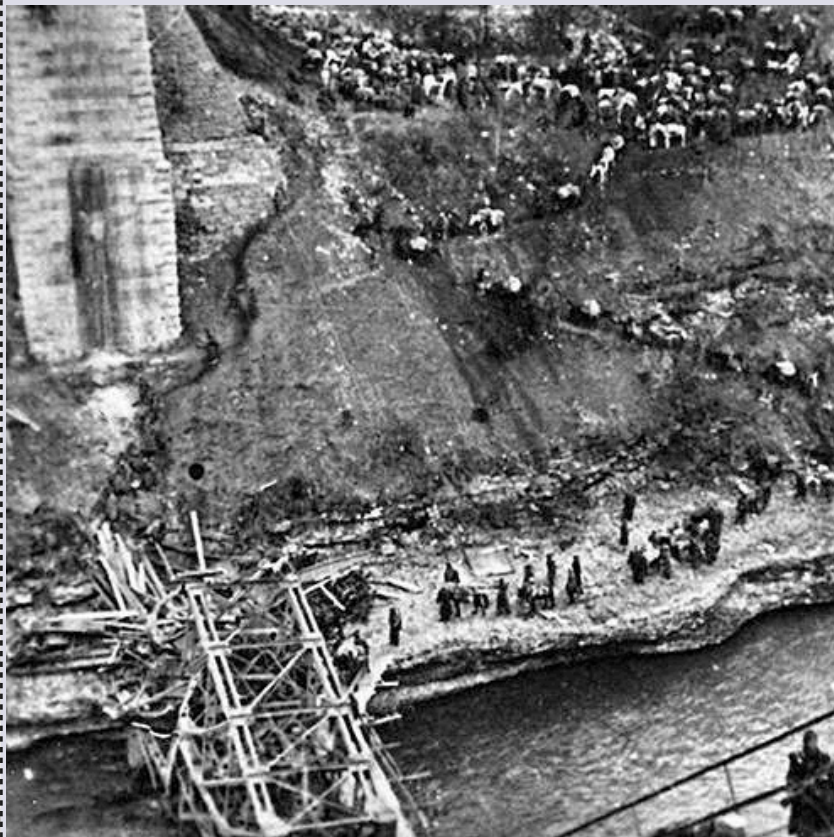
Била је ноћ, пљуштала је киша.

Када се Опачићева десетина дочепала друге стране Неретве, бомбама су засули четнике који су се дали у бијег, оставивши нам коње, храну, муницију... Помоћу сајле Глиша Опачића изграђен је импровизовани прелаз преко Неретве. Борци са рањеницима су полако полазили на другу обалу. Био сам седамнаести у реду...”

Tamara Nikčević, Goli otoci Jova Kapičića, Daily Press, Podgorica, 2009

Извор 4

Неретва

Kobsa, Ljubljanović, Rastić, ILUSTRIRANA POVJEST NOBa U JUGOSLAVIJI 1941-1945, Stvarnost, Zagreb, 1973.

Извор 5

„Мој гроб”, Иван Горан Ковачић

У планини мркој нек ми буде хум,
 Над њим урлик вука, црних грана шум,
 Љети вјечан вихор, зими висок снијег,
 Муку моје раке недоступан бијег.
 Високо нек стоји, ко облак и трон,
 Да не допре до њег' ниског торња звон,
 Да не допре до њег' покајнички глас,
 Страх обраћеника, молитве за спас.
 Нека сикне травом, уз трновит грм,
 Беспут да је до њег', непробојан, стрм.
 Нитко да не дође, до пријатељ драг,
 И када се врати, нек поравна траг.

Извор 6

„Нажалост, чињеница је да морем нисмо послали готово ништа помоћи за 222.000 Титових бораца. (...) Ови издржљиви борци су везали више Нијемаца у Југославији него здружене англоамеричке снаге у Италији јужно од Рима. Нијемци су у збрци након пада Италије, те су партизани преузели надзор над великим дијеловима обале. И поред тога, ми нисмо искористили прилику. Нијемци су се брзо опоравили и потиснули партизане корак по корак. Главни разлог томе је неприродна линија заповиједања на Балкану... Будући да су нам партизани пружили великодушну помоћ уз готово никакве трошкове с наше стране, било је од велике важности осигурати устрајност њиховог отпора.”

W. Churchill: Memoari, 24. novembra 1943.

Извор 1

У Народноослободилачкој војсци Југославије борило се преко сто хиљада жена, од којих је око 25.000 погинуло. Од око 40.000 жена, колико је рањено током Народноослободилачке борбе (НОБ), преко 3.000 су осталетешки инвалиди. За народне хероје проглашена је 91 жена, а њих 3.344 добило је Партизанску споменицу 1941. Више од 2.000 жена постале су официри Народноослободилачке војске Југославије. Жене-борци су биле: делегати, политички комесари, командири и команданти, референти санитета, болничарке, борци, пушкомитраљесци, бомбаша, партијски и скојевски руководиоци и одборници народноослободилачких одбора. Од око 1.700.000 Југословена, колико је страдало током Другог светског рата, око 620.000 су жене, а само у логорима их је убијено више од 282.000.

Од 91 жене, колико је проглашено за народне хероја, њих 73 је погинуло током НОБ-а, док је само њих 17 одликовано за живота. За првог народног хероја проглашена је 15. октобра 1943. године Марија Бурсаћ, борац-бомбаш Десете крајишке бригаде. Прва жена која је за живота одликована Орденом народног хероја је Спасенија Цана Бабовић, која је одликована 5. јула 1952. године.

Narodni heroji Jugoslavije, „Mladost“, Beograd 1975. godina

Извор 2

Рајка Баковић

Рајка је рођена у имућној породици брачног исељеника Фране Баковића у боливијском рударском граду Оруро, где је њен отац са братом поседовао хотел и трговину. Породица се 1921. вратила у Југославију због школовања деце (Зденка, Јерко, Рајка и Младен). Након пучке школе коју је завршила на Брачу, Рајка се с породицом преселила у Загреб, где је отац купио кућу (троспратницау Гундулићевој улици на броју 25. Још као гимназијалка, Рајка се приближила лево оријентисаној омладини, тако да је 1938. примљена у СКОЈ (Савез комунистичке омладине Југославије). Те исте године уписала се на Филозофски факултет Загребачког свеучилишта, и на факултету је наставила с политичком активношћу, а нарочито се активирала у припремама за изборе 1939. И цела њена породица; сестра Зденка, браћа и мајка, била је лево оријентисана и активна у свим организацијама класног радничког покрета. Тако је Рајка ускоро постала знана свим загребачким комунистима. Њихов стан постао је стециште лево оријентисане омладине, радника и интелектуалаца. Након смрти оца, породица Баковић је запала у новчане тешкоће, и због тога је 1939. купила трафику у Николићевој улици 7, поред тадашњег биоскопа (данас Загребачко казалиште младих).

По избијању рата, њихова трафика постала је пункт за везу свих партијских илегалца, а снабдевала је материјалом и технику Централног комитета Комунистичке партије Хрватске, у којој је радио и њен брат Јерко... Рајка је била и поверљиви курир покрета отпора, носила је поруке у Београд и друге градове, а суделовала је и у акцијама ударних скојевских група – упаљењу дрвеног стадиона у Максимиру. Но њихов илегални рад није остао непримећен, тако су у ноћи 20. децембра 1941. у стан Баковића упали агенти Усташке надзорне службе (УНС), извршили претачину и ухапсили Зденку, Рајку и брата Младена. Обе сестре су подвргнуте тешким мучењима како би одале своје везе. Ноћу су мучене, али дању су одвођене у трафику на рад, неби ли се на тај начин уловили илегалци који би се евентуално појавили, но полицији то није помогло. Сестре нису никога проказале, успркос тешким батинама. Након петодневног мучења Рајка је 24. децембра превезена у болницу, а Зденка је сутрадан, видевши да јој нема сестре, у тренутку очаја искористила моменат непажње својих чувара, отргнула се од њих и бацила с четвртог спратаседишта УНС-а у Звонимировој улици и погинула. Рајка Баковић је умрла од последица мучења 29. децембра 1941. Проглашена је 24. јула 1953. године народним херојем СФРЈ.

Рајка Баковић је 24. јула 1953. године проглашена народним херојем СФР Југославије

"Narodni heroji Jugoslavije", "Mladost" Beograd 1975. godina.

Извор 3

Фана Кочовска Цветковић

Рођена је 27. јула 1927. године у селу Лавци код Битоља, у сиромашној породици македонског печалбара. После окупације Југославије, априла 1941. године, у селу Лавцима постојала је јака партијска организација, под чијим је окриљем радио скојевски актив, чији је члан била и млада Кочовска. Бугарским фашистичким окупаторима успело је да ухвате једног члана скојевског актива, који се лоше држао пред полицијом, одавши рад организације и њене чланове. Фана је успела да се склони пред фашистичком полицијом, која је дошла у село да је пронађе, претресајући кућу и малтретирајући њену мајку и баку.

Фана је наставила илегално да ради. Потом је убрзо отишла у партизански одред „Гоце Делчев”. Тада није имала ни пуних петнаест година. У пролеће 1944. године, Фана је била део групе од седам бораца, која је требало да прекине производњу у руднику олова код Злетова и уништи његова постројења. Задатак је био да нападне бункере које су држали немачки и бугарски фашисти. Задатак је био извршен, али је Фана била рањена. Другови су је једва спасли од непријатељских рафала. Штаб бригаде одлучио је да је остави на лечењу у селу, са осталим рањеницима. Фана је то одбила и остала и даље у бригади.

Истакла се приликом борби код села Лавци 1943. године, када су погинули командант одреда Тошо Ангеловски Даскалот, млади бомбаш Панде Хајзе и још неколико другова. Скривајући се по околини села Лавци, око месец и по дана, са једном групом партизана, Фана је једном четири дана остала сама, окружена бугарским патролама, које су даноноћно вршиле претресе и потере, знајући да се партизани налазе у близини. Фана је била учесник двадесетодневног Фебруарског похода 1944. године, од Кожуфа до Козјака. Тада је била омладински руководилац батаљона „Стив Наумов”.

"Narodni heroji Jugoslavije", "Mladost" Beograd 1975. godina.

Извор 4

Вида Томшић

Рођена је 26. јуна 1913. године у Љубљани. Ту је завршила основну школу и гимназију. Године 1931. уписала је Филозофски факултет, али је касније прешла на Правни, на ком је дипломирала 1941. године. У току студија се придружила напредном студентском покрету и учествовала у многим штрајковима.

Године 1934. постала је члан Комунистичке партије Југославије. Исте године се упознала и са својим будућим мужем Антоном Тонетом Томшичем, народним херојем. Новембра 1934. године је ухапшена и пред љубљанским Окружним судом осуђена на девет месеци затвора. После изласка из затвора, наставила је илегални рад у партијској организацији и учешће у студентском покрету. Учествовала је у штампању и ширењу илегалних и легалних листова и брошура. Извесно време радила је као инструктор Централног комитета Комунистичке партије Словеније (ЦККПС) на Долењској и Белој крајини.

Јуна 1940. године је на Покрајинској конференцији изабрана за члана ЦК КП Словеније, а затим је била у партијској школи при ЦК КП Југославије у Макарској. На Петој земаљској конференцији КПЈ, октобра 1940. године, изабрана је за члана Централног комитета КПЈ.

Од првих дана окупације Краљевине Југославије учествовала је у припремама за оружани устанак, и радила на учвршћивању партијских организација на подручју Љубљанске покрајине. Почетком 1941. године учествује у оснивању легалног партијског листа за жене „Наша жена”. У августу исте године је, као илегалца, за којим је била издата потерница, родила сина. На дојаву једног издајника, Италијани су је 10. децембра 1941. године ухапсили, заједно са супругом Тонетом, под илегалним именом Марија Певец. У затвору је мучена да би признала илегални рад и рад свог супруга, за којег су знали да је један од главних вођа устанка. Није ништа признала, чак ни своје право име. Затим је, заједно са супругом Михом Маринком и Пепцом Кардељ, одведена у затвор Гестапоа у Бегуњама, на Горењском. Али их је Гестапо после два месеца вратио италијанским властима.

Италијански војни суд ју је 16. маја 1942. године, на процесу против Тонета Томшича и осталих, осудио на 25 година затвора. Када су њеног супруга стрељали, њу су у јуну 1942. одвели у затвор у Венецију, затим у Анкону, па у Кампобосо и у Трану.

После капитулације Италије је, заједно са другим затвореницима, доведена у логор англо-америчке војне управе у Карбонари, код Барија. Ту је организовала партијску организацију у логору и била међу оснивачима Прве прекоморске бригаде, у којој је једно време била заменик политичког комесара.

Јануара 1944. године вратила се у Словенију. Од априла до октобра 1942. уређивала је партијско гласило „Људска правда”, и обављала организационе послове у Централном комитету КП Словеније. Почетком 1945. године послата је у Приморску на политички рад у војсци, где је од 18. јануара, као члан Политбироа ЦК КПС, помагала у раду Обласног комитета КПС за Словенско приморје и јединицама Деветог словеначког корпуса.

После ослобођења Југославије Вида Томшич вршила је значајне функције. У органима власти била је министар за социјалну политику владе Народне Републике Словеније, председник Контролне комисије НР Словеније и члан Извршног већа НР Словеније.

"Narodni heroji Jugoslavije", "Mladost" Beograd 1975. godina.

Извор 5

Другарице из Четврте пролетерске бригаде, Сутјеска 1942

Muzej Istorije Jugoslavije, inv. br. 13699.

Извор 1

Титова наредба

„Нажалост, у последње вријеме догађају се такве појаве у неким нашим јединицама које су недостојне сваког оног који се налази у редовима те војске. Путем насилног отимања хране и стоке од сељака, како од појединаца тако и од одговорних органа, руши се углед наше војске као народне војске, а такође се ствара код народа и непријатељско расположење против наше војске, што може, у најкраће вријеме, за нас имати катастрофалне последице. Таква дјела иду наруку крвним непријатељима нашег народа и наше војске и помажу им на тај начин да постигну своје циљеве које нису постигли до сада никаквим оружјем.

НАРЕЂУЈЕМ

Свака појава пљачке и насиља има се темељито испитати најхитније и у случају непобитно утврђене кривице, кривци се морају пред стројем казнити стријељањем.

Предузети све мјере да се у нашим јединицама успостави она дисциплина која је до сада владала, да се без поговора извршују сва наређења претпо- стављених старјешина.”

Извор 2

„Чињеница да се извјестан број бораца, па и партијаца, рђаво односи према становништву (у чему се огледа слабост и небудност партијске организације и руководства), ако се повеже са ранијим случајевима дезертерства, показује да још нису иживљене слабости у вашој партијској организацији.”

Извор 3

„Ових дана стријељан је Петар Крњајић, бивши командир наше чете и бивши командант Првог батаљона... Послије напада на Прекопу позван је у штаб 1. оперативне зоне да положи рачун да се село спали, а сви мушкарци изнад шеснаест година старости поубијају.”

Извору 1., 2. и 3.: D. Lazarević, P. Damjanović, O partiji i ulozi komunista, Knjiga 2 Institut za savremenu istoriju u Beogradu, Narodna Knjiga, Beograd, 1984.

Извор 4

„17 септембра 1942. у 21.30 сати упало је 15 наоружаних партизана у село Сресер, 4км сјеверно од Јањине, и одниели тамошњим сељацима разних предмета и новца и то:

Томиславу Матијашевићу Стјепанову, из Св. Марије, општине Драшкавац, котара Вараждин, трговачки путник, сада привремено настањен у Сресеру, одниели су партизани готовог новца 34.070 куна из сандука, 4 рубичића, 5 пари чарапа и других ситних ствари, које није могао точно описати у вриедности 3.000 куна, те последице овога отишли из стана.

Томиславу Ножици пок. Влаха, трговцу из Сресера, одниели су партизани 20 кг кромпира, једну врећу за кромпир, 2 литре уља, 1 пршут, 1 лонац за кухање од 6 литара, 30 метара конопца, 2 калодонта, 2 четке за зубе, 10 комада ножева за бријање, 800 комада цигарета Рама, 2.000 куна готовог новца, свега у укупној вриедности 6.000 куна. Тражили су 100.000 куна готовог новца, али овај није имао, а потом су отишли из куће.

Перу Кућеру пок. Анте из Сресера, посједнику, однијели су партизани 20 кг пшеничног брашна и запријетили му, ако буде у служби Италијана да ће га убити. Свима тројици су запријетили да никоме ништа не говоре, јер да ће им главе пасти.

Једна партизанска група од десет људи заплијенила је два вола од херцеговачког сточара Мишка Папца 27. колхоза, у брду Св. Илија, источно од села Наковња. Папац је овај догађај пријавио оружницима у Оребићу.”

Sve naše Dakse, Joška Radica, Dubrovnik, 2003. str 69.

Извор 5

„У априлу су убијена и двојица комуниста који су успјели да побјегну из четничког затвора (Радомир Јованчевић и Миодраг Медо Ђулафић), зато што су као партизани дозволили да живи падну у руке класном непријатељу и опрљају партизанско оружје. У Црмници је убијен санитетски генерал Мило Иличковић заједно са женом Рускињом, као и Боса Пламенац, члан Комунистичке партије Југославије (КПЈ) јер није хтјела да се одрекне своје породице. У Пиви је ликвидиран Тадија Тадић са три рођака, политички комесар Пивске чете, јер није хтио да изда стрица... Бројна друга слична убиства, која су имала обиљежје ликвидације пошто јепретходно била донијета пресуда, створила су атмосферу страха и терора у којој нико није знао ко је слједећи. Показани атавизам и свирепост је тешко објаснити идеолошким флоскулама. Уосталом, оваквих појава готово да није било у другим крајевима Југославије, без обзира на то што се директива Централног Комитета КПЈ спроводила преко свих партијских организација.”

Živko M. Andrijašević-Šerbo Rastoder, Istorija Crne Gore, CZICG, Podgorica 2006., str. 413-414

Питања за завршну дебату

- Какве активности су партизани спроводили на ослобођеним територијама?
- Који су били циљеви тих активности?
- Какве су последице, позитивне или негативне, њихове акције могле да произведу?

Мелиса Форић

Сарајевски атентат

Кључна питања:

- Треба ли атентат у Сарајеву бити посматран као херојски чин или као злочин? Може ли се атентат оправдати патриотским разлозима?
 - Каква врста споменика треба да обележава атентат у Сарајеву?
-

Тема

Овај модул говори о Сарајевском атентату, догађају који је обележио почетак Првог светског рата, и који се помиње широм Европе. Главна контроверза ове теме је што је другачије приказана у уџбеницима у региону и унутар саме Босне и Херцеговине. За неке од њих, атентатори су приказани као хероји, а за остале приказани су као терористи који су иницирали кризу која је довела до рата.

Исходи учења:

- Учити о Сарајевском атентату, његовим узроцима и последицама, на основу различитих перспектива.
 - Способност постављања јасних историјских питања; критичка употреба историјских извора, историјских тумачења (интерпретација) и перспектива, неки су од кључних елемената за разумевање појединих аспеката Сарајевског атентата.
 - Ученици ће оценити историјске изворе у смислу поузданости и различитости перспективе.
 - Ученици ће развити вештине емпатије.
-

Циљеви

Циљ ове радионице је да се стекне мултиперспективни увид у дату тему, да се види мишљење атентатора и став Владе. Ученици би требало да нешто више науче о идејама које су навеле атентаторе на тај чин, и да виде какве су биле последице тог чина. Циљ радионице је да отвори питања о чиновима почињеним у име патриотизма и о њиховој оправданости. Може се применити на савремене теме, везане за терористичке нападе широм света.

Упутства за наставнике:

Први део радионице има за циљ да буде спроведен као симулација суђења.

Одељење треба поделити у три групе:

Група 1: Тужилаштво;

група 2: Одбрана;

Група 3: Порота.

Наставник ће бити у улози судије.

Порота треба да буде већа група ученика (пола одељења), јер ова група добија на увид све изворе група 1 и 2.

Корак 1: Реч судије – на почетку часа наставник (судија) даје увод у тему, дајући основне чињенице: шта, где и када. Наставник користи уводни текст и изворе за уводни део (15 минута).

Корак 2: Паралелни рад у групама – свака од три групе добија своју групу извора. Група 1 (тужилаштво) и група 2 (одбрана) морају критички да анализирају своје изворе, да нађу аргументе да одговоре на кључно питање са њиховог становишта и да организују своје излагање, као тужилаштво, односно одбрана. Група 3 (порота) добиће измешане изворе група 1 и 2, са задатком да их прегледа и сортира према властитом нахођењу, који од извора би припадали тужилаштву, а које би користила одбрана (25 минута).

Корак 3: Излагања група – група 1 и група 2 излажу своје мишљење и закључке на основу аргумената заснованих на анализираним изворима. Групе морају изложити свој одговор на кључно питање.

Група 3 мора пажљиво да прати излагања како би могла да оцени која је група урадила бољу анализу, аргументацију и излагање, и која је група боље искористила своје изворе. На основу изложеног, порота ће донети одлуку и представити је (коначна пресуда). Порота своје излагање и мишљење у принципу треба да заснива на излагањима која је чула, а сви извори који су дати пороти служе им да закључе која страна (тужилаштво или одбрана) има боље излагање, те да донесе пресуду – одговор на кључно питање (3 x 15 минута, тужилаштво 15 минута; одбрана 15 минута; порота 15 минута).

Корак 4: Закључак и дискусија – наставник и ученици ће дати завршне закључке о општем питању атентата и његовим ширим последицама и утицају.

Радна активност – део 2

Корак 1: Ученици добијају изворе о подизању и уклањању споменика на месту атентата кроз 20. век. За домаћи задатак ученици морају анализирати изворе и дати елаборат предлога са конкретним аргументима, заснованим на изворима, о споменику који би требало да данас обележава место атентата у Сарајеву.

Корак 2: Излагање предлога и решења за споменик на месту атентата у Сарајеву, са аргументацијом.

Корак 3: Дискутовање о различитим предлозима и улози споменика у свакодневном животу.

90
минута

Реч судије

На почетку часа судија (наставник) даје ученицима увод – контекстуализацију о теми, главне чињенице: ко, шта, где и када? (на основу следећих извора).

Увод:

Након анексионе кризе изазване припајањем територије Босне и Херцеговине Аустроугарској (1908–1909) и Балканских ратова (1912–1913) посебно се заоштрио однос између Србије и Црне Горе, с једне, и Аустроугарске, с друге стране. Аустроугарска је анексијом Босне и Херцеговине продрла дубоко на Балкан, граничећи се са Србијом која је споменутим Балканским ратовима знатно увећала своју територију. Дешавања на Балкану тих година помно су пратиле међународне светске силе у заоштреној борби за поделу света, међу којима су с једне стране предњачиле Аустроугарска, Немачка и Италија, а са друге Француска, Велика Британија и Русија, укључујући се дипломатским интервенцијама и спремајући се за могући оружани сукоб. Истовремено с овим дешавањима у јужнословенским земљама, јачају покрети омладине који првенствено заступају идеју југословенства с циљем рушења Хабсбуршке монархије и уједињења свих Јужних Словена у заједничку државу под вођством Србије. Рад омладине одвијао се путем кружока и тајних организација, а оружје деловања су често били и атентати на виђеније представнике власти Монархије. У условима заоштрених односа, Аустроугарска монархија, као демонстрацију своје силе на Балкану, у лето 1914. организује војне маневре које лично предводи престолонаследник војвода Франц Фердинанд. Током посете Франца Фердинанда Сарајеву 28. 6. 1914. године чланови омладинске организације Млада Босна, у којој су били Гаврило Принцип, Недељко Чабриновић, Трифко Грабеж, Васо Чубриловић, Цвјетко Поповић, Мухамед Мехмедбашић, Данило Илић и други, организовали су и извршили атентат на престолонаследника, притом убивши њега и његову супругу Софију. За овај догађај Аустроугарска је окривила Србију, а недуго затим објавила јој је и рат. Након тога уследило је укључивање и објава рата од стране других европских земаља. Искра настала извршеним атентатом упалила је велику ватру Првог светског рата. У историографији су догађај сарајевског атентата и умешаност Србије различито приказивани, а чин атентата је неретко оправдаван чином херојства омладинске организације Млада Босна, која је желела да се ослободи туђинске власти. Гаврило Принцип и други атентатори за једне су били хероји, а за друге криминалци, чији је чин оштро осуђиван.

Извор 1

Карта Аустроугарске монархије са Босном, као посебним делом монархије

Извор 2
Чин анексије

Проглас народу Босне и Херцеговине
„Ми, Фрањо Јосиф I, Цар Аустријски, Краљ Чешки
итд., и Апостолски Краљ Угарски
СТАНОВНИЦИМА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ,
Кад је оно прије једног покољења Наша Војска
прекорачила границе Вашијех земаља, дано вам
је увјерење, да нијесу дошли као душмани, него
као Ваши пријатељи с чврстом вољом, да уклоне
сва зла, која су Вашу домовину годинама тешко
притискала.

(...) Да би Босну и Херцеговину подигли на виши
степен политичког живота, одлучили смо
подјелити објема земљама конституционлане
установе које ће одговарати њиховијем прили-
кама и заједничким интересима и створити на тај
начин законску подлогу за представништво
њиховијех жеља и користи. Нека се слуша и
Ваша ријеч, кад се унапријед узодлучује о ства-
рима Ваше домовине, која ће као и до сада
имати засебну управу.

(...) С тога разлога, а држећи на памети оне везе,
које су у старијим временима постојале између
Нашијех дичнијех Предака на угарском престолу
и овијех земаља, протежемо Ми права Наше
суверености на Босну и Херцеговину и хоћемо,
да се и на ове земље примјењује ред насљед-
ства, који вриједи за Нашу кућу.”

М. Arslanagić – F. Isaković, Istorija-Povijest, 1. Razred
srednjeg usmjerenog obrazovanja, Sarajevo 1991, 278

Извор 3
Карикатура из француских новина „Ле Петит
Журнал” која објашњава анексиону кризу

LE REVEIL DE LA QUESTION D'ORIENT
La Bulgarie proclame son indépendance. — L'Autriche prend la Bosnie et l'Herzégovine

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bosnian_Crisis_1908.jpg
downloaded on 28.2. 2012.

Радионица, део 1.

Рад у групама

Група 1 – Тужилаштво

Главни задатак: У примљеним изворима из аустријске, босанскохерцеговачке и међународне штампе, владиних докумената, које треба критички анализирати, треба наћи аргументе за одговор на питање зашто на атентат у Сарајеву треба гледати као на злочин, и припремити презентацију.

Доказ 1

Званичне фотографије владиног албума програма посете.

Sarajevo Museum, Sarajevo during the Austro-Hungarian Monarchy 1914-1918, Display presentation, photo by author

Задаци уз изворе:

- Поређај по редоследу фотографије у сврху реконструкције догађаја!
- Анализирај шта је на њима приказано и каква атмосфера влада у тренутку када су снимане?

Доказ 2

Чланак из дневних новина Земалске владе које су излазиле у Сарајеву у време Аустроугарске монархије о посети Франца Фердинанда Сарајеву.

„Генерални надзорник целокупне аустроугарске војске пријестолонаследник надвојвода Фрањо Фердинанд долази данас у Босну и Херцеговину. Пријестолонаследник надвојвода Фрањо Фердинанд будним оком прати овај развој БиХ и Он им долази у посјету не само по дужности, већ и за то, што их је срцем заволио. Да то и видно докаже, долази овамо не сам, већ са Својом прејасном супругом војвоткњом Софијом. Јека радости и веселја разљеже се Босном и Херцеговином, и народ се спрема да употрејиби сретну згоду, да својим династичким патристским осјећајима даде видна израза. И овом Му згодом цио народ Босне и Херцеговине без разлике срцима, пуним радости и одушевљења, кличе најодушевљеније: Добро и сретно нам дошао, надвојводо пријестолонаследниче!”

Sarajevski list (Dobro nam došao), br. 127, 25.juni 1914 – 12. juni (Povjesni arhiv Sarajevo)

Задаци уз изворе:

- С каквим осећањима народ дочекује престолонаследника?

Доказ 3

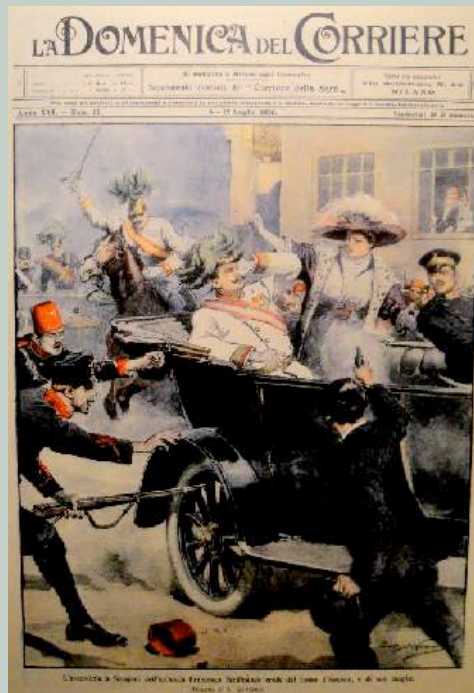
Насловне стране страних новина

“Војвода Франц Фердинанд и његова супруга Војвоткиња од Хохонберга убијени током војње улицама Сарајева, Босна”

<http://blog.postcardgallery.net/i/pics/nyh-06-29-1914-saraev-assassination.jpg> (New York Herald, New York daily paper published in the period 1835 to 1924) , downloaded on 2 June 2013

Доменика дел Коријере (италијански недељник)

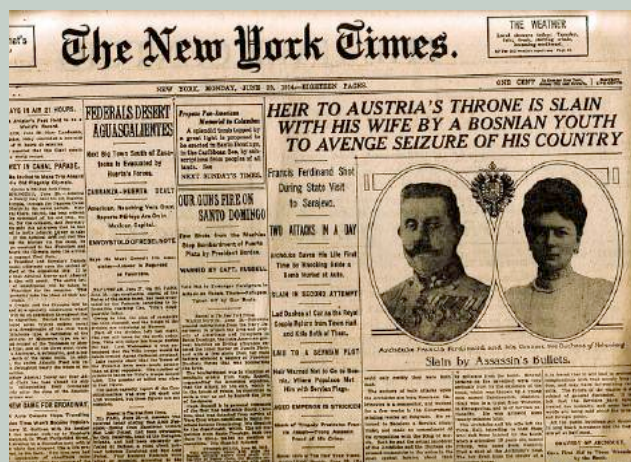
<http://previews.agefotostock.com/previewimage/bajaage/510b7d637895591db19d6200dd4aa0f2/DAE-11319783.jpg> downloaded on 27 Feb. 2012)

„Катастрофа у Сарајеву; Атентат на надвојводу Франца Фердинанда и војвоткињу од Хохонберга; Са бомбом и Бровингом; Престолонаследник и његова супруга убијени; Два атентата; (...) Атентатори ухапшени, Повратак цара.”

“Насљедник аустријског пријестоља је убијен са својом женом од стране босанске омладине која се хтјела осветити ради одузимања земље”

http://einestages.spiegel.de/hund-images/2009/11/16/96/e70e86700c4437f45762133de62765b5_image_document_large_featured_borderless.jpg , downloaded on 2 June 2013)

(New York Times (American daily paper published continuously since 1851), 29 July 1914, Internet, <http://blu.stb.s-msn.com/i/7B/4992F9D19C4EE63507ADD6D4C2BE2.jpg>, downloaded on 2 June 2013

Задаци уз изворе:

- Како је пренесена вест у страним новинама?
- Зашто је ова вест изазвала овакву пажњу и интерес широм света?

Доказ 4

Изводи из чланака страних новина

„Politische correspondenz“ (Беч)

Die ermordung der hronfolgers und seiner gemahlinn – број 11.610 од 30. јуна 1914.

Ова новинска агенција објављује шта су бечки листови писали другог дана по атентату.

„Neuefreie Presse“ : Атентат је био балканско убиство, дело крвожедности, слично дивљем касапљењу. Али, ако овај атентат треба да значи да ће наши владоци и наследници престола увек овако бити у Сарајеву дочекани, онда једини одговор може бити: Овде смо и овде остајемо. Сви поглавари држава морају мислити о миру, али не смеју допустити да се балканска зараза даље шири, јер су злочини заразни.

„Die Zeit“: Тешка сјенка пада на Србију. Њој се сада пружила велика племенита прилика да учини добро за себе и за друге, па и за своје суплеменике у нашој Монархији. Она треба да ову прилику искористи. Иза простачког српског дјела у Сарајеву треба да дође отмено српско противдјело у Београду.

Nikola Đ. Trišić, Sarajevski atentat u svjetlu bibliografskih podataka, Veselin Masleša, Sarajevo 1980, 21.

Задатак уз изворе:

- Како је овај догађај представљен у страним новинама? Зашто је овај догађај изазвао толико пажње у јавности широм света?

Доказ 6

Глас историографије – Историја атентата

„Жерајић је пуцао на земаљског поглавара Босне и Херцеговине генерала Варешанина да би врховима Аустро-Угарске Монархије ставио на знање да омладина у отварању Сабора прозире њихове намјере (...) Лука Јукић покушао је (8. 6. 1912.) атентат на краљевског комесара Славка Цуваја, да би владајућој мађарској центрији изразио став националне омладине да Хрватска није угарска, већ своја — хрватска.

У одређеном припадника југославенског национално-револуционарног покрета, у првом реду Младе Босне, за атентате као метод борбе против туђинске власти, национално ослобођење и уједињење, дјеловале су не само одређене политичке и друштвене прилике него и духовни, културно-политички утицаји, без којих се не може објаснити њихова морална и интелектуална физиономија, њихов историјски лик.”

Enver Redžić, Omladinski pokret I sarajevski atentat, Prilozi za istoriju BiH, Posebna izdanja ANUBiH, LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 17. Sarajevo 1987, 318-319.

Задаци уз изворе:

- Зашто су раније организовани атентати?
- Који је био њихов циљ?

Доказ 5

Чланак из дневних новина Земаљске владе које су излазиле у Сарајеву у време Аустроугарске монархије о атентату на Франца Фердинанда.

„Били су то дани веселја, дани одушевљења. Ко их се не сјећа? (...) Народ их је радостан примио, јер је та посјета одликовање, поздрављао их је, када су се изненада појавили у Сарајеву, јер се је одушевљавао, гледајући очи у очи свога будућег владара. (...) И напоскон је дошао задњи дан њихова боравка у Сарајеву – и одједном се чаша радости до врха напунила најгорчом жучи. И радост и веселје изненада се нагло расплину под дојмом страховитога, богоумрскога чина којему падоше жртвом драгоцјени живот надвојводе престолонаследника Фрање Фердинанда и војвоткиње Софије Хохенбуршке. (...) Усред срца данас дубоко ражалашћене Босне лежи мртво тијело наше наде и поноса све хабсбуршке монархије.”

Доказ 7

Званични документ о националистичко-револуционарној омладинској организацији у Сарајеву

Препис Земаљске влада за Босну и Херцеговину, број 5.544, Прес, Сарајево, 9. јула 1914.

Постојање једне националистичко-револуционарне организације у Сарајеву „Уназад неког времена, по свој прилици не прије читаве године, постоји у Сарајеву под именом које наивно звучи 'Српско-хрватска националистичка омладина', омладинска организација. Ова организација нема неког чврстог вида, него је то на првом мјесту организација ђака Учитељске школе, затим средњошколаца, а има и неколицина омладинаца из трговачког и занатлиског staleжа. Она нема посебних правила ни властитог локала. Главну основу њене дјелатности чине статуту злогласног 'Народног уједињења' или такођер 'Народног јединства' из Београда, коме је у своје вријеме припадао такођер и атентатор Жерајић. Сврха и задатак ове организације је да се сва омладина словенског Југа васпита у јединственом духу и организује у смислу једне у сваком погледу уједињене југословенске државе под врховним српским господством, дакле изразито отцјепљење од хабзбуршког пријестола ('Од несносног хабзбуршког жарма'). Центри овога покрета су Београд, Загреб, Љубљана и Сарајево, а у свима сједиштима средњих школа требало би да буду постепено образоване подружнице.”

V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Доказ 8

Слика суђења

Muzej Sarajevo, Sarajevo u Austro-Ugarskoj 1914-1918

Задаци уз изворе:

- Пронађи у извору оцене власти о улози и идејама омладинског покрета и његове повезаности са атентатом?

Задаци уз изворе:

- Анализирај слику атентатора на суђењу.
- Какве емоције можеш препознати на њиховим лицима?

Доказ 9

Новински чланак: „Сјећање на резултате истраге”

„Мемоар о исходу истраге у Сарајеву гласи: Истрага коју је суд у Сарајеву водио над Гаврилом Принципом и друговима због извршеног злочина 15. јуна ове године и због саучешништва у њему досад је утврдила ово:

1. План да се надвојвода Франц Фердинанд убије за време свог бављења у Сарајеву, спремили су у Београду Гаврило Принцип, Недељко Чабриновић и Трифко Грабеж уз помоћ мајора Воје Танкосића.
2. Шест бомби и четири браунинг револвера са муницијом којима су се злочинци послужили као оруђем, набили су и дали Принципу, Чабриновићу и Грабежу, у Београду, неки Милан Цигановић и мајор Танкосић.
3. Бомбе су ручне гранате које су из депоа оружја српске војске у Крагујевцу.
4. Да се обезбеди успех атентата поучавао је Цигановић Принципа, Чабриновића и Грабежа у руковању гранатама и упућивао у једној шуми поред стрелишта Топчидерског Принципа и Грабежа у гађању из браунинг револвера.
5. Да би Принципу, Чабриновићу и Грабежу омогућио прелазак преко босанско-херцеговачке границе и да би омогућио прокријумчарење њиховог оружја, Цигановић је организовао цео један тајни систем превођења. Улазак злочинаца са њиховим оруђем у Босну и Херцеговину извеле су пограничне власти Шапца (Раде Поповић) и Лознице, као и царински службеник Радивој Грбић из Лознице, уз помоћ више других лица.”

Politika, br. 3769, 12. 07. 1914.

Радионица, део 1.

Рад у групама

Група 2 – Одбрана

Главни задатак: Одбрана ће примити изворе из програмских докумената Омпладинске организације и њихове идеологије, чланке из србијанске и међународне штампе, изводе из писама и личних докумената атентатора. Њихов задатак је да их критички анализирају, нађу аргументе за одговор на питање може ли се с њиховог становишта атентат у Сарајеву сматрати херојским чином оправданим патриотским разлозима, те да припреме аргументе за излагање одбране.

Доказ 1

Писмо-летак Младе Босне, који дефинише програм покрета.

Млада Босна

„Босна је стара српска земља. По својој психологији, култури, целом животу. Пет векова ропства оставили су дубок утисак на њеној души. Она је примала ударце, била убијана, падала и клецала, увек носећи у себи неку велику веру, неки велики, топли инстинкт. После мука и падања, освежавана својим срцем, опет је почињала живети, ћутљива, спора и закопчана. Њена историја последних сто година пуна је просипања крви, ватре и дима. Док су делови нашег народа у другим крајевима улазили у културу, одбијајући од себе оне многобројне варварске приносе ропства, ми смо били бичевани, остали примитивни, неизграђени и голи. (...) Млади босански покрет за обнову своје земље мора се темељити на дубокој, огромној љубави према народу и великој творачкој вери у самог себе. Никаква сила не сме ту љубав угасити и никаква невоља ту веру пољубати. Тако, спорим и малим радом извршиће се највећи процес у животу народа, ослобођење његово из тамнице и дизање његово до духовне слободе и моралне независности. Наша млада земља, изломљена и нападена, ропска и пуна мрака, може једино поћи тим путем. У стању духовних и економских криза, она се пење новом сунцу, носи нову веру и ствара нови живот. Оно што јој се даје само је мали принос њеној обнови, њеном великом Васкрсу који долази. . .”

Vladimir Gaćinović, Calendar Prosvjeta, Sarajevo, 1911, 92-94, in: V. Bogičević, Mlada Bosna, pisma i Prilozi, Sarajevo 1954.

Задаци уз изворе:

- У тексту пронађи идеје за које су се залагали и којима су били вођени припадници Младе Босне.

Доказ 2

Стенограм изјаве Гаврила Принципа о његовим политичким уверењима

Гаврило Принцип о политичким стремљењима својим и Младе Босне

„Идеал младости: Јединство југословенских народа Срба, Хрвата и Словенаца, али не под Аустријом. У некој државној форми, у републици, или тако. Мислио је да ће избити револуција ако Аустрија западне у тежак положај. Али за такву револуцију мора се спремити терен, створити расположење. Већ и пре је било атентата, атентатори су били хероји за нашу омладину. Није мислио да постане херој. Хтео је само да умре за своју идеју.”

Dr Martin Papenhajm; Princip o sebi, Zagreb 1926), in: V. Bogičević, Mlada Bosna, pisma i Prilozi, Sarajevo 1954, 464-465.

Задаци уз изворе:

- У тексту пронађи идеје за које су се залагали и којима су били вођени припадници Младе Босне.

Доказ 3

Памфлет подржаваоца атентатора

„Љубимо хероје наше: Јукића, Жерајића, Дојчића, Чабрињу, Планиншћака, Принципа, јер су они пророци нације, јер су они нација! Синови једне Југославије! Зар не осећате, синови једне Југославије, да у крви лежи наш живот и да је атентат бог богова Нације, јер он доказује да живи Млада Босна. Да живи елеменат, којег притишће несносни баласт империјалистички, да живи елеменат, који је готов да гине! У крви је живот расе, у крви је бог Нације! Смрт је претходила Васкрсу! Атентат је Васкрс Нације. Смрт стотине синова Југославије доказ је Маркове динамике његове, а смрт двојице хероја њених Васкрс је наших срца. О светли, о велики, синови пророци Југославије!”

V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Задаци уз изворе:

- Који се аргументи за одбрану могу извући из наведених текстова?

Доказ 4

Стенограм сведочења Гаврила Принципа

Гаврило Принцип

„Пр.: Којега сте мишљења?

Оп.: Ја сам националиста југословенски и тежим за уједињењем Југословена у коју било државну форму, да се ослободе од Аустрије (69).

Пр.: Каково је било мишљење о Аустрији у вашим круговима?

Оп.: Било је мишљење да је Аустрија зло у нашем народу, као што фактично и јест, и да није потребна (70).

Пр.: Каково је било мишљење што се тиче Србије, да ли би за Босну било корисно да се припоји Србији?

Оп.: Било је мишљење да се уједине Југословени. Разумије се, Србија као слободни дио Југословена имала би моралну дужност да помогне том уједињењу, да буде као што је био Пиемонт у Италији (70).

Пр.: Каког је мишљења био Илић у политичком погледу?

Оп.: Он је националиста као и ја, Југословен.

Пр.: Дакле истог мишљења као и ви?

Оп.: Јест, да се имаду ујединити Југословени.

Пр.: Под Аустријом?

Оп.: Боже сачувај. Ја нисам био за династије. Тако далеко нисмо ишли, него смо мислили: уједињење, па како буду прилике (81).

Бранитељ: др. Премужих: Да ли ви вјерујете у Бога, или сте атеиста?

Оп.: Атеиста (105).”

Bilješke iz stenograma sa procesa protiv zavjerenika u Sarajevskom atentatu 1914 g.) DAS, akv. br. 828. u: V.

Доказ 5

Стенограм сведочења Недељка Чабриновића

Недељко Чабриновић

„Пр.: Јесте ли били кад националиста?

Оп.: Јесам, али сам задржао своје анархистичке идеје.

Пр.: Да ли су други били такови?

Оп.: Други су били радикални националисти.

Пр.: Шта то значи радикални националиста?

Оп.: Уједињење свих Срба под једном круном. Успостава старог Душановог царства.

Пр.: Под Аустријом?

Оп.: Не.

Пр.: Која је била тежња да се то оживотвори?

Оп.: Рат против Аустрије ради отргнућа Босне и Херцеговине, Сријема и Баната.

Пр.: А ви сте се слагали с њиховим назорима?

Оп.: Мој идеал био је једна југословенска република, уопће словенска република.

Пр.: Како ви мислите да се то може оживотворити?

Оп.: То је немогуће легалним начином.

Пр.: Како то може бити, у Србији има једна династија, је ли обљубљена?

Оп.: Јест.

Пр.: Како си ви дакле то претстављате?

Оп.: Мислим да би се то могло постићи организацијом као што ју је провео Мацини у Италији. Али, пошто су Србијанци и сви они међу којима сам се кретао, имали за идеал отргнуће Босне од Аустрије, а припојење Србији, то смо се у том могли слагати. Само смо се раздвајали у том што су они присташе династије под круном Карађорђевића, а ја сам до краја остао досљедан анархистичким идејама. Могао сам се промијенити само утолико, да бих њима као неки компромис дозволио да та династија, или ако је могуће, сам краљ Петар, док је жив, остане краљ, али послије његове смрти да настане југословенска република (27, 28).

Пр.: Какову ти вјеру имаш, јеси ли деиста или атеиста?

Оп.: Атеиста (39).”

Bilješke iz stenograma sa procesa protiv zavjerenika u Sarajevskom atentatu 1914 g.) DAS, akv. br. 828. u: V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Задаци уз изворе:

- Које идеје и осећања преовладавају у одговорима Гаврила Принципа у стенографским белешкама?

Питања уз изворе:

- Шта о циљевима и властитим осећањима говори Недељко Чабриновић у стенографским белешкама?

Доказ 6

Чланак из „Политике”

„Крвав сарајевски догађај начинио је у Београду дубок утисак у свим слојевима друштва. Тај утисак утолико је дубљи, што сви ми из искуства знамо да ће као одговор на ово крваво дело, доћи читав низ незгода за наш народ у аустроугарској монархији.(...) По свом старом обичају, бечка штампа удариће сад опет оптужбе против српског народа и Србије. Српски народ биће крив зато што су атентатори Чабриновић и Принцип Срби по народности. Србија ће бити крива зато што је један од тих атентатора, како телеграма из Сарајева јављају, изјавио на саслушању да је раније био у Београду. А и једна и друга оптужба апсурдна је. Нити цео народ може бити одговоран за дело једног или двојице појединаца, нити Србија може бити одговорна за дела неког човека, зато што је он живео у Србији.”

„Политика”, бр. 3.744, 17. јуна 1914.
Народна библиотека Србије, Онлајн каталог

Суђење у Сарајеву

„Отпочео је претрес Принципу, Чабриновићу и друговима због убиства Фрање Фердинанда и његове жене. Државни тужилац сарајевског суда оптужује Принципа и још двадесет двојицу његових другова за велеиздају, два убиства с предумишљајем. Поред њих друга тројица оптужени су за саучесништво у прикривању оружја које је набављено да би се њиме извршили атентати. У оптужби се излаже поступак завере сковане у Београду од чланова Народне Одбране, и описује путовање завереника и кријумчарење оружја у Босну, начин на који су завереници успели да прибаве саучеснике у Сарајеву и друге појединости око атентата. Излажући мотиве атентату који је политички догађај првога реда, оптужба описује иредентистичка роњења велико-српских кругова у Београду који допиру до самога двора, и систематски рад против Аустроугарске и хабсбуршке династије у Србији, Хрватској и Босни, рад којем је једини циљ да се Аустроугарској монархији отму Хрватска, Далмација, Истра, Босна, Херцеговина и провинције јужне Угарске, насељене Србима и да се те земље присаједине Србији. Завереници Принцип и Чабриновић признали су, како се тврди у једном телеграму из Сарајева, да су били инспирисани мржњом према монархији и велико-српским националистичким осећајима који теже уједињењу свих Југословена, уништењу Аустро-Угарске и стварању великог српског царства. Ради тога, они су направили план за атентат на живот надвојводе Франца Фердинанда, план који су и остварили.”

„Политика”, бр. 3.842, 6. 10. 1914.
Народна библиотека Србије, Онлајн каталог

Сви плачу

Једна судска сцена удешена по бечком жанру.
Беч 15. октобра (задоцнио)

„На крају сарајевског претреса Чабриновић је завршио свој исказ овим ријечима: Заиста нисмо знали да је покојник отац, да има деце, тек смо овде чули. Потресени смо до дна душе његовим последњим речима које је изговорио својој жени: Не умри! Живи за своју децу (читава дворана плаче). Може бити да сам зликовац, убица. Радите са мном шта знате: али заклињем се Богом, само желим да стари цар, да деца, у својим душама опросте зато што смо ми згрешили према њима. Ви судије пошаљите нас одмах у смрт. Нисмо обични зликовци, само смо заведени младићи. Даље није могао говорити од плача. Затим се председник обрнуо оптуженицима и упитао:

жели ли још ко да говори? Чврсто и одлучно устао је тада Гаврило Принцип (...), румен од узбуђења али тако прибран, да се види како влада свом снагом својом, глас му је енергичан и изјављује: Подстицаја са стране у овом атентату није било. Кад Чабриновић овде друкчије говори, он лаже, а лаже и државни тужилац, који то хоће да докаже. Нас нико није најмио! Волели смо свој народ, познавали смо прилике у којима је, знали смо добро за све његове јаде! То је истина.”

„Политика”, бр. 3.850, 14. 10. 1914.
Народна библиотека Србије, Онлајн каталог

Питања:

- Како србијанска штампа извештава о атентаторима и њиховом суђењу?
- Који се аргументи за одбрану могу извући из наведених текстова?
- Како се може објаснити разлог зашто је слика Гаврила Принципа једина објављена слика у новинама?

Задатак је дговорити на питање:

• **Каква врста споменика треба да обележава Сарајевски атентат?**

Ученици добијају изворе о постављању и уклањању споменика са места атентата кроз 20. век. За домаћи задатак ученици морају анализирати изворе и дати елаборат предлога, са конкретним аргументима заснованим на изворима, о споменику који би требало да данас обележава место атентата у Сарајеву. Домаћи задатак – анализирати и припремити предлог споменика који би требало да обележава место Сарајевског атентата данас.

Увод

Догађаји који су обележили одређене тренутке историје маркирани су не само у документима, књигама и сећањима већ се на местима где су се одиграли подижу споменици. Место где се десио Сарајевски атентат једно је од места које се настојало очувати од заборава подизањем споменика који ће генерацијама говорити о догађају који се овде збио 28. јуна 1914. године. Данас, стотину година након атентата, можемо говорити о споменицима који су се мењали у вези са идеологијом владара и политичких оквира, унутар којих су се Босна и Херцеговина и Сарајево током своје историје налазили. Године 1917. на Латинском мосту, на месту убиства, подигнут је споменик надвојводи Францу Фердинанду и његовој супрузи Софији, под називом Споменик уморству. Успоставом Краљевине СХС (1918), уклањање споменика који величају Хабсбуршку монархију постају приоритет нове власти, те је у марту 1919. године овај споменик уклоњен. На месту атентата потом је постављена спомен-плоча Гаврилу Принципу и атентаторима. Паралелно с тим, на гробљу уз цркву Светог Архангела Михаила на Кошеву у Сарајеву, подигнута је 1920. заједничка гробница атентаторима, у којој су сахрањене њихове кости и постављено спомен-обележје. Заједничка гробница и спомен-капела очувале су се до данас. Немачке окупационе трупе су након доласка у Сарајево 1941. године уклониле спомен-плочу припадницима Младе Босне. Након ослобођења 1945, нове власти Народне Републике Босне и Херцеговине подигле су 6. маја спомен-плочу припадницима Младе Босне, а недуго затим су изливене стопе Гаврила Принципа (1956). На месту атентата отворен је Музеј Младе Босне (1953), а мост преко Миљацке назван је Мост Гаврила Принципа. Године 1992, почетком рата у Босни и Херцеговини и опсаде Сарајева, спомен-плоча и отисци стопа Гаврила Принципа су измештени. Музеј је након рата променио име у Музеј Сарајево (1878–1918) а постављена је нова плоча с натписом на босанском и енглеском језику. Некадашњи Мост Гаврила Принципа данас носи име Латинска ћуприја. Анализирајући спомен-обележја на месту атентата, можемо пратити како се мењало сећање на сам чин сарајевског атентата и његове учеснике.

Извор 1

Слике и информације о подизању споменика Францу и Софији у Сарајеву 1917. године.

„На овом мјесту Надвојвода Франц Фердинанд и његова супруга Софија дадоше своје животе и пролише крв за Бога и отаџбину.”

Натпис на споменику из 1917.

Музеј града Сарајева

Извор 2

Слике и информације о изградњи гробнице за атентаторе из 1920.

Сарајево, 6. јуна

„Сутрадан, на светог Јована, обавиће се формална сахрана костију Видовданских хероја, Гаврила Принципа, Недељка Чабриновића, Јакова Миловића, браће Митра и Неге Керовића, који су у пратњи Сокола пренесени из Терезина у Чешкој. Процесија креће код главне поште, гдје ће Лујо Новак одржати говор, према мјесту гдје је Гаврило Принцип убио Франца Фердинанда и његову супругу, на Видовдан 1914. На том мјесту, Васиљ Грђић ће говорити о значају Видовданског атентата, а затим ће хор отпјевати 'Хеј, трубачу'. Посебна гробница изграђена је на гробљу Кошево, гдје ће остаци Гаврила Принципа и његових другова бити положени сутра.”

„Политика”, бр. 4.384 од 7. јуна 1920.

„Благословен онај који вјечно живи.
Имао се зашто и родити.
Видовдански хероји
Недељко Чабриновић
Вељко Чубриловић
Гаврило Принцип
Данило Илић
Него Керовић
Михајло Мишко Јовановић
Јаков Миловић
Богдан Жерајић
Трифко Грабеж
Митар Керовић
Марко Перић
1914.”

Капела Св. Архангела Михаила и натпис на спомен-плочи на гробници, фотографија аутора

Извор 3

Филм о уклањању меморијалне плоче Гаврилу Принципу од стране Немаца у Сарајеву, 1941.

(Youtube) <http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=g-hist&context=G23aececAHT009KAADAA>

Извор 4

Слика стопа Гаврила Принципа и плоча постављена 1945.

Спомен-плоча постављена 6. маја 1945.
Спомен стопе Гаврила Принципа постављене 1956.

<http://g-ecx.images-amazon.com/images/G/01/wikipedia/images/b67c09a14e346968a34ce5b9ec165b8746cee8aa.jpg>

Извор 5

Новински чланак о постављању меморијалне плоче на месту убиства (8. мај 1945.)

„Ослобођење”, 8. мај 1945.

Откривање спомен-плоче Гаврилу Принципу

„Као дио првог Омладинског конгреса, 7. априла у 16.00 часова, велики скуп у парку Цара Душана у Сарајеву отворио је манифестацију откривања спомен плоче великом народном хероју и мученику, борцу за слободу и братство свих народа Југославије, Гаврилу Принципу. (...) Након говора, формирана је поворка која је отишла до историјског мјеста, Принциповог моста, гдје је метак Гаврила Принципа најавио смрт свима који покушају да наметну ропство нашем народу.

Нова плоча постављена је на истом мјесту гдје је стајала и претходна у спомен Гаврила Принципа, коју је непријатељ уклонио првих дана окупације (...). Откривање плоче присутни су поздравили ријечима: 'Слава неумрлом народном хероју Гаврилу Принципу и његовим друговима!'

Oslobođenje, 8. мај 1945

Извор 6

Фотографија спомен-плоче постављене 2002.

SA OVOG MJESTA 28. JUNA 1914. GODINE
GAVRILO PRINCIP JE IZVRŠIO ATENTAT NA
AUSTROUGARSKOG PRESTOLONASLJEDNIKA
FRANCA FERDINANDA I NJEGOVU SUPRUGU
SOFIJU

FROM THIS PLACE ON 28 JUNE 1914
GAVRILO PRINCIP ASSASSINATED THE HEIR
TO THE AUSTRO-HUNGARIAN THRONE
FRANZ FERDINAND AND HIS WIFE SOFIA

фотографија аутора, 2002

Видео материјал

1. Кратки фил о атентату

http://www.youtube.com/watch?v=5_qvMykIN20

2. Филм о уклањању меморијалне плоче Гаврилу Принципу од стране Немаца у Сарајеву, 1941.

<http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=g-hist&context=G23aececAHT009KAADAA>

Кити Јурица-Корда

Пуцњи у парламенту

Кључно питање: Зашто је убијен Стјепан Радић?

Тема:

Модул је о убиству Стјепана Радића и чланова ХСП (Хрватске странке права) у Народној скупштини у Београду, 20. јула 1928. Ову тему смо изабрали јер смо планирали да обрадимо сва убиства која су се десила у том периоду и на том подручју. Контроверзно у овој теми је то што је ово убиство код већине Хрвата схваћено као начин владајућег режима да се обрачуна са најјачом хрватском странком и њеним веома популарним председником. Теза да је у питању предумишљај никада није доказана, али је остало убеђење међу Хрватима да је то било организовано убиство, и било је увреженије него званична верзија догађаја да је у питању случајан акт 'поремећеног' посланика Пунише Рачића.

С обзиром на то да се убиство десило у Народној скупштини Краљевине СХС, догађај је релевантан свим народима који су живели у Краљевини, посебно због тога што је само 6 месеци након тога краљ Александар увео личну диктатуру.

Циљеви:

Упознавање с политичком атмосфером у Краљевини СХС двадесетих година 20. века, нарочито међусобним односом режима и водећег хрватског политичара Стјепана Радића. Критичким проучавањем извора одредити могуће узроке атентата у Народној скупштини, те објаснити разлоге контроверзних реакција на тај догађај.

Исходи учења:

- Ученици ће се упознати са делом политичке атмосфере у Краљевини СХС, нарочито са политиком и деловањем Стјепана Радића према владајућем режиму и обрнуто.
- Ученици ће развити способност анализирања писаних и фотографских извора, способност прављења властитих процена и критичког мишљења, креативног и графичког представљања резултата.
- Ученици ће развити емпатију, друштвену осетљивост и видеће колико емоције могу да појачају контроверзност догађаја.

Упутства за наставнике

Радионица треба да се изводи из два дела.

1. део: Убиство у парламенту и његови узроци (зашто је убијен Стјепан Радић?).

Корак 1: Након кратког увода (у зависности од претходног знања ученика), наставник ће паровима ученика поделити 6 новинских наслова. Задатак ученика је да тих 6 наслова сортирају према емотивном набоју.

Корак 2: Наставник дели ученике у 4 групе и даје им изворе са питањима за анализу. Извори који се односе на могуће узроке убиства. Морају их анализирати и одговорити на кључно питање.

Корак 3: Свака група представља одговор на своје кључно питање. У складу са одговорима, наставник и ученици праве листу узрока атентата и исписују их на табли.

Корак 4: Ученици исписују све узроке на папире и обликују их у лику дијаманта.

Корак 5: Кратка дискусија о значају узрока.

2. део: Реакције на убиство (шта је разлог контроверзним реакцијама на убиство Стјепана Радића?)

Корак 1: Наставник дели ученике у 8 група и дели им изворе. Свака група има посебну улогу особе која има властити поглед на убиство.

Задатак за сваку групу: Са становишта ваше улоге, припремите изјаву као реакцију на атентат и смрт Стјепана Радића.

Корак 2: Ученици (један представник сваке групе-улоге) представљају своје изјаве (реакције) на убиство и смрт Стјепана Радића.

Корак 3: Кроз дискусију одговорите на кључно питање:

Шта је главни разлог контроверзних реакција на убиство Стјепана Радића?

90
минута

Увод

Године 1918. проглашена је прва заједничка држава Јужних Словена – Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Водећи политичар међу Хрватима био је Стјепан Радић, који ће својим залагањем за републиканско уређење, националну равноправност и социјалну правду успешно опонирати владајућем монархистичком режиму. Иако су на парламентарним изборима освајали значајан број мандата, до 1925. године радићевци апстинирају од рада у парламенту. Радић је у неколико наврата био и затваран. Године 1925. одриче се републиканства, признаје режим и краткотрајно суделује у влади као министар просвете. Међутим, 1927. настаје коалиција ХСС-а и Самосталне демократске странке Светозара Прибичевића, која је представљала врло озбиљну опозицију владајућем режиму.

Задатак:

1. Поређај насловнице новина према емоционалном набоју насловних текстова!
2. Објасни одакле долазе насловнице с највише емоционалног набоја?

„Страховито крвопролиће у Народној скупштини”	„Крв је пала”	„Убиство Павла Радића и др Басаричека”
		
<p>„Новости” – посебно издање од 20. јуна 1928.</p>	<p>„Јутарњи лист” од 21. јуна 1928</p>	<p>„Политика”, 21.06.1928 http://scr.digital.nb.rs/zbirka/novina 25 May 2012.</p>
<p>„Страшно уморство у Скупштини”</p>	<p>„Крвави дан у народној скупштини”</p>	<p>„С људском крвљу манипулирају”</p>
		
<p>„Новости” од 21. јуна 1928. http://dazg.chez.com/flashback_6.htm 25 May 2012.</p>	<p>„Словенец”, словеначки дневни политички лист. http://www.dlib.si/browse/besedila/1 25 May 2012.</p>	<p>„Домољуб”, словеначки полумесечник поучног и забавног карактера. http://www.dlib.si/browse/besedila/1 25 May 2012.</p>

Извор 1

Из говора Стјепана Радића на седници Народнога већа 24.11.1918. на којој се расправљало о уједињењу Државе СХС с Краљевином Србијом и Црном Гором, видљив је Радићев темељни политички став:

„Ви, господо, управо нимало не марите за то што наш сељак уопће, а напосе сељак хрватски, неће ни да чује ништа више о краљу и о цару, а исто тако ни о држави која му се силом намеће.... Али стално знам да Хрвате за то придобити нећете, а нећете их придобити зато, јер је сав хрватски сељачки свијет исто тако против вашег централизма како је против милитаризма, исто тако за републику као и за народни споразум са Србима... Наш је хрватски сељак, а то је девет десетина хрватског народа – у рату постао потпун човјек, а то значи да неће више никому служити, никому робовати, ни туђину ни брату... Него хоће да се у ово велико доба држава уреди на слободном републиканском и на праведном човјечанском (социјалном) темељу.”

Stjepan Radić: Politički spisi, Zagreb, 1971., str.323-335

Извор 3

Због својих републиканских ставова, те отворене критике државе и режима Радић је у раздобљу од 1919. до 1925. више пута затваран. Следећи извор говори о његовом хапшењу 1925. године.

„Сви скупови странке су забрањени, архива је заплијењена, а издат је и налог за ухићење господина Радића и неколицине других вођа странке. Декрет се заснивао на чињеници да је странка, пришавши сељачкој интернационали, постала саставни дио Треће комунистичке интернационале (што су Хрвати увијек оспоравали), да је одржавала незаконите односе с Македонским револуционарним комитетом и да су њезини чланови одговорни за субверзивну пропаганду у војсци. Пет страначких вођа је ухићено, али је господину Радићу пошло за руком да на вријеме избјегне ухићење и тек је накнадно пронађен како се срамно крије у једној ниши у зиду, у стану свог нећака.”

Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, uredio: Ž. Avramovski, Zagreb, 1986, str.311.

Извор 2

Стјепан Радић на пропагандном летку

file:///D:/multimedija/program/pov8/032-1.htm (15 May 2012)

Питања за групу 1:

1. Какву је државу, још пре уједињења, Радић заговарао у:
 - смислу државног уређења;
 - смислу националних односа с осталим Јужним Словенима;
 - социјалном смислу.
2. Зашто је Радић ухапшен 1925. године?

Кључно питање за групу 1:

Зашто је и на који начин режим покушао да онемогући Радићу политичко деловање?

Група 2

Извор 1

Резултати парламентарних избора 1920–1927. у Краљевини СХС

Године и странке	1920	1923	1925	1927
Демократска странка	92	51	37	61
Народна радикална странка	91	108	143	112
Комунистичка странка	58			
Хрватска народна (републиканска) Сељачка странка	50*	70*	67	61
Самостална демократска странка			21	22
Остале хрватске странке	6	1	0	2
Остале странке	122	84	47	57

* Изабрани заступници ХРСС-а 1920. и 1923. нису суделовали у раду парламента.

Према подацима о резултатима парламентарних избора графички прикажи односе у парламенту

Задатак:

Поставите питања за анализу резултата избора!

Кључно питање за групу 2:

Какве је изборне резултате имала Радићева странка?

Група 3

Извор 1

Изјава Стјепана Радић је на скупштини у Хлебинама 5. 12. 1927.

„Дом”, 19. 1. 1927.
„Ми смо корупцију свезали. И да наша Сељачка странка није пред свијетом учинила ништа друго, него показала да наша држава има лице какво је ваше, да је то држава народа поштенога, да не трпимо лопова, то је велика ствар. То ме је могло стајати главе, а можда ће ме и стајати. Ја сам добивао писма у којима ми пишу: Убит ћу вас! Јавно су говорили: Пашић је умро, Радића треба убити. Ако немамо зато свога човјека, наћи ћемо Хрвата.“

List "Dom" glasilo je Radićeve stranke od 1904.

Извор 2

Радићев предлог ревизије Устава и преуређењу државе

Хрвоје Матковић: Повијест ХСС-а, Наклада Павичић, Загреб, 1999, стр. 248. (Матковић цитира Радића према листу „Ријеч”, 134/13. 6. 1928.)

„Потребна је организација три до четири области, које би се темељиле на господарским, социјалним, просвјетним и географским принципима. Прва, јадранско-подоунавска област у којој би били сви пречански крајеви без Словеније, а с Црном Гором. Друга област, српско-моравска, трећа Јужна Србија, четврта Словенија. Свакој области би се препустило све што се тиче привреде, културе и социјалне бриге. У Београду би остало законодавство и егзекутива само у великом, а сви закони што сређују живот и сурадњу прешли би на области.“

Hrvoje Matković: Povijest HSS-a, Naklada Pavičić, Zagreb, 1999, str.248. (Matković citira Radića prema listu Riječ, 134/13.VI. 1928.)

Извор 3

Отворена претња

У листу „Јединство” који је покренуо и финансирао председник владе Веља Вукичевић у јуну 1928, у броју од 17. 6. 1928, отворено се прети убиством Радићу и Прибичевићу:

„Ипак, ако мислите да неко руши изнутра земљу, онда вам је прва дужност била и остаје да једнога истога дана, и Светозара Прибичевића у Београду, и Стјепана Радића у Загребу, убијете.“

Извор 4

Став србијанских политичара према федерализму

Слободан Јовановић, Југословенска мисао у прошлости и будућности, Београд, 1939, стр 3.

„У својој вековној борби за државну самосталност, Срби су добили прави култ државне идеје, и доста је било да им се каже да федерализам може довести у питање државно јединство, па да они одмах постану његови противници.“

Slobodan Jovanovic, Jugoslovenska misao u proslosti i buducnosti, Beograd 1939, str 3.

Питање:

Шта Радић предлаже у преуређењу државе и зашто се то сматра унутрашњим рушењем државе?

Кључно питање за групу 3

Чије је интересе угрозио Радић својим критикама и предлозима и какве претње због тога добија?

Извор 1

Непосредно пре атентата

„Пуниша Рачић: ...Изјављујем пред свима вама да нигда српски интереси кад не пуцају пушке и топови нису више били доведени у опасност него сада... (граја). И господо, као Србин и народни посланик, кад видим опасност према својој нацији и отаџбини отворено кажем да ћу употребити и друго оружје, које треба да заштити интересе српства... (велика граја и протести код опозиције).
Светозар Прибићевић: Хоћете ли да се и у Лондону чује да се овдје прети оружјем?
Др Пернар: Оплъчкали сте бегове!
Пуниша Рачић (силази с говорнице): Тражим, господине председниче, да га казните или ћу ја да га казим (граја и бурни протести). Ко год буде покушао да се стави између мене и Пернара, погинуће! (велика ларма).
У том моменту он је зблиља потегао револвер. Министар Вујичић, који сједи иза њега у министарској клупи, хвата га за руку у намери да га спречи да пуца. У истом моменту прискочи и Обрадовић, али Рачић, физички силно јак човек, одгурне руку Обрадовићу и страховити пуцањ из парабелума одјекнуо је у дворани...”

Josip Horvat: *Politička povijest Hrvatske 2 str.342-343 (према новинском извештају)*

Извор 2

Атмосфера пре трагедије

„Г. Степан Радић био је тог дана потпуно миран. Ниједна упадица није се чула с његових усана... Пок. Павле Радић такође је био миран... Једини су г. Гранђа и г. Пернар тога трагичнога дана били темпераментни и силно револтирани због претња убиствима... Цела атмосфера била је пуна електрицитета. Сви су предосећали несрећу, али нико није мислио да ће се тако брзо одиграти највећа трагедија од оснивања ове државе.”

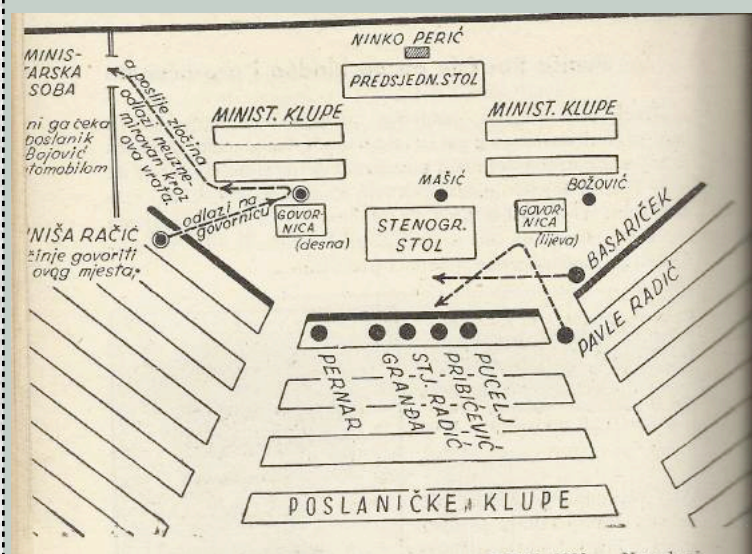
'Политика', бр. 7236, 24. 06.1928.

Извор 3

Политика ", бр. 7232, 21. јун 1928.носистр. 7 posi последње речи Пунише Рачића пре напуштања парламента машучи пиштољем. Он виче: "Живела Србија!"

Извор 4

Реконструкција атентата израђена према подацима из „Политике”,бр. 7.236 од 24. 6. 1928. (З. Кулунџић: Атентат на Стјепана Радића, Загреб, 1967, стр. 374).

Питања за групу 4:

- Шта је Пуниши Рачићу послужило као повод за атентат?
- Којим је речима описана атмосфера у парламенту непосредно пре атентата?
- Шта мислиш, је ли Рачић смишљено током говора прешао са свог места на говорницу?

Кључно питање за групу 4:

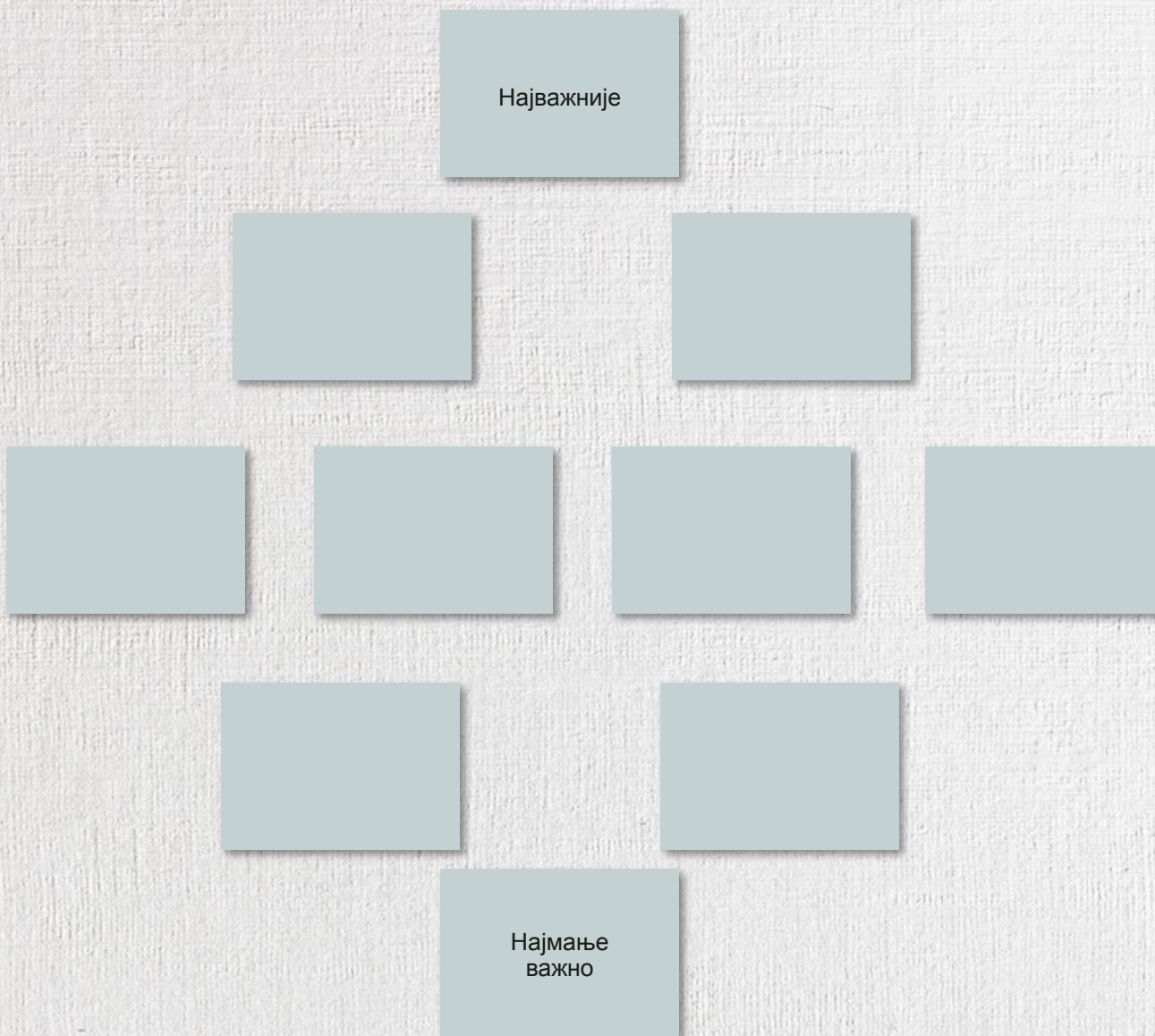
Може ли се из самог догађаја закључити и о неком од узрока атентата?

Након што свака група одради свој задатак, наставник на табли записује одговоре на кључна питања сваке групе. Према одговорима, заједнички направите листу 10 могућих узрока атентата.

Ученици наведене узроке појединачно записују на картончиће. Задатак за ученике: Поређајте могуће узроке у „дијамант” према важности!

Дијамант

Најважније

Реакције на атентат

Ученике поделити у 8 група (улога) од по 3 или 4 ученика и поделити им изворе.

Задатак: Према улогама по групама саставите изјаву као реакцију на атентат и смрт Стјепана Радића.

Група 1

Реакције на атентат

„Оправдани гњев цијелокупне хрватске јавности над уморством хрватских народних заступника у београдском парламенту дошао је као и у свим осталим хрватским крајевима и у Загребу до потпуно изражаја у јучерашњим демонстрацијама. Огорчење је било безгранично, па је право чудо да није било и тежих последица осим двадесеторице рањених, који су приликом демонстрација настрадали...”

Група 2

Секула Дрљевић

Секула Дрљевић, контроверзна историјска личност у Црној Гори, у парламентарном животу краљевине СХС био је један од лидера Црногорске федералистичке странке, а на изборима 1927. године изабран је за посланика на листи Хрватске сељачке странке. У својим политичким списима под насловом „20. липањ 1928.” доноси између осталог, своје виђење атентата:

„Из засједе, по унапријед утврђеном плану, извршен је злочин уморства над Вођом и Учитељем хрватскога народа и над његовим друговима. Вођа је погинуо у часу, када је хрватски народ полагао све своје наде у његову побједу и постао је жртва злочинца у часу када су зликовци једино у његовој смрти видјели могућност побједе над хрватским народом.”

Група 3

Сведочење Ивана Мештровића

Иван Мештровић, познати уметник који се до 1918. године бавио политиком и био члан Југословенског одбора.

„Дан после атентата срео сам жену адмирала Станковића. Она ми се приближила и рекла ми на француском: Ови Србијанци не само да су примитивци, него су и рођени разбојници и неискрена багра. Приповједала ми је затим што је заповједник мјеста, генерал Трнокоповић, рекао њезину мужу, кад му је адмирал Станковић рекао да је срамота пуцати на народне заступнике и још к тому усред Народне скупштине, јер да то може имати не само унутарњих него и вањских последица. Мјесто одговора генерал је упитао адмирала:

– А је ли Стипица мртав?
– Није Стјепан Радић мртав – одговорио је Станковић – него, према вијестима, само тешко рањен, а мртви су његов синовац Павле Радић и Ђуро Басаричек.
– Ох, мајку му стару, како је то слабо гађао – одговорио је сада Трнокоповић и додао – а последице ће бити да ће се морати поново пуцати, ако преживи.”

Ivan Meštrović: Uspomene na političke ljude i događaje, Zagreb 1993.

Група 3

Светозар Прибићевић

Светозар Прибићевић, српски политичар из Хрватске и Радићев коалицијски партнер у својој књизи „Диктатура краља Александра” написао је о Пуниши Рачићу:

„Родом из Црне Горе, али васпитан у Србији, где је и цео живот провео. Пашић га је употребљавао за поверљиве послове у Македонији и Албанији. Био је комита у Македонији и после уједињења припадао је четничкој организацији... Ушао је у Радикалну странку. Запажен је као присталица идеје Велике Србије. Он је организовао убиство Радића по вишој наредби коју је раније добио...”

Dr. Sekula Drljević, Politička misao; izabrana djela, uvodna studija, izbor tekstova i dokumentarnih priloga Danilo Radojević, Podgorica 2007. godina, str.296.

Група 5

Грађанин Загреба

Погреб Стјепана Радића 12.VIII.1928.

<http://www.daz.hr/web/cache/preview/fdb5568d642fbae8f7cae1c3049c69fa.jpg> 15 May 2012.

Група 7

Страни новинар

Дана 23. 6. 1928. аустралијске новине „Мејл” (Аделаида) пишу о нередима у Загребу након атентата у Народној скупштини, о полицијском часу који је због тога уведен у Загребу, али и:

„Постоји много зле крви између Хрвата и Срба у Краљевини Југославији. То је довело до нереди у Загребу (главни град Хрватске) када се сазнало да је Стјепан Радић (хрватски политичар и председник Сељачке странке) рањен, а Павле Радић (његов нећак) убијен од стране Рачића (другог делегата) током заседања Народне скупштине.“

„Манчестер гардијан” 10. 8.1928. извештава о смрти Стјепана Радића.

Аутор чланка се критички осврће на балкански менталитет у којем масе следе вођу, сматрајући Радића успешним популистичким вођом. Наглашава врло напето стање између Хрвата и Срба након атентата у Скупштини, те закључује:

„Хрвати траже отцепљење. Са убијеним Радићем тражиће га више но икада. ...Југославија је започела најцрније дане у својој краткој историји. Нико не може да каже да ли ће изаћи као излечена или сломљена нација.“

<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/58553487> 20 May 2012.

Група 6

члан Српске народне радикалне странке

„У међувремену, у Београду није било готово никаквих манифестација жалости и Хрвати су оцијенили да је реакција на трагичне догађаје у том граду посве неадекватна. Владина гласила, мада су осуђивала злочин, наглашавала су и провокативно понашање опозиције. Такве оцјене нису допринеле смиривању ситуације. Ништа повољније последице није имало ни владино толерирање 'Јединства', листа крајњих радикалских тенденција, који се у свом првом броју, објављеном неколико дана прије злочина, залагао за уклањање г. Радића и Прибичевића.“

Izveštaj britanskog diplomate H.W. Kennarda, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, Ž. Avramovski, Zagreb, 1986,

Група 8

Гласноговорник владе Краљевине СХС

Саопштење нове владе објављено на седници Народне скупштине 3. 8. 1928:

„Догађај од 20. јуна тек. године, који заслужује најтежу осуду и који нам је одузео два драга друга и више њих ранио, не смије бит разлогом да прекинемо досадашњу законодавну сурадњу, која је за нашу државу толико потребна. Овај жалосни догађај је издвојен и личан, и не смије се уопћавати. Особито је велика неправда кад се читаве парламентарне групе, или, што је још горе, читав дио народа, оптужује без сваког разлога за дјело са којим нема ничег заједничког и које исто тако жали и осуђује као и сав културни свијет. Тако недопуштено заоштравање односа не може бити него штетно.“

'Политика', бр.бр7276, 3 аугуст 1928, стр. 1

Ученици према улогама (по један представник сваке групе-улоге) редом износе своје мишљење о атентату и смрти Стјепана Радића.

Кроз дискусију одговорити на кључно питање:

Који је главни узрок контроверзним реакцијама на убиство Стјепана Радића?

Ивана Добривојевић,
Горан Милорадовић

Угрожена држава?

Тероризам у краљевини Југославији

Кључно питање:

Да ли сматрате да тероризам као политичко средство може бити оправдан?

Тема

Овај модул истражује феномен тероризма у Краљевини СХС/Југославији у периоду 1919–1934. Тему смо изабрали јер смо желели да се дотакнемо борбе између терористичких организација и државних институција у друштву које се бори за демократију. Контроверзе се налазе у различитим перцепцијама терористичких организација. Док се држава, политичке елите и већина популације снажно противе тероризму, мањина их сматра „борцима за слободу”.

Исходи

- Ученици ће препознати тероризам као средство за постизање политичких циљева.
 - Анализирање историјских извора.
 - Уочавање везе између политичких прилика и тероризма.
 - Упоредивање тероризма некада и данас.
-

Циљеви

Ученици ће стећи сазнања о терористичким активностима различитих политичких група у Краљевини СХС.

Упутства за предавача

90
минута

Корак 1:

Ученици ће се упознати с темом кроз контекст и питања, добиће изворе за своју групу и све фотографије.

Корак 2:

Подела ученика у групе и анализа извора.

Корак 3:

Излагање закључака сваке групе.

Корак 4:

Дискусија.

Корак 1

Бура мисли

Објашњење појмова

Теоријско тумачење тероризма

Најважнији појмови:

Терор:

- владавина насиља, прогони, физичко угрожавање и уништавање противника, страховлада;

Тероризам:

- систематско коришћење насиља и застрашивања у политичке сврхе или ради изнуде новца;

Терориста:

- онај који врши терор, припадник терористичке организације.

Ivan Klajn, Milan Šipka, Veliki rečnih stranih reči i izraza, Novi Sad 2006.

Увод

Југославија (Краљевина СХС) настала је на конференцији мира у Паризу 1919. године. Као и друге новоформиране државе, била је део решења питања безбедности у Европи. Од Балтика до Средоземног мора формиран је појас нових држава које су биле под заштитом сила победница у Првом светском рату. Главни задаци тог појаса држава били су: спречавање совјетске експанзије у Европу, обуздавање реваншизма поражених држава, отпор италијанском експанзионизму на Балкан. Као део тог тзв. француског система, Југославија је извршавала сва три задатка. Главне претње Југославији стизале су из Италије и Совјетског Савеза, а од 30-их година и из Немачке. Непосредну основу за нападе пружале су суседне државе Мађарска, Бугарска и Албанија. Екстремни националисти у Југославији, незадовољни новим границама, имали су подршку Италије, а од почетка 30-их година и Немачке. Комунисти су имали сталну подршку СССР-а. Унутар земље створен је фронт разних незадовољника новом државом, укључујући и терористичке организације. Најактивније су биле Комунистичка партија, ВМРО и усташе, док се албанско незадовољство изражавало перманентним оружаним отпором ниског интензитета. Терористички напади на Југославију јављају се од њеног оснивања, а свој врхунац су имали током тридесетих година.

Питања

- Шта мислите шта је тероризам?
- Која је разлика између терористе и борца за слободу?
- Покушајте да објасните како иста особа може бити обележена у једној земљи као терориста, а у другој као борац за слободу? Покушајте да дате неке примере.
- Који су (негативни) ефекти тероризма?
- Како држава најчешће реагује на тероризам?
- Да ли знаш неке савремене терористичке организације и терористичка дела?

Извор 1

Акција македонских комита (1919–1934)

„Статистика терористичких акција са ове стране границе показује да је у периоду од 1919. до 1934. на југословенском територију почињено 467 напада, терористичких акција и слично, које је организовао В.М.Р.О., током којих је 185 службених лица и 253 грађана – невиних жртава, убијено или рањено. Присјетимо се само неких од терористичких акција: масакр сељака у селима Кадрифалково и Сушево, који су стајали 35 људских живота, убиство генерала Михајла Ковачевића у Штипу и убиство још десетак других официра граничара разних чинова; Затим 10 терористичких напада у јавним зградама (кафанама и ресторанима) који су однијели 94 живота, и других 28 напада усмјерених против жељезнице и њене имовине.” ВМРО – Унутрашња македонска револуционарна организација основана крајем 1893. у Солуну. Незадовољна Нејским мировним уговором, организација је покушала да терористичким методама промени границе на Балкану.

Извештај о резултатима деловања македонских комита, 1.12.1934; АЈ (Архив Југославије), 37 (Милан Стојадиновић)-22-172

Извор 2

Терористички напади ВМРО

„У ноћи између 30. и 31. маја 1932. године постављене су у Београду 4 паклене машине и то: у улици Милоша Поцерца, у недовршеној згради окружног уреда за осигурање радника у Немањиној улици, на огради II мушке гимназије и код штампарије Ђура Јакшић у близини Нове скупштине у улици Краља Александра, од којих је само друга и четврта експлодирала... док су остале две благовремено опажене и демонтиране. Дана 30. септембра 1932. године дошао је у Официрски дом носач Кресовић Ђура носећи један мали куфер. Служавка Спасенија Божић, која је тамо прала степенице, упитала је носача кога тражи, а он јој је одговорио да је од неког господина на улици добио наређење да са тим куфером сачека неког капетана Ранковића. Спасенија, не познавајући тог капетана, упутила је носача у башту, да тамо чека, и он је неко време изашао, а после се опет вратио у предворје, говорећи јој да више не може да чека, па да ће се опет након кратког времена овамо повратити. На то се Кресовић упутио према излазу да изађе. У тај час је настала у предворју силна експлозија која је... узрокована услед експлозије паклене машине која се налазила у куферчету. Носач Кресовић је пао смртно погођен и кратко време иза тога умро од задобивених повреда, док је Спасенија Божић... била тешко повређена. Та је експлозија начинила на самој згради и покућству штету од 122.770, 24 динара, како се доцније утврдило. Носачу Кресовићу је та експлозија отргла обе ноге, раскинула крвне судове на ногама и десној руци, па је тако настало јако крвавлeње услед кога је Кресовић, несаслушан о делу и учиниоцу, и умро.”

АЈ, 135 (Државни суд за заштиту државе) – 100 – 38 / 33.

Извор 3

Константан рат ниског интензитета на Југословенско - Бугарској граници?

Ноћас око 22 часа водили су наши граничари са бандитима борбу који су покушали да пређу на нашу територију. Банде су помагали и бугарски граничари. Борба је вођена код карауле Јавор чука у близини саме границе... према босилградском срезу. У борби су употребљене пушке, бомбе и пушкомитраљеви. Борба је трајала 15 минута. Бандити су се повукли под притиском пушкомитраљеске ватре... Јачина чете је била пет људи. Према обавештењу које имам, комите би могле покушати прелаз на другој страни кривоपालаначког или босилградског среза. Предузете мере. Жандарми са милицијом на терену.”

Наведено, без наслова, из 1933; АЈ, 74 (Двор) – 50 -68

Извор 4

Финансијски ефекти кампање ВМРО-а

„Небројени протести у Софији којима се тражило да Бугарска влада провјери терористичке кампање ВМРО остали су без резултата. Југословенској влади ради тога није преостало ништа друго до да осигура властиту територију од упада и заштити животе својих грађана утврђујући готово комплетну границу према Бугарској, неких 400 км, уз значајне трошкове (око 200 милиона динара). Такође, јачање и континуирани надзор над границом, жељезничким линијама и јавним зградама у подручјима у близини Бугарске границе захтијевали су значајна финансијска средства (око милијарду динара током петнаест година).”

*Извештај о резултатима деловања македонских комитета, 1.12.1934;
АЈ (Архив Југославије), 37 (Милан Стојадиновић)-22-174*

Извор 5

Убиство краља Александра

„Краљ Александар је убијен 9. октобра у Марсеју, неколико минута пошто се искрцао са командног брода ескадре „Дубровник”, којим је допловио из Југославије. Због криминалног нехата француских власти, његово величанство, заједно са француским министром иностраних послова Бартуом, олако је жртвовано убици, који је у међувремену идентификован као припадник Македонске револуционарне организације (В.М.Р.О – прим. прев И. Д.) и који је сигурно... представљао оруђе у рукама оних хрватских избеглица којима су Италија и Мађарска у протеклих 7 година пружале уточиште и гостопримство. Наоружан аутоматским пиштољем, убица је успео да се пробие кроз редак кордон полицајаца и гардиста, који су стајали на међусобном растојању од отприлике четири и по метра, да се попне на платформу краљевског аутомобила и да испали око двадесетак метака, пре него што га је покосио коњички официр у пратњи. Маса га је затим линчовала.”

Годишњи извештај Невила Хендерсона, британског посланика у Београду, за 1934. годину, З. Аврамовски, Британци о Краљевини Југославији, т II, Загреб 1988, 263

Питања за прву групу:

- Које су биле терористичке активности ВМРО-а?
- Како су терористичке активности утицале на живот обичних људи?
- У време велике економске депресије, тероризам и борба против тероризма узроковали су велике финансијске губитке и огромне војне инвестиције. Покушај да објасниш зашто?

Извор 1

Усташки циљеви

„Бомбе су потребне, оне су сврсисходне, оне су временски императив, с њима, с пакленим машинама, с убојитим стреливом треба трести расклимане зидове крваве куле која се зове Југославија. Нека бомбе крешу, нека се њихов глас разлијеже по Хрватској и преко ње, нека њихов број дневно буде сто већи” (др Бранимир Јелић, један од вођа Усташке организације).”

Гриц, *Европски прилог Хрватског домобрана*, 4. Липња 1932; АЈ, 38 (ЦПБ) – 114 - 565 565.

Извор 2

„Усташка је дужност враћати мило за драго. Но не једнаком мером. Усташе запамтите, усташки се плаћа: за зуб – главу, за главу – десет глава! Тако вели усташко јеванђеље.”

Усташа, липањ 1932, АЈ, 135 – 53 / 33

Извор 3

„Иако је удружење усташа поставило себи као коначан циљ издвајање једног дела Краљевине Југославије из државне целине, оно не настоји да постигне тај циљ политичким, макар и илегалним, средствима борбе, већ је упутило своју акцију у правцу да терористички застраши широке слојеве народа атентатима, убиствима истакнутих личности и рушењем јавних објеката експлозивним материјама, нарочито јавних саобраћајних инсталација и средстава којом приликом долази до материјалне штете, телесних повреда и убистава која са политиком нису ни у каквој вези.”

АЈ, 135 – 114 – 37 / 34

Извор 4

Терористичке активности усташа

„Почетком августа (1931) дошло је до низа експлозија бомби на возовима који су долазили из Аустрије. У ноћи 2. августа, бомба је експлодирала у експресном возу Минхен – Београд, који је прошао кроз Аустрију. До експлозије је дошло када је воз стајао у Земуну, последњој станици пре уласка у Београд. Два одрасла мушкарца и један дечак су погинули, а једна жена је смртно рањена. Југословенске железничке власти су сместа одлучиле да на граници задрже све путничке вагоне који долазе из Аустрије, и следећег дана откриле су експлозиве у два вагона, код Јесеница на аустријској граници. Вагони су склоњени на споредни колосек, али претрагом нису откривене још две бомбе које су биле сакривене иза седишта и које су експлодирале неколико часова касније.”

Годишњи извештај Невила Хендерсона, британског посланика у Београду, за 1931. годину, 3. Аврамовски, *Британци о Краљевини Југославији*, т II, Загреб 1988, 26

Извор 5

„Као резултат дуге серије експлозија бомби које су убијале путнике и уништавале вагоне, ниједном страном вагону у сриједу није било дозвољено да пређе југословенску границу. Путници на свим возовима из других земаља, изузев експресног воза из Италије, били су обавезни пресјести у југословенске вагоне.”

Журнал, Атланта, 6. 8. 1931; АЈ, 38 – 414 - 56565.

Извор 6

Усташке терористичке активности

„Као последица (организовања и обучавања усташа – прим. прев. И. Д.) дошао је низ терористичких аката извршених у Југославији. Као најважније спомињем: убиство Тони Шлегела, директора листа 'Новости' у Загребу, убиство полицијског агента Јосипа Кеца и покушај убиства полицијског агента Јосипа Бана, који је тешко рањен; убиство полицијског агента Матије Требског и покушај убиства полицијског агента Фране Благовића – све је ово извршено у 1929. години. Затим, у 1930. години, покушај атентата пакленом машином на жељезничкој прузи Стризивојна – Врпоље – Михановци (паклена машина је требало да експлодира за време проласка воза којим је ишла депутација сељака у Загребу). После тога у 1931. години долази експлозија паклене машине у згради бановине у Загребу и убиство Андрије Берића, председника општине у Новој Градишки. У 1932. години следује експлозија паклене машине у вагону II класе на линији Осиек – Винковици, експлозија паклене машине на прузи Београд – Загреб... и експлозије паклених машина у Загребу пред православном црквом и у дворишту XXXII пешадијског пука. У 1933. години долази... експлозија паклене машине у полицијском комесаријату у Копривници, од које је један полицијски агент погинуо, а друга двојица тешко рањена. После тога долази убиство бившег министра и народног посланика Мирка Најдорфера у Златару... експлозија паклене машине у Голи, експлозија паклене машине на жељезничкој прузи код Запрешића итд...”

Незаведено, без наслова, из 1933; 38 -103 - 204

Питања за другу групу:

- Користећи изворе, покушај да објасниш зашто екстремни националисти сањају о распаду Југославије?
- Анализирајући изворе, покушај да нађеш сличности између тероризма данас и Усташке организације?
- Који извори нам показују експлицитну колаборацију између две терористичке организације?
- Користећи дате изворе, покушај да закључиш које земље су (директно или индиректно) подржавале Усташку организацију?

Извор 1

Протест измучене Македоније!

„Поробљени македонски народ у држави краља Александра Карађорђевића преживљава тешке дане. Он је тихо стављен ван закона. Њега бију без суда и пресуде, угњетавају и пљачкају мимо сваког закона и сваког грађанског и људског права. Страх и трепет царују данас Македонијом. Монархистичка и милитаристичка клика у Београду је одлучила да огњем и мачем угуши македонски дух и да у крви угуши македонску националну свест. Сваког дана падају главе, сваког дана полиција и жандармерија пребијају људе на сред улице. Сваког дана се мирни Македонци извлаче из својих домова, из затвора, да би после неколико минута били стрељани од стране жандара српског краља.

Никаква сигурност живота и имовине у Македонији данас не постоји. Тим вредностима Македонаца данас располажу полиција и жандармерија. Сви су сумњиви, свачији живот је угрожен. Нико не зна да ли ће жив омирнути и жив осванути. Београд злочиначки ћути о свему томе. Иначе брбљива и бучна београдска штампа гробно ћути о тим страшним малтретирањима и убиствима. Она ако понешто и саопшти о тим безбројним злоделима, приписује их протогеровљевим 'револуционарима' из Софије. [...]

Народ се налази у очајном положају. С једне стране Протогеров* шаље своје чете да врше атентате, од којих стално страдају невини Македонци; с друге стране садашњи режим користи сваку атентаторску акцију, успешну или неуспешну, да би увећао терор, који доноси само зло. И тако, по цену наших живота, води се спор о томе чија је Македонија, због чега пате само Македонци, иако у њему нису саучесници и осуђују дела и једне и друге стране.”

*генерал Александар Протогеров (1867 – 1928), био је шеф организације ВМРО

„Македонско дело“, (Беч) год. 3, 25. Јануар 1928, бр. 58.

Извор 2

Сиромаштво дела сељаштва као један од мотива за приступање усташама

„Срез Биоград на мору је онај срез који се граничи са фашистичком Италијом... Тај нас живаљ тешком муком мучи да се, у првом реду, отме обмани фашистичког суседа, још тежу муку мучи како да исхрани себе и своју обитељ. Бједа, сиромаштво је среза Биограда на мору, народ нема никакве зараде, нема гдје да уновчи оно својих сиротињских продуката... Уновчити могу само данас у италијанском Задру, јер му тај град стоји пред кућним прагом. Наши градови су му предалеко, најближи је Шибеник, далеко 100 километара, јер железнице нема. Ова превелика биједа, то право сиромаштво, то вечито ходање у Задар да уновче своје артикле... јесте један од главних узрочника да је житељство насјело обмани наших издајничких синова... Ови... наговорише сиромашне сељаке нека приме оружје које им дадоше (револвер), нека исте сакрију и кад им они поруче, нека исте употребе, колико за своју одбрану, толико још више за помоћ њима, јер ће брзо доћи час када ће они бити ослобођени те тешке беде која их бије, да ће за њих доћи економски спас, а исто тако боља управа која ће водити рачуна о свим њиховим потребама и дати им бољи просперитет живота.”

Излагање народног посланика Јосипа Антуновића, XLII редовни састанак Народне скупштине од 17. 3. 1933, Стенографске белешке Народне скупштине, Београд 1933, 43.

Извор 3

„Пучанство, које је заведено, сад долази до сазнања да су варљива била обећања која су се давала... Утврђено је да су одметнички елементи који су пребегли у Задар, обећавали сеоском пучанству у бенковачком и биоградском срезу да ће сви они који буду учествовали или помагали усташку акцију, након њеног успеха, као добровољци добити земљу око Вранског земљишта, на државном имању Соколуши.”

Одметничка акција у Северној Далмацији (15. 2. 1933), АЈ, 38 – 12 - 42

Извор 4

„Иако су неки листови својим писањем створили утисак да је Загреб дом тероризма, јавност је дубоко против истог.”

Извештај британског конзула Макрија из Загреба од 26. 12. 1934. АЈ, ФО 371 – 409 - 19547.

Извор 5

Југословенски Меморандум упућен Лиги народа (1934)

“28 новембра југословенска влада доставила је генералном секретару Друштва народа меморандум са документима о наводном саучесништву мађарских власти. Тај веома опширни меморандум садржи, између осталих, и следеће оптужбе: да су терористи у Мађарској смештани у логоре са знањем и одобрењем мађарских власти; да су им пружене олакшице за уношење оружја, експлозива и пропагандног материјала у Југославију; да су под ведрим небом обучавани употреби ватреног оружја, што није могло бити непознато мађарским властима;... да је избор злочинаца који је требало да изведу атентат у Марсеју извршен на мађарској територији, из редова специјално обучених терориста.

Дебата о том меморандуму, која је започела 7. децембра... протекла је у знаку оштрих размимоилажења. У ноћи 10. децембра, након дугих и мукотрпних преговора, лорд чувар печата, као извештач, поднео је предлог саопштења и резолуције који су једнодушно прихваћени у Савету. Резолуција је, позивајући се на обавезу сваке државе да се бори против тероризма и поштује територијални интегритет и независност других држава, указивала на то да неки представници мађарских власти могу, у најмању руку услед нехата, сносити одговорност за злочин у Марсеју, и тражила од мађарске власти да казни оне представнике власти чија се кривица буде могла установити.”

Годишњи извештај Невила Хендерсона, британског посланика у Београду, за 1931. годину, З. Аврамовски, Британци о Краљевини Југославији, т II, Загреб 1988, 253 – 254.

Питања за трећу групу:

- Имајући на уму историјски контекст, покушај да објасниш шта је био окидач за тероризам у међуратној Југославији?
- Какав је био став (међународних организација) Лиге народа по питању тероризма?
- Који су мотиви били највише заступљени у одлучивању појединца да се определи за тероризам?

Усташе током обуке у Италији
Владо Черноземски у средини

Архив Југославије, 14 – 27 – 72

Атентатор на краља Александра, Величко
Димитров Керин (Владо Черноземски) у
Италији у усташком логору за обуку

Анте Павелић у Италији у усташком
логору за обуку

Bogdan Krizman, Pavelić i ustaše, Zagreb 1978, str. 128

Краљ Александар и министар Луј Барту

Архив Југославије, збирка фотографија

Атентат у Марсељу

Архив Југославије, збирка фотографија

Територијалне аспирације ВМРО-а

Летак ВМРО-а
Текст плаката: Македонија Македонцима

Територијалне аспирације усташког покрета

NEZAVISNA Država HRVATSKA

Ustaški Poglavnik
Dr. Ante Pavelić
vođa hrvatskog oslobodilačkog
pokreta.

Hrvatski narode!

U Novu Evropu mora ući Slobodna i Nezavisna Država Hrvatska na čitavom gore označenom NARODNOM i Povjesnom HRVATSKOM području.

Stvaranje NEZAVISNE HRVATSKE DRŽAVE zastupati će na mirovnim pregovorima Dr. ANTE PAVELIĆ, ustaški Poglavnik, koji je već pred jedno desetljeće hrvatsku narodnu politiku usmjerio prema - danas pobjedničkoj Italiji i Njemačkoj i koji je JEDINI U STANJU osigurati sretnu budućnost HRVATSKOG NARODA.

Daјmo sve naše povjerenje Poglavniku Dru ANTI PAVELIĆU!

Усташки летак

Текст са плаката

Независна држава Хрватска, усташки поглавник др Анте Павелић, вођа хрватског ослободилачког покрета

„Хрватски народе! У Нову Европу мора ући Слободна и Независна Држава Хрватска на читавом горе означеном Народном и повјесном хрватском подручју. Стварање независне државе Хрватске заступати ће на мировним преговорима др. Анте Павелић, усташки поглавник који је већ пред једно десетљеће хрватску народну политику усмерио према данас побједничкој Италији и Њемачкој и који је једини у стању осигурати сретну будућност хрватског народа.

Дајмо све наше повјерење поглавнику др. Анти Павелићу!”

Bogdan Krizman, Pavelić i ustaše, Zagreb 1978, str. 336.

Питања за завршну дискусију:

- У време велике економске депресије, тероризам и борба против тероризма узроковали су велике финансијске губитке и огромне војне инвестиције. Покушај да објасниш зашто.
- До које мере је тероризам променио политичку ситуацију у земљи?
- Да ли је држава могла да реагује другачије? Објасни.
- Ко је и на који начин угрожавао државу?
- Упореди какав је био став (међународних организација) Лиге народа тада, а какав је став међународних организација данас у погледу тероризма?

Мире Младеновски

Атентат у Марсеју

Кључно питање:

У којој мери је атентат решио проблем Александрове диктатуре?

Тема

Атентат на краља Александра је важан момента у историји Југославије. Тај момента претставља прекретницу у земљи. Атентат је био прекривен велом тајни и постоје различите теорије о томе ко стоји иза убиства. Уједно је и врло контроверзна и осетљива тема. Осим поставља се и питање оправданости атентата, односно његови циљеви.

Исходи учења:

- Разумевање разлога за убиство краља Александра I. Како су тај догађај схватили они који су у њему учествовали и каква су била очекивања и резултати атентата?
 - Ученици ће оценити разлоге за убиство краља Александра.
 - Анализираће извора и упоредиће их.
 - Ученици ће увидети значај убиства краља за будући развој Југославије.
-

Циљеви

- Критичко разумевање сложене природе прошлости и подизање свести о критичком размишљању и мултиперспективном приступу у бављењу историјским догађајима.

Упутства за предавача

Корак 1 – Групни рад
Израда хронолошке праве

Корак 2 – Групни рад
Анализа извора и дискусија

Корак 3 – Индивидуални рад
„Олуја идеја” на тему атентата – наставник након тога пише кључне појмове на табли. Задатак је написати новинарски чланак који садржи све појмове који су записани на табли.

90
минута

Препоручени видео-материјал за корак 3:
<http://www.youtube.com/watch?v=SrruCOZwxKA>

Корак 1

Хронолошки поређај документе!

Уз сваки догађај мора да стоји датум, назив, писани документ и визуелни извор који се односи на њега.

Рад је у групама и свака група има исти задатак. На тај начин, свака група представља резултат свога рада пред другим групама.

Свака група (има их 4 или 5) прима исти сет материјала за креирање временске праве.

Стварање Краљевине СХС	Атентат на Стјепана Радића	Шестојануарска диктатура	Атентат на краља Александра
1934	1929	1918	1928
			
			
Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца створена је 1918. спајањем привремене државе Словенаца, Хрвата и Срба, која се састојала од територија распаднутог Аустроугарског царства, са одраније независном Краљевином Србијом.	Хрватски политичар и оснивач Хрватске сељачке странке (ХСС), Стјепан Радић, убијен је у скупштини. Убио га је српски политичар Пуниша Рачић.	Краљ Александар I убијен у Марсељу 09.10.1934. заједно са министром спољних послова Француске Лујем Бартуом, током званичне посете Француској.	Успостављена је диктатура краља Александра у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Трајала је од 6. јануара 1929, када је краљ распустио Скупштину и преузео контролу над државом. Име монархије је промењено у Југославија.

Корак 2

Објасни ситуацију у Југославији!

Објасни политичку ситуацију пре убиства Александра II!

- Задатак је анализирати политичку ситуацију у Југославији 30-тих година 20. века, са становишта краља, усташког покрета и ИМРО. Свака група пред осталима објашњава различите ставове. Након тога следи дискусија!

Свака група (има их 3) добија други комплет материјала.

Извор 1

Прокламација краља Александра, 6. јануара 1929.

„...Наступио је час, кад између Народа и Краља не може и не сме бити више посредника...Парламентарни ред и сав наш политички живот добијају све више негативно обележје, од чега Народ и Држава имају за сада само штете. Све корисне установе у нашој Држави, њихов напредак и развитак целокупног нашег народног живота, доведени су тиме у опасност.

Од таквог нездравог политичког стања у земљи страда не само унутарњи живот и напредак, него и сређивање и развијање спољних односа наше Државе, као и јачање нашег угледа и кредита у иностранству.

Парламентаризам, који је као политичко средство по традицијама од Мога незаборављеног Оца, остао и Мој идеал, почеле су заслепљене политичке страсти злоупотребљавати у тој мери, да је постао сметња за сваки плодни рад у Држави. Жалосни раздори и догађаји у Народној Скупштини поколебали су код Народа веру у корисност те установе. Споразуми, па и најобичнији односи између странака и људи, постали су апсолутно немогући.

Уместо да парламентаризам развија и јача дух народног и државног јединства, он, овакав какав је, почиње да доводи до духовног расула и народног разједињавања. Моја је света дужност, да свим средствима чувам Државно и Народно јединство. И ја сам решен, да ову дужност без колебања испуним до краја.

Чувати јединство народно и целину државну, то је највиши циљ Моје Владавине, а то мора бити и највећи закон за Мене и свакога. То Ми налаже Моја одговорност пред Народом и пред историјом. То Ми налаже љубав према Отаџбини и пијетет према безбројним драгоценим жртвама, које падоше за тај идеал.

Тражити лека у том злу у досадањим парламентарним променама владе или у новим законодавним изборима, значило би губити драгоцену време у узалудним покушајима, који су нам већ однели неколико последњих година.

Ми морамо тражити нове методе рада и крчити нове путеве...

Ради тога решио сам и решавам, да Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 28. јуна 1921. године престане важити. Сви земаљски закони остају у важности, док се према потреби Мојим Указом не укину. На исти начин доносиће се убудуће нови закони. Народна скупштина изабрана 11 новембра 1927 године распушта се.”

Службене новине Краљевине СХС, 6. јануар 1929.

Извор 2

Пакт Балканског споразума, фебруара 1934.

Члан 1

Југославија, Грчка, Румунија и Турска гарантују узајамно безбедност свих својих балканских граница.

Члан 2

Високе стране уговорнице обвезују се да ће се споразумевати о мерама које се имају предузимати при појави евентуалних случајева који могу задирати у њихове интересе као што су исти дефинисани овим споразумом. Оне се обвезују да неће предузимати никакву политичку акцију наспрам ма које друге балканске земље која није потписница овог споразума, без претходног узајамног обавештења и да неће примити на себе никакву политичку обавезу наспрам ма које друге балканске земље, без пристанка осталих страна уговорница.

Члан 3

...Он ће бити отворен свакој балканској земљи чије ће приступање бити предмет благонаклоног испитивања од стране страна уговорница и постати стварно чим остале земље потписнице буду нотификовале свој пристанак.

*Службене новине, 1934., бр. 145-XXXVIII.
http://www.rastko.rs/istorija/diplomatija/pbs_s.html (19. 07. 2013.*

Анте Павелић је био адвокат и политичар у Краљевини Југославији, познат по својим националистичким уверењима, нарочито о независној Хрватској. У периоду 1927–1929. био је члан Скупштине Југославије, где је изразио своја уверења о независности Хрватске. У том периоду позивао је Хрвате на оружани револт против Југославије, а након што је краљ Александар увео диктатуру 6. јануара (1929), Павелић је побегао у Италију где је основао покретусташа – Хрватски револуционарни покрет. У почетку је то био хрватски националистички покрет са циљем стварања независне Велике Хрватске оружаном побуном. Октобра 1934. он је планирао атентат на краља Александра I.

Усташе

Анте Павелић

Извор 1

Устав хрватског ослободилачког покрета

„...Задаћа покрета: Усташа, хрватски ослободилачки покрет, има задаћу, да свима средствима – па и оружаним устанком – ослободи испод туђинског јарма Хрватску, да она постане потпуно самостална и независна држава на цијелом свом народном и повјесном подручју. Када буде тај циљ постигнут, усташки ће покрет свима средствима бранити државну самосталност Хрватске и народну осебујност хрватског народа; бориће се за то, да у хрватској држави буде увијек владао само хрватски народ, па да он буде потпун господар свих стварних и духовних добара у својој земљи, напредно и праведно уређеној у духу усташких начела...”

F. Čulinović, *Dokumenti o Jugoslaviji: Historijat od osnutka zajednicke drzave do danas*, 1968, page 299.

Извор 2

Начела хрватског усташког покрета, јуна 1933.

„Хрватски народ имаде право своју врховничку (суверену) власт у својој властитој Држави Хрватској на цијелом своме народном и повјесном подручју оживотворити, тј. своју потпуну самосталну и Независну Хрватску Државу опет успоставити. Ту успоставу имаде право извршити свим средствима, па и силом оружја... Хрватски народ има своје врховничко право (суверенитет) по коме он једини има владати у својој држави и управљати са свим својим државним и народним пословима. У хрватским народним и државним пословима у самосталној и Независној Држави Хрватској не смије одлучивати нитко, тко није покољенима и по крви члан хрватскога народа, те исто тако не смије о судбини хрватскога народа и Хрватске Државе одлучивати ниједан страни народ, ни држава...”

http://hr.wikisource.org/wiki/Načela_Hrvatskog_ustaškog_pokreta (19.07.2013)

Извор 3

Меморандум Аугуста Кошутића и Јураја Крњевића Лигинарода

„...На цијелом хрватском државном територију уведен је апсолутистички режим српског краља, који хрватском народу ускраћује примарна народна права, која су иначе осигурана сваком народу. Тако је забрањена упораба имена хрватског народа, који је признат у међународним уговорима као међународни фактор, те који се није одрекао нити својег имена нити своје егзистенције у заједници народа. Забрањени су хрватски грб и застава хрватска. Распуштена су и дапаче забрањена хрватска културна и знанствена друштва. Истиснут је хрватски језик из школа и јавних служби. Кривотворена је и брисана повијест у школским књигама. Настоји се зауставити културни напредак хрватског народа, да се народу отуђе хрватске генерације, па да им се отуђи цјелокупна хрватска писана литература. Запоставља се хрватска вјера, а оштећују се гробови (нпр. у Загребу 1. студеног 1929). Самовољно су хрватске земље раздробљене и истодобно подвргнуте српској превласти. Забрањени су историјски државни називи, нпр. Хрватска и Босна. Самовољно су расписани порези и друга јавна подавања, који се силовито утјерују и без контроле троше већином у Србији.

Помоћу неограничене апсолутистичке силе настоји се из свијета макнути хрватску народну парламентарну репрезентацију, премда је ова репрезентација – успркос разних прогона и насиља – била под водством Стјепана Радића бирана код свих досадашњих избора (28. студеног 1920, 18. ожуљка 1923, 8. вељаче 1925. и 11. рујна 1927). Без обзира на душу хрватског народа и на његову јасно изражену вољу настоји се репрезениација замијенити функционерима, који су хрватском народу именовани по апсолутистичком краљу Србије.

На темељу измишљених окривљења и лажних исказа што их је изнудила полиција, затворен је предсједник народног заступства др Владимир Мачек. Он је стављен пред изванредан суд, чије се расправе не објављују, те чије осуде падају без права на призив. Хрватском је народу одузета свака могућност законите самоодбране, јер је укинута слобода штампе, одузето је право држања скупштине, забрањена је критика поступања владиних органа, уклоњена је неовисност судаца, а основан је изванредни суд за политичке деликте.”

F. Čulinović, *Dokumenti o Jugoslaviji: Historijat od osnutka zajednicke drzave do danas*, 1968, page 299-300.

ВМРО је македонска организација основана још 1893. године. Њена основна идеја је била стицање аутономије у оквиру Османског царства, као прелазна фаза ка стварању независне македонске државе.

„Комите* – *војне јединице ВМРО-а

Током времена дошло је до њене поделе на два дела: ВМРО (уједињена) и ВМРО (врховистичка). Док се ВМРО (уједињена) залагала за стварање македонске државе као државе македонског народа, ВМРО (врховистичка) коју је предводио Ванчо Михаилов, заговарала је стварање независне државе Македоније, као друге бугарске државе, односно државе бугарског народа. То је довело до великих несугласица између ових двају организација које носе исто име. Несугласице су пропраћене бројним убиствима и атентатима.

Иван (Ванчо) Михаилов

Извор 1

Ванчо Михајлов

„Ја у потпуности разумем зашто су Македонци раније говорили о аутономији. У то време цела Македонија била је под отоманском влашћу; према томе, могла је постојати у оквиру велике турске државе под аутономним статусом. Међутим, од 1912. могла је само да тражи независност. Иначе би била стављена под власт три различите стране, у три различите државе, исцепкана као мала Пољска. У таквом свом положају, изгубила би целокупну своју територију... Не би понела своје име ни у једном од три дела – један би био северна Грчка, итд. – Јужна Србија, итд... Македонски покрет подржава се овде изложених идеја већ дуже од пола века. Они подржавају све ослободилачке кругове у иностранству. Мислимо да би идеја о независној Македонији и балканском помирењу требала бити прихватљивија данас, када се тако упорно разматра потреба за миром и јединством у Европи.”¹

Македонија. Швајцарија на Балканот, Иван Михајлов, Сент Луис, 1950

Извор 2

Шта је посреди?

„Чини се да у средишту Европе, једва 48 часова возом из лионске станице у Паризу, постоји једна организација која је јача од државе и која делује на тој територији. Та организација поседује своју земљу, своје новине, своју полицију и своје судство. Скупља данак, добија новац из иностранства, осуђује на смрт према сопственим моралним вредностима. Та страсна организација суверено влада једним делом земље, и официјална влада не води ни унутрашњу ни спољну политику која није у сагласности са схватањима ове организације. То је натерало Југославију да постави бодљикаву жицу на граници и да под стражом стави железничке пруге и мостове као да су у ратном стању. Те и такве ствари ради Унутрашња македонска револуционарна организација – ВМРО.”

Алберт Лондр, Комитации, Тероризмот на Балканот, Скопје, Култура, 1996

Извор 3

Сарадња са усташким покретом

„Априла 1929, македонски Национални комитет под контролом Михајлова и хрватски представник потписали су Декларацију о сарадњи и стварању Независне Државе Хрватске и Независне Македоније, као друге бугарске државе. Заједничком акцијом хрватских и македонских снага, 09.10.1934. извршен је атентат на краља Југославије Александра I Карађорђевића. Бугарска влада, на челу са Кимоном Георгиевим, крајем 1934. одлучила је да распусти ВМРО, након чега ова под вођством Михаилова наставља да делује у иностранству. Били су у вези са нацистима и профашистичким снагама у Немачкој, Италији, Мађарској и Хрватској, и деловали су до краја Другог светског рата.”

Зоран Тодоровски, ВМРО 1924 - 1934, Скопје, 1997

Питања и задаци:

- Објасни циљеве и идеологију усташког покрета!
- Објасни циљеве и идеологију ВМРО покрета!
- Укажи на сличности и разлике између та два покрета!

Корак 3

Напиши чланак под називом “Ко је убио Краља Александра I?”

Почињемо гледањем кратког филма о убиству или „олујом идеја“ о убиству краља Александра I. Свака група добија одређену улогу новинара који извештавају о убиству краља Александра I. Чланак мора садржати и предвиђање о последицама које могу уследити након убиства (рат, демократија, нова диктатура...).

Могуће улоге су следеће (сваки наставник независно бира услуге):

- новинар који пише за међународне новине (нпр. француске, немачке...);
- новинар који пише за лист из Србије;
- новинар који пише за лист из Хрватске.

Након завршетка овог задатка, читају се чланци и дају коментари на њихов садржај, уз проналажење сличности и разлика, и разлога за то.

Свака група (има их 3) добија други комплет материјала.

Питањем дајте могућа предвиђања извештаја: рат, демократија, нова диктатура...

Извор 1

Атентат у Марсељу

„...Краљ Александар I убијен у Марсељу 09.10.1934. заједно са министром спољних послова Француске Лујем Бартуом, током званичне посете Француској. Краљ Александар путовао је у Француску са циљем јачања одбрамбене алијансе против нацистичке Немачке. Краљева погибија дубоко је потресла целу Југославију, а стотине хиљада људи дошле су да одају последњу пошту дуж погребне поворке кроз земљу, до краљевске гробнице на Опленцу. Краљ Александар I сахрањен је у маузолеју Цркве Св. Ђорђа коју је изградио Петар I. У знак признања за његова највећа достигнућа, Народна скупштина и Сенат Краљевине Југославије прогласили су га за Краља Александра I Ујединитеља.”

Службена интернет страница Српске краљевске породице, http://www.royalfamily.org/index.php?43.en_hm-king-alexander-i-of-yugoslavia (19. 07. 2013.)

Извор 2

Сведочанство из Марсеља

Симон Мисирлић, дописник „Илустрасиона“ из Београда, пише како је Марсељ изгледао, 9. 10. 1934. године, : „Марсељ је трептао у општем весељу, окићен заставама, триколорима истих боја – плава, бела и црвена. Поређане водоравно, боје обележавају југословенску тробојницу, а исте боје али усправно стављене, то је француска триколора. Њима су, не само улице у центру града, већ и предграђа била украшена. Био је то дан радости у типично медитеранском расположењу, сви су били раздрагани. Ресторане на главној марсељској саобраћајници, на Авенији Канабијер, и по околним улицама испунила је бучна и раздрагана маса народа. А дуж целог предвиђеног краљевог пута – од старе луке до Споменика ратницима са Солунског фронта – прозори и балкони испуњени су гроздовима људи, жена, деце.”

francuske novine "Illustration", 9. 10. 1934.

Извор 3

Хрвоје Матковић приказује Владу Черноземског као Македонца

„За главног вођу групе атентатора Павелић је поставио Еугена Диду Кватерника. Атентатори су се припремали у мјесту Јанка Пуста, у Мађарској, па су кривотвореним пасошима Аустрије и Швајцарске стигли у Француску. У Швајцарској су се придружили Диди Кватернику, који је био у пратњи македонског члана ВМРО, званог 'Владо возач'. ВМРО је свакако одржао добре односе са усташком организацијом ради заједничког циља – уништења Југославије. Због тога је (ВМРО) слала своје чланове као инструкторе за герилске акције. 'Владо возач' био је један од њих.”

Povijest Jugoslavije : 1918-1991 : hrvatski pogled, 1998. Naklada Pavičić

Извор 4

Хероји и убице

„Хрвати нису имали искуства у завереничким активностима. Зато су изразили добродошлицу помоћи њихове македонске браће, који су већ готово пола века живели и борили се у атмосфери терора и завера. Када је Анте Павелић посетио Бугарску 1929, отишао је у Македонију да се сретне са Иваном Михаиловом. Оба лидера су се топло поздравили и сели да разраде детаљне заједничког рата против краља Александра. Павелић је замолио македонског вођу да 'позајми' усташама елитне терористе и конспираторе. Један од оних које је Михаилов послао био је будући убица краља Александра, Владимир (Владо) Георгиев Черноземски. Он је био један од Михаилових омиљених убица, јер је успешно извршио велики број задатака. Михаилов је 15.07.1932. загрлио Черноземског приликом опраштања. 'Сада иди код наше браће Хрвата', рекао је. 'Борба је иста, само је фронт различит. Непријатељ је исти’.”

Стојан Христов: Херои и убијци, 1936.

Извор 5

О Влади Черноземском

У својим мемоарима Иван Михаилов је записао да је Владу Черноземског упознао 1922, и да је његово право име Величко Георгиев Керин. „Владо је био тих и изузетно ефикасан човек. Није волео људе који пију. Није волео жене. Волео је самоћу и много је читао. До савршенства је познавао историју Васиља Левског и Христе Ботева (бугарских револуционара). Био је националиста.”

Иван Михаилов: *Македонија. Швајцарија на Балканот*, Сент Луис, 1950.

Извор 6

9. октобра 1934, у Истанбулу, Турска, у дому бугарског митрополита Андреја Величког, након ручка, изашли смо на терасу да пијемо поподневну кафу. Око 4 сата поподне Михаилов је погледао на часовник и рекао: „У овом тренутку, нешто се догодило, што ће бити фатално за човечанство! Покренуто је ново рачунање времена. Почине нови календар, календар... Другог светског рата!”

Петър Ялов, *Пътуване из дневниците на митрополит Андрей, глава на задграничната Българска православна црква, Нју Јорк, 1937-1972, Марскилският татентат с участието на Ванчо Михайлов и ВМРО 9 октомври 1934, Софија, 2002, 19.*

Извор 7

Писмо Николе Тесле уреднику „Њујорк тајмса” у част краља Александра

„Довољно је речено о Југославији и њеним народима. Међутим, многи Американци имају погрешну представу о томе, јер агитатори и политички непријатељи шире гласине о Југославији и њеним становницима, који припадају различитим народима, а сви једнако мрзе тиранску власт која их држи заједно против њихове воље. Истина је да сви Југословени – Срби, Славонци, Херцеговци, Далматинци, Црногорци, Хрвати и Словенци, припадају истој раси, говоре истим језиком и дијеле заједничке идеале и традиције.

Након Првог свјетског рата краљ Александар пружио је политичко јединство земље и створио богату и моћну државу. Словени су са ентузијазмом дочекани, али људима је требало времена да се прилагоде новим околностима. Ја сам рођен у Хрватској. Хрвати и Словенци никада нису били у прилици да се боре за своју независност. Срби су били једини који су се борили и изборили за слободу, и цијена је плаћена српском крвљу. Сви честити Словенци и Хрвати се тога сјећају са захвалношћу. Они су такође свјесни да Срби имају највећу способност и искуство уратовању, и да су најбољи и највољнији да шаљу своје трупе у кризна времена за државу.

Након што је краљ Александар ујединио Југославију, почели су напади политичких противника који су чинили све да је униште, сијући сјеме раздора и ширећи зле гласине...”

Nikola Tesla, New York, 19. 10. 1934.

Извор 8

Познат под различитим именима:

- Владо Черноземски;
- Владо Возач;
- Величко Димитров Керин;
- Владо Георгиев.

Кривотворени пасош Владе Черноземског

Владо Черноземски у усташкој униформи

Извор 9

Убица краља Александра је злогласни терориста

Побио велики број оних који су се противили независности Македоније
Беч – (АП) „Југословенско посланство овде открило је да име убице краља Александра није Петар Калеман, већ Владо Георгиев Черноземски, злогласни македонски терориста и бивши лични чувар Ивана Михаилова, македонског револуционарног лидера, сада у егзилу. Службеници изасланства рекли су да је Македонац користио име Калеман као алијас. Они су изјавили да је он (Черноземски) побио велики број оних који су се противили независности Македоније. Речено је да је он убио Хаџи Инова, бугарског аграрног лидера 1921...
...Према бугарским изворима, 1932. Черноземски је ангажован као курир тајних порука македонских револуционара и хрватских терориста у емиграцији. Недавно је радио као инструктор у кампу Мађарској, где су, према тврдњама Југословена, Хрвати били обучавани да користе бомбе и пушке. Черноземски је рођен у Каменици, у јужној Бугарској. Идентификован је, како је саопштено, захваљујући фотографијама које је француска полиција добила од два бивша југословенска Македонца који сада живе у свом родном крају, а с којима је Черноземски раније био повезан.”

http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/10962918

IN YUGOSLAVIA
VOICED IN
BELGRADE
Confusion Grips Capital
When Word of Slaying
Reaches Officials
Vienna Shocked and Sees
Breaking Away of Little
Entente from France
VIENNA, Oct. 9.—(AP)—Unconfirmed rumors stated tonight that the Yugoslav government intends to order an immediate mobilization of its army on the Italian and Hungarian frontiers.
Abotheve rumor said that martial law would be declared throughout Yugoslavia as a result of the assassination of King Alexander in Marseille today.
BELGRADE, Yugoslavia, Oct. 9.—(AP)—Confusion gripped government offices today when news of King Alexander's assassination reached here.
Officials wept openly as telephones rang frenziedly throughout the government buildings calling department leaders into conferences.
Some fear was expressed that the

VIOLENCE MARKED
LIFE OF RULER
OF BALKAN
NATION

Извор 10

О убици Влади возачу, који је прекомандован за инструктора у Јанка Пусту

Софија, 19. октобар (телефоном)
„Ко зна из којих разлога у погледу марсељског убице Владе Георгиева Черноземског овде пуштају извесне диверзије. Једна од тих је вест о неком тобожњем иступању Владе шофера из ВМРО после 1932. године. Друга је да је он чак од стране ВМРО после 1932. убијен. Сад се међутим установило да су обе ове вести протурене тендециозно, да би му се прикрио траг после 1932. године. Наиме, он је тада просто откомандован за инструктора на Јанка Пусту. Како је познато, још у априлу 1929. године у Софији су представници терориста са Јанка Пусте са тадашњим Националним комитетом, под председништвом г. др Станишева потписали један уговор. По том уговору тада је образован њихов заједнички фронт. Овај њихов тадашњи уговор тада је објављен у форми декларације са потписима обе стране. Истоветност тежња, метода и циљева рада обеју група са обе стране је у штампи и на зборовима више пута истицана и подвучена.”

Политика, Београд, 19. 10. 1932

Newspaper clipping with title 'Убица Влада шофер откомандован је још пре две године за инструктора у Јанка Пусту', a portrait of a man, and columns of text.

Извор 11

Атентатор бугарски терорист
Наслов дневних новина „Винипег фри прес”, Канада

Newspaper clipping from 'Winnipeg Free Press' with headline 'ASSASSIN BULGARIAN TERRORIST' and 'Winnipeg Athlete Drowned'.

Мире Младеновски

Балкански ратови

Ратови за слободу или освајање?

Кључно питање:

Јесу ли Балкански ратови вођени за ослобођење или освајање?

Остала питања којима ће се бавити модул:

1. Каква је хронологија догађаја?
2. Каква су била очекивања и оправдања балканских ратова?
3. Како су ратови перцепирани?
4. Какве су биле последице балканских ратова?

Тема

Тема ове радионице су балкански ратови (1912-1913). Посебна се пажња посвећује улози оних који су укључени у рат, са нагласком на очекивања и разочарења ратовима. Тема је осетљива и контроверзна многим земљама Балкана, због различитих погледа на балканским ратовима. Кључно питање је да ли су ти ратови били ослобађајући или освајачки.

Исходи учења

- Ученици ће моћи сврстати историјске догађаје у временске оквире.
- Развиће способност анализе извора и развијати критичко мишљење.
- Урадиће евалуацију историјских догађаја кроз мултиперспективни приступ.
- Ученици ће препознати односе међу државама и народима у то време, њихова очекивања и разочарања за време балканских ратова. Такође ће разумети како ови догађаји утичу на животе људи.
- Набројаће последице балканских ратова

Циљеви:

- Мултиперспективни поглед на балканске ратове кроз анализу различитих врста извора.
- Отворена расправа о очекивањима и разочарањима балканских ратова.
- Увод у политичку атмосферу током балканских ратова и покушај разјашњења спорних реакције на њих.

Упутства за предавача

Корак 1:

Групни рад – свака група прима исти сет извора за креирање временске праве.

Корак 2:

Групни рад – анализа различитих типова извора и дискусија.

Корак 3:

Индивидуални рад – израда новинског чланка.

Корак 4:

Групни рад - Сортирање и одређивање извора, након чега следи расправа о одговору на кључно питање.

90
минута

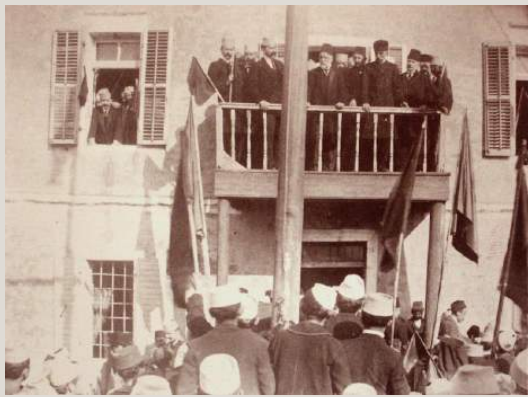
Корак 1

Svaka grupa (ima ih 4 ili 5) prima isti set materijala za kreiranje vremenske prave.

Каква је хронологија балканских ратова? Направите ленту времена!

Задатак ученика је да хронолошки поређају шест значајних догађаја везаних за балканске ратове. Уз сваки догађај мора да стоји датум, назив, писани документ и визуелни извор који се односи на њега. Да би се то постигло, сви делићи са радних папира морају се исећи (стране 3 и 4). Након тога, треба их поређати на празном папиру. То би креирало ленту времена главних догађаја у балканским ратовима.

Рад је у групама и свака група има исти задатак. На тај начин, свака група представља резултат свога рада пред другим групама. Свака група (има их 4 или 5) prima исти сет материјала за креирање временске праве.

НАЗИВ	Балканска лига	Лондонски споразум	Букурешки споразум	Други балкански рат	Први балкански рат	Независност Албаније
ГОДИНЕ	1912 - 1913	1912	1913	28. 11. 1912	30. 05. 1913	10 .08. 1913
ТЕКСТ	Балканска алијанса створена је након серије билатералних споразума између балканских држава Бугарске, Грчке, Црне Горе и Србије, а уперена је против Отоманског царства, које је у то време још увек контролисало велики део Балканског полуострва.	У ратовима су учествовали победничка Балканска лига (Србија, Грчка, Бугарска и Црна Гора), а поражено је било Отоманско царство. Велике силе представљале су Велика Британија, Немачка, Русија, Аустроугарска и Италија.	Бугарска, Грчка, Црна Гора и Србија напале су Отоманско царство, прекидајући његову петовековну власт на Балкану након седмочесекних сукоба, који су се завршили Лондонским споразумом.	Скупштина од осамдесет троје народних вођа састала се у Влори, у новембру 1912, и прогласила Албанију независном државом, успостављајући привремену владу. У складу са чланом 2 Лондонског споразума, Албанија би била призната као аутономна држава под суверенитетом турског султана.	Бугарска је била незадовољна поделом ратног плена у Македонији. Српска војска одбила је бугарску офанзиву и у противнападу ушла на бугарску територију, док су Румунија и Отоманска империја искористиле прилику да интервенишу против Бугарске и стекну територијалне добитке. У Споразуму из Букурешта који је уследио, Бугарска је изгубила већину територија које је освојила у Првом балканском рату.	Бугарска је поражена комбинованим снагама Србије, Грчке и Румуније. Бугарска је неуспешно оспоравала код бивших савезника поделу територија узетих од Турске у Првом балканском рату (1912–13). Према условима споразума, Бугарској је додељен мали део Македоније и уски појас егејске обале. Србија је узела северну и централну Македонију, Грчка је добила јужну Македонију, док је Румунија добила јужну Добрују.
	ФОТОГРАФИЈЕ			http://en.wikipedia.org/wiki/File:London_Peace_Treaty_Signing_30_May_1913.jpg	http://en.wikipedia.org/wiki/File:28nentor.jpg	

ПЛАКАТИ

http://simple.wikipedia.org/wiki/File:Balkan_League_poster.png

<http://www.robinsonlibrary.com/history/balkan/history/war1912.htm#.UyWwqWBX4IM>

СЛИКЕ

Teaching modern southeast european history, Alternative education material, The Balkan Wars, 2009, p.106

Корак 2

Објасни очекивања од рата!

Извори за групу 1

Шта су била оправдања и очекивања од балканских ратова?

Задатак је проучити документа, пронаћи разлоге за рат (оправдања и очекивања). Након тога, свака група треба, пред целим одељењем, објаснити своје виђење оправдања рата. Након тога следи дискусија!
Група 1 ради са картама и статистиком.
Група 2 ради са карикатурама.
Група 3 ради са званичним документима.
Група 4 ради са незваничним документима.
Свака група (има их 4) добија други комплет материјала. Комплет се састоји од разних врста извора (текстуалних или визуелних).

Извор 1

Званична статистика становништва Македоније по окрузима

	БУГАРСКА (Канчев, 1900.)	СРБИЈА (Гопчевић, 1889.)	ГРЧКА (Делвани, 1904.)
Турци	499 204	231 400	634 017
Бугари	1 181 336	57 600	332 162
Грци	228 702	201 140	652 795
Албанци	128 711	165 620	--
Власи	80 767	69 665	25 101
Евреји	67 840	64 645	53 147
Роми	54 557	28 730	8 911
Срби	700	2 048 320	--
Мешани	16 407	3 500	18 685
УКУПНО	2 258 224	2 870 620	1 724 818

Табелу је креирао аутор према "Teaching modern southeast european history, Alternative education material, "The Balkan Wars", 2009, сmp. 41

Извор 2

Аспирације балканских земаља према Карнегијевој комисији

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Territorial_aspirations_of_the_Balkan_states,_1912.jpg
(19.07.2013)

Извор 3

Етничка карта
Македоније према
српском становишту
о том питању

- СЛО-ЕНИ
- Србо / Хрвати
- Арнаути (Срби који говоре албански)
- Бугари
- Македонски словени

- Албанци
- Грци
- Власи
- Турци

[http://
commons.wikimedia.org/wiki/
File:Macedonia_-
_Point_of_View_of_the_Serb
s.jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Macedonia_-_Point_of_View_of_the_Serb)
(19.07.2013)

Извор 4

Етничка карта
Македоније према
бугарском
становишту
о том питању

- Бугари
- Русини
- Албанци

- Власи
- Грци
- Турци

[http://
commons.wikimedia.org/
wiki/File:Macedonia_-
_Point_of_View_of_the_Bu
lgarians.jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Macedonia_-_Point_of_View_of_the_Bulgarians.jpg)
(19.07.2013)

Извор 1

Туристичко-забавно путовање!

- Дајте ми повратне карте за Софију, Београд, Цетиње и Атину; повратак је опција.
- Колико карата желите?
- Око 700.000 или 800.000, за сада.

Тобијас Хајнзелман, Балканска криза у османлијским карикатурама. Сатиричне новине „Караџоз” и „Калем”, 1908–1914, Истанбул, 1999.

Извор 2

Албанска карикатура

„Даље од мене! Крвопије!”
 Malizi - Црна Гора
 Serbi - Србија
 Greku - Грчка

Лист „Дујени”, 13. 02. 1913, стр. 3.

Извор 3

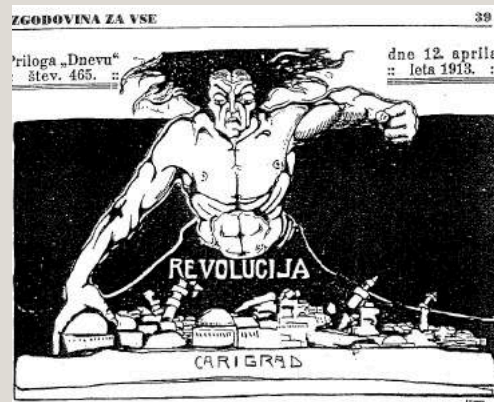
Македонија, коначно слободна

Punch or the London charivari, November, 27 1912

Извор 4

Словеначка карикатура

Извор 5

Бугарска карикатура

протеривање османлија из Европе

Изгонването на Аџи-баба и Фатиме Ханџи из Европе

Извор 1

Услови споразума балканске алијансе.

Постоје два дела бугарско-српског споразума. Један део је креирао одбрамбени савез међу земљама потписницама, у коме су обе преузеле обавезу да „помогну једна другој свим својим силама у случају да једна од њих буде нападнута од стране једне или више земаља”. Други део је тајни анекс, у коме су се припремиле за могући рат са Турском, у случају интерних или екстерних проблема Турске, који би могли угрозити национални интерес било које од потписница, или запрети одржавању статуса кво на Балканском полуострву. Важан део овог тајног анекса је споразум о подели територија у случају победе у таквом рату. Сва подручја била би под заједничком контролом све док не дође до потписивања мира. (...) Аутономија би била дата централном подручју. Ако би се обе стране, међутим, договориле да аутономија за овај регион није изводљива, подручје треба да се подели међу њима према линијама дефинисаним у споразуму, изузев да централно подручје, које је остављено неподељено, буде накнадно подељено у арбитражи под вођством руског цара. Територијални аранжмани представљају покушај да се помире српске жеље за поделом и излазом на Јадранско море и бугарски план за аутономију Македоније. На крају, споразум је предвидео да цар буде арбитар у осталим питањима која могу произаћи из споразума.

Anderson, Frank Maloy and Amos Shartle Hershey, Handbook for the Diplomatic History of Europe, Asia, and Africa 1870–1914. Prepared for the National Board for Historical Service. Government Printing Office, Washington, 1918

Извор 2

Изјава Ђорђа I и објава рата Отоманском царству, 05. 10. 1912.

„Мом народу,
Наша света дужност према нашој драгој домовини, нашој поробљеној браћи и човечанству, захтева да држава, након пропасти мирних покушаја да се сачувају људска права хришћана под Турцима, узме оружје у руке како би прекинула патње које трају вековима. Грчка, заједно са својим савезницима који су инспирисани истим осећајима и везани истим обавезама, улази у свету битку за правду и слободу угњетених народа Оријента. Наша војска и морнарица, потпуно свесни своје дужности према народу и хришћанству, своје традиције, и поносни на своје моралне надмоћи и вредности, верно улазе у борбу спремни да пролију своју честиту крв како би угњетенима вратили слободу. Грчка ће, заједно са савезницима, ићи ка овом циљу под сваку цену; призивајући Божју помоћ у овој потпуно оправданој цивилизацијској борби, извикујемо – Живела Грчка, живео наш народ!”⁴

Gardika-Katsiadaki, G. Margaritis, The Aegean in Balkan wars, Atina, 2002

Извор 4

Ратна прокламација

„Драги моји Срби,
Догодило се оно чему се никад нисам надао. Бугари, наша браћа по крви и вери, наши савезници, заратише на нас без објаве рата. Пролише крв своје браће, својих савезника и нечовечно побише рањенике. Расекоше мачем савезни уговор и уништише пријатељство и братство. (...) Небратски поступак бугарских нападача Мене је дубоко заболоо. Он је повредио Моја искрена словенска осећања. Одговорност за овај злочин према Словенству и човечанству нека поднесе онај који га је извршио. И за што све то? За то, што неће да се братски, мирним путем, расправи спор о деоби! За то, да нам отму наше тековине, нашу дедовину, земље Немањићке, које залисте свежом крвљу и ослободисте и повратисте српству. Сени наших палих витешких бораца у овом славном рату, позивају вас, Србе, и заклињу да их осветите. Од те напасти бранимо се заједнички ми и наши верни и јуначки савезници Грци; с нама бране српске земље наша храбра и витешка браћа, црногорски сколови. Животни интереси отаџбине, нагнали су Ме, и ако тешка срца, да позovem Моју храбру војску, да се пожртвовањем и јунаштвом покаже достојна хероја славних победа на Куманову, Прилипу, Битољу и Једрену. Нека Мојим драгим војницима Бог и срећа јуначка у помоћи буду у овом жалосном, али нама наметнутом рату. У Београду, 25 јуна 1913. године. Петар I с.р.”

Извор 3

Манифест бугарском народу 5. 10. 1912.

„Људски, хришћански осећаји, света дужност да помогнете својој браћи када је њихова гола егзистенција угрожена, част и дигнитет Бугарске, присиљавају ме да позovem под заставу синове ове земље који су спремни да је бране. Наш циљ је правичан, свет и славан. Са вером у заштиту и помоћ Бога свемогућег, проглашавам бугарском народу да је рат за људска права хришћана у Турској објављен. Наредујем храброј бугарској војсци да нападне територију Турске! Заједно са нама, у заједничком циљу, против заједничког непријатеља бориће се и војске наших савезника, балканских држава – Србије, Грчке и Црне Горе. И у овој борби Крста против Полумесеца, односно слободе против тираније, на нашој страни имаћемо све људе који воле правду и напредак.”

П. Кишкилова, Балканските војни по страниците на бугарскиот печат. 1912-1913, Софија 1999

Извор 5

Проглас краља Црне Горе Николе Петровића, Цетиње 27. 07. 1913.

„Црногорци! (...) Обузети постигнутим победама и славом својих савезника, наш четврти партнер пожелио је да на силу преузме наше заједничке успјехе, не поштујући Божју правду и очинску просудбу цара заштитника. (...) Бугари, заведени, отпали су од нашег словенског стада (...) напали су своју браћу и савезнике. Бугаре треба спријечити од коришћења истог оружја и упутити их да поштују заједничке интересе и словенску солидарност. Ова одлука ми тешко пада, јер потребно је руком одсећи руку, али другачије нисмо могли поступити. Душу ми је прелавила туга јер морам да подстакнем вашу храброст да силом одбијете бугарске нападе, али гајим наду да ће, једног дана када анђео мира рашири крила изнад Балкана, израсти ново, свеже дрво словенског јединства из наше мијешане словенске крви (...)”

Balkanski rat u slici i reči 23, 14 (27) July 1913.

Извор 1

Одлуке о позицијама које треба да заузму Албанци у случају балканског рата – Скопље, 14. 10. 1912.

Огранак Комитета спаса у Скопљу и Црно друштво одржали су хитан састанак у Скопљу, на тему: Турска ће изазвати рат. Како ћемо онда спасити Албанију?

Донесене одлуке биле су:

1. Послати проглас великим силама.

2. Оформити групу делегата која ће раскинути споразум скутарских горштака са Црногорцима.

3. Ова делегација ће имати моћ да уједини албанске регије, како би спречила опасност да се земља распадне.

Проглас Црног друштва од 16. 10. 1912. садржи следеће: „Црно друштво, као представник албанског народа, има част да вас обавести да се албански народ не бори за провођење турске доминације на Балкану, већ да преузме контролу над целом албанском територијом. Према томе, какав год исход рата био, Албанци никада неће дозволити ниједан други облик администрације за четири вилајета, осим једне јединствене владе.

Akte të Rilindjes Kombëtare Shqiptare, стр. 255-256.

Извор 2

Христо Кабачиев * тежње бугарске буржоазије у Македонији

... Природно, Македонија је она земља према којој су усмерене све тежње балканске буржоазије. Од сада па на даље буржоазија се неће раставити са жељом за „Ослобођење” Македоније. Напротив, још више ће се разгоревати њена патриотска ватра ка Македонији.

...Македонија је постала јабука раздора балканских народа. Велике капиталистичке државе су повећале своје апетите народа према Македонији, како би могле да је још више разједине. Они су то постигли како својим интригама између Балканских држава, тако и са смишљеним разгоревањем националних непријатељстава унутар Македоније...

** истакнути активиста из Бугарске и активиста међународног радничког покрета*

Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, Скопје 1985, с. 543

Извор 3

Став Димитрија Туцовића према балканским освајачима Македоније, 1913. године.

„...Ми, социјал-демократе, према томе, не можемо питати коме да припадне Македонија, јер се не можемо сложити да је видимо да припада било Србији, Бугарској или Грчкој, нити да буде подељена међу државама... Једини коректан став који ми, социјал-демократи, подржавамо јесте: слобода, не угњетавање, једнакост а не потчињавање, за све народе. Све ово може се постићи не освајањем Македоније од стране Бугарске, Србије и Грчке, и поделом између њих, већ пуном слободом македонског становништва, национално конституисаног као једнаког члана за улазак у балканску федерацију. Наравно, исто важи за Тракију и Албанију.”

Историски архив Београда, ЦПИ Вол 3 1950, стр. 239-242.

Извор 4

Предвиђање последица

У петроградском листу „Славјанин”, 21. 04. 1913, Димитрије Чуповски, пишући под псеудонимом Управда, објавио је чланак под насловом Македонска држава, у ком је предвидео:

„...Упркос опозицији самих Македонаца, подела Македоније ће несумњиво водити до међусобног крвопролића међу савезницима... Балканско полуострво је сувише малено за неколико великодржавних идеала да коегзистирају. Само федерална држава сачињена од балканских народа, у којој ће Македонија бити укључена на равној ноzi, као недељива држава, независна у њеним унутрашњим питањима – само таква федерација може пружити мирну коегзистенцију и напредак балканских народа!”

Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, Скопје 1985, с. 554

Корак 3

Напишите документ о балканским ратовима!

извори за групу 1

Како су ратови перцепирани?

Почните са кратком „олујом идеја“ на тему РАТ. На табли напишите 10–15 речи које призилазе из тога. Свака група онда преузима одређену улогу. Могуће улоге су следеће (сваки наставник независно буре улоге): Група 1 – војник који пише писмо породици, или даје интервју за новине.

Група 2 – цивил који пише писмо породици, или даје интервју за новине.

Група 3 – новинар који пише чланак о балканским ратовима.

Група 4 – новинар који пише о албанском питању или македонском питању током балканских ратова.

Задатак сваке групе је да припреми писани документ (писмо, чланак, извештај или интервју, зависно од групе). У тим документима треба да се употребе свих 10–15 речи произашлих из раније заједничке „олује идеја“ на тему Рат.

Свака група (има их 4 или 5) прима различит сет материјала са којим треба да сачини свој извештај.

Извор 1

Очекивања српског војника

Српски војник, баш као и грчки, био је чврсто уверен да ће у Македонији наћи своје сународнике, људе који говоре његовим језиком и који ће га ослонити са „живео“ или „зито“. Пронашли су људе који су говорили језиком другачијим од њихових, и узвикивали „ура“! Погрешно су разумели, или уопште нису разумели. Теорија коју су у младости научили о постојању српске Македоније и грчке Македоније, наравно, била је пољубљана, али њихова патриотска убеђења, да Македонија мора постати српска или грчка, ако то већ није, остала су неокрњена. Без сумње, Македонија је била оно што су желели да опет постане, у време Дуке Снажног или византијских царева. Агитатори и пропагандисти, Бугари, утувили су становништву у главу идеју да су Бугари. Агитатори се морају избацити из земље, и онда ће опет бити како је одувек било, биће српска или грчка. Они су и поступали на тим основама. Ко су били ти агитатори који су људе навели да забораве грчки и српски језик? Најпре су то били свештеници; затим директори школа; и најзад револуционарни елементи, који су под старим режимом формирали организацију; вође банди и њихови чланови, сељаци који су им достављали новац и храну, укратко, све мушке главе, уколико су биле образоване и обавештене.

Carnegie Endowment for International Peace, Report of the International Commission... , str.50-51.

Извор 2

Извештај потпуковника Жарка Трипковића

„Двадесет првог јуна, у току битке, погођен сам зрном у леву ногу и пету. Немоћан да се крећем, морао сам остати где сам био. Неки бугарски војници су дошли, а двојица су почела да ме пљачкају. Узели су ми кожну јакну са 115 франака, сат вредности 48 франака, кожну кесицу (новчаник), филибарну муштиклу, еполету, звиждаљку, кутију шибица, капу и кокарду. Кад су узели све то, били су спремни да оду, али је један од њих рекао: 'Хајде да га убијемо!' Онда је наоштрио нож на пушци и направио ми три дубоке посекотине, две на левој страни, и једну на десној. Други ме је снажно шутнуо у ногу и ребра са десне стране.

Трећи Бугарин је пришао и ударио ме својом мускетом у груди. Онда су отишли.”

Carnegie Endowment for International Peace, Report of the International Commission... , str.61.

Извор 3

Морал у бугарској војсци

Анализа начелника Генералштаба бугарске војске у годинама након рата „Морал наше војске уопште није био висок. Трпећи оскудицу и болести дуго времена, наша војска је била у депресији. Дугачки преговори уносили су нервозу међу војнике. Сви су били жељни дома и хтели су својим кућама што је пре могуће. Осим тога, идеја о могућем рату против савезника, није уопште била популарна међу војницима, и хтели су да ту могућност избегну.

Официри су константно сакривали чињеницу да је било демонстрација и немира против рата у јединицама војске, пошто им је заменик начелника ГШ претио да ће бити отпуштени ради дозвољавања нереда. Тако, нико није могао рећи истину. Наравно, било је неке дефетистичке пропаганде екстремних елемената, али то није опасно као кад код сваког војника постоји унутрашње убеђење да такав братоубилачки рат не би донео ништа добро. Земљотреси у Великом Трнову и Горњим Ораховиштима такође су допринели депресији.

Teaching modern southeast european history, Alternative education material, The "Balkan Wars", 2009, cmp. 79

Извор 4

Одломак из писама грчких војника, заробљених од стране Бугара у региону Разлог

Родопи, 11. 07. 1913.

„Овај рат је веома болан. Спалили смо сва села која су Бугари напустили. Они су спалили грчка села, а ми бугарска. Они масакрирају нас и ми масакрирамо њих, а против свих оних који од ове лажљиве нације падну наших шака, манлицхер уради своје. Од 1.200 заробљеника које смо покупили у Нигрити, само 41 су остали у затвору, и свуда где смо прошли, нисмо оставили ни трачак ове расе (на животу). Нежно вас поздрављам, твога брата и супругу такође, Спилиотопулос Филипос”.

Teaching modern southeast european history, Alternative education material, The Balkan Wars, 2009,

Извор 5

Писмо Ипократиса Папавасилијуса супрузи, Александри Снефтси, 23. 06. 1913.

„Најдража моја,

Током ратовања с Турцима писао сам ти из турских села. Сада, током рата с Бугарима, пишем ти из бугарских места. Писао сам ти прејуче, љубави, одмах након битке код Килкиса – наше велике победе. Килкис је био свети град за Бугаре и герилце, као и родно место Данефа. Након битке, запалили су град. Био је то огроман спектакл; горео је два дана; људи, сви Бугари, напустили су га пре тога. Наша армија, драга, напредује брзим кораком, терајући Бугаре да се осећају као прогоњени зечеви. Трче пребрзо за нас, али ми ћемо их стићи, једном ће морати стати негде. Драга, не можеш ни да замислиш слику какву представља овај рат. Свуда где идемо наилазимо на пустош и беду; Турци, који су изгледа много патили под Бугарима, сада се свете палећи њихова села и имовину. Увек је на видику село у пламену. Бугари су побегли; нема више Бугара у Македонији; звери су заувек побегле; требала би да видиш какве су то кукавице: заробљеници се тресу од страха. Срећан сам што нас је овај рат једном заувек решио ових насилника, што нас је натерао да упознамо једни друге, што нам је омогућио да уклонимо њихове лавље јазбине и раскринкамо их, јер је њихова дрскост завела свет који их је називао 'Прусима Истока', ове смешне, глупе људе. Незадовољни оним што су већ имали, те претворне хијене, желели су да зграбе и део од својих савезника, од оних који су им помогли у њиховим освајањима и без којих би давно пропали под Турцима. Сада ће изгубити све што су имали. Тако им и треба. Они су живи пример митске приче о псу и месу.

Осећам да сте увек уз мене, ти и наша драга деца. Жудим за тобом, али победа је утеха, јер то значи да наша раздвојеност неће још дуго трајати. Мислим да рат неће потрајати дуже од две седмице од сада.

Шта Евгениос има да каже о Бугарима сада, а толико им се дивдио?

Шаљем ти сву моју љубав

L. Trichas, Дневници и писма са фронта, Атина 1993, стр.318-319.

Извор 6

Бугарски генерал о безбедности живота, имовине и части становништва на ослобођеним територијама

Лозенград, 13. децембар 1912.

„Неке информације су дошле до штаба које нас, нажалост, чине да посумњамо да су неки људи и официри посегнули за пљачком и насиљем над цивилима, на освојеним територијама. С обзиром да, с једне стране, такви прекора вредни и нехумани чиновни компромитују бугарски народ, а с друге стране подривају поверење наших могућих поданика, нарочито међу цивилном муслиманском популацијом, у способност наше земље да осигура њихову част, имовину и живот, наређујем:

1. Војни команданти и војни управници (гувернери) морају предузети брзе и строге мере, тако да се покрене процесуирање таквих радњи почињених на подручју које су окупирале њихове јединице; кривци морају бити одмах изведени пред суд, без обзира на њихов чин и положај. Сви команданти морају бити упозорени да кажњавају такве криминалне чиновне без милости, имајући на уму одговорност коју ће сносити у противном.

2. Строге мере морају се подузети да у позадини успоставе ред и дисциплину. Сви који нису део војске или не раде за војску, морају бити послати назад у Бугарску. Сви који су у војсци, али би због своје непоузданости могли компромитовати службу у позадини, морају се послати на линију фронта.

3. Сви чиновни треба да буду упозорени да је цивилно становништво на окупираним територијама, без обзира на њихову националност и веру, под заштитом наших војних закона, и свако неоправдано насиље над њима биће процесуирано према истим тим законима. Како бисмо успели у томе, позивам све војне и цивилне представнике власти да сарађују.

4. На крају, желео бих да вас подсетим да смо рат започели у име високо хуманих идеја, тј. да ослободимо ове људе од режима, који је постао неподношљив у свом насиљу и неправди. Боже, помози својих храбрих бугарским синовима у постизању овог узвишеног циља. У овом тренутку апелујем на све да не дозволе својим саборцима да таквим чињењем компромитују њихов велики и славни подвиг пред очима цивилизованог света.”

Георгиев Ст. Трифонов

Георгиев-Ст. Трифонов., Историја на бугарите, во документи, Софија, 1996

Извор 1

Доказ (сведочење) Рахни Ефендије из Струмице.

(...) Именована је локална жандармерија, а по један жандарм и војник су послати да иду од куће до куће, и да позивају муслимане, једног по једног, пред комисију. И ја сам позван са осталима.

Поступак је био следећи: српски командант би питао 'Какав је ово човек?' Одговор је био просто 'добар' или 'лош'. Нису постављана питања о нашем карактеру; није било одбране нити дискусије; ако би један члан комисије рекао 'лош' то би било довољно да осуде појединца на затвор. Сваки члан комисије имао је своје непријатеље које је желео уништити, па се нико није противио мишљењима других чланова комисије. По изрицању пресуде затвореник би скидао своју одећу, а новац би узимао српски командант. Ја сам проглашен 'добрим', заједно са можда још десетином приведених. Они који су осуђени, везивани су заједно по тројица и одвођени у кланицу; њихове уши и носеви често су одсецани пре него што би их убили. Клање је трајало месец дана; верујем да је у граду и оближњим селима убијено између три и четири хиљаде муслимана."

Напомена – од овог места разговор је постао уопштен, а четири угледника из Струмице су, сваки понаособ, говорили о томе како је он изгубио сина, унука или брата у том масакру.

Абдул Керин Ага, из Струмице, потврдио је изјаве претходног сведока. Његов син је доведен свезан на капију његове куће; он је онда отишао до Томе, вође бугарских банди, и покушао да се с њим договори за синовљев живот. Тома је захтевао 100 фунти; он је већ раније у два наврата платио 50 и 70 фунти, да спаси тог истог сина. Рекао је Томи да нема спреман толики новац, али да ће пробати да прода продавницу, ако би Бугари сачекали до навече. Тома је одбио да чека и његов син је погубљен.

Carnegie Endowment for International Peace, Report of the International Commission... , str 73

Извор 2

Карнегијев позив за међународне мировне коментаре након обостраних губитака од паљења села и егзодуса људи

Паљење села и егзодус поражених је нормална и традиционална појава свих балканских ратова и устанака. То је навика свих ових народа. Оно што су сами препатили, то исто једнако врате другима. То се једино могло избећи императивним наредбама из Атине, Београда и Софије, и тада само под условом да су црква и побуњеничка организација подржале решење влада. Општи позив на хуманост заправо је послала македонска побуњеничка Унутрашња организација али се чини да је имала врло мали учинак.

Carnegie Endowment for International Peace, Report of the International Commission... , стр. 73

Извор 3

Мартулкова сећања на први сусрет српске војске и грађана његовог родног града Велеса, у јесен 1912.

„Од самих почетака, балкански савезници – 'ослободиоци' – бележили су велике победе против Турске. Када је српска војска заузела наш град, Велес, ми, грађани, дочекали смо 'ослободиоце' веома свечано. Треба рећи да је првих дана рата највећи део становништва – уз свега неколико изнимки – био изузетно срећан.

Крај петовековног турског јарма коначно је стигао! Били смо испуњени надом да ће доћи повољни услови за бољи живот и обнову, стављајући тачку на тешку прошлост и штитећи интересе македонског народа.

Али, нажалост, још од самих почетака, могло се видети какви ветрови дувају међу савезницима 'ослободиоцима', и каква се изненађења могу очекивати у ближој будућности...

Наши 'ослободиоци' нису крили своје великосрпске аспирације. Када би започели разговор са грађанима, прво питање је било 'Шта сте ви?' и ако би добили одговор да он или она нису Срби, онда би наставили: 'Тако је било до сада, али ће се то убудуће променити. Бугари су дуго радили на вама да вас направе Бугарима. Али, сада ћете постати добри Срби... Треба да знате: Где српска нога крочи, ту је Србија'.

Мартулков, Моето учество во револуционерните борби во Македонија, стр. 243-244.

Извор 4

Сведочанство Лава Троцког

Лав Троцки, познати лик руске револуције 1917, помоћник Лењина, послат је да извештава о Првом балканском рату за руски дневни лист „Кијевска мисао“. У јесен 1912, Троцки је ишао у муслиманска насеља након повлачења отоманске војске, и био је шокиран масакрима:

„Комите (бугарски и српски побуњеници) крећу аутоматски када падне мрак. Улазе у турске и албанске куће, и често се догађа иста ствар: крађа и клање. Скопље је имало 60.000 становника, половина су били Албанци и Турци. Неки су побегли, али већина је остала. Сада су постали жртве свакодневног крвопролића.”

Троцки је очекивао да ће извештавати о војним победама Словена, али након што је видео ове бруталне масакре, одлучио је да се врати у Русију: „Нисам имао снаге да издржим, нисам могао да дишем. Мој политички интерес и огромна морална радозналост да видим шта се догађа су нестали. Све што је преостало била је жеља да побегнем што је пре могуће.”

The War Correspondence of Leon Trotsky: The Balkan Wars 1912-13,

Извори за групу 3

Извор 1

Рат на Балкану - 1

„Похлепна покварена Еуропа већ стотине година допушта да дивљи чопори Турака на звјерски начин мрцваре и муче, кољу, убијају, оскврњују невинне кршћане, које је кривњом цивилизоване и културне Еуропа задесила несрећа да их још увијек заробљене држи она иста вјерски фанатизирана неман у људској сподоби, што се називље Турчин. То све трпи, допушта тобоже напредна, културна, хуманитарна Еуропа, јер завист те културне Еуропа, незаситост и прождрљивост, иначе лијеност и поквареност у ово 'цивилизовано' доба пријечила је до сада увијек поштенима, који би се подигли на обрану потлачених и мученика, да их ослободе од крволочне звијери. Тако је Турчин и надаље мирно на очиглед културне и човјекољубиве Еуропа клао, робио, палио, оскврњивао жене, млађахну дјечицу и немоћне старце. Кад би се та измучена раја кадгод у здвојности подигла и покушала да стресе са себе звијерски јарам те отоманске немани, ето ти одмах културне Еуропа, гдје прискаче у помоћ дивљој немани да угуши здвојни јаук и плач гладне и измучене кршћанске сиротиње. Све то у име лажне и културне цивилизације искварене Еуропа.

Dnevni List „Naša sloga“, Pula, 17. oktobra 1912.

Извор 2

Рат на Балкану - 2

„Балканске земље свакако не улазе у рат само да би добиле она мала обећања о реформама од Турске, већ и са надом добивања комплетне аутономије за хришћанске провинције, или барем да прошире своје територије (...). Наравно, коначан успјех балканских земаља зависи од њихове спремности на рат те њиховог узајамног разумијевања и провођења њихових заједничких интереса. Ако је овај савез заснован на солидном темељу, његов успјех је гарантован; он ће бити у стању да се супротстави, као нови ауторитет, свим спољашњим утицајима.”

Zagrebački dnevni list „Obzor“, 10. 10. 1912.

Извор 3

Словеначка перспектива о ситуацији у Македонији

„...Ниједан словенски народ и не помишља да додаје уље на ватру у овом сукобу; чак и Руси, као најстарија браћа, избегавају да се директно умешају у конфликт, као арбитри. ...'Руско слово' отворено упозорава Србе – а имплицитно такође и Бугаре – да у случају рата не треба да рачунају на помоћ Русије нити на симпатије Антанте... Никако се не сме допустити нови балкански рат. Велике силе имају на располагању неопходна средства да ставе тачку на глупе спорове и бескомпромисност једне и друге стране. Таква мера је аутономија Македоније – јасно је да ће се таква мера предузети само у екстремном случају, када се сва друга средства покажу неефикасним. Став руских новина није ништа ново у свету. У ужим круговима на Балкану месецима је било познато да постоји једна страна – мање-више битна – која би желела да створи аутономну Македонију; та страна су сепаратисти. Они раде тајно, а јасно је и зашто. Али ако добију подршку тако јаке стране као што је Русија, то би могло да их окуражи, брзо ће стећи нове следбенике и будућност би им се неочекивано могла насмешити.”

List „Slovenec“, 122, 31. 05. 1913.

Извор 4

Потписан мировни споразум

Одломак чланка из бугарских новина, 26. 07. 1913.

„Мировни споразум потписан је у Букурешту, али на Балкану уопште неће бити мира. Не може бити мира тамо где има насиља. Споразум потписан у Букурешту је одобрење за најбруталније насиље. Бугарска се никада неће помирити с тим. Смањена, сужена на својим границама, олђачкана, угушена, силована, почеће да ради унутар својих граница да ојача своју економију, културну и физичку снагу, да их умножи десет пута, тако да, чим буде погодан моменат, Бугарска ће узети што јој припада, по националном и историјском праву.

„Народна воља“, 53, бр. 58, 26. 07. 1913.,

Извор 1

Одломци из новина штампаних на албанском језику у иностранству, који изражавају различите ставове према Првом балканском рату

А - Новине штампане у Бостону

„Велики састанак кога су патриоте одржале у Бостону, 6. 10. 1912. је веома значајан у историји албанског покрета. Остали састанци који су одржавани у Америци изразили су патриотизам и идеале наших младих. Али састанак од 6. октобра проказао је другу, неочекивану и сјајну ствар, јер је реткост: Желим да говорим о његовом политичком значењу. Није безначајна појава да су се патриоте сакупиле из свих крајева Америке и једногласно изјавиле да је интерес Албаније потпуно уједињење са Турском против балканских земаља. Албанија је у опасности да буде подељена и могу је спасити само пријатељи и они који је подржавају. Тај састанак је био разлог који је утицао, у извесној мери, да отоманска влада штити интересе Албаније током Лондонске конференције. Не може се порећи да, ако би се Турска одрекла заштите над Албанијом, у њеном интересу би било да Грчкој, Србији и Црној Гори да што те државе траже и да склопи мир са њима, па би се тада морала суочити само са Бугарском. Али наша уједињена акција је ублажила Турску, а наша политика учинила је да Турска увиди своје грешке и почињену штету у прошлости, и хтела нас је наградити инсистирајући да Јанина, Скадар и, ако је могуће, Манастир, буду делови нове Албаније.

„Dielli“ (Сунце), 19. 12. 1912., стр. 1.

Б - Новине штампане у Софији

„Овај програм четири уједињене силе је пожељан, па се Албанци не смеју ујединити са Турском и борити се на страни онога ко је осуђен на смрт. Албанци треба да дигну свој глас и да захтевају своја права од великих сила. Треба бити приказано читавом свету да је албански народ поробљен и да се већ 4 године бори и тражи аутономију за Албанију.”

„Liri e Shqiperise“ (Албанска слобода), 12. 10. 1912., стр. 1.

Извор 2

Осврт Мери Едит Дурхам

Разарања изазвана ратом у селима око Скадра и агонија народа који покушава да нађе разлог за своју патњу „Нека подручја су била тако велика да ми је требало три дана и 10 до 12 сати возње уоколо да им помажем и да се вратим у Скадар. Све у свему, посетила сам 1.022 породице чије су куће спаљене у околини Скадра. Најжалоснија ствар у свему томе је што је само неколико ових несрећника имало некакву представу о томе зашто им се све то догодило. Жене са изгладнелом децом би питале: 'Зашто су велики краљеви (велике силе) допустили да војници дођу и пљачкају нас и убијају нас? Ми нисмо чинили ништа лоше. Узели су наше козе и наше овце – све, све су узели. Када је мој муж покушао да спаси једну овцу, убили су га. Наша кућа је спаљена. Гладујемо на ветрометини.'”

M. Edith Durham, *The struggle for Scutari*, London стр.296.

Извор 3

Обавештење о независности

Телеграм председника привремене владе Албаније министрима спољних послова Црне Горе, Србије, Бугарске и Грчке, 29. 11. 1912.

„Желим да обавестим Ваше екселенције о изузетном догађају у народном животу Албанаца. Представници из свих делова Албаније, различите верске припадности, скупили су се јуче у Влори на Народној скупштини, и прогласили независност Албаније, те изабрали привремену владу. Албанци су срећни да се придруже породици слободних народа источне Европе, немајући други циљ осим да живе у миру са свим својим суседима. У нади да ће ваше краљевске владе прихватити ову промену у националном животу Албанаца и нашу привремену владу; да ће свака непријатељска акција ваших војски унутар наших граница престати, те да ће све албанске територије које сада окупирају ваше снаге поново бити слободне.”

Qeveria e Përkohëshme e Vlorës..., pp.42-43.

Извор 1

О Охридско-дебарском устанку

Писац из Струге, Ристо Крле, у својој биографији пише о Охридско-дебарском устанку:

„У селима Рајца и Прњези у Албанији у близини границе с Македонијом, насупрот планини Јабланица, скупило се много албанских и македонских избеглица, укључујући и Милана Матова, вицепремијера Албаније, Есада Пашу, бившег султановог генерала, и многе друге. Њима је пружено велико гостопримство. Македонске и албанске избеглице формирале су свако свој штаб. Њихов циљ је био ослобађање Македоније и заједничко преузимање власти у њихове руке. Заједничка команда македонско-албанских побуњеника била је у селу Разјо.”

Ристо Крле, Автобиографија, Скопје, 1990, стр. 164

Извор 3

Владама и јавности у земљама Балканског савеза

„Македонци су континуирано, током векова, устајали и борили се за независност и слободу, и својом упорном борбом помогли су ослобађање Србије, Грчке и Бугарске... Више од сто хиљада македонских бораца борило се раме уз раме с војницима Савеза...

Уместо Македоније, прослављене Александром Македонским, освештане светим апостолом Павлом, поносне на рад свете браће Ћирила и Методија... уместо уједињене, целовите и слободне Македоније, европска дипломатија, а с њом и ви, наша браћа, савезници и ослободиоци, цепате нас на комадиће и скврнавите наше свете идеале... Запамтите, браћо Бугари, Срби и Грци, да сте ви поново рођени да започнете нови живот тек након 14 крвавих ратова Русије против Отоманског царства... Запамтите да ће распарчана Македонија заувек бити јабука раздора међу вама. Сетите се да су кроз историју, у прошлости, нестајале државе једна за другом у борби за Македонију, па немојте продужавати ту крваву листу мртвих у ово време... Македонија треба бити независна држава у својим етнографским, географским, културним и историјским границама, са владом која одговара Народној скупштини... Национално представничко тело се треба оформити у Солуну, путем општих избора. Браћо савезници и ослободиоци! Надамо се да ће наше речи допрети до ваших срца и свести. У Петрограду, потписали овлашћени представници.”

“Македонски глас”, Петроград, стр. 52-55.

Извор 2

Устанак у Тиквешу

Устанак у Тиквешу је био први масовни народни оружани отпор српској власти која је окупирала вардарску Македонију након повлачења Турака у Првом балканском рату. Устанак је почео у Тиквешу 19. јуна 1913. и трајао је 7 дана. Тиквешки устанак је резултат спонтаног организовања становника Тиквеша, под управом локалних активиста, револуционара и кнезова, уз подршку снага ВМРО.

Виолета Ачковска и Никола Жежов, “Предавствата и атентатите во македонската историја”, Скопје, 2004

Извор 4

Идеја о аутономној Македонији

Идеја о аутономној Македонији, оспоравана од стране француског новинара, август 1912.

„Хоћемо ли применити овај след догађаја, према аутономији Македоније? Идеја ‘Македонија Македонцима’ развила се протеклих неколико година и прети да замени идеју опаснијег распарчавања Македоније и поделе између различитих балканских држава. Али сви трзаји који константно узнемиравају то подручје изгледа да потичу од бугарског покрета, пре него македонског. У садашњим условима, било би тешко организовати македонску аутономију без значајног фаворизовања бугарске стране, жртвујући интересе осталих народа. То би провоцирало очајничке отпоре у самом срцу Македоније. На крају, не смемо заборавити да су македонски Грци и Каравласи (Румуни), из страха од хегемоније словенских елемената, за статус кво. [...] Балкански рат би у овом тренутку био значајна претња за Европу. Европа би се требала потрудити да удаљи ову претњу средствима која јој стоје на располагању. Ништа није легитимније од тога.”

AlbeALric Cahuet, “La situation en Turquie et la proposition Berchtold”, L’Illustration, 3626, 24 aou^t 1912, стр. 123.

Извор 5

Припреме за устанак

Српске власти, не само у Охриду већ и шире у западној Македонији обавештене су да се врше припреме за подизање устанка у регији. О овим припремама Мирко Новаковић, начелник Штаба за Битољски округ, телеграмом обавештава министра унутрашњих дела у Београду, 12. 09. 1913.

„Начелник Преспанског подручја каже да су се појавиле анархистичке банде под вођством Петра Чаулева и Крсте Трајцева, бугарских вођа, са њиховим четницима, и представљају већу претњу него Арнаути. У случају њиховог упада подигла би се села и градови, а све је спремно за то...”

П. Митреска, Српски документи за историјата на охридско-струшкиот регион (1890–1940) Струга, 2002, стр. 182, док..

Корак 4

Сортирај документе!

Какве су биле последице рата?

Ученици ће анализирати документе и одлучити ком „опису“ припадају и зашто. Термини (описи) су следећи:

- Изузетан
- Запамћен
- За резултат има последицу
- Одјекнуо
- Отрежњујући (много открива)

Ова дискусија треба да се настави и да пружи одговор на друго кључно питање. Одговорити на питање: **Због чега су балкански ратови контроверзни и осетљиво питање чак и данас?**

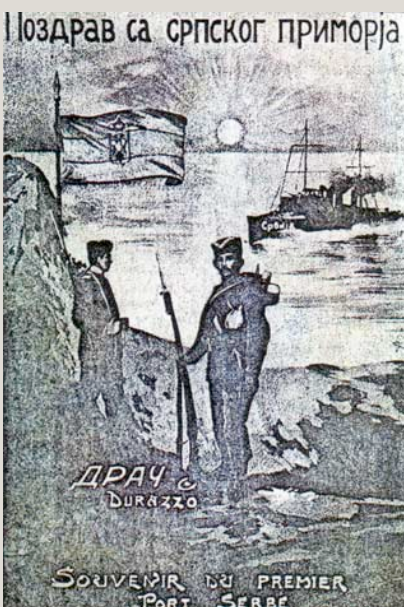
Извор 1

Статистика балканских ратова

	Површина у миљама		Процењена популација	
	пре рата	после рата	пре рата	после рата
Албанија	-	11,317	-	850,000
Бугарска	33,647	43,310	4,337,516	4,467,006
Грчка	25,014	41,933	2,666,000	4,363,000
Црна Гора	3,474	5,603	250,000	500,000
Румунуја	50,720	53,489	7,230,418	7,516,418
Србија	18,650	33,891	2,911,701	4,527,992
Европска Турска	65,350	10,882	6,130,200	1,891,000

Извор 2

Српска разгледница из балканских ратова

http://sh.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Pozdrav_sa_srpskog_primorja.jpg

Извор 3

Поразене отоманске трупе у повлачењу

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ottoman_soldiers_after_the_First_Balkan_War.png

Извор 4

Гроб у селу поред Битоља, Македонија

Овде лежи
Лисковски Петко
(1882–1970)
Турски војник 1910–1912.
Српски војник 1914–1915.
Бугарски војник 1916–1918.
Последњи дар од унука
Христо, Крсте и Мишко

<http://www.telegraf.mk/aktuelno/makedonija/102400-bitola-nagrada-tamende-petkovski-za-novinarkata-zaneta-zdravkovska>

Извор 5

Проглашење независне Албаније

<http://en.wikipedia.org/wiki/File:28nentor.jpg>

Извор 6

Постер штапан у Грчкој 1912.

http://en.wikipedia.org/wiki/File:New_Greece.jpg

Извор 7

Зебрњак, спомен-костурница српских војника, Куманово, Македонија

<http://www.va.mod.gov.rs/cms/view.php?id=10479>

Извор 8

Мењање табли на железничкој станици у Скопљу након уласка српске војске у град

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Skopje_1912.jpg

Извор 9

Карта подељене Македоније после балканских ратова

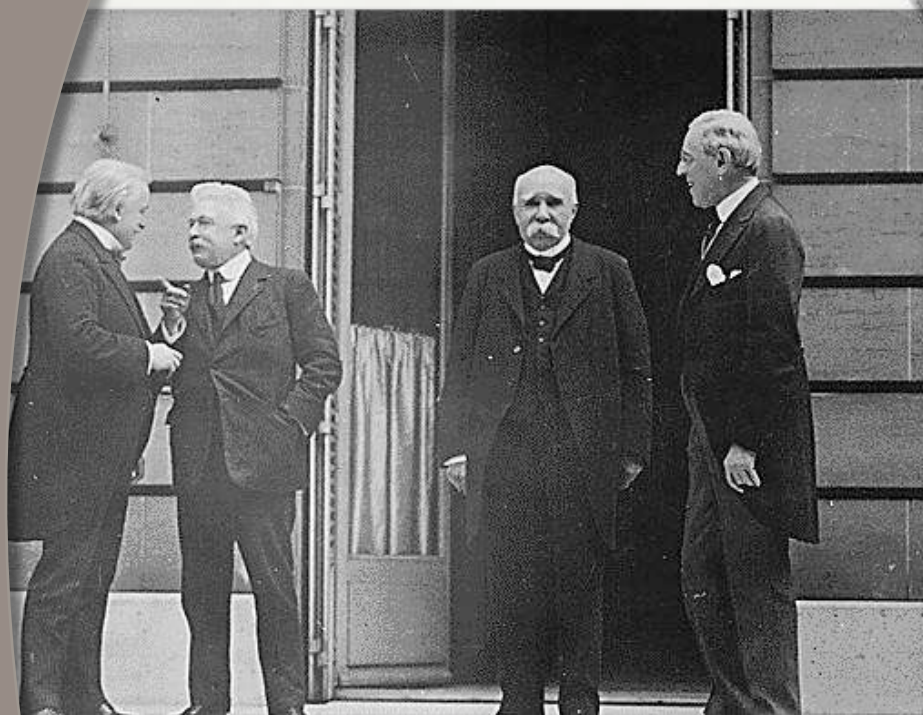

<http://www.kirilica.com.mk/vest.asp?id=76676>

Иљо Трајковски

Париска мировна конференција

Стварање заједничке државе
Краљевине СХС / Југославије и велике
силе

Кључно питање

Колико се Париска мировна конференција показала значајном за народе Балкана?

Тема

Наставник ће представити тему ученицима и говорити о контексту. Такође ће објаснити да ће радити два школска часа, са различитим типовима извора, појединачно и у групама. Сваки ученик требало би да ради са различитим изворима и активно учествује у представљању закључака. Првих 45 минута ученици ће радити на материјалима о Конференцији, а других 45 минута на материјалима везаним за стварање Краљевине

Исходи учења

- Стицање основних знања о Париској мировној конференцији. Ко је све учествовао, када и где је овај догађај одржан.
- Ученици ће оценити значај Париске мировне конференције, очекивања и разочарања међу народима Балкана. Анализираће значај одлука париских мировних уговора за мале народе, и какав су ефекат они имали на Балкану. Упоредиће са знањем о Париској мировној конференцији са ситуацијом на Балкану у данашње време.

Циљеви:

- Сагледавање очекивања и разочарања од Париске мировне конференције
- Критичко разумевање утицаја светске политике на ситуацији на Балкану

Упутство за наставнике

Корак 1: Увод (контекстуализација)

Наставник представља тему, чита увод и објашњава различите врсте извора. За рад са првом групом извора, биће формиране групе од по четири ученика.

Корак 2: Прве две активности одигравају се истовремено, али у различитим групама. Након формирања најмање 6 група ученика од по 4 члана, наставник даје прва два извора за активност 1 у прве три групе ученика, а друге три групе ученика добијају изворе из активности 2. Имаће на располагању 7 минута да објасне своје закључке, а наставник случајним одабиром бира једну групу за активност 1 и једну за активност 2, а коментари из других група су добродошли.

Корак 3: Као и у претходном случају, следеће две активности одигравају се у исто време. Овога пута наставник бира по једног ученика из сваке групе, такода остаје 6 група од по три ученика, и седма група која ће имати 6 ученика. Активност 3 има три групе извора и три питања на која треба одговорити. Свака група извора и сваки одговор биће дати двома групама ученика. Седма група ученика ће радити активност 4, или ће добити 14 тачака председника САД, Вудроа Вилсона, као извор, и одговориће на питања.

Корак 4: Наставник насумичним избором тражи одговоре група и укључује све ученике да дају примедбе и коментаре на одговоре.

Корак 5: Наставник даје увод о теми, или чак може припремити мали контекст са основним информацијама о Краљевини СХС / Југославији. Такође може да користи две карте Балканског полуострва, из 1913. и 1919. године.

Корак 6: Наставник ће формирати 4 групе од по 6 ученика, даће им заставу и грб Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, и новчанице које су биле у оптицају у Краљевини СХС / Југославији. Ученици раде активност 5.

Корак 7: Наставник ће спојити групе у две групе, такода могу радити са већим бројем докумената и извора. Ученици ће почети са активношћу 6, а обе групе ће радити на хронолошкој временској линији, тј. постављаће информације из извора на временску праву.

Корак 8: Последњих 5 минута ученици и наставник ће покушати да нађу одговор на кључно питање – Колико се Париска мировна конференција заиста показала значајном за народе Балкана?

90
минута

Корак 1

Ученици, подељени у групе од по четири, дискутују и анализирају илустрацију, користећи ова питања:

1. Опиши шта видиш на илустрацији!
2. Зашто су ти ликови на цртежу?
3. Зашто је илустрација названа „Злочин столећа“?
4. Молимо да одговорите на питање у дну илустрације.

Извор 1

Основни циљ ове Конференције је био да се казне силе Осовине, земље које су сматране одговорнима за избијање Првог светског рата. Неколико некада великих европских царстава су уништена, а друга фатално ослабљена. Пад царстава отворио је могућности некада поданичким и малим народима широм Европе

Margaret Olwen MacMillan, *Paris 1919: Peacemakers: Six Months That Changed the World*, London 2003. (Margaret MacMillan, *Mirotnorci: šest mjeseci koji su promijenili svijet*, Zagreb 2008.)

Извор 2

Политички постери из Првог светског рата. Злочин столећа – ко га је починио?

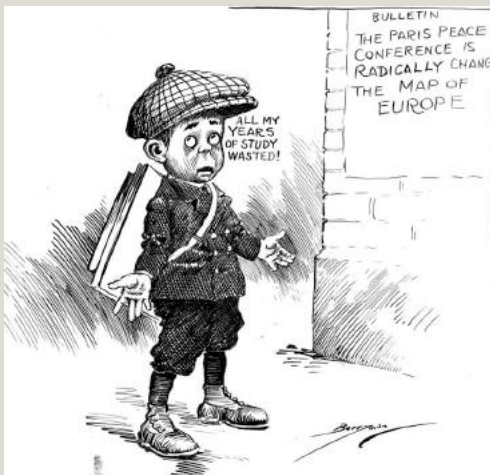

<http://history148-20thcenturyusa.blogspot.com>
Chicago Tribune, USA, 1914.

Корак 2

1. Упореди две карте и утврди какве су биле последице Париског мировног споразума у Европи.
2. Прочитај текст на карикатури и пронађи како и зашто је цртеж повезан са картама.

Извор 1

- све моје године учења су узалудне!

Карикатура Прекрајање Европе објављена 18. 02. 1919, Берименова колекција политичких карикатура

Извор 2

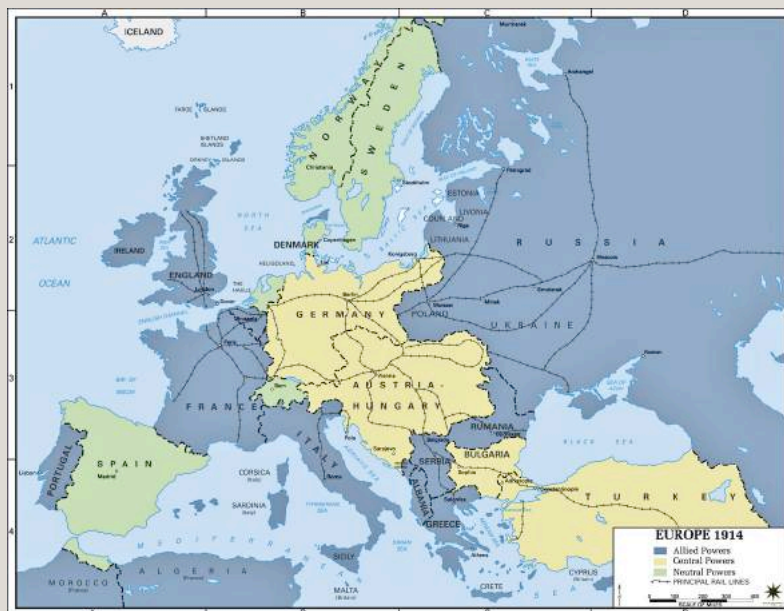
Карта Европе из 1919.

<http://florigkor.com/WALL5295708.gif>

Извор 3

Карта Европе из 1914.

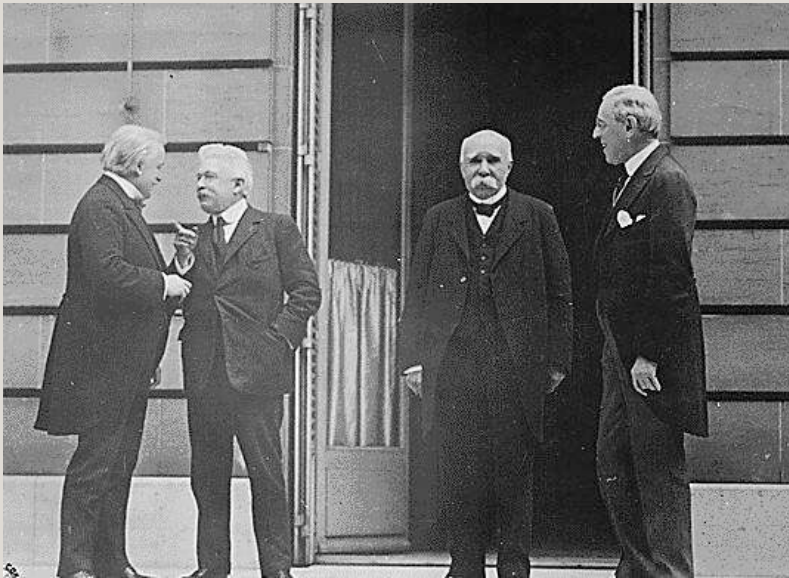
http://www.emersonkent.com/map_archive/europe_1914.htm

Корак 3

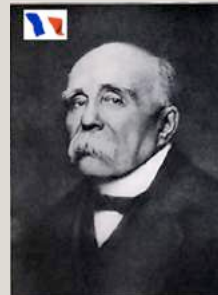
1. Упореди прва четири извора и утврди има ли неких заједничких циљева.
2. Упореди говор председника САД Вудроа Вилсона са изјавом министра спољних послова Немачке.
3. Анализирај карту и утврди које нове државе су се појавиле.

Извор 1

Велика четворка, савезничке вође које су се састале на Париској мировној конференцији

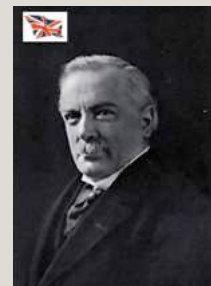
Савет четворице на мировној конференцији у Паризу после Првог светског рата, 27. 05. 1919.
<http://www.europeana.eu/portal>

Жорж Клемансо

Вудроу Вилсон

Дејвид Лојд Џорџ

Виторио Орландо

Извор 2

Изјава Д.Л. Џорџа, британског премијера, од 5. 01. 1918.

„Први захтев ... (је) независност Белгије, и репарација која се може добити за уништавање белгијских градова и предела. Ово није захтев за ратну одштету, попут оне наметнуте Француској од стране Немачке 1871. ... Ми верујемо, међутим, да је независна Пољска, која се састоји од свих оних правих пољских елемената који желе бити њен део, хитна неопходност за стабилност западне Европе... ... На крају, мора доћи до репарације за штету насталу кршењем међународног права. Ова мировна конференција не сме заборавити наше морнаре и њихове заслуге, као ни страхоте које су пропатили за заједнички циљ слободе.”

Encyclopedia of International Affairs, edited by J.C. Johari, Ammol Publications P, 1997

Извор 3

Писмо Аристида Бријана Жилу Камбону, од 12. јануара 1917.

„По нашем мишљењу, Немачка више не сме имати ни стопу земље преко Рајне; организација ових територија, њихова неутралност и њихова привремена окупираност, морају се размотрити у размени мишљења између савезника. Важно је, међутим, да Француска, као најдиректније заинтересована за територијални статус овог региона, има водећи глас у испитивању решења овог озбиљног питања.”

The Foreign Policy of France from 1914 to 1945 by Jacques Néré, Routledge Publishers, 2002, p. 267.

Извор 4

Говор председника САД Вудроа Вилсона од 8. јануара 1918.

„Оно што тражимо у овом рату, према томе, није ништа посебно за нас. Желимо да се свет уреди и буде безбедан за живот, а нарочито да свет постане безбедан за сваку мирољубиву нацију, као што је наша, која жели да живи својим животом, уређује своје институције, буде уверена у правду и правичне односе са осталим народима света, против употребе силе и себичне агресије. Сви народи света су заправо партнери у том настојању, а ми са своје стране јасно видимо да, уколико се не укаже правда према другима, неће је бити ни према нама.”

<http://www.firstworldwar.com/source/fourteenpoints.htm>

Извор 5

Centralna Evropa u Prvom svetskom ratu

- Pre-ratne granice
- Poslijeratne granica
- Njemački gubici
- Ruski gubici
- Bugarski gubici
- Bivša Austro-Ugarska

<http://faculty.unlv.edu/pwerth/Europe-1919-2.jpg>

Извор 6

Одломак из дела „Немачка пре мировне конференције” грофа фон Брокдорф-Рантцауа

„Ми одбијемо наше непријатеље као судије због њихових предрасуда. Ми се не можемо повинovati тврдњама освајача (победника), већ једино непристрасном суду. Према томе, ја нећу дозволити себи да се удалим од тачака Вилсоновог мировног програма који су признале обе стране... Ми смо спремни и за ограничења нашег суверенитета, ако наши бивши непријатељи и будући суседи пристану на иста ограничења.

...Ради тога, ми се држимо Вилсонових принципа да се никаква одштета не плаћа победницима и да се никаква територија не одузима од поражених.

Обавезни смо и спремни поправити штету која је настала од наших напада на цивиле и на територијама које смо окупирали, али ако поново изградимо оно што је уништено на тим просторима, желимо да то буде од нашег бесплатног рада.”

The Living Age Company, Boston, USA, 1919, pp. 68-9. Brockdorff-Rantzau was Foreign Minister of Germany during the Paris Peace Conference

<http://www.hoddereducation.co.uk/SiteImages/d7/d7270073-b719-494e-9ced-95252ae44e72.pdf>

Корак 4

1. Пажљиво прочитајте свих 14 тачака председника САД Вудроа Вилсона и поређајте их по важности.
2. Објасни зашто су на твојој листи те тачке поређане тим редом.
3. Које од тих 14 тачака су примењиве на балканске прилике при крају Првог светског рата?

Извор 1

14 тачака председника САД Вудроа Вилсона

1. Уговори о миру треба да се склапају јавно и после тога не сме бити никаквих тајних споразума, а дипломатија ће увек радити јавно.
2. Апсолутна слобода поморске пловидбе током рата и мира изван територијалних вода.
3. Укидање свих економских препрека.
4. Смањење националних наоружања на најмању могућу меру, која одговара сигурности појединих земаља.
5. Непристрасно решавање колонијалних захтева, узимајући у обзир интересе народа о којима је реч.
6. Одлазак страних војних снага с руске територије.
7. Одлазак страних војних снага из Белгије и успостављање њене пуне суверености.
8. Ослобађање целетериторије Француске, с корекцијом границе у Алзасу и Лорени, које су 1871. одузели Пруси.
9. Успостава Италије у њеним националним границама.
10. Пуна слобода за аутономан развитак народа Аустроугарске.
11. Евакуација Румуније, Србије и Црне Горе, те слободан прилаз мору за Србију.
12. Аутономан развој за нетурске народе у Османском царству, слободан пролаз кроз Дарданеле.
13. Оснивање слободне Пољске с излазом на море и прикључење Пољској оних територија који су насељени Пољацима.
14. Оснивање Друштва народа, које ће пружити јамство за политичку и територијалну независност малих држава.

<http://www.firstworldwar.com/source/fourteenpoints.htm>

Корак 5

1. Анализирајте заставу, грб и новац Краљевине СХС, и утврдите који симболи су били употребљени.
2. Да ли се неки од симбола и данас користе, и где?
3. Анализирајте неке папирне новчанице Краљевине СХС, које слике и симболи су коришћени, и зашто?

Извор 1

Заставе и грб Краљевине СХС / Југославије

<http://zeljko-heimer-fame.from.hr/descr/you-king.html>

Извор 2

Банкноте коришћене у Краљевини СХС / Југославији

<http://www.hnb.hr/novcan/povijest/h-nastavak-4.htm>

	Краљевине СХС / Југославије	Још у употреби у земљама бивше Југославије
Застава		
Грб		
Новац		

Извор 1

Лондонски споразум из 1915.

Легенда:

Територија понуђена Италији, Србији и Црној Гори у Лондону 1915.

--- -- Међународна граница;

..... Граница региона

(светлозелена) додато Италији;

(наранџаста) додато Србији;

(жута) подељено између Србије и Црне Горе

Извор 2

Мајска декларација

Члан 4

„Будућим мировним споразумом Италији ће бити дат дистрикт Трентино, комплетан Јужни Тирол све до његове природне географске границе, пролаза Бренер; град и дистрикт Трст; округ Гирица и Градишка; комплетно полуострво Истра...”

Члан 5

„Италији ће бити дата покрајина Далмација у њеним садашњим административним границама...”

Члан 9

„Француска, Велика Британија и Русија у принципу прихватају интерес Италије у одржавању политичке равнотеже снага у Средоземљу, и њено право, у случају цепања Турске, на део једнак Турском делу у средоземном базену...”

Члан 11

„Италији ће припасти ратна одштета која одговара размерама њених жртава и напора.”

Члан 16

„Овај договор ће се држати у тајности.”

Great Britain, Parliamentary Papers, London, 1920, LI Cmd. 671, Miscellaneous No. 7, 2-7

Извор 3

Проглашење државе Словенаца, Хрвата и Срба, Загреб, 29.10.1918.

„Далмација, Хрватска, Славонија са Ријеком проглашује се посве независном државом (Буран пљесак и одобравање.) према Угарској и Аустрији, те према модерном начелу народности, а на темељу народног јединства Словенаца, Хрвата и Срба приступа у заједничку народну суверену државу Словенаца, Хрвата и Срба на цијелом етнографском подручју тога народа, без обзира на ма које територијалне и државне границе, у којима народ Словенаца, Хрвата и Срба данас живи. (Тако је! –Поново сви устају уз буран пљесак и поклике.)

Свеопћа народна уставотворна скупштина свега уједињенога народа Словенаца, Хрвата и Срба одлучит ће са унапред одређеном квалифицираном већином, која потпунома заштићује од свакога мајоризирања, коначно како у форми владавине, тако у унутрашњем државном устројству наше државе, утемељене на потпуној равноправности Словенаца, Хрвата и Срба. (Пљесак и одобравање.)

У Загребу, дана 29. листопада 1918.

PROGLAŠENJE DRŽAVE SLOVENACA, HRVATA I SRBA
Zagreb, 29. oktobra 1918
F. Šišić, Dokumenti, 189—196

Извор 4

Муслимани из Босне прихватају државу Словенаца, Хрвата и Срба

Политички представници Муслимана из Босне и Херцеговине определили су се „за политику народног уједињења” у септембру 1918. године, а када је, октобра 1918. године, у Загребу створено НВ СХС вође босанскохерцеговачких муслимана упутиле су НВ СХС следећу изјаву:

„Овиме изјављујемо да пристајемо уз начела Загребачке резолуције од марта 1918, у којој је садржано начело безувјетног народног самоодређења и уједињења Срба, Хрвата и Словенаца у независну, на демократским темељима изграђену народну државу. Држећи се ових темељних начела, обавезујемо се да нећемо ни као појединци, ни као ма каква скупина, иступати у јавном животу, нити давати какве изјаве, без претходног одобрења Народног вијећа Словенаца, Хрвата и Срба.”

Изјаву су потписали др Халилбег Храсница, Зија Ризаефендић, др Мустафа Демишлић, др Мехмед Спахо, др Мехмедбег Зечевић и Хифзи Муфтић.

Glas Slobode, br.223 od 19.10.1918. godine; Srđan Budisavljević, Stvaranje države Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb, 1958. godine, str. 79

Извор 5

Скупштина у Подгорици, одлуке током заседања од 13. новембра 1918.

Скупштина је донела одлуке:

1. Да се краљ Никола Петровић и његова династија скину с трона.
2. Да се Црна Гора и Србија уједине у једну државу под династијом Карађорђевића и да тако уједињене постану заједничка југословенска држава.
3. Да Извршни Народни одбор од 5 чланова, које треба изабрати, руководи Црном Гором док заједница Црне Горе и Србије не буде комплетна.
4. Да о овим закључцима буде обавештен краљ Никола, као и влада Краљевине Србије и савезничке земље: Француска, Енглеска, САД, и Италија. Након Октобарске револуције, Русија више није била у савезничком блоку.

F. Šišić, Dokumenti, стр. 258-261.

Извор 6

Скупштина у Подгорици, новембар 1918.

http://www.montenegrina.net/pages/pages1/istorija/cg_izmedju_1_i_2_svj_rata/podgoricka_skupstina_n_martinovic.htm

Извор 7

Загреб, 29.10.1918, прослављање одлуке хрватског Сабора о напуштању Аустроугарске

http://www.daz.hr/izlozba_persic_galerija.html Downloaded November 1st, 2012.
<http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=679752&page=26>

Извор 8

Прва словеначка влада у држави
Словенаца, Хрвата и Срба,
новембар 1918.

<http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=679752&page=26>

Извор 9

Славља на улицама Љубљане и Цеља

<http://en.wikipedia.org/wiki/File:KongressfallofAH.jpg>

Извор 10

Улазак српске војске у Загреб, новембра 1918.

http://hr.wikipedia.org/wiki/Prosinačke_žrtve_5._prosinca_1918

Извор 11

„Током Првог светског рата, у Хрватској је било активно неколико бригада под заједничким именом домобрани, као део аустроугарских војних снага. Након уједињења у Краљевину СХС, те војне јединице су распуштене, а као реакцију на одлуке од 5.11.1918, војници су протестовали на улицама Загреба, а придружило им се и неколико стотина грађана. Загребачка полиција отворила је ватру и убила четрнаесторо људи. То су биле прве жртве у новој држави.”

Vecernji list, 04.12.2010, Zagreb
http://hr.wikipedia.org/wiki/Prosinačke_žrtve_5._prosinca_1918

Корак 7

Играње улога – Округли сто на Париској мировној конференцији – Македонско питање

1. Прва група ради на изворима везаним за документе које су издалемакедонске политичке групе и интелектуалци.
2. Друга група ради на документима (писмима, новинским чланцима) упућеним Париској конференцији од стране странаца који су били упознати са ситуацијом у Македонији.
3. Трећа група ће анализирати одломке из записника са Париске мировне конференције.

Извор 1

Меморандум ВМРО

ВМРО је послао меморандум властима Бугарске негирајући Бугарској делегацији право да заступа македонски народ на мировној конференцији. „У овим одсутним данима Македонија има право да дигне свој глас за ослобођење, за своју слободу. Македонија диже свој глас пред целим светом и пред бугарским народом и његовим властима.

Ристо Стефов, Докази за постоењето на Македонци низ вековите, Скопје 2000.

Извор 2

Телеграм Мировној конференцији

Цирих, 14.02.1919.

„Скупштина македонских представника изван Македоније тражи од вас да интервенишете на Мировној конференцији, тако да се Македонцима призна право на самоуправу, следећи пример осталих народа, на тај начин потврђујући Ваше хумане принципе који ће обезбедити мир на Балкану и допринети гаранцијама за универзални мир.”

Историја на Македонија, Скопје 1998.

Извор 3

Апел Мировној конференцији

Генерална скупштина свих македонских заједница у Швајцарској послала је апел Революционарној организацији мировне конференције у коме инсистирају на допуштењу да Македонију на Конференцији представљају њени делегати.

„Што се тиче објашњења које су дали премијери, по питању територијалних захтева Србије и Грчке, Генерална скупштина македонских заједница у Швајцарској још једном узима себи слободу да апелује на уважене представнике на мировној конференцији да допусте македонском народу да сам одреди и дефинише своју будућност у складу са принципом да ниједан народ никада неће трпети страну власт ако је то штетно и непрофитабилно. Искрено верујемо да ће Париски споразум потписан 1919. бити једнако правичан за Македонце, као и за остале народе.”

The Macedonian political association Macedonia to the Macedonians of Zurich. A telegram to the President of the French Government, Georges Clemenceau, and to P. E. Dutasta, Secretary General of the Paris Peace Conference, in defense of Macedonian rights. 14th February 1919.

Извор 4

Сестра Августина Бевик о македонској аутономији, 04.01.1919.

„Поштовани господине, Молим вас да ми опростите на слободи да вам пишем, али то чиним зато што је коначно решење на Балкану толико битно за виталне интересе католика у овим земљама. Већ 33 године сам у овој мисији, унијатској католичкој мисији, која је на почетку Другог балканског рата бројала око 10.000 католика. Споразум у Букурешту, који је поделио Македонију без икакве правичности, био је разлог да су се ови јадни људи распршили због свога словенског језика, који је у црквама и школама био забрањен.

Грци неће допустити словенски језик у црквама и школама; становници Македоније су у великој већини Словени; они себе сада називају Македонцима, и оно што они желе и што ми жарко желимо за њих јесте аутономија под европском контролом.

Ако Македонија буде подељена на било какав начин, народће остати незадовољан и поново ће се борити што пре то буде могуће. Једину наду могу да видим у јакој аутономији, коју се ни Грци, ни Бугари, ни Срби неће усудити да нападну; онда ће Македонци, који су заиста интелигентни и добри када их добро третирају, мирно развијати ову прекарасну и плодну земљу, и моћи научити да буду цивилизовани.

Верујте ми, поштовани господине,

Искрено ваша,

Сестра Августина, сестре милосрднице

Public Record Office (London). -FO 608/44. Peace Conference. (British Delegation), 1919
<http://thedocumentarynews.wordpress.com/2012/01/08/sister-augustine-bewicke-on-the-macedonian-autonomy/>

Извор 5

Рудолф Арчибалд Рајс* о Македонцима

„Рекао сам да бих вас радије звао бугарофоним Македонцима. Називате ове људе Бугарофонима, ради њиховог језика који личи на бугарски. Али, да ли је то бугарски, да ли се исти језик говори у Софији? Не. Македонски је једнако сличан српском колико и бугарском. Ја нисам лингвиста и не бих дозволио себи личну процену, али непристрасни балканолози су ми потврдили да је македонски сличнији српском него бугарском језику. Могуће је да има лингвиста који ће тврдити управо супротно. Али остаје чињеница да се македонским језиком не говори ни у Софији, нити у Београду. То је засебан словенски језик, као што ми имамо романски у Швајцарској, који се говори у Гризону, поред талијанског. По мом мишљењу, Македонце не треба звати ни Бугарима ни Србима, већ просто Македонцима.”

* Рудолф Арчибалд Рајс (1876–1929) био је познати швајцарски правник и професор Универзитета у Лозани. Као експерт међународног војног права и касније добровољац у српској војсци, учествовао јеу Првом светском рату и на Солунском фронту.

R. A. Reiss, Sur la situation des Macedoniens et des musulmans dans les nouvelles provinces grecques. Paris, 1918, pp. 6-7.

Извор 6

Меморандум Џемса Буршијеа* о стварању Македоније

Лондон, 26.02.1919.

„(1) У интересу правде и будућег мира на Балканском полуострву, неопходно је да се нове границе на Балкану формирају тако да, колико је могуће, коинцидирају са границама тамошњих народа.

(2) У случају Македоније нарочито је пожељно применити овај принцип, у погледу захтева ривалних суседних држава, који су били извор бескрајне беде тог становништва у протеклих готово пола века. Са аутономном владом под заштитом великих сила, становништву би било омогућено да се позабави властитим интересима, да живе и напредују без малтретирања коме су до сада били изложени.

(3) Ако прихватимо теорију коју су развили Срби и Грци, да јенационална свест Македонаца 'флуидна' и да не показује пристрасност било којој страниој пропаганди, природни закључак је да они треба сами себе да воде и да треба усвојити принцип 'Македонија Македонцима'.

(5) Аутономна македонска држава треба да се простире од Шар-планине (етничка граница Срба) на северу, до Егејског мора на југу, те од границе Бугарске на истоку до Албаније на западу. Јужна граница, ширећи се од језера Касторија до ушћа Вардара, оставила би Грчкој место Бер (Вериду), а Грчка би такође задржала и Нигриту и полуострво Халкидик.

(7) Одричање Србије и Грчке од македонске територије коју су окупирале од 1913. не би било неразумно, с обзиром на велика проширења која ће ове државе сада добити.

(8) Солун, који је комерцијално неодвојив од унутрашњости, природно би постао главни град нове државе.

(9) Овако предложено решење задовољило би широко присутну жељу за аутономијом која је постојала у Македонији и у Солуну много година уназад.

* Џемс Д. Буршије је истакнута јавна личност у Британији и новинар.

*The University of "Cyril and Methodius", Documents on the Struggle of the Macedonian People for Independence and a Nation-State, Volume I 1982
<http://mk.wordpress.com/tag/aegean-sea/>*

1. Записник са тридесет треће седнице одбора за нове државе, 15.07.1919.

„Дискутовано је о решењу са новом државом Срба, Хрвата и Словенаца. Предлог Италије да се да право аутономије Македонији (Анекс А) и Албанији (АнексБ) био је на дневном реду и веома дуго се дискутовало о њему. Представник Италије је ставио нагласак на важност пружања неопходне сигурности за заштиту становништва Македоније, а нарочито Словена који нису Срби. Г-дин Липер је сугерисао да, док нема сумње да неки облик самоуправе српска влада треба да да Македонији, није било сигурно да ли такву обавезу треба наметнути држави Срба, Хрвата и Словенаца, па би било боље, као први корак, распитати се какви су предлози Владе (СХС) за решавање овог подручја. Г-дин Ларош је нагласио изузетну важност да се не подрива ауторитет Владе (СХС) успостављајући државу унутар државе, и снажно замолио да се мешање у унутрашње ствари државе држи на минимуму.”

* Ален Лепер, шеф Прес бироа британске делегације на Париској мировној конференцији.

* Жил Ларош, делегат у француској делегацији на Париској конференцији и члан Одбора за нове државе.

2. Записник са 39. седнице Одбора за нове државе, 30.07.1919.

„...Одбор је затим расправљао о македонском питању. (1497) Изнесена су два предлога, најпре нацрт којег је припремио пуковник Кастолди, (1498) по захтеву, приказујући Македонију као аутономну област слично како је урађено за Рутенију. (1499)

Постигнута је општа сагласност да ово није било могуће усвојити. Други предлог је био одбританског представника, да се направе аранжмани којима би Лига народа била овлашћена да задржи представнике у Македонији, како би појачали гаранције против репресије.

Никаква дефинитивна одлука није произашла из ових расправа, али је договорено да различити чланови Одбора требају, по могућности, изнети неке конкретне предлоге за следећи састанак.”²

* пуковник Кастолди, члан италијанске делегације у Одбору за нове државе.

* Рутенија се односи на Украјину.

Доника Џемајли

Отпор мањина

Пример косовских Албанаца у
Краљевини СХС

Кључна питања

1. До које мере Албанци на Косову нису прихватили Краљевину СХС?
2. У којој мери је држава прихватила Албанце са Косова?

Тема:

Овај модул говори о правима и захтевима мањина у Краљевини СХС. Незадовољство мањина, нарочито косовских Албанаца, и њихов отпор према Краљевини СХС, жеља за уједињењем са Албанијом, или једнаким укључењем у политику, друштвени и јавни живот у Краљевини, јесте контроверзна историјска тема која још увек узбуркава емоције. Модул укључује период од 1912. до 1930.

Ова тема је изабрана са циљем да ученици (млади) науче и разумеју са каквим изазовима се сусретала албанска мањина у прошлости.

Циљеви

- Критичко разумевање сложене природе прошлости.
- Разумевање албанског националног питања.
- Подршка ученицима у разумевању узрока отпора.
- Развијање историјске свести.

Исходи учења:

- Препознавање захтева и незадовољства Албанаца на Косову у Краљевини СХС.
- Поређење и анализа различитих начина отпора.
- Вредновање или оцењивање ранијих учесника или догађаја у историјском контексту и приликама.
- Повлачење веза између узрока и последица историјских догађаја као националног проблема, изазова или недовршене приче.

Упутства за наставнике

Корак 1: Наставник исписује временску праву на табли и тражи од ученика да сортирају материјале предвиђене за увод по хронолошком реду.

Корак 2: На основу материјала сваки ученик пише кратки историјски преглед.

Корак 3: Дискусија.

Корак 4: Наставник формира 5 група, дели материјал и у исто време даје ученицима питања. Свака група има посебна питања.

- Група 1 – Позиција Краљевине СХС.
- Група 2 – Активна нелегална опозиција.
- Група 3 – Легална опозиција.
- Група 4 – Албанска држава.
- Група 5 – Поступци косовских Албанаца.

Корак 5: Ученици раде у групама. Ученици читају материјале и припремају се да изложе своје одговоре. За то време наставник обилази групе, посматра рад ученика и даје им додатне информације, уколико је потребно. Материјал се излаже на флипчарту.

Корак 6: Свака група ће изложити свој рад пред разредом и одговорити на питања.

90
минута

Корак 7: Наставник ће на табли нацртати табелу. Свака група мора изложити своје одговоре на питања и дати аргументе, на основу извора, како би попунила табелу. Табелу ће попунити са само једном речју, која даје одговор на кључно питање.

Корак 8: На крају следи дебата о кључном питању.

Ко?	Краљевина СХС	Илегална опозиција	Легална опозиција	Албанија	Албанска мањина и међународно ангажовање
Шта?					
Како?					

90
минута

Корак 9: Домаћи задатак – напишите есеј на тему:

1. Зашто држава није испунила захтеве мањина? Зато што су мањине пружале отпор; зато што Краљевина СХС није била у праву, или...?
2. Предности интеграције мањина у друштвени и јавни живот.

.....

Увод

Албанци, као и неки други балкански народи, били су незадовољни одлукама Лондонске конференције. Грчка је претендовала на више територија јужне Албаније, Србија је захтевала барем луку Свети Јован (Медовски) или, у најбољем случају, територије све до Драча. Албанци који су остали изван Албаније 1913, нарочито косовски Албанци, нису престајали са захтевима за уједињење са Албанијом. То је био захтев једне групе Албанаца са Косова који су пружали отпор држави, а друга група је такође тражила исто и једнак третман са осталим народима који живе у Краљевини СХС. У међувремену, територије са већинским албанским живљем у Краљевини СХС, попут Косова, били су простори са најмањим економским развојем. Економска ситуација била је таква како због политичких прилика, тако и због наслеђеног стања узрокованог нападним Отоманским царством. Најнижи пољопривредни развој био је карактеристика овог дела земље у Краљевини СХС. Друштвене прилике довеле су до неподношљивих контрадикторности између положаја радника и сељака који су имали обавезе према властодршцима. Главни проблем је било нерешено национално питање. У стварности, централистичка политика Краљевине СХС продубљивала је проблем коегзистенције између народа и државног устројства у Краљевини СХС.

Извор 1

Упетљана пређа

Нова година: „Чини ми се, тета Европо, да ти се ово упетљало. Требаће нам све време овога света да то доведемо у ред.“

<http://archive.org/stream/punchvol144a145lemouoft#page/n53/mode/2up>
21.12.12

Извор 2

Прекинута успаванка

ЕВРОПА: „Ох, утишај се, дијете моје!“
Беба Албанија: „Како да се утишам док траје та паклена бука?“
ЕВРОПА: „Па, мораш радити исто што и ја, и правити се да не чујеш.“

<http://archive.org/stream/punchvol144a145lemouoft#page/90/mode/2up> 21.12.12

Извор 3

Стварање албанске државе и њено међународно признање

Упркос војним интервенцијама балканских савезника, албанске патриоте које су понеле најтежи терет покрета за ослобођење своје домовине, састали су се у Влори, 28. 11. 1912. и прогласили Албанију независном државом. Народна скупштина именовала је привремену владу која је оформила комитет за заштиту албанског питања пред великим силама. Народна скупштина из Влоре послала је великим силама телеграм у коме се, између осталог, каже „да су Албанци који су ушли у породицу народа источне Европе, у којој су поносни што су најстарији народ, постали елемент једнакости“.

Извор 4

Исмаил Qемаили и Иса Болетини

Иса Болетини био је албански националиста и герилски борац, рођен у селу Болетин поред Митровице. Постао је главни лик отпора Албанаца против Отомана, Србије и Црне Горе. Исмаил Qемаили био је главни лик албанске Декларације о независности 28. новембра 1912. Био је председник привремене владе Албаније од 1912. до 1914.

*Udžbenik za deveti razred "Historia 9", Fehmi Rexhepi, str.23, 2011
<http://www.nasergashi.com/t4847-foto-historike-isa-boletini>
12.04.2013*

*Isa Boletini
(1864-1916)*

*Ismail Qemali
(1844-1919)*

Извор 5

Одлуке конференције амбасадора, Лондон, 1913.

Конференција у Лондону, или Конференција амбасадора, како се често назива у албанској историји, била је окупљање шест великих сила (Велике Британије, Француске, Немачке, Аустроугарске, Русије и Италије) ради решавања одређених проблема на Балкану који су се појавили након пропасти Отоманског царства. Конференција је почела 17. децембра 1912. под вођством британског министра спољних послова сер Едварда Греја (1862–1933), након балканских ратова и проглашења независности Албаније у Влори, 28. 11. 1912.

Тридесетог маја 1913. постигнут је споразум по коме ће Турска одустати од свих територија западно од линије Енос – Мидија.

Што се тиче Албаније, амбасадори су иницијално одлучили држава буде призната као аутономна под суверенитетом султана. После много расправа, међутим, постигли су формалну одлуку да Албанија, иако ускраћена за готово половину своје етничке територије (нарочито Косова), ипак буде суверена држава, независна од Отоманског царства. Ова одлука, договорена на 44. састанку конференције, 29. 7. 1913, кратко је формулисана у следећих 11 тачака, и дала је основ за међународно признање албанске независности:

1. Албанија се конституише као аутономна, суверена и наследна кнежевина са правом наслеђивања, што гарантује шест сила. Суверена ће одредити шест сила.
2. Искључује се било какав облик господарства/вазалства између Турске и Албаније.
3. Албанија је неутрална; њену неутралност гарантују шест сила.
4. Контрола цивилне администрације и финансија Албаније треба бити предана међународној комисији састављеној од делегата шест сила и једног делегата из Албаније.
5. Овлашћења комисије трајаће десет година и могу се по потреби продужити.

http://www.albanianhistory.net/texts20_1/AH1913_2.html 28/05/2013

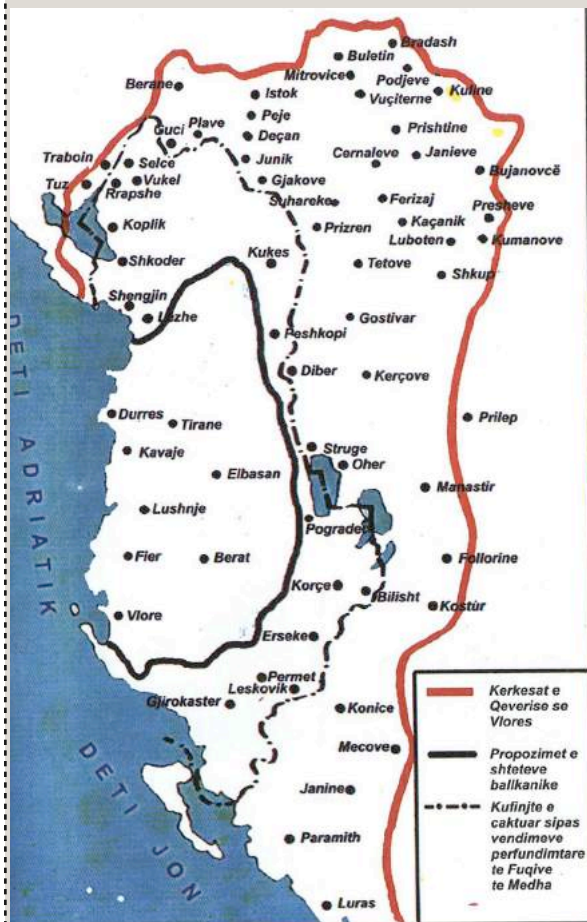
Извор 6

Велике силе дале су Србији простор Косова, насељен Албанцима, а велики део јужне Камерије Грчкој. Грубо речено, половина претежно албанских територија и 40% становништва остало је изван граница новостворене државе.

Historical overview page.675 Janusz Bugajski; Political Parties of Eastern Europe: A Guide to Politics in the Post-Communist Era 12.04.2013

Извор 7

Опције границе албанске државе

Kufijtë e shtetit shqiptar më 1913

Шта су Албанци хтели (црвена линија)

Предлог балканских држава (црна линија)

Границе одређене Лондонском конференцијом (испрекидана линија)

“Historia 8”, Fehmi Rexhepi & Frasher Detaj, p.133, 2011

Извор 8

Мишљење Едварда Греја о одлукама Лондонске конференције

Едвард Греј је био једини међу министрима спољних послова на Конференцији који је био свестан неправде учињене одређивањем граница Албаније. У његовом сажетку едитованих изјава у 1913. (Е. Греј, Спеецхес он Форейгн Аффаирс, Лондон 1913), налази се и једна о границама Албаније. „...ја сам свестан – каже Греј – да када резултати буду познати, ово решење о границама, у многим својим одредницама, даће многе разлоге било коме ко буде просуђивао овај случај из просте локалне перспективе...”

Pavaresia Shqiptare dhe Diplomacia e Fuqive te Medha 1912-1914”, Arben Puto, p.24, Tirane 2012

Извор 9

Оснивање Краљевине СХС 1918.

Оснивањем Краљевине Срба Хрвата и Словенаца 1. децембра 1918. и Косово постаје део ове краљевине. Муслиманској мањини нису дата национална права, што је био разлог да се становништво организује у борби за политичка и национална права. Године 1919. оснива се политичка партија, која је имала је и своје гласило. Између два светска рата Косово је била најсиромашнија и најнеразвијенија област у Краљевини.

B. Koro, tarih 9, Prishtina 2008, p. 57-59

Извор 10

Идеални циљ Албанаца на Косову

Комитети Мбројтја Кометаре е Косовес (МКК) 1918–1924, „Народна одбрана Косова”, 1918–1924. „Без јаке и слободне Албаније, свака активност за Косово и друге територије је узалудна.”

Овај захтев срочио је МКК: Комитет МКК – основан у Шкодру 1918. Циљ ове организације је био да обезбеди политичка и социјална права косовским Албанцима у Краљевини СХС. Комитет се петицијама и меморан-думима са својим захтевима обраћао међународној дипломатији.

Група 1

Став (позиција) Краљевине СХС

Питања:

- Какав је став владе (државе) према албанској мањини?
- Да ли то значи да је закон био исти према свим грађанима? Објасни!

Извор 1

Извештај председника делегације на мировној конференцији председнику Владе у Београду о проблему Албаније

Париз, 5. децембар 1919.

„Председнику Министарског савета. Лично и строго поверљиво.

Решење питања албанског примиче се крају. Оно је тесно везано дошло са решењем јадранског питања, а питање јадранско сад је опет на реду и покушава се наћи решење на које би могао пристати Вилсон, тј. америчка влада и Италија. Наши савезници, тј. Французи и Енглези, истина воде рачуна о нашим захтевима, али сматрају да ћемо моћи пристати на оно решење на које буде пристао Вилсон. Албанско питање везује се за јадранско прво стога што је у природној вези с њим, а друго, што се сматра као предмет компензације. По Лондонском пакту, по којем се Италији уступа Валона и даје неки протекторат на средњу Албанију, северна Албанија намењена је Црној Гори и Србији. Ми не тражимо северну Албанију за себе, него тражимо да се тим племенима даде право самоопредељења, да она сама кажу да ли желе да се сједине са средњом муслиманском Албанијом, која долази под протекторат Италије, или желе да образују засебну државицу, као неку „тампон државицу“, или желе да се придруже као аутономна државица нашој држави. У сваком случају ми претендирамо на границу општи Дрим и Црни Дрим споменутом справком.”

Branko Petranović, Momčilo Zečević: JUGOSLAVIJA 1918-1988. TEMATSKA ZBIRKA DOKUMENATA

Извор 2

Споразум о заштити мањина

Петог децембра 1921. Краљевина СХС потписала је Споразум о заштити мањина. Споразум је сачињен да обезбеди „пуну безбедност живота и слободе грађана Краљевине, без разлика по националној, језичкој, расној или верској припадности.

Noel Malcolm, "Kosovo: A short history" p. 345. 2011

Извор 4

Уговор са савезницима

Држава Срба, Хрвата и Словенаца прима све прописе усвајајући да се они унесу у један уговор са главним силама савезничким и удруженим, које те силе буду сматрале као потребне у држави СХС ради заштите интереса оних становника који се од већине становника разликују по раси, језику и вери... Држава СХС обавезује се да свим становницима да пуну и потпуну заштиту живота и слободе без обзира на порекло, народност, језик, расу или веру.

Balkanski ugovorni odnosi, 1876 – 1996, 1, Beograd, 1998, 41-51

Извор 6

Министар спољних послова, Марковић, о позицији Краљевине СХС по питању мањина

„...За наша јужна подручја која су прикључена нашој држави пре јануара 1919, наш став је да тамо нема мањина. Овај став је коначна пресуда по питању признавања мањина у јужној Србији.”

„...петиције и жалбе које су Албанци упутили у Лигу народа не треба узимати у разматрање... јер, према Марковићу, ови 'срамотни' захтеви вређају дигнитет државе...”

N. Malcolm, "Kosovo: A short history" Pristine 1997, p. 346, Central Albanian Archive of the Albanian Republic: The Fund of the Foreign Affairs Ministry of the Albania (doc.194; no. 489; p. 252)

Извор 3

Национални статус

„...Закон о националностима Краљевине СХС из 1928. није потврђивао тадашњи национални статус, али је јасно рекао да је тај статус формиран по први пут: Албанци који су живели на Косову, од средине 1913. до конституисања Југославије 1918, били су познати као (параграф 4, члан 55) „не-Словени који су постали грађани Краљевине у складу са параграфом 2 истог члана”.

Pop-Kosic, "Etude juridique (LEGAL STUDY)", page 105-15

Извор 5

Уставно регулисање положаја и права мањина (Устав из 1921)

Уживање грађанских и политичких права независно је од исповедања вере. Нико се не може ослободити својих грађанских и војних дужности и обавеза позивајући се на прописе своје вере (члан 12, став 1 и 2).

Устав од 1921

Група 2
Активна нелегална
опозиција

Питања:

- Како су људи који су се осећали неједнакима били организовани у држави у којој су живели?
- Шта је нагнало одређене групе да се држави супротставе оружјем?

Извор 1

Различити приступи решавању питања албанске мањине

Хоце Кадри (1878–1925), вођа МКК, Приштина Вођа Независне Албаније искључује могућност било каквог протектората, а „спас Косова може да достигни политичким средствима, па чак и делимичним.“

Ceshtje nga historia moderne dhe bashkekohore shqiptare, Emine Arifi – Bakalli, p. 46, Pristine, 2011

Хасан Приштина (1878–1933) „Остајем непријатељ Краљевине СХС све док држава не почне да правично третира Албанце на Косову и у Македонији.“

Neuss Wiener, Tagblatt, 7.4.1927; Ajet Haxhiu, "Hasan Prishtina, The Kosovos' Patriotic Movement", Tirana 1968, p 167

Извор 2

Чланак из листа „Политика“: Емигрантско разматување или атентат поручен из Албаније?

Хасан-бег Приштина, бивши преседник албанске владе, убијен у Солуну Атентатор Хусеин Секо, такође албански емигрант, тврди да је пуцао на Приштину зато што га је овај наговарао да убије краља Зору I.

„Солун, 15 августа.

Јуче по подне у 2.15 часова на раскрсницу улице Цимински и Богаџину испред бакалске радње 'Иви' убијен је са пет револверских метака познати албански политичар у емиграцији Хасан-бег Приштина, бивши председник албанске владе и вођа албанске емиграције. Убио га је Албанец Ибрахим Хусеин Секо, такође емигрант, са којим је Приштина живео у пријатељству. Убиство је извршено из политичких побуда. Албански агенти покушавају Југославију да оптуже за убиство Хасана-бега Приштине. У томе им помаже један део солунске штампе.“

„Солун, 18 августа.

Афера са атентатом на вођу албанских емиграната Хасан-бега Приштину почела је да се компликује. Узрок овоме је тајност у којој се истрага води, тако да се још потпуно не знају резултати до којих је она дошла.

Потпуно неочекивано, и то у моменту кад је свима било јасно чије је дело атентат, у једном делу солунске штампе помиње се Југославија, са циљем да се она умеша у ову аферу и оптужи као главни инспиратор и организатор атентата. Као основа за ово тврђење наводи се Косовски комитет који је Приштина у своје време успоравао, а који сад и не постоји, као и тобожњи утицај који Приштина има на албански живаљ у области Косова. Тако се ова афера, која представља чисту међусобну борбу између емиграната и постојећег режима у Албанији, хтела да пребаци на Југославију и она оптужи као главни кривац.“

Група 2

Активна нелегална
опозиција

Питања:

- Како су људи који су се осећали неједнакима били организовани у држави у којој су живели?
- Шта је нагнало одређене групе да се држави супротставе оружјем?

Извор 3

Азем Бејта, вођа Качак покрета, Схота Галица, његова супруга

Левизја Качаке – Качак покрет (1912–1924) био је оружани покрет Албанаца у Краљевини СХС. Вођа покрета био је Азем Бејта, познат и као Азем Галица, и његова супруга, Схоте Галица. Координатор Качак покрета је био МКК, политичка организација углавном састављена од косовских Албанаца који су живели и радили у егзилу. Основни циљ покрета био је да се локално становништво убеди да се Косово треба ујединити са Албанијом.

Са становишта државе (Краљевине СХС) ово је била илегална организација, али с друге стране, Албанци су покрет сматрали националноослободилачким. Припадници Качак покрета повлачили су се у планине на Косову и борили као герила. Апеловали су на грађане Албанце да се држави одупиру неплаћањем пореза и неслужењем војске док се не испуне њихови захтеви. Након смрти Азема Бејте 1924, покрет је почео да се предаје и гаси.

МКК је такође подржавао Качак покрет унутар Косова. За власти Краљевине СХС и представнике великих сила, чланови Качак покрета сматрани су „бандитима“, а Бајрам Цурри и Хасан Приштина названи су „вођама бандита“.

Z. Avramovski, Britanci u Kraljevini SKS" f. 85;

У жељи да контролише Качак покрет, МКК је 1919. донео нека правила за њих:

1. Нико из Качак покрета није смео повредити српског грађанина, осим ако овај није употребио оружје против Албанаца;
 2. Нико од качака није смео палити куће и цркве.
- Упркос томе, многи албански војници и ханџари који су сарађивали са српским властима и словенским колонистима, били су убијени од стране качака.

Ceshnje nga historia moderne dhe bashkekohore shqiptare", Emine Bakalli-Afrifi p. 55, Prishtine, 2011

Azem Bejtaa
(1889–1924)

Shota Galica
(1895 – 1927) ,

Извор 4

Коментари Албанаца на рад Лиге народа

Бедри Пејани, активни члан МКК, рекао је: „Споразум о заштити мањина, кога је Краљевина СХС потписала 1921, био је серум за успављивање бола код мањина, док оне остају кажњене од стране високе дипломатије.“

Hakif Bajrami, "Bedri Pejani", Pristina 1994 p. 159;

- Како је легална опозиција користила институционалне путеве за постизање својих циљева?
- Да ли је било могуће постићи политички циљ путем легалних политичких институција? Образложи свој одговор.

Извор 1

Муслиманска албанска партија Џемијети

Легална партија, која је заступала интересе муслимана Албанаца са Косова и из Македоније, основана је на конференцији у Скопљу, децембра 1919. Била је добро позната као „Хемијети” или заједница, а њен пуни назив је био Ислам Мухафаза-ул Хукук Џемијети, (Исламска асоцијација за заштиту и правду). У почетку су планирали унију са Босанском исламском политичком партијом, Југословенском муслиманском организацијом, основаном у Сарајеву 1919, али пријатељство између муслимана Словена и Албанаца није било услов за сарадњу. Иако су се Косовари, Македонци и Босанци на конференцији у Скопљу договорили о укупним политичким захтевима: о пуној верској аутономији, очувању џамија и њихове имовине, слободној употреби народног језика све несрпске популације, те заштити беговске имовине од аграрне реформе.

Rrethanat shoqerore dhe politike Kosove 1918-1941”, H. Bajrami., Prishtine 1981, fq. 182,

Извор 2

Џемијет – албанска муслиманска партија у парламенту Краљевине СХС

На парламентарним изборима 1920. Џемијет осваја 8 мандата, а 1923. 14 мандата. Неки од посланика, као Ферат Драга, били су снажно против антиалбанске политике режима, одбацивали су пресељења Албанаца, аграрну експропријацију и колонизацију, а тражили су аутономију за Косово, отварање школа на матерњем језику, културни развој итд.

Албанска енциклопедија 3, стр. 2951, Тирана

Извор 3

Новине партије Џемијет

Од 1920. Џемијет је штампао новине под називом „ХаК” (правда, право, истина). С обзиром на то да у то време није било дозвољено образовање на албанском језику, новине су штампане на турском језику, арапским и ћириличним писмом. Упркос ограничењима, ове новине су биле прозор у свет информација. Упркос свом успеху, новине су престале излазити одлуком режима Карађорђевића. Штампане новина је било забрањено увођењем диктатуре 1929.

N. Malcolm “Kosovo a short history”, p. 350

Извор 4

Рамѐ Блаца, посланик у парламенту Краљевине СХС

У време владе Николе Пашића 1921, он је био посланик у парламенту из своје регије. Његов лични циљ је био да не дозволи пресељавање Албанаца са Косова.

Кућа коју је подигао Рамѐ Блаца
Према речима комшија и историјским подацима, овај објекат је подигнут око 1937. године. Сврха ове куће је била да покаже Албанцима да он не намерава да иде одатле, те да своју будућност планира на Косову, па остали могу да следе његов пример. Иако иницијатор градње, Рамѐ Блаца није доживео да види коначан резултат, јер је погинуо у борби 27. августа 1937.

Питања:

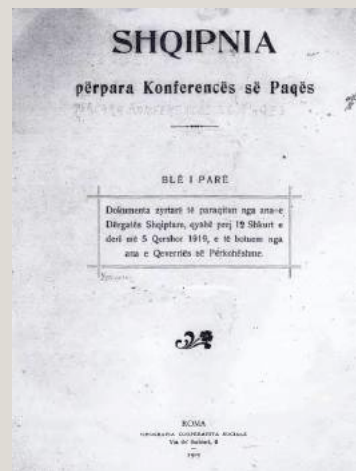
- Какав је био став Албаније према албанској мањини у Краљевини СХС?
- Да ли је албанска држава могла да помогне својим сународницима који живе у суседној држави? Образложи свој одговор!

Извор 1

Захтеви албанске државе на Мировној конференцији у Паризу 1919.

1. Албанска држава састојала се од три целовита вилајета: Косово, Скадар, Јанине, и дела Манастирског вилајета.
2. Меморандум из фебруара 1919. захтева суверену и независну државу.
3. Подручја изван територије Албаније 1913, где живе Албанци, да буду под протекторатом САД на 1 или 2 године, а након тога ови Албанци да имају могућност да плебисцитом изаберу где ће живети (други Меморандум из марта 1919).

Историјаза девети разред - Фехми Рехели, стр. 44

Извор 2

Државна „реална политика” Албаније

Званично становиште Албаније по питању национализма мањина у Краљевини СХС гласило је: „...иредентизам... овај терет је ломљив још од формирања, Албанија га не може носити. Решавање националног питања биће одређено општим развојем ситуације на глобалном плану и не у скорој будућности... Иредентизам је луксуз који Албанија себи не може приуштити...”

Rregullorja e brendshme dhe detyrat të 1921 të Komitetit MKK), Ana Lalaj, "Problemet e Kosovës në Parlamentin Shqiptarë 1920-1924"

Извор 3

Званични став Албаније према национализму мањина у Краљевини СХС

Године 1920. брод са оружјем пристао је у Свети Јован. Ахмет Зогу, министар унутрашњих послова, није дозволио истовар оружја. Тврдио је да би албанска офанзива против Југославије само водила до отвореног сукоба, а да Албанија није била у прилици да се суочи са таквом ситуацијом.

Иако је званична Албанија, на челу са Ахметом Зогуом, оснивачем реалне политике, била веома пажљива у поступцима и изјавама везаним за национално питање, у овом случају Југославија је окривила пропаганду и одлучност званичне Албаније.

„...па ипак, Зогу је био заклет непријатељ револтираних и албанских иредентиста. Он је, у одсуству, осудио Азема Б. Галицу на смрт, а крајем 1923. послао је албанску војску у 'Неутралну зону Јуник' протјерујући све качаке различитим албанско-југословенским паролама, како би опструисао њихов повратак на та подручја...”

Bernd Jürgen Fischer, "King Zog" cmp. 70-5, 1984

- Какав пут су изабрали припадници албанске мањине на Косову у међународном ангажману за остваривање својих циљева?
- Шта су били њихови политички циљеви?

„Ради промовисања међународне сарадње и постизања међународног мира и сигурности, прихватањем обавезе да се не посеже за ратном опцијом, прописивањем отворених, правичних и часних односа међу народима, чврстим успостављањем разумевања међународног права као стварног правила понашања између влада, одржавањем правде и строгог поштовања свих споразумних обавеза у интеракцији између народа, прихватају ову Повељу Лиге народа.”

Отворени састанак Лиге народа у Женеви, 15.11.1920

<http://www.un.org/cyberschoolbus/unintro/unintro3.htm>

Извор 1

Гјон Бисаку, Схтјефен Курти и Луигј Гаши: Положај албанске мањине у Југославији, Меморандум представљен у Лиги народа 1930.

Његовој екселенцији, господину Ерику Драмонду,
Генерални секретар Лиге народа, Женева

„Ваша Екселенцијо, г-дине генерални секретаре, ми нисмо први изасланици Албанаца који живе у Краљевини Југославији, који су се обратили Лиги народа по питању жалосног стања ове мањине до које је довела српска власт, а свакако нећемо бити и последњи који протестују пред овом високом институцијом међународног права, осим уколико се политички курс и поступци властодржаца у Београду према својим албанским поданицима из основа не промене.

Тај политички курс, који је већ препун ексцеса и несрећа, може се сумирати у једној фрази: Изменити етничку структуру подручја насељених Албанцима по сваку цену. Стратегије за постизање овог циља су следеће:

- а) разни облици прогона како би се становништво присилило да емигрира;
- б) коришћење насиља како би се насилно денационализовало беспомоћно становништво;
- ц) присилно изгнанство или убијање свих који одбијају да напусте земљу или да се мирно препусте посрбљавању.

Ми само желимо да обзнанимо Лиги народа и цивилизованом свету патње наше браће који живе угњетени у Југославији.”

Дом Гјон Бисаку из Призрена, свештеник у селу Беч, дистрикт Ђаковица
Дом Штјефен Курти из Призрена, свештеник у парохији Ново Село, дистрикт Ђаковица
Дом Луигј Гаши из Скопља, свештеник у парохији Смаћ, дистрикт Ђаковица.
Ова три свештеника радила су на Косову двадесетих година 20. века у име "Sacred Congregation of the Propaganda". Њихов очајнички апел показује да се ситуација Албанаца на Косову није много поправила генерацију након 1913.

Texts and Documents of Albanian History, Robert Elsie
http://www.albanianhistory.net/texts20_2/AH1930.html (10.11.2012)

- Какав пут су изабрали припадници албанске мањине на Косову у међународном ангажману за остваривање својих циљева?
- Шта су били њихови политички циљеви?

Извор 1

Листа додатне документације

„У следећим додацима, предузели смо да покажемо прецизним чињеницама истинитост тврдњи које смо имали част да унесемо у овај Меморандум. Поменути догађаји су дани само као примери и изабрани су случајно из мноштва сличних случајева. Да бисмо били што је могуће јаснији, дали смо референце на одредбе Споразума о заштити мањина, чији је Краљевина Југославија потписник, и обезбедили смо чињенице које ће показати да одредбе овог споразума нису примењиване према албанској мањини. Чињенице говоре саме за себе. Њихова аутентичност не може се порећи, чак и у сазнању да се службена истрага не може спровести.”

Texts and Documents of Albanian History, Robert Elsie
http://www.albanianhistory.net/texts20_2/AH1930.html

Извор 2

Употреба народног језика

Споразум о мањинама, члан 7
„Неће бити ограничења на употребу народног (националног) језика на пољу религије, у штампи, или било којој врсти публикација.
2. Ограничења за Албанце у Југославији се настављају. Ситуација се наставља за половину албанског народа који живе под туђинском влашћу. Неколико примера биће довољно да илуструје истинитост ове тврдње. Не постоје новине, часописи или друге публикације на албанском језику за 800.000 Албанаца у Југославији. Влада у Београду може тврдити да интелектуална активност није законом забрањена, али они који спроводе закон, полиција и други службеници, чине све да такву активност онемогуће. Уколико би Албанац поднео захтев за одобрење издавања новина на албанском језику, да одржи безопасно јавно предавање на албанском, или да отвори школу за учење албанског, он, наравно, не би био кажњен ради таквог захтева, али би одмах био прогоњен од стране полиције и жандара по свим могућим оптужбама, ухапшен, а у многим случајевима бачен у затвор или би му била одузета сва имовина.
б) Једном од доле потписаних, дом Схтјефену Куртију, доскорашњем свештенику у парохији Ново Село, дистрикт Ђаковица, од стране директора српске школе Радована Милутиновића било је забрањено да користи албански језик да сеоску децу подучава катехизис.
ц) Када су албанска деца из села Скивјане, дистрикт Ђаковица, донели албанске букваре у српску школу у коју су ишли, директор, Србин, г-дин Зонић, конфисковао је књиге одмах и казнио децу што су се 'усудила да уче језик који није државни'.”

Texts and Documents of Albanian History, Robert Elsie
http://www.albanianhistory.net/texts20_2/AH1930.html

Извор 3

Захтев Албанаца са Косова пред Лигом народа

У петицијама, комитет Национална одбрана Косова, МКК, Лиги народа каже: „Устав Краљевине СХС је мртво слово на папиру...”
Захтевали су формирање неутралне комисије Лиге народа, која би истражила ситуацију на терену „...да обезбеди овој потлаченој популацији поштовање мањинских права”.

L.Culaj, Komiteti Mbrojtja Komëtare e Kosovës 1918-1924, Prishtinë 1997, f.68

Ирена Параџик - Ковачич,
Вања Зидар Шмиц

Сви против свих

случај Словеније

Кључно питање

Како је рат продубио политичке поделе међу Словенцима?

Тема

Овај модул је о грађанском рату у Словенији и може се применити на било коју другу регију у бившој Југославији. Обраћамо се ђацима узраста од 14 до 18 година. То је период Другог светског рата. Изабрали смо ову тему јер је веома контроверзна и осетљива за цело подручје бивше Југославије, с обзиром на то да и након 60 година од тих догађаја још увек постоје поделе у мишљењима и међу људима и политичарима када је у питању овај период, а потпуно помирење још увек није постигнуто.

Циљеви

Ученици ће стећи сазнања о грађанском рату у Словенији.

Исходи учења:

- Ученици ће поредити различите одговоре Словенаца на окупацију.
- Научиће зашто су радничка и буржоаска струја имале различите одговоре на окупацију.
- Моћи ће да препознају чињенице које су иницирале јачање тензија које су онда изазвале сукоб међу Словенцима.
- Моћи ће да изразе критичко мишљење на конструктиван начин и да се изборе са осетљивом и контроверзном историјом.

Упутство за предаваче

Наставник ће прочитати увод ученицима и представити тему разреду. Радионица има два дела – први део је рад у групама, а други део је презентација резултата сваке групе и дебата.

Временски оквир:

Корак 1: Наставник дели ученике у 4 групе:

Група 1: Одговор на окупацију и поларизација, црква између две ватре.

Група 2: Војне јединице: радничка струја – партизани, буржоазија – словенски четници (плаве бригаде).

Група 3: Војне јединице: буржоазија – сеоска гарда (МВАЦ), домобрани.

Група 4: Брат на брата (грађански рат 1942–1945).

Корак 2: Наставник даје ученицима упутства за рад у групи (кооперативно учење). Свака група такође добија ова упутства одштампана.

Методологија – кооперативно учење

Сваки члан групе добија властити радни лист, решава све задатке и записује одговоре. Сваки члан групе бира број од 1 до 4, јер сваки од њих може бити изабран за известиоца након што група заврши са радом. Поред решавања задатака, сваки члан групе ће имати још један битан задатак. Свака група мора имати: ВОДИТЕЉА, ЧУВАРА, КОНТРОЛОРА ВРЕМЕНА и ПОСМАТРАЧА.

90
минута

90
минута

Подела улога унутар групе:	Комуникација унутар групе
Водитељ руководи радом групе, утврђује да сви разумеју упутства. Он/она чита писане изворе.	Да ли разумљиво читам? Можемо ли наћи још бољи одговор?
Чувар осигурава да сви чланови групе учествују у раду. Упозорава оне чланове који су се дистанцирали од теме или који не учествују у раду:	Мораш тихо говорити. Прегласан си. И ти си члан групе и мораш учествовати јер ћемо бити оцењени као група.
Контролор времена води рачуна о временском ограничењу и охрабрује остале да пожуре:	Пожурите, остала су још само 3 минута. Понестаје нам времена, сви се морамо потрудити.
Посматрач гледа како група ради.	По завршетку рада посматрач извештава о раду групе и остале три улоге у групи.

Корак 3: Наставник даје увод у модул (тему) ученицима. Свака група, такође, добија и овај увод у штампаном облику.

Корак 4: Ученици раде у групама. Свака група анализира историјске изворе и одговара на питања у исто време. Свака група такође прави себи 'појмовник' свих различитих војних јединица и њихових вођа.

Корак 5: Наставник за сваку групу бира број од 1 до 4, тако да се бира по један извештач из сваке групе. Извештачи представљају коришћене историјске изворе осталим ученицима и читају одговоре на питања. За то време ученици цртају ленту времена и на табли приказују политичке групације са свим њиховим војним јединицама за време окупације.

Корак 6: Наставник проводи дебату користећи питања за критичко размишљање. Та питања за критичко размишљање су:

- Да ли је реакција цивила да се укључе у Сеоску гарду, четнике и домобране, била претерана или легитимна?
 - Који разлози су били најубедљивији да се људи укључе у једну или другу струју?
 - Какве су биле последице одлука људи из тог времена на живот у савременој Словенији?
-

Како је рат продубио политичке поделе међу Словенцима?

“У јесен 1942, италијански генерал Виторио Ругеро рекао је следеће у разговору са љубљанским бискупом:

„МВАЦ је много помогао Италијанима, али је створио такву мржњу међу Словенцима да је нећете успети сузбити ни за 50 година.”

Jan, Ivan: Korenine zla. Odstirte zavese I. Samozalozba. Ljubljana 1995. стр. 13.

Шестог априла 1941. немачке трупе су напале Југославију кроз Бугарску и Аустрију. Напад је почео бомбардовањем аеродрома и других војних циљева, као и градова. Напад на Београд био је разарајући. Једанаестог априла, након што су Немци већ продрли у Загреб и Карловац и одсекли запад Југославије од њеног центра, Италијани су започели инвазију на Словенију и Хрватску. У то време, офанзиву су започеле и мађарске трупе. Југословенска влада и краљ су напустили земљу која је капитулирала 17. априла. Већина југословенске војске била је заробљена, остављајући земљу у расулу.

Repe, B.: Sodobna zgodovina, učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007. стр. 140

Југославија је подељена на десет области које нису формирале једну целину, већ су имале различите статусе. Подела је урађена у сврху промоције шовинизма међу народима и националностима које су до тада живели у Југославији.

Petranović, B.: Istorija Jugoslavije, knjiga II – Narodnoosvobodilački rat i revolucija. стр. 26 – 27. www.znaci.net/00001/96.htm

Део Словеније (Горња Корушка, Штајерска и део Прекомурја), Банат, рударско подручје око Бора са околином и Стара Србија потпале су под власт Немачке.

Petranović, стр. 25 - 26

Мађарска је узела власт у Прекомурју, Барањи, Бачкој и Међумурју, Бугарска је освојила већину Македоније, део Косова и југоисточну Србију, док су Италијани заузели део Словеније (тзв. Љубљанска покрајина), западни део Хрватског приморја, заједно са острвима, Далмацију од Задра до Сплита, део далматинских острва, Горски Котар, Црну Гору, већи део Косова и Метохије, део западне Македоније и Боку Которску. „Велика Албанија“ добила је део Косова и Метохије, као и западни део Македоније, део Санџака и источни део Црне Горе.

Repe, 1995, стр. 135

Хрватска и Босна и Херцеговина постале су део Независне Државе Хрватске (НДХ). Немци, Италијани, Бугари и Мађари почели су да денационализују окупирана и контролисана подручја Србије, Словеније, Македоније и Хрватске.

Petranović, стр. 36, 42

Најстрожији режим према Словенцима био је немачки, који је укинуо словеначке новине, удружења и организације. У школама и вртићима људи су смели говорити само немачки. Словенци су натерани на масовне миграције у друге земље, док су Немци насељавали та подручја. Једнако насилни били су Мађари у Прекомурју. Италијани у почетку нису били тако насилни. Дозвољавали су постојање словеначких културних и образовних институција.

Бугари, који су заменили немачке трупе у Македонији, забранили су употребу македонског имена, језика и ознака на званичним текстовима, и поставили своје службенике и свештенство. Македонска младеж морала се пријавити у различите бугарске фашистичке паравојне групе и националне омладинске организације. /.../ Колонисти и Србијанци, који су у Македонију дошли после 1918, депортирани су, а њихова имовина конфискована... Италијански и албански проглашени су службеним језицима западне Македоније; теорија о албанском пореклу Македонаца угледала је светло дана. Албанска фашистичка партија (ФПА), која се састојала од Албанаца и турске омладине, промовисала је мржњу према Македонцима. Бугари су објаснили своју експанзију у територију Србије као своје природно право, јер су тврдили да је Морава бугарска река.

Срби су мигрирали из НДХ, Косова и Метохије. До завршетка рата, Србија је пружила уточиште за 240.000 српских (и словеначких) избеглица, који су раније мигрирали из других делова Југославије. Међутим, новије студије тврде да је овај број био и до 400.000 /.../. Најгори облик денационализације је био у НДХ, која је постала позната по холокаусту, геноциду над Србима, Јеврејима и Ромима.

Petranović, стр. 42, 43)

Група партизана

Историски музеј Истре

Грађански рат

Међусобни конфликти били су изазвани етничким и верским сукобима, сарадњом са окупаторима и интересом комуниста да уђу у борбу против класног непријатеља под патронатом Народноослободилачког покрета. Корени сукоба задирали су чак и у предратне поделе које су се само продубиле током рата.

Ослободилачки покрет у Југославији

Југословенски ослободилачки покрет (партизани) био је, са изузетком совјетског, најјачи у Европи. Због својих илегалних организација, комунисти су били једини који су задржали политичку мрежу на читавој подељеној територији Југославије. Они су организовали отпор и властите операције које су привукле народ да се придруже масовном покрету и иницирају револуцију.

Политичари који нису побегли из земље по избијању рата, желели су барем привидно да задрже положај сарађујући са окупатором или пасивно чекајући ослобођење. Пошто је Југославија била суочена са озбиљном економском и политичком кризом пре рата и пошто су поједини народи и мањине били у неравноправном положају, људи су покрет отпора схватили као могућност за другачији послератни режим и као средство за укидање националне и социјалне неправде. Због различитих окупационих система и интереса појединих народа, Југословенски покрет отпора био је врло шаролик.

У поређењу са четницима, усташама и другим, партизани су били много дисциплинованији, али ни њима није мањкала потреба за осветом, различитим конфронтирањима, тортурама и масакрима над цивилима. За разлику од њихових противника, наведени поступци нису били део званичног „начина борбе“. Репутација народноослободилачког покрета опала је ради масовних незаконитих обрачуна са члановима квинслишких формација након рата.

Repe, 1995, стр. 157

ЧЕТНИЧКИ ПОКРЕТ – име је изведено од речи чета, четовање, и потиче из периода буна и борби током Отоманског царства. Покрет је имао пуну подршку западних савезника до краја 1943. Имајући у виду да су говорили у корист одбране и сарадње са окупаторима у очекивању промена на светским фронтovima, њихова борбена тактика разликовала се од партизанске.

Касније су се придружили борби, претпостављајући да ће њихова сарадња са освајачима бити заборављена. Њихова стратегија је била окренута ка доминацији Срба у обновљеној Југославији и обрачуна са Хрватима и мањинама, јер су их сматрали главним кривцима пораза Краљевине и патњи Срба. Залагали су се за идеологију етнички чисте Велике

Србије са излазом на море, мада су дозвољавали и федеративну везу са смањеном Хрватском у Југославији. Њихов вођа, Драгољуб Михаиловић, био је министар војни у влади у избеглиштву и командант југословенске војске у отаџбини. Током 1941. два пута је преговарао с Титом о могућности заједничке борбе, иако су обе стране већ искусиле међусобне сукобе (пораз четника на Равној гори). У новембру 1941. четничко руководство пристало је да се бори против Немаца и одбацило захтев којим би партизани постали део четничких јединица, али се нису држали тог споразума. Део четника се спорадично борио против Немаца а нападали су их у близини партизанских територија, па су се Немци свестили на партизанским породицама, док се мањи део четника придружио партизанима. Сукоби су прерасли у грађански рат, па су у неким периодима партизани сматрали борбу против четника за своју примарну мисију. Четници су били разједињени и одбили су да напусте своју територију; мањкало им је дисциплине и били су брутални према цивилима и затвореницима.

Четник Мићо

Фото колекција историског музеја БиХ, број инвентара 133

Четници, Бијељина

Фото колекција историског музеја БиХ, број инвентара 129

Еуген Дидо Кватерник, (десно на слици) начелник Равсигур (комесар за јавни ред и сигурност од 1941. до 1943.)

УСТАШЕ И НЕЗАВИСНА ДРЖАВА ХРВАТСКА (НДХ)

Независна Држава Хрватска проглашена је 10. априла 1941. Прогласио ју је усташки пуковник Славко Кватерник. Вођа усташа је био др Анте Павелић. НДХ је била у потпуности зависна од немачког руководства и стално је била на рубу опстанка због партизана и интересовања Италијана за њихову територију, нарочито Босну и Херцеговину. НДХ је била екстремно католичка држава. Законодавство је било националистичко, расистичко, непријатељско према Србима, Јеврејима, Ромима и комунистима. Муслимани нису били признати као нација и сматрани су Хрватима, као и Словенци, за које се говорило да су „Хрвати са Алпа“. Војне јединице НДХ укључивале су домобране, усташе, наоружану полицију и снаге реда и безбедности. Усташке јединице су биле партијска војска, на челу са усташким стожером и Павелићем као вођом. Неке јединице су биле нарочито окупне, слично као и полиција под командом Кватерниковог сина Гвида. Домобрани су били копнена војска са малим делом морнарице и ваздухопловства. Део домобрана се борио на Источном фронту и углавном изгинуо у бици за Стаљинград.

Усташа

Фото колекција историског музеја БиХ, број инвентара 137

Буржоаска фракција

Извор 1

Бан, Марко Натлачен, позива Словенце и грађане Љубљане на Народној скупштини Словеније, 11. априла 1941, да остану мирни иако очекују окупацију.

„Словенци! Грађани Љубљане!
Љубљана, главни град Словеније, ускоро ће бити окупирана. У овом тренутку, ми треба да одржимо ред и мир који су нам тако својствени! Морамо остати прибрани, фокусирани, дисциплиновани и верски потомци наших предака! Покажимо наше достојанство на миран начин!
Нација нам је изложена двома највећим гресима. Сада, када нас је наша војска напустила, највећи грех у народу био би ако би цивили узели оружје против стране војске или против националне мањине, или ако бисте против њих деловали на било који други непријатељски начин. Ако бисмо чинили тако, стотине наших рођака биће изложено великој опасности и тешкоћама.
Други грех би била денунцијација, која је неспојива са дигнитетом човека. Денунцијација је тако тежак грех да га народ никада неће опростити. Према томе, не дозволите да се денунцијација подигне међу нама.
Представници државне и локалне власти остаће на својим позицијама и радиће док се не нареди другачије. Исти закони су на снази док се не нареди другачије. Свака промена биће објављена.
Закони се морају безусловно поштовати!
Јавни ред и мир се нигде не сме реметити! Нека се наша дисциплина покаже и у овом тешком часу!
Не бежите, издржите и истрајте!”

Бан и Народна скупштина Словеније

Slovenski dom, leto VI., št. 83, petek 11. aprila 1941

Радничка фракција

Извор 2

Фундаменталне тачке Ослободилачког фронта, објављене 22. јуна 1941, на дан немачке инвазије на Совјетски Савез.

1. Мора се повести немилосрдна оружана акција против освајача.
2. Акције служе као почетна тачка за ослобођење и уједињење свих Словена.
4. На основу природне заједнице словенских народа, Ослободилачки фронт (ОФ) не признаје поделу Југославије и свим силама се бори за уједињење и једнакост свих народа. Истовремено ОФ тежи повезивању словенских народа под великим руским народом, на основу права сваког народа на самоопредељење.
5. Акцијама за ослобођење и активирање словенских маса, ОФ преобликује словенски национални карактер. Словенске масе, борећи се за национална и људска права, стварају нови карактер активног словенства.
6. Све групе које сарађују унутар ОФ обавезне су да одржавају лојалне међусобне односе.
7. Након народног ослобођења, власт ће бити у рукама Ослободилачког фронта као целине.
8. Након народног ослобођења, ОФ ће увести конзистентну демократију. Сва питања која превазилазе оквир народног ослобођења, биће решена уз помоћ конзистентне демократије. /.../
9. У складу са свечаним изјавама Черчила, Рузвелта и Стаљина, словеначки народ ће одлучивати о питањима која се тичу унутрашњих и спољних послова. ОФ ће спровести и бранити поменута елементарна права свим средствима.
10. Народна армија на територији Словеније сачињена је од партизана и народне одбране, који апелују на све свесне Словенце.

Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga I. 12 in 13/255-256, v: Slovenski poročevalac, 1. II. št. 24 (8. 11. 1941) in 1. III. št. 1 (6. 1. 1942)

Питања:

- Упореди изјаве буржоаске и радничке фракције.
- Покушај да објасниш њихова становишта о отпору окупацији.

Црква између две ватре

Извор 3

Писмо бискупа љубљанског, Грегорија Рожмана, високом комесару, Е. Грациолију.

„Екселенцијо!

Декрет о анексији Италији словеначких територија које је окупирала Италијанска војска, издат је данас. Узимајући то у обзир, морам изразити захвалност Вашој Екселенцији, јер територија бискупије омогућава велики развој у културном и вјерском погледу, тако да очекујемо да обликујемо аутономију националног живота у смислу декрета, у корист цркве и моралности. Изражавам моју потпуну оданост и молим Бога да благослови Вас и све наше напоре за добробит нашег народа.”

Griesser – Pečar, Tamara: Razdvojeni narod. MK. Ljubljana 2004. str.. 180.

Извор 4

Писмо верницима љубљанског бискупа, Грегорија Рожмана, крајем октобра 1941. Он говори о ставу папе и Католичке цркве о комунизму.

„Питање, које је објаснио и уредио (Шкоф. лист 1937, пг. 39–59) Папа Пије XI у циркуларном писму 'Дивина Редемпторис', од 19. марта 1937, релевантно је за нас. У њему он изјављује: 'Комунизам се, по својој природи, противи свакој религији.' (тачка 22), 'комунизам је нешто што је у својој сржи лоше, тако да ниједна особа блиска Хришћанству не треба да сарађује с њим' (стр. 58). Папски принципи се примјењују на нас, па о њима нећемо расправљати већ ћемо их се држати по нашој савјести и сазнањима. Очекивати одређени културни развој или чак националну слободу од комуниста је испразно и фатална грешка, која би осудила народ на најгоре ропство и уништила га.”

Weber, T., Novak, D.: 20. stoletje v zgodovinskih virih, besedi in slikah. Druga svetovna vojna v Sloveniji in Jugoslaviji. DZS. Ljubljana 1998. str.. 49.

Питања:

- Објасни став бискупа љубљанског, Грегорија Рожмана, према италијанском окупатору и разлоге његових поступака.

Извор 5

Однос свештенства према Ослободилачком фронту.

„ОФ је организација осуђена од стране Бискупа као анти-национална и анти-католичка институција. Католик не смије узети учешће у њему, нити га помагати на било који начин... Уколико би они, самозвани, угрозили слободу и кретање људи, или наметали своје илузије, или присиљавали људе да иду у брда (тј. у партизане), свака физичка самоодбрана као и организована одбрана од њих је дозвољена. Као што појединац може да се брани од неправедног насилника, на исти начин село или насеље може себе заштитити. С друге стране, био би гријех организовати марш у шуме ради уништења бандита који се тамо крију. Чинећи тако, били бисмо изложени опасности, могли бимо окончати животе многих недужних или запостављених појединаца.”

Cerkev in revolucija OF, zbornik SAZU, Slovenski upor 1941.

Извор 6

Бискуп Грегориј Рожман са командантом словеначких домобрана генералом Леоном Рупником и СС генералом Ервином Резенером, на стадиону у Љубљани пре заклетве.

Jan, Ivan: Odstrte zavese. Okupator in gorenjsko domobranstvo. Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije. Ljubljana 1992. str.. 57.

Питање:

- Какав је био став већине свештенства према Ослободилачком фронту у љубљанској регији?

Извор 7

Обавезна вежба за притворене свештенике у касарни „Мевље” у Марибору.

У мају 1941. око 1.300 Словенаца било је у логорима широм Словеније, око 130 њих били су свештеници. Ти свештеници били су подвргнути изразитим физичким напорима, били су затварани у бункере и пребијани.

Raziskujem preteklost 9. Delovni zvezek. Rokus. Ljubljana 2005. str. 96.

Извор 8

Након партизанског састанка, 14. 10. 1943, испред Дома културе у Президу: верски службеник 14. дивизиона, Јоже Лампрет, у пратњи свештеника Фрање Поша.

Kržišnik, Zvone: Patrulja zvestobe. Kulturniška skupina 14. divizije. Založba Borec in Partizanska knjiga. Ljubljana 1984. – foto: Jože Petek, fotoreporter 14. divizije.

Извор 9

Из говора Божидара Горјана на 65. годишњицу ослобођења долине Горња Савина, објављеног 20.02.2011.

„.../ нећу говорити о бригадама или нашем храбром народу, у вези са данашњим сјећањем на ослобођење Савине прије 65 година. Међутим, поменућу живот и дјело двојице важних свештеника из Штајерске: Јоже Лампрет био је вјерски службеник у 14. дивизиону, док је Франц Шмон имао исту улогу у 14. Оперативној групи за регије Штајерска и Корушка. Свијет је видео фотографију Лампрета, у неудобној свештеничкој одежди, како носи рањеника. Он представља велики људски напор и страдање, посвећен спасавању људског живота, а симболично и словеначке нације. Да, чак су и свештеници били на страни Ослободилачког фронта, на страни партизана, спасавајући судбину словеначког народа. Лично сам познавао обојицу, и осјећам се обавезним да говорим о њиховим племенитим животима. Својим вјерским дјеловањем, они су духовно обогатили нашу борбу. /.../ Освајачи су хтјели потиснути словенство у Штајерској, прогонећи словеначке свештенике. Борба за право на вјеру на матерњем језику постало је саставни дио ослободилачког покрета. /.../ Вјерници су патили због недостатка вјерске словеначке службе. Због тога је терет партизанских свештеника био још већи. Њихова усамљена борба захтјевала је надљудске жртве. Морал и утјеху пружали су комесари, док су се партизански свештеници бринули о питањима вјере. Осим рада у јединицама, свештеници су пружали заклон сељацима на подручјима гдје су партизани имали кров над главом.”

www.zb-nob-solcava.si/2011/02/govor-bozidarja-gorjana-boga-ob-65-obletnici-osvoboditve-zgornje-savinjske-doline/
(10. 5. 2013)

Питања:

- Какав је био положај католичког свештенства у немачком окупационом систему?
- Да ли су сви свештеници радили према становишту Ватикана?
- Зашто су неки свештеници сарађивали са Народноослободилачким покретом?

Радничка фракција – партизани**Извор 1**

Два партизана, Јоже Симшич
Јелен и Дане Матко Матија
(Горње језеро, пролеће 1944.
године)

<http://stareslike.files.wordpress.com/2012/01/120107002.jpg>
(10. 5. 2013)

Извор 4

Словеначки песник и партизан Матеј Бор описује непријатеља у песми „Хеј бригаде”.

Хеј, бригаде, хитите,
разподите, пожгите
Гнезда белих ин црних врагов!
Хеј машинца ...

Matej Bor, Hej brigade. Iz borb in življenja prvih starih slovenskih brigad, september 1952

Извор 2**Одломак из партизанског законика**

Партизански законик

Члан 1

„Партизанске јединице чине добровољци – партизани који желе да се лојално и упорно боре, са оружјем у рукама, против фашистичких окупатора, за велики циљ ослобођења Словенаца и права радног народа. Они су у блиском контакту са словеначким масама и свим народима, боре се против фашистичке банде, ослањајући се на оперативне и војне акције чувене радничко-сељачке Црвене армије Совјетског Савеза... Партизани неће стати док се циљеви због којих су се дигли на оружје не испуне.

Члан 2

Партизанске јединице прихватају сваког човјека, без обзира на политичка увјерења и националну припадност, који прихвата поменуте циљеве, који је морално неискварен и кога прихвати партизански регрутни одбор. Приступање партизанима значи да партизан посвећује све своје снаге и живот ослобођењу Словенаца и радног народа.

Члан 3

Провођење партизанских дужности трајаће до коначног тријумфа борбе за ослобођење словенског народа. Партизан може бити ослобођен својих револуционарних дужности само у случају болести или смрти. Код приступања партизанима, појединац мора бити добро опремљен одјећом, ципелама, доњим вешом, ћебетом, храном за недељу дана, и ако је могуће, оружјем. Пожељно је да има са собом мапе, компас, двоглед, неопходни санитарни материјал и остале потрештине.”

Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI. knjiga 1/5 Ljubljana 1956.

Извор 3**Партизанска заклетва**

„Ја, партизан ослободилачке војске словенског народа, која се бори заједно са Црвеном армијом Совјетског Савеза и свих других народа који се боре за слободу, борим се за ослобођење и уједињење словенског народа, за братство и мир међу народима и бољу будућност радног народа, и заклињем се пред мојим народом и саборцима: Да ћу дати све у мојој моћи за слободу словенског народа, радничке класе и за напредно и слободољубиво човјечанство у светом рату против фашиста и бандита, и нећу заборавити партизанске редове, којима сам се придружио добровољно и свјесно, и да нећу положити своје оружје до коначне побједи над фашистима и потпуног испуњења великог циља за слободу словенског народа.

У борби за велике ослободилачке циљеве, заклињем се да ћу штитити част и неповредивост наше партизанске заставе својом крвљу и да ћу, ако треба, дати и свој живот.”

Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI. knjiga 1/5 Ljubljana 1956

Питања:

- Помоћу различитих извора покушај да утврдиш ко је могао да се придружи партизанима и шта је одлазак у партизане значио за појединца.
- Које су се партизани заклињали и како је гласила заклетва?
- Каква је порука песме „Хеј бригаде”? Објасни значење те песме за оно време.

Буржоаска фракција – словенски четници (плаве бригаде)

Извор 5

Извештај команданта словеначких четника Карела Новака након повратка са састанка са Дражом Михаиловићем у Равној гори (1941).

„Ускоро после тога, путовао сам у Србију са пуковником Авшичем. Београдска организација под руководством мајора Тодоровића обезбједила је фалсификоване документе. Након неких великих заједничких успјеха против Нијемаца, Србија је доживјела издајнички напад на четнике. Након састанка и извјештаја пуковнику Михаиловићу, он нам је дао писано одобрење за дјеловање; Авшич као командант и ја као Начелник штаба ЈВВД (Југословенске војске у отаџбини на подручју Словеније).

Напустили смо Равну гору и вратили се у Словенију, гдје су комунисти већ започели јаку пропаганду против четника. Ја сам прекинуо везе са Ослободилачким фронтом, али онда су Радован Авшич и три бивша министра и бана прешли комунистима и искористили Михаиловићево одобрење. То је био разлог због кога се већина активних официра противила њиховој одлуци.

За мене, пут је био јасан: Дјеловати за краља и Југославију, организовати илегалне војне снаге, борити се против непријатеља и заузети одбрамбени став према партизанима.”

Tabor, št. 9 - 10, letnik 1982, str. 154 / Odporniško gibanje v Sloveniji 1941 – 1943, Iz arhiva podpolkovnika Karla Novaka, zastopnika Jugoslovanske vojske v domovini

Питања:

- Под чијом командом су били словенски четници и какви су били њихови односи са Ослободилачким фронтом?
- Помоћу извора покушај да разумеш за које циљеве су се они борили?

Извор 6

**Словеначки четник
Јоже Сињур из Долења Вас**

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945). Modrijan. Ljubljana 2008. str. 31.

Сеоска гарда (МВАЦ – Милизија Волонтерија Антикомуниста) – Добровољачка антикомунистичка милиција.**Извор 1**

Групни портрет Сеоске гарде. Половина мушкараца је у обојеним италијанским униформама, а остали су у цивилној одећи. Први слева у првом реду има немачку лобању (тотенкопф) на беретки.

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945). Modrijan. Ljubljana 2008. str. 75. – Zasebni arhiv

Извор 2

Фреска на стражарском месту Сеоске гарде у Дрављу, Љубљана

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945. Modrijan. Ljubljana 2008. str. 42. – Zasebni arhiv

Извор 3

Извештај Рачуноводства Италијанске команде за Љубљану, о подели око 15.120 лира члановима. МВАЦ јединица – италијанска верзија.

Weber, T., Novak, D.: 20. stoletje v zgodovinskih virih, besedi in slikah. Druga svetovna vojna v Sloveniji in Jugoslaviji. DZS. Ljubljana 1998. str. 65

COMANDO DELLA DIVISIONE DI PIAZZA CACCIA TORI TERZA ALPI
Ufficio del Capo di Stato Maggiore
Bologna, 17/10/45

n° 230/A.C. di prot. P.L.100, 14 gennaio 1945 - XXI
OGGETTO: eliti della formazione L.V.A.C. di STICHA.

AL COMANDO IL CORPO D'ARMATA
Ufficio L.V.A.C.

Nei giorni 15 - 16 dicembre u.r. due pattuglie della L.V.A.C. di STICHA, composte di 8 e 9 uomini, travestiti da fascisti, sono state sorprese nel territorio di STICHA, nel territorio di STICHA, nel territorio di STICHA, nel territorio di STICHA.

Proposto pertanto un premio in denaro della seguente natura:

- ZARDO Giovanni (cap.)	150	(ha preso parte alle due pattuglie)
- JUREK Francesco	100	"
- JUREK Giovanni	100	"
- MURARI Antonio	100	"
- SICHAR Milan	100	"
- ZATTO Giuseppe	150	(ha preso parte alla seconda pattuglia)
- ZATTO Giuseppe	150	"
- MURARI Vincenzo	150	"
- ZATTO Giuseppe	150	"
- ZATTO Ludovico (cap.)	150	(ha preso parte alle due pattuglie)
- ZATTO Giuseppe	100	"
- ZATTO Carlo	100	"

IL GENERALE COMANDANTE
Luigi Sestiere Fanti

RICAMBIO IL CORPO D'ARMATA
Ufficio L.V.A.C.

Извор 4

Одломак о успостављању Сеоске гарде

„Ево како је Легија, касније 'прекрштена' у 'Милитија Волонтерија антикомуниста – МВАЦ од стране Савоја, била основана. Била је замишљена као Словеначка народна армија која би требала штитити народ. Фармери су тражили оружје у свим дијеловима Љубљанске покрајине. Тако да нико није присиљавао фармере да узму оружје. Њихов порив на самоодбрану и жеља за преживљавањем су били разлог за дјеловање.”

V službi domovine (s. n. 1945), str. 15

Питања:

- Наброј неке задатке Сеоске гарде.
- Које су помагали?
- Ко их је финансирао?

Домобрани

Извор 5

Апел за оснивање Словенских домобрана у септембру 1943.

„Ради издаје краља Италије и његовог заривања ножа у леђа маршалу Бадолију, војска Италије више не постоји. Након срамне издаје Бадолијеве клике, ситуација је потпуно јасна: Чак и наша вољена домовина биће предата болшевицима уз помоћ Англо-америчке плутократије. Издајнички и болшевички слѣдбеници водили су борбу која је гурнула вриједне, поштене и вјерујуће људе у патњу, насиље, глад, пљачку, и на пут секуларних и бездушних робота, као и нечасних помагача у корист свјетске тираније против Јевреја.

Велика њемачка армија, послана по наређењу Фирера, дошла је у нашу земљу да нас заштити. Њемачки војници и официри су се храбро борили. Храброст, част и оданост њима су свети. Они не познају бешчашће и кукавичлук. Са својом великом борбеном силом, Њемачка је једина тврђава против болшевизма и капитализма. Младе нације Европе бориће се против болшевизма и капитализма под њемачком командом.

Кренимо у битку против комунистичких бандита и пљачкаша и боримо се за егзистенцију наше домовине! У свом прогласу, предједавајући покрајинске управе, дивизијски генерал Леон Рупник, изразио је наше циљеве јасно и дефинисао наше дужности. Под руководством словенских командира, уништићемо болшевичке убице и паликуће у нашој земљи. Њемачка војска и полиција ће нас подржати својим искреним пријатељством.

Наша дужност је: Сваки честити Словенац, способан за борбу у доби од 18 до 35 година, треба се добровољно јавити да заштити своју домовину, да одржи ред и дисциплину, те да врати уништене домове у словенску домобранску легију.

Словенци! Можете се пријавити у Команди словенских домобрана у згради општине, Амброжев трг 7 у Љубљани; или у општинској канцеларији надлежној за ваше подручје уколико живите на селу.”

Словенски домобрани

Weber, T., Novak, D.: 20. stoletje v zgodovinskih virih, besedi in slikah. Druga svetovna vojna v Sloveniji in Jugoslaviji. DZS. Ljubljana 1998. str. 93

Извор 6

Легитимација словеначког домобрана

<p>AUSWEIS – IZKAZNICA</p> <p>Der <i>Schütze-domobranec</i> Dienstgrad <i>Službena stopnja</i></p> <p><i>Lovrič Anton</i> Vor- u. Zuname <i>Primek in ime</i></p> <p><i>27. 10. 1927</i> <i>Retje</i> geboren <i>Datum in kraj rojstva</i> (ort u. Ort)</p> <p><i>Schütze-domobranec</i> Dienstfunktion <i>Službeno opravilo</i></p> <p>ist Angehöriger der Slowenischen Landeswehr und im Gebiete je član Slovenskega domobranstva in je uslužben v (na)</p> <p>eingesetzt und trägt Waffen zaposlen in je oborožen</p>	 <p>Unterschrift – Podpis <i>Lovrič Anton</i></p> <p>Höhe <i>165</i> višina</p> <p>Gestalt <i>normal</i> postava</p> <p>Besondere Merkmale posebna znamenja</p> <p>Haare <i>braun</i> lasje</p> <p>Augen <i>blau</i> oči</p>	<p>Genehmigt!</p> <p><i>Leutnant</i> Leutnant der Schutzpolizei</p> <p>Dienststempel der Dienststelle der Slowenischen Landeswehr Pečat Slovenskega domobranstva</p> <p>Unterschrift – Podpis <i>Milica</i></p>
---	---	--

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945. Modrijan. Ljubljana 2008. pg. 189 – Zasebna zbirka avtorja.)

Извор 7

Прва линија 47. одреда у Церкници. Четврти здесна носи антипартизанску значку на џепу на грудима.

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945). Modrijan. Ljubljana 2008. str. 152.

Извор 8

Антипартизанска значка

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945). Modrijan. Ljubljana 2008. str. 194.

Извор 9

Домобранска заклетва

„Заклињем се Богом свемогућим да ћу бити храбар, одан и послушан мојим претпостављеним и да ћу савјесно испуњавати моју дужност према Словенској домовини као дијелу слободне Европе, те да ћу узети учешће заједно са њемачким снагама под командом велике Њемачке, СС трупа и полиције, у заједничкој борби против бандита и комуниста и њихових савезника. За ту борбу спреман сам да жртвујем и свој живот. Тако ми Бог помогао.“

Slovenec, 21. 04. 1944

Одломак из домобранске заклетве

<http://www.youtube.com/watch?v=V14a2rp5fAM>
(10. 5. 2013)

Питања:

- Служећи се изворима покушај објаснити зашто су формиранли словеначки домобрани и ко их је финансирао. Именуј оснивача словеначких домобрана.
- Покушај да откријеш коме су се словеначки домобрани заклили на верност и против кога су се борили. За помоћ користи текст домобранске заклетве.

Оснивање антиреволуционарне фракције

Извор 1

Меморијална разгледница жртава из Бизовика и Добруња, жртве партизанског терора из 1942.

Nose, Aleš: *Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945. Modrijan. Ljubljana 2008. str. 92*

Извор 2

Служба сигурности (тајна полиција ВОС), која је радила унутар Ослободилачког фронта, користила се убиствима у Љубљани и околним подручјима, те је додатно повећавала јаз између обе фракције.

„Само у Љубљани припадници ВОС-а извршили су 49 напада на представнике јавног живота. Комунистички терор проширио се преко читаве Љубљанске покрајине јер су комунисти убијали свештенике, градоначелнике, виђеније сељане, чланове Католичке акције, дјечаке и дјевојчице на селу, старије особе, дјецу, па и читаве породице – једном рјечју, свакога за кога су посумњали да сарађује са белогардејцима.“

V znamenju osvobodilne fronte, Dokazila o grozodejstvih komunizma v Ljubljanski pokrajini, Ljubljana 1943 – XXI

Извор 3

Изјава команде Словеначких партизанских одреда о сарадњи с окупатором

„Команда Словеначких партизанских снага добила је поуздане информације да неки од Михаиловићевих – белогардејских елемената воде преговоре са Италијанима, у циљу организовања и наоружавања банди, уз помоћ Италијана и њиховог оружја. Њихова намјера је да убаце банде на слободну територију Словеније, која је под демократском управом Ослободилачког фронта, да нападају партизанске трупе и да покрену братоубилачки рат у корист окупатора. У складу са свим овим издајничким припремама, а у интересу одржавања јединства Словенаца и великих достигнућа тренутне борбе словеначког народа за ослобођење која је довела до ослобађања половине тзв. Љубљанске покрајине, Команда вас подсећа, у најстрожем облику и по последњи пут да:

1. Свако, ко обавља припреме за формирање било какве оружане групе изван партизана или која не би била подређена Команди Словеначких партизанских одреда, биће смјеста стрељан.
2. Свако ко организује братоубилачки рат или обавља неке друге акције које би помагале освајачима, биће стрељан.
3. Наређења, која дозвољавају смакнуће било кога ко угрожава јединство Словеначке Народне Армије, на подручју под командом Словеначких партизанских одреда, биће послана свим партизанским тијелима на ослобођеном подручју.

Горе поменуте мјере – засноване на декрету Ослободилачког фронта – размотрене су од стране Команде Словеначких партизанских одреда при потпуној свијести да само највећа преданост и несарадња са елементима који провоцирају грађански рат ради интереса њихове клике, може спријечити Словеначки народ да плати цијену издаје – када ти елементи успију у извршењу још крвавијих дијела издајника на сличан начин као што је то било у другим дијеловима Југославије – стотинама живота својих најбољих синова и кћери.

Смрт фашизму – слобода народу!

На положају, 27. маја 1942.

Командант: Петер Стругар, с.р.

За Команду Словеначких партизанских трупа:

Политички комесар: Јернеј Посавец”

Slovenski poročevalec, leto III, štev. 22, 2. 6. 1942

Питање:

• Који поступци Ослободилачког фронта су помогли развоју неповерења и одбрамбеног става буржоаске фракције?

Извор 4

Филмови о домобранима и насиљу партизана

Гледање два одломка из документарног филма РТВ Словеније „Време рата” из 2005.

Насиље домобрана

Погледајте причу Ангеле Кумше у филму „Време рата” и одговорите на следећа питања:

- Жртва чијег насиља је била наратор у време Другог светског рата, и зашто?
- Какву је судбину избегла, и како?
- Објасни да ли су сви домобрани имали исте ставове?
- О чијем још насиљу говори Ангела? Дај неколико примера.
- Објасни да ли су се сви сложили са тим поступцима.

Партизанско насиље

Погледајте причу Марије Маролт, рођ. Брадешко, из филма „Време рата” и одговори на следећа питања:

- Чије су жртве били припадници породице Брадешко, и зашто?
- Каква је била њихова судбина?
- Објасни да ли је ово појединачан пример или део шире слике?
- Објасни да ли је земља претрпела губитке ради жртава партизанског насиља после рата.

Након што чујете оба сведочења, Ангелино и Маријино, покушајте објаснити и дати разлоге грађанског сукоба за време Другог светског рата.

Stegar, Tanja: Posodobitve pouka v gimnazijski praksi. Zgodovina. Razvoj slovenskega naroda v 20. stoletju. Zavod RS za šolstvo. Ljubljana 2010. pg. 233

ПОЈМОВНИК

ОСЛОБОДИЛАЧКИ ФРОНТ – организација коју је 26. априла 1941. у Љубљани основала Комунистичка партија Словеније, Хришћански социјалисти, лево крило Соколског друштва и културни радници. На почетку, организација је била коалиција неколико група, а од 1943. Комунистичка партија преузела је вођство над организацијом. Ова организација је организовала отпор против окупатора.

ВОС – Обавештајно безбедносна служба, основана у августу 1941. под командом Комунистичке партије Словеније. Њихови задаци су били обавештајни рад, ликвидирање сарадника окупатора и противника комунизма.

ПАРТИЗАНИ – добровољци у борби против окупатора; армија коју је организовао Ослободилчки фронт и која је користила герилски начин ратовања (напади на непријатељске јединице или саботаже).

СЛОВЕНАЧКИ ЧЕТНИЦИ (плаве бригаде) – припадници бивше Југословенске војске који су у почетку сарађивали с партизанима. Након напада четника (под вођством Драже Михаиловића) на србијанске партизане, словеначки четници су се поделили у две групе. Једна, под вођством Јаке Авшича, прешла је у партизане. Друга група, под вођством Карела Новака, остала је верна Михаиловићевим четницима и сарађивала с окупатором. Словеначки партизани називали су их плаве бригаде. Партизани су их поразили након капитулације Италије 1943.

СЕОСКА ГАРДА (МВАЦ или бела гарда) – антикомунистичка јединица основана 1942. у Љубљанској покрајини (делу Словеније под окупацијом Италије). Њихово оснивање подстакнуо је груб однос Ослободилачког фронта према људима и нелегалне егзекуције које је Фронт спроводио. Сеоску гарду је опремио, плаћао и наоружао италијански окупатор, који их је називао Милизија волонтери антикомуниста (МВАЦ) – Добровољна антикомунистичка милиција. Користили су се истим методама као и ВОС. Партизани су их звали белом гардом (по узору на Русију) и поразили су их 1943. након капитулације Италије.

ДОМОБРАНИ – антикомунистичка јединица основана 1943. након капитулације Италије. Била је под командом бившег генерала Југословенске војске Леона Рупника. Домобрани су били помоћне полицијске јединице под немачком командом. Њихов задатак је био да штите транспортне објекте, да гоне (судски) и хватају партизане и њихове сараднике.

Марјета Шифрер,
Хелена Мешњак

Деца у Другом светском рату

Кључно питање

Да ли су деца једнако патила, без обзира на страну на којој су била?

Тема

Овај модул говори о деци у Другом светском рату, у периоду од 1939. до 1945. Говори о деци у партизанском покрету, деци у домобранима, деци у логорима и деци-куририма. Извори нам показују како су деца живела и страдавала за време рата. Материјал је намењен ученицима старијим од 14 година.

Ову тему смо изабрали јер верујемо да је интересантна ученицима. Тема је контроверзна јер приказује децу на обе стране – партизане и другу страну, која је одлучила да сарађује с нацистима, а модул обухвата комплетну регију. Тема је релевантна за целу регију, јер се односи на све земље и показује разлике о свој деци која су живела за време рата.

Циљеви

Ученици ће добити сазнања о деци у партизанском покрету, деци у домобранима, деци у логорима и деци-куририма. Извори нам показују како су деца живела и страдавала за време рата.

Исходи учења:

Ученици стичу знања о свакодневном животу деце у Другом светском рату.

- Моћи ће да упореде живот и страдања деце у време рата.
- Добиће сазнања о судбини деце у партизанима, домобранима, деце у логорима и деце-курира/војника.
- Упознаће ратне активности из перспективе људских права.

Упутство за предаваче

Наставник ће прочитати увод ученицима и представити тему часа. Радионица има две фазе – прва фаза је увод и групни рад, а друга је презентација резултата.

Корак 1: Наставник дели упутства за рад. Наставник затим објашњава тему рада (први радни лист је за наставника). Ученици се деле у групе од 4 до 5.

Група 1: Деца у партизанима;

Група 2: Деца у логорима;

Група 3: Деца војници/курири;

Група 4: Деца на „другој страни” (у домобранима);

Корак 2: Наставник представља задатке за рад у групама. Ученици треба да имају основна знања о Другом светском рату. Ученици прегледају карту Југославије и покушавају да одреде који окупатор је заузео који део земље у Другом светском рату.

Корак 3: Наставник поставља питања и уводи ученике у групни рад: Напиши листу ствари које деца треба да имају за срећно детињство.

Корак 4: Наставник даје упутства за тимски рад. Ученици читају изворе, припремају кратке презентације и решавају задатке.

Корак 5: Кратке презентације рада у групама.

Корак 6: Закључак, рефлексива на тему (ученици би, уз помоћ наставника, требало да дођу до заједничког закључка – без обзира на то о којој деци је реч – сва су једнако страдала, а изнад свих деца која су постала сирочад.)

Наставник повлачи равну линију на табли. На једном крају линије исписује да су сва деца подједнако страдала, а на другом да је ниво страдања био различит. Затим наставник свим ученицима дели самолепљиве папириће (пост ит). Уз помоћ нових сазнања, ученици одлучују на коју страну линије ће налепити свој папирић. Сваки ученик такође објашњава своју одлуку.

90
минута

Увод

Одрастање за време рата за многу децу није било угодно искуство. Радионица „Деца у рату“, како јој име каже, говори о деци која су живела на подручју бивше Југославије за вријеме Другог светског рата. Радионица је подељена на уводни део, рад у групама и, на крају, презентацију резултата рада. Ученици у четири групе морају анализирати и размотрити судбину деце партизана која су одведена у логоре, деце која су била курири и војници, и деце која су била на другој страни. „Децу на другој страни“ заправо представљају њихови родитељи који су сарађивали са окупаторима у време рата – деца домобрана (у Словенији), усташа (Хрватска) и четника (у Србији). Током рата ова деца су живела „са друге стране“, али су претрпела озбиљне последице и имала велике потешкоће након рата.

Група 1

Деца партизани / у партизанима – анализа извора о деци партизана/у партизанима

Извор 1

„Словенска национална помоћ

„Словенска национална помоћ штитила је децу активних бораца. Уз помоћ хранитељских породица, ова организација је помогла око 200 деце, такође познате и као „илегалци“, из Љубљане, од јула 1941. до завршетка рата. Деца су дала нова имена и идентитети, тако да их непријатељ није могао наћи, одвести их и уценити њихове родитеље у партизанима. Нека од ове деце су више пута мењала породице. Ова врста заштите није коришћена само у Словенији, већ и другде у Европи. Ова организација била је скривена до краја рата и спасла је многе животе. Она је заштитила „децу бандита“, како су их нацисти називали, од отмице, смрти и депортација у „институције за преваспитавање“.

Retzl, L., *Obid, V.* (2006). *Partizanski otroci. Celovec/Klagenfurt: Drava,* str. 15, 19

Извор 2

Сведочење Јанеза Кмета, чија мајка је била у партизанима

„Људи који су живјели око мене – бабе, тетке, стрине, ујне, никада нису говориле о томе. Моја мајка је била табу тема, нешто забрањено. Често сам плакао ноћу. Много сам плакао и желио да је моја мајка ту, са мном, и да није мртва. Желио сам да је она негдје и да се враћа да ме узме са собом. Чак и након мог рођења, мајка је дјеловала као илегалца у Љубљани. У прољеће 1943. Италијани су је ухапсили. Затворили су је у затвор у Љубљани, осудили је, а затим пребацили у затвор у Копер. Она је успјела да побјегне и придружи се партизанима из Приморске.“

Retzl, L., *Obid, V.* (2006). *Partizanski otroci. Celovec/Klagenfurt: Drava,* str. 15, 19

Питања:

- Зашто је Јанезова мајка била табу тема?
- Каква организација је била Словенска национална помоћ и какви су били њени задаци?
- Зашто су крили партизанску децу под другачијим именима? Каква би била њихова судбина, ако би их непријатељ ухватио?

Извор 3

Стрељање ђака у Крагујевцу, Србија

Нада Наумовић (1929–1942)

„Један наредник се наљутио и рекао мојој ћерки да је она комуниста и да је увредила српску војску. Да је она комуниста потврдио је још један наредник, затим су је са пушком на готовс отерали у школу Краља Петра, где је преноћила и сутрадан у 7 ч. ујутру камионом су их отерали Немцима, па су их стрељали у 7 1/2 часова пре подне испод Топовских шупа на имању Љубе Марковића, економа.“

<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1015560> (26. 3. 2013), сјећање: Mileva Naumović, Kragujevac, 20. januar, 1945)

„Лазар Пантелић (1893–1941)

„Мој пок. муж Лазар М. Пантелић уведен је из гимн. скупа са ђацима дана 20. X 1941. г. од стране Немаца и затворен у баракe за стрељање. Када је извршено стрељање било је на листи стрељаних објављено име мога мужа. Преко општине сам добила његову личну карту. Његову крваву легитимацију железничку ми је донео његов ђак, Милосав Гавриловић, из Крагујевца, станује задња кућа на Милановачком друму, а који је сахрањивао.“

<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1015560> (26. 3. 2013), сјећање: Miroslava Pantelić, Kragujevac, 26. februar 1945.)

Питања:

- Шта се догодило ћерки Милеве Наумовић?
- Где су стрељани ђаци и професори?

Извор 4

Украдена деца

Тешка је била и судбина деце убијених родитеља, или одведене у логоре а затим пребачене у Рајх, немачким породицама. Основа за геноцид у време Другог светског рата у Средњој Европи била је Химлерова тајна инструкција за провођење акција против партизана и осталих бандита у Горњој Корушкој и Доњој Штајерској, издата у 15 примерака, 25. јула 1942. На основу те инструкције, људи су убијани без саслушања, села су паљена, а многе партизанске породице су депортоване.

У Доњој Штајерској био је сабирни центар за депортацију у Цеље, у бившој мушкој школи, данас познатој као Прва основна школа, где су извршене две депортације, 3. и 14. августа 1942. Шест стотина малишана насилно је одузето од њихових мајки. Ова деца су углавном била из партизанских породица и породица убијених у затворима. Њихове судбине се разликују, али сва су прошла кроз исту процедуру. Деца су прегледана ради утврђивања расне (етничке) припадности, затим су одвођена у логор Фронлајтен, северно од Граца, а одатле су одвођена у разне концентрационе логоре широм Немачке, на преваспитавање. Нарочито се посвећивала пажња отетим дечацима, који су најчешће завршавали као посвојчад у нацистичким породицама. Организација по имену „Лебенсборн“ је бринула о бебама. Њихов главни циљ је био преваспитање расно чисте деце друге етничке припадности, ради стварања чисте аријевске расе и бржег повећања броја беба код Немаца. Прави идентитет отете деце је сакривен, тако да многа деца више никада нису нађена.

Ове две акције из августа 1942, када су деца насилно одведена од својих мајки, нису биле и последње у Цељу. Нацисти су извршили исто расно и национално одвајање у децембру 1944. и јануару 1945. Тог пута деца су послата у Кобленц и Бургенланд.

Након ослобођења, савезници и УНРРЕ – Администрација за помоћ и рехабилитацију УН тражили су отету децу, а помагали су им и официри Специјалне војне мисије Југославије у Паризу. Словенија је организовала специјалне репатријације које су прихватиле 4.150 отете деце у доби до 16 година, у периоду од 1. 7. до 20. 9. 1945. Међутим, многа отета деца никада нису нађена.

Mikuž Metod (1960). Pregled zgodovine NOB-a v Sloveniji. I knjiga. Ljubljana, strp. 62, 187.

Питања:

- Ко су била отета деца?
- Из које земље је долазила већина отете деце?
- Шта значи „Лебенсборн“?
- Да ли су се ова деца вратила кући након рата? Зашто не сва?

Извор 5

Сведочење Јожице Комеричке – отетог детета

Јожица Комерички из Петровча, рођена Јуркошек у Подгорици – Врх изнад Лашког, сећа се застрашујућих догађаја из украденог детињства

„Када су дошли да нас ухапсе, мени је било тек 11, мојој сестри Марији 17, а мом брату Конраду 13 година. Такође су депортовали нашу мајку и двадесетогодишњу сестру Тончку. Оне се никада нису вратиле из Аушвица. Наш отац је ухапшен јула 1942. Он је стрељан 15. августа, истог дана када смо ми одведени у сабирни центар у Цеље. Одвели су такође и седморо деце Гранчер, и децу породица Лапов, Дежелак и друге. Мој град звао се Врх изнад Лашког.

Најприје су нас послали у транзитни камп, карантен, у мјесту Мур поред Граца. Иако је било хладно, морали смо сваког јутра да вјежбамо у кратким хлачама и мајицама. Морали смо да трчимо преко најближих брежуљака. Касније смо распоређени у шест дјечијих логора. Мене су послали у Салденбург код Титтлинг, Бауернвалд у Баварској.”

Јожица је преживела јер је била навикнута на тежак рад код куће, на фарми. Прихватила је рат као нешто што се морало десити и она сама ту није могла ништа променити. Сећа се и шестомесечног Вилија, отетог из Шентленарта, који је био усвојен, и све збрке која је настала с крајем рата.

Белоруси су отетој деци говорили да се не враћају назад словеначким комунистима. Њен брат, који је био немачки војник, написао је пре ослобођења захтев да се деца врате кућама. Али нису се могли вратити дому који је био уништен. Брат је отишао да живи са њиховом тетком/стрином/ујном у Римске Топлице, а Јожица и њена сестра отишле су да живе у партизанско село Броднице.

http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/nedeljski/333577 (3. 2. 2012)

Питања:

Каква је била судбина Јожице Комерички?

Извор 6

Кадети и пионири из Делница – Хрватска, фебруар 1944.

Fototeka na Gorewskiot muzej, Kraw

Питања:

- Шта видиш на слици?
- Шта ти говори ова слика?

Извор 1

Словеначка деца у концентрационим логорима

Станислава Завршник рођена је 3. марта 1933. у породици Берлец, у селу Локе у Тухињској долини. Живела је на фарми са оцем, мајком, старијим братом и четири млађе сестре. Када су Немци окупирали нашу земљу, Станислава је имала само 8 година. Њен отац, Иван, био је први организатор ослободилачког фронта у Тухињској долини и придружио се партизанима 1941. Због тога је породица Берлец била једна од најомраженијих и најтраженијих код Немаца. Године 1942. мајка се придружила (партизанској) бригади и деца су остављена сама. Неколико месеци деца доби од три месеца до 11 година сакривала су се у шумама, код рођака, али нико им није могао помоћи. Јула 1942. Немци су их ухватили и одвели у дечји концентрациони логор Селигенпортен, где је већ било интернирано око 100 словеначке дјеце без родитеља или других одраслих.

На почетку су сви били заједно, касније су децу поделили према абецедном реду. Крајем маја 1943. деца су такође раздвојена и према доби и полу. Најстарији брат Милан пребачен је у логор Кастрл, најмлађа сестра Јохана у Лајпциг, Ана у Мајнбург, Јустина у Науштифт, а Марија и Станислава су пребачене у Салденбург. У концентрационим логорима деци је било забрањено да говоре словеначки, била су подвргнута строгом нацистичком образовању. Крајем 1944, када су Немци почели да губе снагу и моћ, неки дечји логори су напуштени, па су сестре Берлец заједно дошле до слободе у логору Салденбург. У јулу 1945. сви су стигли кући, где су нашли своје родитеље.

http://www.muzeji-radovljica.si/_arhiva/mestni/zgibanka.pdf

Извор 4

Српска деца у концентрационим логорима

„О ликвидацији дјеце знам то да је било доста дјеце у логору, те одређена лијечничка комисија коју су сачињавали заставник Илија Буковац и др Буки Кунорти, који су имали задатак да проберу здраву дјецу која су упућена у Загреб, Сисак, Јаску и Феричанце. Приликом прегледа, комисија је пронашла 63 дјеце болесне и предложила да их треба ликвидирати. Управитељ логора Миле Орешковић наредио је мени и Грубишићу да извршимо ликвидацију поменуте дјеце. Јанко Грубишић је предложио да дјецу подавимо и кад је ушао међу дјецу, дјеца су га погадила, тада смо заједно наредили да се дјеца ликвидирају помоћу плина. Том приликом ликвидирано је свих 63 дјеце, која су се налазила у једној соби.”

Ante Vrban, ustaški oficir i član uprave logora Stara Gradiška na suđenju 14.01.1948 e.. "Borba" 15.01.1948

Извор 2

Судбина деце у италијанским концентрационим логорима

У време прогона на подручју Љубљане, италијански окупатори затварали су Словенце у затворе у Љубљани и у Италији. Састали су се представници покрета отпора из италијанских окупационих зона – из Словеније, Истре, Далмације, Црне Горе и Албаније са Косовом. Затвореници су живели у ужасним условима. Жене са малом децом и труднице имале су много проблема, јер су затворске ћелије биле хладне, прљаве, пуне гамади, вашки и бува. Новорођенчад је умирала од болести. Међу затвореницима је било и лекара који су настојали да спасу жене, децу и бебе. Након капитулације Италије 1943, у логорима је организована настава за децу.

Cita Lovrenčić Bole. 1988. Prekomorke. Ljubljana. str. 22 – 174.

Извор 3

Мајке и деца у концентрационом логору

Cita Lovrenčić Bole. 1988. Prekomorke. Ljubljana. P. 22 – 174

Питања:

- Шта видиш на слици?
- Шта ти говори ова слика?
- Шта још желиш да сазнаш?

Извор 5

Судбина српске деце у концентрационим логорима

„...Крајем новембра 1942. обишла нас је нека комисија и одмах послије тога покупљени смо и одведени у Загреб. Још на жељезничкој станици дочекала нас је пријатно изненађење јер нас је дочекала маса грађана са изразима саосјећања и пријатељства. Бацали су нам хљеб и дописнице са адресама. Посебно нас је дирнуо плач неких грађана који су нас посматрали, а нарочито жена. Подјелили су нам нешто одјеће и обуће... Прво смо били у Заводу за глухонијеме у Загребу, Илица 83, а затим у дому у Влашкој 37. То је био надбискупски двор, ниже катедрале... Недељом су нас водили у католичку цркву. У Загребу су услови за живот били далеко бољи од оних у логору. Овдје смо добили и друга имена: Иван, Мате, Јосо, Јосип и друга. Иако сам био дијете, сјећам се да ми је то, како и осталима, било врло тешко... Послије ослобођења вратио сам се у свој крај. Тешко ме погодило сазнање да се од око 600 мојих другова из логора, врло мали број вратио у свој родни крај. А осталима се изгубио сваки траг у фашистичким логорима.”

Žarko Vujičić, *Velika ofanziva na Kozaru 1942. I njene posljedice*, Banja Luka 2004, str. 169-175.

Извор 6

Деца са Давидовом звјездом

<http://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=5478> (9. 5. 2013)
Antisemitizam Holokaust Antifašizam, Ognjen Kraus (ur.), Židovska općina, Zagreb, 1996, str. 92.

Питања:

- Погледај слику у извору 6 и опиши је.
- Шта је причвршћено на капутић девојчице?
- Шта то значи?

Задаци

Прочитај изворе 1 до 6 и испуни табелу доле.

ПОРЕЂЕЊЕ		
	ШТА ЈЕ ЗАЈЕДНИЧКО	РАЗЛИКЕ
Словенечка деца		
Хрватска деца		
Српска деца		

Извор 1

Деца курири (сведочење Штефана Матека)

„Курири у Народноослободилачком рату имали су тешке и одговорне задатке. Стално су били на путу и у опасности. Дозволите да опишем дио мојих дужности као курира. Путања ме водила 3 сата хода у једном смеру, и три сата назад, са тешким руксаким на леђима, често са пакетима, муницијом и ручним бомбама. Морао сам бити веома обазрив. Готово да нисам имао времена за одмор јер сам морао да се чувам. Нисмо требали бити виђени током дана. Ако је падала киша, био сам мокар док киша не престане и одјећа се не осуши на мени. Сваке друге ноћи, када нисам био курир, достављао сам пошту, књиге и новине. Једном, док сам се враћао кући уобичајеним путем, био сам толико уморан да сам спавао ходајући. Лутао сам шумом читаву ноћ. Случајно сам се саплео на неки коријен и то ме пробудило, али сам одмах поново заспао, стојећи. Прешао сам преко потока и морао да начиним већи корак. Био сам превише уморан да видим када сам ушао у воду, пао и изашао на другу страну. У том тренутку опалила је пушка изнад моје главе. У првом моменту помислио сам да сам нападнут, али онда сам схватио да је моја пушка опалила када сам пао у воду.”

Burgar, M. (1972). Torbica partizanskega kurirja. Časopis Naša skupnost (Ljubljana), letnik 13, št. 4. Pridobljeno na spletni strani, (7. 8. 2012):

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-N4BQV50C/?query=%27keywords%3dkurir%27&pageSize=25>

Извор 2
Курир

Fototeka
Gorenjskega
muzeja u
Kranju

Извор 3
Курири

Fototeka
Gorenjskega
muzeja u
Kranju

Извор 4

Деца курири/војници у Македонији

Фана Петра Кочовска – Цветкович (1927–2004)

Била је члан Лиге комуниста Југославије од 1943. и сарађивала је са Југословенским фронтом у Македонији од 1941. Њена најупечатљивија акција је била када јој је било само 17 година, када је заједно са саборцима добровољцима извршила напад и онеспособила механизацију рудника Злетовски. Ова група била је задужена да уништи механизацију и онеспособи пословање рудника, те да уништи непријатељску базу успостављену тамо. Успели су. Пре тога, Фана је била на двадесетодневном путовању од Кофуџа до Козјака, по високом снегу и хладноћи. Многи старији и искуснији борци заостајали су или одустајали од мисије, али млада дјевојка је издржала и постала пример осталима.

Ибе Шерифа Паликућа

Добила је признање са 15 година – примљена је у Лигу младих комуниста Југославије, фазу између омладине и пуноправних чланова комуниста – због чина заштите батаљона када га је погодио пројектил. Била је тешко рањена, али се брзо опоравила и вратила на своје место. Вратила се у илегални рад у своме родном месту, Дебру. Млада Албанка помогла је револуцију и победу.

Heroine Jugoslavije izdavačka kuća Spektar, Zagreb 1980 god. (abstract)

Питања:

Прочитај изворе 1 и 4 и одговори на следећа питања.

• Какву врсту задатака су обављали курири?

• Какав посао су радила деца?

• Зашто је посао курира био тежак и одговоран?

Извор 1

Повлачење домобрана и усташа, заједно са породицама

У пролеће 1945, након што су немачки војници напустили подручје, преплашени Југословени прешли су у Аустрију и Италију. Међу њима били су и словеначки домобрани, црногорски и херцеговачки четници, и многи хрватски домобрани и усташе. Било је много породица и појединаца који су починили ратне злочине, али такође и много обичних породица и појединаца који су бежали од застрашујуће судбине. Пут их је водио кроз долине Мислиње, Драве и Межице у Аустрију, одакле су често враћани назад. Хиљаде људи окончало је животе у напуштеним рудницама, тенковским рововима, шумама око Кочевја, и другде. Деца су била преваспитавана, слично као у немачким концентрационим логорима неколико година раније. Највећи центри за људе с „друге стране” били су у Ветињу, Техарју и Кочевје Рог, а за децу је то био Петричек у Цељу. Остали центри су били у Орможу, Птују и другим местима широм Словеније. Већина их је била лоцирана у старим касарнама, напуштеним вилама и старим угоститељским објектима, као што је Петричек у Цељу. Центри су били пуни избеглица, војника и њихових породица, цивила, жена, девојака, деце и старих.

Tolstoj N. Klepec M. Kovač T. 1980. Trilogija Vetrinje – Teharje – Rog. Maribor. str. 13., 27.

Извор 2

Људи изведени на губилиште

„Комунисти су уништили дио зида иза виле, тако да ноћу могу извести групе људи кроз тај пролаз. Водили су их преко пољана до оближњих стратишта, избјегавајући тако главни пут. Сељаци и остали људи у Техарју били су под застрашујућим утиском догађања из јуна и јула 1945, чак и неколико година након рата. Људи су вршталли, викали, запомагали, уздисали, плакали, машинке су штектале а бомбе експлодирале. Још и данас људи се не усуђују да причају о томе јер се плаше освете комуниста.”

Tolstoj N. Klepec M. Kovač T. 1980. Trilogija Vetrinje – Teharje – Rog. Maribor. P. 108.

Извор 3

Повратак домобрана из Корушке у Крањ, 30. 5.1945.

Fototeka Gorenjskega muzeja u Kranju

Питања:

- Зашто су неки људи одлучили да побегну из Југославије након рата?
- Шта се догодило са децом домобрана?
- Опиши слику горе, ко је на њој, када је слика настала?

Извор 4

Свакодневни живот у егзилу

„Први дан у егзилу је био као сваки обичан дан, када сам у дубоком сну и ништа ме не може пробудити, ни цвилење старих точкова нити тресење кола. Збогом, Љубљана. Збогом пријатељи и школски другови. Преуморан сам да мислим на вас. Само желим да спавам.

Док сам спавао, велика група избјеглица стигла је до Драве и прешла југословенско-аустријску границу. Било је 10.000 Нијемаца, 13.000 Словенаца, 4.000 Срба и 4.000 Руса.

Дан је прелазео у ноћ. Долина надомак Ветриња изгубила је свој примарни изглед. Као гљиве послје кише ницали су шатори, праћени коњима, осталом стоком и људима. Ватре су свијетлеле у полутами. Лажна идила. Чуо сам дјечији врисак испред нашег шатора. 'Упомоћ, упомоћ, Јанез! Јанез!' Шта се догодило Јанезу? Зграбио сам дјевојчицу и протресао је. Рекла ми је, у сузама, како је Јанез отишао на мост преко ријеке који је био пун мина. Јанез је начинио неколико корака када је дошло до експлозије. Јанезово тијело полетело је кроз ваздух и пало на обалу ријеке. 'Узалуд, свака нада је узалудна!' Људи су само стајали тамо, неки човјек је скинуо са главе свој рустични шешир и нервозно га вртио у рукама, док су двије (медицинске) сестре држале Јанезову мајку. Она није плакала ни вриштала. Одвели су је од мртвог тијела њеног сина.

Сви су знали да се враћамо у Југославију, чак и ја, дијете од 11 година. Али куда идемо, нисмо могли предвидјети ни у најлуђим сновима. Партизани, који су водили персоналне истраге, били су међу заробљенима. Одузели су нам све што је било од вриједности. Партизани су били млади, готово дјеца. Један од њих имао је можда 12-13 година. Сагнуо се и пушио.

Људи су били превише отупјели да би осјећали бол. Ни цивили нису били другачији. Жене су падале у прашину пута за Техарје. Дјеца су била најјача. Малене су носили у мајчином наручју, а већа дјеца, попут мене, ходала су носећи мали терет својих тијела. Удаљеност између Цеља и Техарја била је неких 10 километара. Али нама је изгледала као вјечност. Вукли смо се посљедњом снагом, као пребијени пси, до коначног одређишта.”

Ott, Ivan (2008). *Otroci s Petrička – ukradeno otroštvo*. Celje: Mohorjeva družba, p. 35, 36, 69, 79, 112, 147, 194, 197.)

Питања:

Шта се догодило домобранским породицама, ухаћеним и враћеним после рата?

Извор 5

Дечаки у усташким униформама (то су деца сирочад, чије су родитеље убили усташе, а њима су ставили усташке капе)

Mihovilović, Đ., Smreka, J. (2006). *O poimenočnom popisu žrtava Jasenovac prema do sada prikupljenim i provjerenim podatcima. Spomen područje Jasenovac*, ur. Tea Benčić Rimay, str. 219

„Ријеч је о српским дјечацима које су усташе одвојили од родитеља 1942. Породица дјечака са слике дијелом је поубијена у логору Јасеновац, а дијелом депортирана у Њемачку на присилан рад у њемачким творницама. Дјечаци су по заповиједи усташког заповједника Вјекослава Макса Лубурића обучени у усташке одоре, премда су управо усташе били одговорни за страдања њих и њихових родитеља.”

(Dr. sc. Robert Skenderović (Hrvatski institut za povijest), radionica "Stradanja žena i djece u logoru Jasenovac", Zagreb, 2007.

Извор 6

Одвођење људи у концентрациони логор

„Када су најмлађа дјеца узета од родитеља и изведена а наше мајке тучене пушкама, овдје је било много плакања и вриске. Мој отац се молио и гледао кроз ружичњак и мрежасту ограду како се мајка чврсто држала за мене и мог млађег брата. Дјеца су укрцана на аутобус, гдје смо морали да пјевамо партизанске пјесме. Знао да је моја мајка плакала још јаче него претходне ноћи, јер је без сумње осјећала да ће бити убијена. Сутрадан, у 5 ујутро, одведена је са још једном женом коју су такође одвели од њених троје дјеце. У то вријеме, отац ми је одведен у бараку; када је тражио да види своју супругу, нека жена му је рекла да је она већ одведена, као и многе друге.”

Tolstoj N. Klepec M. Kovač T. 1980. *Trilogija Vetrinje – Teharje – Rog*. Maribor. P. 99)

Задатак:

Погледај слику у извору 5 и прочитај објашњење. Затим прочитај извор 6. Упореди изворе – покушај да одредиш сличности у преваспитавању деце које се помиње у оба извора.

Ненад Перошевић,
Милош Вукановић

“Не знам чији су авиони, али су бомбе наше”

(Савезничко бомбардовање Југославије
током Другог светског рата)

Кључно питање

Ко пије, а ко плаћа?

Тема

Тема радионице обухвата период савезничког бомбардовања градова Југославије 1943–1944. Слично као и у остатку Европе, ова тема је поприлично занемарена у историјским уџбеницима, иако је проузроковала на хиљаде жртава и разарање многих градова. Бомбардовање се одиграло широм бивших југословенских република и до данашњег дана остаје контроверзна тема како због разлога и степена бомбардовања, тако и због тога ко је наредио бомбардовање.

Циљеви

Циљ радионице је да приближи ученицима тему разарања и патње цивилног становништва узроковано масовним ваздушним бомбардовањем. Радионица је фокусирана на период Другог светског рата, прецизније на савезничко бомбардовање градова Југославије. Иако је бомбардовање од стране сила Осовине представљено у радионици, главни фокус је на активностима савезника, управо због степена разарања које су проузроковали. Критички приступ овој теми ће подстаћи дискусију о искреном поштовању и интересу у међнародним односима током ратног периода.

Исходи учења

- Ученици ће анализирати историјске изворе.
- Ученици ће развити свест о ужасима рата и животу под бомбама.
- Ученици ће се упознати са односом савремене политике према историјским догађањима.

Упутства за предавача

Предавач почиње радионицу са питањима за загревање.

- Који се циљеви бомбардују и која је разлика између војних и цивилних циљева?
- Шта мислите колико је било прецизно бомбардовање током Другог светског рата?
- За које недавно бомбардовање знате?
- Да ли је ваш град икад бомбардован?

Предавач наставља са уводом. Ученици читају уводни текст, извор 1 и анализирају мапу. Предавач поставља питања ученицима са краја увода.

Након што ученици одговоре на питања, предавач црта временку линију итражи од ученика да на њу напишу најважније датуме из уводног текста.

Корак 1: Предавач дели ученике у 4 групе и свакој групи даје изворе из одређених градова; Лесковац, Подгорица, Београд и Задар.

Свака група има исти задатак, да коришћењем текста и фотографије направи новински извештај из угла различитог новинара.

Група 1 (Лесковац) – Писање новинског извештаја из угла совјетског новинара.

Група 2 (Подгорица) – Писање новинског извештаја из угла британског новинара.

Група 3 (Београд) – Писање новинског извештаја из угла немачког новинара.

Група 4 (Задар) – Писање новинског извештаја из угла југословенског (партизанског) новинара.

Група 5 – Наслеђе и савремени поглед

Представник сваке групе ће прочитати свој новински извештај. Након читања новинских извештаја предавач пита ученике да упореде и продискутују о извештајима других група.

Корак 2: За крај часа, предавач представља извор 5 и фотографије два споменика. Тражи од ученика да погледају материјал, одговоре на питања и кажу своје мишљење.

45
минута

Увод

„Прво бомбардовање Југославије током Другог свјетског рата извршила је авијација фашистичке Њемачке 6. априла 1941. године. Извршење задатка је повјерено 3. ваздушној флоти. Главни циљ бомбардовања био је Београд, али поред њега погођени су још и Нови Сад, Сарајево, Ниш, Мостар, Бања Лука, док је италијанска авијација гађала хрватско приморје, Подгорицу и друге градове. Сама операција бомбардовања Београда имала је тајни назив Страшни суд.

И поред тога што је југословенска Влада и Врховна команда Београда, предвиђајући рат, прогласила Београд 'Отвореним градом', 484 авиона су током 6. и 7. априла интензивно бомбардовала град.

У бомбардовању Београда 1941. погинуло 2.274 људи. Порушено је 627 зграда, а веома или дјелимично је оштећено скоро 10.000, укључујући дио Старог двора. Најзначајнији споменик културе уништен у бомбардовању је Народна библиотека са 300.000 књига, укључујући средњевјековне списе непроцењиве вриједности. Према њемачким изворима, старински начин подизања кућа и лоше организована противпожарна и цивилна заштита су допринијели страдању великог броја људи.”

„Западни савезници су појачавали интересовање за југословенско ратиште упоредо са преношењем ратних операција према југу Европе. Савезничка авијација повремено је дејствовала на територији окупиране Југославије од априла 1943. године. Прво веће бомбардовање извршено је 20. априла 1943. године нападом на Скопље и Ниш.

Интензивнија дејства савезничког ваздухопловства успједила су у другој половини 1943, када је призната Народноослободилачка војска Југославије. Формално признање НОВЈ на Техеранској конференцији утицало је на развијање њених војних веза са савезницима у првој половини 1944. године. Одлука о пружању помоћи Народноослободилачкој војсци и партизанским одредима Југославије истовремено је значила укључење ових снага у шире планове савезника у борбама против њемачких трупа. Појачани ваздушни напади савезника били су условљени чињеницом што је Балкан за Њемце у јесен 1943, а нарочито од прољећа 1944, имао посебан значај, због пробијања њемачког фронта у Италији у априлу 1944. и операције Оверлорду јуни 1944. Савезници су настојали да бомбардовањем онемогуће повлачење њемачких снага из Грчке, Албаније и Македоније.

Први захтјев у коме се тражи бомбардовање Београда од стране савезника, упутио је генерал Дража Михаиловић предсједнику Југословенске владе у емиграцији Слободану Јовановићу (преко британског амбасадора код југословенске владе Рендела) 4. новембра 1942.

Врховни командант Народноослободилачке војске Јосип Броз Тито је у писму од 17. маја 1943. (на почетку Пете непријатељске офанзиве) упућеном Главном штабу његових јединица у Хрватској образложио прихватање сарадње са савезницима и у вези са тим, обавијестио их о траженом бомбардовању Берана, Бијелог Поља, Пљеваља, Андријевице, Мостара, Подгорице и Никшића.”

Мапа: Неки од градова који су бомбардовани од стране савезника током 1943. и 1944. године
Мапу израдио Милош Вукановић

Извор 1

Сведочанство о бомбардовању Никшића

„Изненађени грађани Никшића склањали су се у куће и подруме након првих налета авиона. Међутим, многи су, да не би остали затрпани у рушевинама, остајали на отвореном простору. На тргу код чесме поред куће Катурића, Стеван Златни Вуковић, градски ориџинал 'спокојно' је гледао у небо и нешто сам са собом разговарао. У вези с тим остала је запамћена истинита анегдота, да је на питање једног од грађана, који такође није хтио да се склони у кућу: 'Чији су оно авиони?' сасвим озбиљно одговорио: 'Не знам чији су авиони, али су бомбе наше!'.”

Maksim Vujačić, Trg Slobode (1885-2007), Nikšić, 2007. str. 48-49

Извор 2

Сведочанство и фотографије бомбардовања Лесковца, Србија

„Бугари су били напустили свој логор у Гимназији, која је била преко пута нашег затвора, а чули смо да су напустили град сасвим. Гимназија са парком око ње изгледала је пусто и стравично са празним рововима. Из Зотовићевог затвора, који је био одмах поред нашег, нису се чули јауци. Сигурно је Зотовић¹ са својим целатима присуствовао прослави. Само се испред соколане шетао један недићевац,² ваљда стражар. У соби је владала нека чудна тишина. Свако се занео својим мислима о сопственој судбини.

Изненада, зачу се далеки звук авиона. Осетили смо да су то бомбардери. Данас је њихов долазак био бучнији.

Било је тачно дванаест сати и петнаест минута. Наједном се зачуо стравичан звук бомбардера у обрушавању. Било нам је јасно: бомбардоваће нас. Прво сам зачуо продоран звиждук, а затим експлозију. Једну, две, десет, сто... Чинило ми се да се бомбе обрушавају право на затвор, на мене. Гоњен исконским страхом од смрти, излетео сам из собе и прилепио се за земљу испод једног багрема у средини дворишта. Док је тутњало и грмело, на мене је падао шут од разрушених зграда. Од дигнуте прашине ништа се није видело. Осетих ударац. После сам видео да ништа није било опасно. То ме је ударило једно парче цигле од разрушених зграда.

Свуда око мене чуо се врисак и јаук. Међутим, тама од дигнуте прашине била је тако густа да се није видело ништа ни покрај себе. Уста су ми била пуна прашине и земље. Најзад престаде ломљава око нас. Експлозије су биле све ређе и удаљеније од нас, док се најзад све не утиша. Мало-помало слегла се прашина, а зраци сунца су пробијали. У ваздуху се осећало на неку горетину и киселину. Кад сам се најзад одлепио од земље и погледао око себе, умало се нисам онесвестио. Затвореници су изbezумљено бежали ван жица. Врата, прозори, цреп на крову затвора, све је то нестало за трен ока. Остале су само зидине и собе које су беживотно зјапиле. Нисам видео никога да је погинуо. Значи сви смо преживели бомбардовање. Зотићев затвор је био срушен, а такође и део општине где је била смештена полиција. Предњи део соколане такође је нестало. На месту некадашњег улаза зјапила је огромна левкаста рупа. Неколико преживелих недићеваца, бежећи, псовали су бацали оружје. Погледах на исток: Гимназије више није било. Сравнијена је са земљом...”

Питања:

- Када и зашто савезници отпочињу кампању бомбардовања Југославије?
- Шта је грађанин Никшића хтео да каже у свом одговору?
- Да ли је ваздушног бомбардовања било само током Другог светског рата?
- Знате ли још неке примере ваздушног бомбардовања?

Рукопис сећања Драгиша Кнежевић, Историја Лесковца 1944-1953 године.

Извор 3

Сведочанство и фотографије бомбардовања Подгорице, Црна Гора

Сведочанство 1

„Прва група од 60 авиона најприје је прелијетала град, и из репа су испуштали бијели дим, што до сада нијесмо видјели. Направили су круг над градом опасајући га димом, као да су тиме хтјели да означе простор који треба бомбардовати, што се испоставило да су управо и урадили. Кад је прва група затворила круг, настао је пакао на земљи. Тек што је прва група авиона испоручила свој смртоносни товар, налетјела је друга, а затим и трећа. Од силине удара земља је подрхтавала, град се рушио, људска тијела су летјела у ваздух. Изгубио сам мајку Милицу (39) и сестру Зорку (8). Страдала је наша кућа која се налази у центру града, преко пута 'Бека'. Још је много зграда разрушено и много породица изгинуло. Број рањених, као ни погинулих, никад није утврђен. Догађаји су се смијењивали као на филмској траци. Требало је сахранити погинуле и наставити живот у условима постојеће окупације и, сада, разореног града. Увјерен сам да није било породице у центру града која није имала неког погинулог или рањеног члана.

Од овог катастрофалног бомбардовања највише је страдао сам центар вароши: Балшића улица, Новака Милошева, Немањина обала... Послије бомбардовања настао је страховит метеж. Преживјели су журили да што прије напусте град. Испод рушевина чули су се јауци. Улице су биле затрпане и преоране, с бројним рупчагама велике дубине. Дјелови људских тијела висили су по телеграфским жицама. поједини објекти су горјели. Дим је штисао очи. Облаци прашине. Ријечју – пакао.”

Сведочанство 2

„Ноћно бомбардовање затекло ме у граду, у кући гдје смо иначе становали. Власница куће, наша рођака, била је самохрана, па сам је свакодневно обилазио и доносио, колико се имало, хране. Остао сам те ноћи да спавам код куће. Наједанпут, зачуло се зујање авиона, снажна експлозија која је осветлила град. Свијетлост се дуго задржала и била је таквог интензитета да се могла чак и игла пронаћи. Све је то сабласно изгледало изнад порушеног града. Ноћ је претворена у дан. Пошто су савезнички авиони истресли свој смртоносни товар настала је тишина. Причало се да је те ноћи било доста погинулих, управо оних грађана који су се у то вријеме враћали својим домовима. Сјутрадан сам поранио и пошао к мојима у Загорич. Пролазећи поред војног стана у ограђеном простору видио сам неколико падобрана. Кад сам се примакао, увидио сам да се у њима налазе, заривене у земљу некакве металне направе. Кад сам својима причао што сам видио, старије комшије рекоше да су то падобрани од ракета којима је град био осветљен.

Много пута касније размишљао сам зашто је наш град тако драстично бомбардован. Према ономе што се догодило у Подгорици, стиче се утисак да стратегијски објекти нијесу ни били њихов циљ. Јер, како објаснити чињеницу да ниједан мост, осим Књегињиног, није срушен, као ни један објекат војног стана!?”

Prof. Dr Branislav Kovačević, Savezničko bombardovanje Crne Gore, Podgorica 2003.

Извор 4

Сведочанство и фотографије бомбардовања Београда, Србија

„Резултати бомбардовања Београда од западних савезника 16. и 17. априла (1944) је такав да је становништво Београда поднело огромне жртве. Од војних објеката једино су погођени железничка станица са просторијама, творница војног прибора и кућа у којој је Гестапо био смештен на Дорћолу. Бомбе су бацане по свим крајевима града, чак су погођене болница и санаторијуми. Војна болница, у којој су се налазили наши заробљеници повратници ради лечења, била је погођена. Даље, срушене су следеће установе: клиника за унутрашње болести, дечија клиника, државна болница, општинско породилиште, завод за избеглу децу и многобројне приватне зграде.

Следећа места у Београду најтеже су страдала: близина Техничког факултета, Студентски дом и Славија. Затим Теразије, Немањина улица, Милоша Великог улица, краљице Наталије и Сарајевска улица. Такође су настрадали близина Позоришта, Зелени Венац и Нова пијаца. На улицама лешеви жртава свуда су присутни. Они који су преживели ово, разбегли су се на све стране. Читаве улице биле су у пламену. Прва помоћ одмах је престала да функционише. И још увек лешеви се налазе на улицама. Последице овог бомбардовања далеко су веће од оног 6. априла 1941. Београд који је дао 27. март није заслужио ово.

Генерал Д. Михаиловић, 21.4.1944.”

Prof. dr Branislav Kovačević, Savezničko bombardovanje Crne Gore 1943-1944, GRAĐA, Podgorica 2003.

Бомбардовање Београда; Војна Енциклопедија Југославије; 1958 издање

Извор 5

Сведочанство и фотографије бомбардовања Задра, Хрватска

Лево: Пјаца Марина
Десно: Лицеј Светог Димитрија

„Први већи зрачни напад савезничких снага на Задар изведен је навечер 2. студеног 1943. године, када је међу осталим објектима разорен дом за незбринуту дјецу, а слиједили су велики напади 28. студенога (преко 200 жртава), те 16. и 30. просинца исте године. Прве је нападе обиљежио велики број цивилних жртава, али је град, иако оштећен, још увијек функционирао. Нарочито је тешко било бомбардирање 16. просинца, када су погођена склоништа на Церерији (данашња Воштаница) и у самом центру града. Притом је погинуло око 150-200 људи. У удару је судјеловало 50 америчких бомбардера "Мичел" (Б-25) који су бацили 90 тона бомби. Напади који су потпуно разорили Задар услиједили су од сијечња до ожујка 1944. године. Међутим, у њима је број жртава био много мањи, јер се становништво које је остало без домова и средстава за живот, разбјежало по мање оштећеним предграђима те по задарским отоцима. Процењује се да је у прољеће 1944. године у Задру, заједно са предграђима, било мање од 4.000 цивила. Иако су онеспособљени сви индустријски погони и пристаништа, те су Нијемци били присиљени успоставити помоћне луке, бомбардирања су се наставила тијekom читаве 1944. године.

До љета средиште Задра практички више није постојало: већина кућа је посве разорена, а њихове рушевине су затрпале улице. Град је потпуно опустео. Од липња до листопада нису забиљежени већи напади, да би нови удари услиједили средином листопада 1944. године, приликом повлачења њемачке војске. Најјача бомбардирања су била 25. и 30. листопада. Задње савезничко бомбардирање изведено је 31. листопада 1944. године, на сам дан уласка партизана у Задар. Задар је коначно ослобођен 1. студеног 1944. године. Претпоставка је да је до посљедњег бомбардирања дошло забуном због лоших комуникација. Притом је неколико партизана и погинуло.

Осим разарања, за које одговорност носе савезнички бомбардери, Нијемци који су у повлачењу минирали Нову риву, остао је споран и укупан број жртава бомбардирања. Точни подаци се вјеројатно неће никада утврдити, јер је у ратном Задру био велики проток становништва – локално становништво је одлазило, долазили су Талијани из других далматинских градова, а неутврђен је и број припадника војске. Најреалнија је бројка око тисућу погинулих, јер је већина становништва избјегла након првих напада у јесен и зиму 1943. године. Но и тај број представља највеће жртве које је неки град у Хрватској претрпио од савезничких бомбардирања.”

Преузето из документарног филма "Орлови на небу", пета епизодаа
<http://www.youtube.com/watch?v=HC9OWbFLMSs> 27 Мај 2013.

Извор 6

Два споменика у Подгорици

Два споменика у Подгорици, главном граду Црне Горе. На левој страни приказан је споменик назван Црна бомба, који је подигнут у част више од 2.000 грађана Подгорице који су погинули у савезничком бомбардовању током Другог светског рата. Споменик је подигнут 1993. године.

На десној страни приказан је споменик назван Бијела птица, који је подигнут у част двојици савезничких пилота. Ови пилоти су оборени на небу Црне Горе од стране немачке противваздушне одбране током акција савезничког бомбардовања југословенских градова у Другом светском рату. Споменик је подигнут 2012. године.

<http://portalanalitika.me/drustvo/tema/69476-bijela-ptica-i-crna-bomba.html>
(25.05.2013)

Питања:

- Који су разлози за подизање ових споменика?
- Које су сличности и разлике између ова два споменика?

Мелиса Форић – координатор пројекта, рођена је 1980. Студије историје завршила је на Филозофском факултету Универзитета у Сарајеву. Запослена је као истраживач-асистент у Центру за балканолошка истраживања Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине. Аутор је и коаутор неколико уџбеника историје за основне и средње школе. Мелиса је секретар Удружења историчара и наставника историје БиХ, ЕУРОКЛИО-ХИП и члан удружења од 2003. Поред тога, учествовала је и била координатор у неколико пројеката на тему наставе историје у БиХ и региону. Такође је активно учествовала у бројним регионалним и међународним конференцијама везаним за историју и наставу историје.

Контакт: melisa.foric@gmail.com

Бојана Дујковић-Благојевић, координатор пројекта, рођена је 1976. у Добоју. Дипломирала је и магистрала историју на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци. Запослена је у невладином сектору у БиХ. Активна је у Удружењу историчара и наставника историје БиХ, ЕУРОКЛИО-ХИП БиХ, чији је члан од 2003. године. До сада је била учесник, координатор и аутор у неколико међународних пројеката. Члан је националног Одбора за реформу наставе историје у БиХ и Националног одбора Колеџа уједињеног света у Мостару.

Контакт: shanty@teol.net

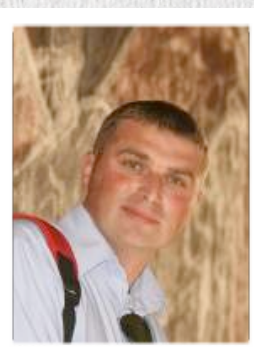
Един Радушић је рођен 1970. у Фочи, Босна и Херцеговина. Дипломирао је историју на Филозофском факултету Универзитета у Сарајеву, магистрирао на Атинском универзитету 2000. године (студије југоистока Европе), на Универзитету у Сарајеву 2004. године (историја Босне 19. и 20. века), а докторирао на Универзитету у Сарајеву 2008. Запослен је на Одсеку за историју Филозофског факултета Универзитета у Сарајеву. Научно поље интереса му је историја Босне и Херцеговине у 19. и 20. веку у ширем европском контексту. Поред других пројеката, Един Радушић је учествовао у регионалном ЕУРОКЛИО пројекту који је укључивао БиХ, Хрватску и Србију. Аутор је једне књиге, неколико научних чланака, као и коаутор уџбеника и две читанке-вежбанке из историје за седми разред основне школе.

Контакт: radusicedin@yahoo.com

Самојко Цвијановић је рођен 1954. у Брези, а дипломирао је на Филозофском факултету у Сарајеву – Одсек за историју, 1977. године. У образовању ради од 1978. Тренутно ради као професор историје и демократије и људских права у Средњој медицинској школи у Добоју. Председник је Школског одбора школе. Од 2004. има професионално-стручно звање ментора. Учесник је у бројним домаћим и међународним пројектима. Уредник је уџбеника историје и поседује ЦИВИТАС-ову лиценцу за реализацију програма из предмета Демократија и људска права, као и сертификат за предавача на предмету Култура религија.

Контакт: medskola@teol.net

Бахрудин Беширевић је рођен 1973. године у Острошцу (Цазин, Босна и Херцеговина). Гимназију је завршио у Бихаћу, а дипломирао је на Филозофском факултету у Сарајеву –Одсек за историју. Запослен је као професор историје у II v школи у Цазину, где је био и директор, те председник Школског (Управног) одбора исте институције. Коаутор је наставног материјала „Југославија између Истока и Запада – Обични људи у необичној земљи – Свакодневни живот у Босни и Херцеговини, Хрватској и Србији (1945–1990)”. Аутор је неколико стручних радова који су објављени у стручним часописима. Учесник је бројних међународних научних семинара и пројеката. Организовао је низ семинара на локалном, државном и регионалном нивоу за наставнике историје. Члан је, и један од оснивача ЕУРОКЛИО-ХИП Босне и Херцеговине, те члан ЦДРСЕЕ и још неких других стручних удружења. Члан је Савета за културу општине Цазин, те сарадник у медијима у емисијама из области културе и културно-историјског наслеђа (аутор или стручни сарадник). Промотор неколико стручних књига. Активно учествује у креирању наставних планова и програма, те уџбеничке грађе на нивоу БиХ.

Контакт: bahro_besirevic@yahoo.com

Кити Јурица Корда – координатор пројекта, је рођена у Дубровнику, где завршава основну и средњу школу. Дипломирала је на Одсеку за историју на Филозофском факултету у Загребу. Од 1996. ради као наставница историје у Гимназији „Дубровник“, а 2012. стиче звање наставнице-саветнице. Учествовала је на више државних и међународних семинара и пројеката за наставнике историје. Чланица је Удружења наставника повијести Хрватске и једна од ауторки ЕУРОКЛИО пројекта Историја на делу – Обични људи у необичној земљи. Посебан интерес јој је рад с напредним ученицима на пројектима завичајне историје и културне баштине.

Контакт: kitijuricakorda@yahoo.com

Денис Детлинг је рођен у Осијеку, Хрватска. Дипломирао је на теми Повијест и њемачки језик и књижевност на Педагошком факултету у Осијеку, Свеучилиште „Јосип Јурај Штросмајер“. Тренутно ради као музејски педагог Музеја Славоније. Пре тога је радио као наставник историје у гимназији у Осијеку. До сада је објавио неколико стручних чланака, одржао низ јавних предавања и радионица у Хрватској и иностранству, учествовао у неколико школских, ваншколских и музејских пројеката. Аутор је и уџбеника из историје и додатних едукативних материјала, те материјала за наставу. Аутор је и неколико едукативних изложби у музеју.

Контакт: denis.detling@gmail.com

Сања Переша - Мацука, рођена 1975. године у Пули, где завршава основну и средњу школу. Дипломирала је на Одсеку за историју и хрватски језик на Филозофском факултету у Пули. Од 2000. ради у Основној школи „Видиковац“ као наставница историје. Учествовала је у неколико школских и ваншколских пројеката. Чланица је Удружења наставника историје Хрватске.

Контакт: sanja@sanjapm.com

Игор Јовановић је рођен у Пули, где завршава основну и средњу школу. Дипломирао је на Одсеку за историју, књижевност и хрватски језик на Филозофском факултету у Пули – Универзитет у Ријеци. Као наставник историје ради од 2000. у неколико школа. Од 2004. ради као наставник историје у Основној школи „Вели врх“ у Пули. Учествовао је на више државних и међународних семинара, те у пројектима за наставнике историје: Пројект ЕУРОКЛИО-а „History in action“ (2011–2014), Pestalozzi семинар, Братислава 2006, Загреб 2009; The Jewish Foundation for the Righteous – Summer Institute for Teachers – International school for Holocaust studies 2005, Yad Vachem; Columbia University in New York 2011. Члан је Удружења наставника историје Хрватске и Истарског историјског друштва. Посебан интерес ми је рад с напредним ученицима на пројектима завичајне историје и културне баштине.

Контакт: igorj@ymail.com

Хрвоје Класић рођен је 6. 12. 1972. у Сиску, где завршава основну и средњу школу. Године 1997. дипломирао је на Одсеку за историју Филозофског факултета у Загребу. На истом факултету одбранио је магистарски рад под насловом „Друштвено-политичке промјене у Сиску 1970–1972.“ и дисертацију под насловом „1968. у Југославији. Друштвено-политичке промјене у Југославији у контексту свјетских збивања“. Од 1995. запослен је као професор историје у гимназији у Сиску, а од 2003. на Филозофском факултету, Одсек за историју. Уз изборне колегије везане за историју 20. века, држи и семинаре из предмета Светска историја након 1945. године. Учесник је на бројним конференцијама и симпозијумима у Хрватској и свету. Хрвоје Класић је добитник је Годишње награде Друштва свеучилишних наставника и других знанственика у Загребу за 2006. годину. Исте године добио је и Годишњу награду града Сиска за књигу „Хрватско прољеће у Сиску“. Коаутор је документарне серије „Хрватско прољеће“, настале у продукцији Хрватске радио-телевизије. Године 2012. у Загребу му је објављена књига „Југославија и свијет 1968“.

Контакт: hklasic@ffzg.hr

Доника Џемајли - координатор пројекта, рођена је у Приштини 1970. године. Основну и средњу школу завршила је у Приштини, где је и дипломирала 1992. Од 1999. ради као наставник историје у средњој школи „Фаик Коница” у Приштини. Током рада учествовала је на неколико семинара и конференција о новим методама подучавања и учења историје, који су се одржавали на Косову и широм Европе. Објавила је и неколико радова на ову тему. Била је један од иницијатора оснивања Удружења наставника историје на Косову 2008. године.

Контакт: donika.xhemajli@gmail.com

Арбер Салиху - координатор пројекта, је рођен 1972. у Подујеву, Косово. Дипломирао је на Универзитету у Приштини 1997. На истом универзитету је магистрирао 2008. Тренутно припрема докторат на тему из савремене историје Косова. Радио је као наставник историје у периоду 1997–2000. Од 2000. ради као аутор наставних планова и програма. Стручњак је за историју и наставу историје, аутор је уџбеника, предавач, тренер за наставнике итд. Учествовао је у бројним радионицама и семинарима, конференцијама и другим активностима на Косову и у другим земљама. Активан је члан и један од оснивача Удружења наставника историје на Косову.

Контакт: arber_s51@hotmail.com

Фетнан Дервиш је рођена у Призрену, Косово, где је завршила основну и средњу школу. Дипломирала је 1998. на Селџук универзитету у Турској, на Одсеку за историју. Магистрирала је на Универзитету у Истанбулу, Турска. Ради као наставник историје у основној и средњој школи у Призрену, Косово. Написала је уџбеник из историје на турском језику. Члан је Косовског удружења наставника историје. Учествовала је на бројним семинарима и конференцијама и објавила неколико научних радова. Њен матерњи језик је турски, а поред тога течно говори српски, албански и енглески.

Контакт: fetnan2007@hotmail.com

Мире Младеновски - координатор пројекта, је рођен 1967. у Македонији. Дипломирао је историју на Филозофском факултету у Скопљу 1991. године. Од 1992. ради у ОШ „Тихомир Милошевски” у Скопљу. Учествовао је на више међународних конференција. Такође је и аутор и уредник многих наставних материјала. Укључен је као уредник у веб-апликацији ЕУРОКЛИО-а ХИСТОРИЈАНА (онлајн интерактивни мултимедијални алат за историчаре). Поред тога, он је један од оснивача и тренутно председавајући АНИМ-у (Удружење наставника историје Македоније). Такође је члан борда ЕУРОКЛИО-а.

Контакт: mire.mladenovski@gmail.com

Бесник Емини - координатор пројекта, је рођен 1977. у Тетову, Македонија. Дипломирао је историју на Универзитету у Скопљу 2002. Магистрирао је на истом универзитету 2009. Специјализирао је историју балканских народа у 18. и 19. веку, народни препород и стварање националних држава на Балкану. Тренутно је истраживач на Институту за културно и духовно наслеђе Албанаца у Скопљу. Активан је члан Удружења наставника историје Македоније (члана ЕУРОКЛИО-а).

Контакт: ebesnik@yahoo.com

Валентина Стаменковић је рођена у Битољу. Школовала се у Скопљу, где је и дипломирала на Одсеку за историју Филозофског факултета. Од 1997. предаје у средњој стручној школи „Др Панче Карагозов“ у Скопљу. Учествовала је у радионицама, семинарима, конференцијама и другим активностима у Македонији и иностранству. Један је од аутора у недавном историјском пројекту у Македонији „*Retelling history*“ (2007). Била је укључена у израду стандарда за наставни предмет историја, које је организовало Министарство образовања. Активан је члан и један од оснивача Удружења наставника историје Македоније (члана ЕУРОКЛИО-а).

Контакт: stamenkovikv@yahoo.com

Љупка Христова је рођена 1974. у Тетову, Македонија. Дипломирала је историју на Универзитету „Свети Ћирил и Методије“ (Скопље, Македонија) Од 1998. ради као наставник у ОШ „Јоаким Крцоски“ у Скопљу. Љупка је учествовала у пројектима које су организовали ЕУРОКЛИО, ЦДРСЕЕ, УСАИД и Амерички институт за мир. Била је коаутор додатних наставних материјала за средњу школу „Разумевање заједничке прошлости, учење за будућност“, 2003. године. Љупка је такође учествовала у пројектима: „*Retelling the History*“, Македонија, 2006–2007, „*Unity in diversity*“ (пројекат који је финансирала Амбасада Краљевине Норвешке у Македонији), 2005. Била је испитивач савремене светске историје у средњим школама и акредитовани је тренер за наставу савремене историје. Такође је учествовала на семинарима, конференцијама и другим активностима у Македонији и на Балкану. Љупка је активан члан и један од оснивача Удружења наставника историје Македоније.

Контакт: sljupka_mk@yahoo.com

Иљо Трајковски, наставник историје из Македоније, члан Удружења наставника историје Македоније. Рођен је у Битољу 1963, студирао је историју на Универзитету „Свети Ћирил и Методије“ у Скопљу, Македонија. У протеклих 20 година радио је као наставник у средњој школи „Јосип Броз Тито“ у Битољу. У задњих 5 година такође је радио део времена у приватној средњој школи у Битољу.

Од 1999. активан је члан ЕУРОКЛИО-а и учествовао је у неколико пројеката из историје, са подршком или под вођством ЕУРОКЛИО-а у Македонији и регији. Као члан Удружења наставника историје Македоније, свих ових година учествовао је на многим националним, регионалним и међународним конференцијама и семинарима.

Контакт: iletra@yahoo.com

Милош Вукановић - координатор пројекта, је рођен 7. септембра 1986. у Подгорици. Дипломирао је на Одсеку за историју Филозофског факултета Универзитета Црне Горе. Тренутно је на мастер студијама из области међународних односа на Факултету политичких наука Универзитета Црне Горе. Истовремено ради у историјском одељењу Народног музеја Црне Горе на Цетињу, као кустос за период Другог светског рата и савремене историје. Као студенту, додељена му је стипендија Фондације „Свети Петар Цетињски“. У Фондацији је активан од 2008, најпре као придружени члан, а касније као координатор на истраживању и промовисању нових открића из историје Црне Горе, као и на заштити културног наслеђа. Радио је и у Центру за грађанско образовање, где је успешно завршио школу демократије и школу људских права. Године 2010. започео је сарадњу са ЕУРОКЛИО на пројекту Историја која повезује / Како подучавати осетљиве теме у бившој Југославији, као координатор пројекта за Црну Гору. Један је од аутора књиге „Измисљање новог комунистичког главног града – Титоград у годинама после Другог светског рата“. Говори енглески језик.

Контакт: milosvukanovic86@gmail.com

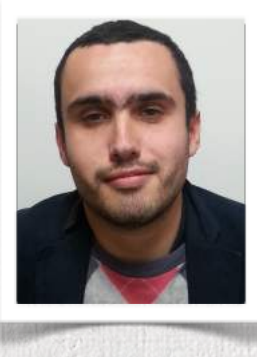
Ненад Перошевић - координатор пројекта, је рођен у Никшићу 1. августа 1973, где је завршио основну и средњу школу. На Филозофском факултету у Никшићу дипломирао је на Одсеку историја-географија 1999. На Филозофском факултету у Београду, на Одсеку за историју, магистрирао је јула 2005, а на Филозофском факултету у Новом Саду, на Одсеку за историју, докторирао је фебруара 2010. Звање доцента стекао је марта 2011. на групи историјских предмета Студијског програма за историју Филозофског факултета у Никшићу. Радно ангажовање: истраживач-сарадник Историјског института у Подгорици (2000–2003); и сарадник-асистент и доцент др на Филозофском факултету у Никшићу (од 2003. до данас). Објавио је књигу (са проф. др Надом Томовић) „Култура модерног доба“, Никшић 2011, а објавио је више научних радова у стручним часописима и учествовао на више научних скупова. Учествовао је у Обуци и примени истраживачких инструмената у оквиру пројекта, што је обухватало: евалуацију реформе основног и општег средњошколског образовног система у Црној Гори 2010–2011, који је реализован у сарадњи с Министарством просвете и спорта Црне Горе, Заводом за школство и Заводом за уџбенике и наставна средства, а финансиран од стране Мреже фондације за отворено друштво.

Контакт: neso-nk@t-com.me

Марија Бркуљан је рођена 20. 04. 1976. у Никшићу. Завршила је Филозофски факултет Универзитета Црне Горе, Одсек за историју и географију, 2002. године. Ради као професор историје у Гимназији „Стојан Церовић” у Никшићу. Говори енглески језик.

Контакт: mariya-b@hotmail.com

Петар Лекић је рођен у Бару 10. октобра 1986. године. Основну и средњу школу завршио је у Бару. Основне и специјалистичке студије историје завршио је на Филозофском факултету у Никшићу. Био је стипендиста црногорске Владе, Општине Бар као и Фондације „Свети Петар Цетињски”. Победник је квиза АБЦ на државној телевизији 2008. године, чији је тематски оквир било културно-историјско наслеђе Црне Горе. Радио је као професор историје у основним школама у Бару и Мркојевићима, а од 2011. године је кустос у Историјском музеју на Цетињу. Коаутор је поставке и каталога Музеја новца на Цетињу. Говори енглески.

Контакт: petarlekic@yahoo.com

Љиљана Лазаревић - координатор пројекта, рођена 7. септембра 1973, дипломирала је на Одсеку за историју Филозофског факултета у Београду. Од 2003. ради као наставница историје у Основној школи „Краљ Петар Први” у Београду, а 2008. је у истој школи изабрана и за шефа Секције за историју и географију, а ту дужност обавља и данас. Поред тога, од 2004. до 2008. координатор је тима Србије у регионалном ЕУРОКЛИО пројекту Историја на делу, Од 2006. учествује у пројекту ЦДРСЕЕ Подучавање историје у југоисточној Европи, као тренер за наставнике (друго издање материјала с овог пројекта 2010), од 2008. је члан из Србије у тиму уредника додатног наставног материјала „Обични људи у необичној земљи”. Министарство образовања 2011. године именује тим за спровођење нових стандарда за наставу историје у којем поновно има задужење тренера за наставнике, а уједно постаје и члан тима формираног за израду завршног испита из историје за шести разред на основу нових стандарда – пилот програм. Године 2012. изабрана је за члана националног тима за припрему завршних националних испита – матурских питања из историје – на завршетку школовања у основним школама, те коначно (2010–2012) постаје координатор тима Србије и аутор радионице у ЕУРОКЛИО пројекту Историја која повезује. Активно се служи енглеским језиком.

Контакт: lilana@sbb.rs

Емина Живковић - координатор пројекта, је рођена 13. марта 1970. Завршила је Филозофски факултет у Београду, Одсек за историју и од 2000. године ради као наставник историје у Основној школи „Ђура Јакшић” у Београду. Од 2001. године до данас ради као тренер за наставнике у пројекту ЦДРСЕЕ Подучавање историје у југоисточној Европи (друго издање материјала с овог пројекта 2010), од 2004. до 2008. координатор је тима Србије у регионалном ЕУРОКЛИО пројекту Историја на делу, а 2011. је изабрана за члана тима именованог од стране Министарства образовања за спровођење нових стандарда за наставу историје као тренер за наставнике, те тима за израду завршног испита из историје за шести разред на основу нових стандарда – пилот програм, док је 2012. постала члан националног тима за припрему завршних националних испита – матурских питања из историје на завршетку школовања у основним школама. Од 2010. до 2012. године била је координатор тима Србије и аутор радионице у ЕУРОКЛИО пројекту Историја која повезује, након чега је остала у пројекту као чланица тима. Активно се служи енглеским језиком.

Контакт: emina.zivkovic.ez@gmail.com

Др Ивана Добривојевић (1975) запослена је као научни сарадник на Институту за савремену историју. Ауторка је књига „Државна репресија у доба диктатуре краља Александра 1929–1935.” (2006) и „Село и град. Трансформација аграрног друштва Србије 1945–1955.” (2013). Бави се истраживањем државне репресије, процеса урбанизације и модернизације, као и свакодневице „обичних” људи у социјалистичкој Југославији.

Контакт: dobrivojevicivana@ikomline.net

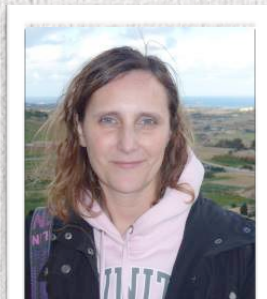
Др Горан Милорадовић рођен је 1965. Запослен је у Институту за савремену историју у Београду као стручни сарадник. Говори руски и енглески. Његово поље интересовања је историја средње и источне Европе (Русија, Хабсбуршка монархија, Југославија), а нарочито историја идеја, као и друштвена и културна историја. Тренутно је председник и шеф за обуку у Удружењу за друштвену историју – ЕУРОКЛИО у Србији. Члан је уредничког одбора Историјског годишњака.

Контакт: goran.miloradovic@absolutok.net

Ирена Параџик Ковачич - координатор пројекта је рођена 1978. у Љубљани, где је завршила основну и средњу школу. Дипломирала је историју и педагогију на Филозофском факултету у Љубљани. Ради као наставник у гимназији „Јоже Плечник“ у Љубљани, а од 2002. члан је Удружења наставника историје Словеније. Објавила је неколико научних радова у специјализованим магазинима, држала неколико јавних предавања и радионица, те учествовала у више школских, ваншколских и међународних пројеката.

Контакт: irena.paradzik@guest.arnes.si

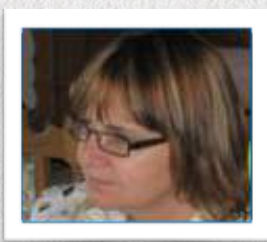
Вања Зидар Шмиц - координатор пројекта, је рођена 1973. у Љубљани, Словенија. Дипломирала је историју и етнологију на Универзитету у Љубљани. Наставник је историје у средњој школи од 1998. Такође је и члан Удружења наставника историје Словеније. Тренутно ради као наставник историје у гимназији ЕРУДИО, гдје је била укључена у неколико пројеката, а у последње три године углавном у *Comenius* пројектима.

Контакт: vanjaz@telemach.net

Мр Марјета Шифрер рођена је 1973. у Крању, где је завршила основну и средњу школу. Дипломирала је историју и руски језик на Филозофском факултету у Љубљани. Ради као наставник историје у ОШ „Накло“ од 1999. Предаје историју, грађанско образовање и руски језик. У новембру 2006. завршила је постдипломске студије из дидактике историје. Активно сарађује са Националним институтом за школу и образовање. Осим тога, објавила је неколико радова у специјализованим часописима, одржала неколико јавних предавања и радионица, и учествовала у међународним пројектима.

Контакт: marjeta.sifrer@os-naklo.si

Мр Хелена Мешњак је рођена 1957. У Словењ Градецу. Основну школу завршила је у Дравограду, средњу школу у Марибору, а Факултет хуманистичких наука у Љубљани. Хелена је дипломирала историју и социологију 1983. године, а 2001. магистрирала на тему економске историје Межишке долине од краја Другог светског рата до самоуправљања. Тренутно предаје на Пословно-економској школи у Цељу. Члан је Удружења наставника Словеније и Удружења историчара Словеније. Заједно са студентима, Хелена је укључена у АЦЕС пројекте. Успешно сарађује са Удружењем наставника Словеније и објављује радове у специјализованим часописима.

Контакт: helena.mesnjak@guest.arnes.si

Мр Јелка Разпотник већ 13 година ради као наставник историје у гимназији „Шентвид“ у Љубљани. Сарађује са Националним образовним центром за обуку наставника, држећи предавања из историјских и образовних предмета за наставнике историје. Сарађује са Одсеком за историју на Факултету хуманистичких наука, у обучавању студената за наставу историје. У периоду од 1999. до 2003. била је председавајућа Удружењу наставника историје Словеније, а још четири године била је потпредседник. У периоду од 2001. до 2007. била је члан борда ЕУРОКЛИО-а, Европског удружења наставника историје. Учествовала је у неколико програма обуке наставника историје у организацији Савета Европе.

Учествовала је у неколико годишњих скупштина ЕУРОКЛИО-а, као представник Удружења наставника историје Словеније. Објавила је неколико радова из области наставе историје и савремене националне историје. Такође је аутор и уредник уџбеника из историје за средњу школу и других публикација са европском тематиком. У протекле четири године била је уредник у издавачкој кући „Рокус Клет“.

Контакт: jelka.razpotnik@rokus-klett.si

Сњежана Корен предаје дидактику историје на Одсеку за историју Факултета хуманистичких и друштвених наука на Загребачком свеучилишту. Има докторат из савремене историје, стечен на истом свеучилишту. Раније је низ година радила као наставник историје и тренер за наставнике. Поред рада на свеучилишту, она је и испитивач на државном испиту за наставнике историје у Хрватској. Њена подручја интересовања и области у којима је много објављивала укључују политике историје и сећања у социјалистичкој Југославији и земљама насталим после њеног распада, историју историографије и наставе историје, компаративну анализу уџбеника историје и планова и програма, иницијални тренинг наставника у Европи, интеркултурно образовање итд. Од 1999. укључена је у неколико међународних и хрватских пројеката који се баве реченом тематиком. Објавила је књигу („Политика повијести у Југославији 1945–1960: Комунистичка партија Југославије, настава повијести и историографија“), бројне чланке и поглавља у књигама, као и неколико уџбеника о историји 20. века.

Контакт: snjezana.koren@zg.htnet.hr

Јоке ван дер Леув - Рорд, оснивач и специјални саветник у ЕУРОКЛИО-у, Европском удружењу наставника историје. Дипломирала је историју на Универзитету у Гронингену, Холандија. У периоду 1972–1993. радила је као наставник историје, тренер за наставнике и саветник за историју. Као водећи експерт на пољу образовања из историје, иновативне методологије и транснационалне историје, иницирала је и координирала низ националних и транснационалних пројеката у Албанији, Белорусији, Бугарској, Босни и Херцеговини, Хрватској, Кипру, Чешкој Републици, Естонији, Грузији, Латвији, Македонији, Црној Гори, Румунији, Русији, Србији, Турској и Украјини. Ради као консултант за Савет Европе, Унеско, ОСЦЕ, Интернационал Алерт и Европску унију. Потпредседник је Саветодавног одбора „Џорџ Екерт“ института у Брауншвајгу (Немачка) и члан Саветодавног одбора Института за историјску културу „Еразмус“ Универзитета у Ротердаму. Јоке ван дер Лејв је аутор публикација *Куберстифтунга*, Унеска и многих међународних часописа о историји и настави историје. Холанска краљица је одликовала Јоке ван дер Лејв-Рорд 2009, орденом реда Орање-Насау, а Холандско удружење наставника историје доделило јој је награду за историју „Хејб де Рутер“.

Контакт: joke@vanderleeuw.eu

Џонатан Евен-Зохар, Директор ЕУРОКЛИО-а, дипломирао је историју на Универзитету у Лајдену, на тему Свет-историјске перспективе у образовању из историје, са почасном Крауенборх дипломом на тему Ислам и Европа. У ЕУРОКЛИО-у био је менаџер пројеката образовања из историје у Бугарској, Кипру у бившој Југославији, укључујући разне посете земљама, међународне конференције, семинаре и радионице. У оквиру ових пројеката развијени су многи аспекти публикавања, развијања планова и програма, политичких утицаја и општих ставова према образовању и настави историје. Од 2010. године његова посебна одговорност је била провођење ЕУРОКЛИО дугорочног програма на тему Историја која повезује – Како подучавати осетљиве и контроверзне теме у земљама бивше Југославије.

Контакт: jonathan@euroclio.eu

Др Питер Колинс предаје историју на колеџу Сент Мери, Универзитет у Белфасту, који је уједно и основна институција за образовање наставника (професора), и Колеџу слободних уметности. Објавио је много радова из ирске историје. У време најтежих сукоба у Северној Ирској, био је шеф за историју у средњој школи, лоцираној у 'проблематичном' подручју у Белфасту. Има много искуства као тренер у програмима који су били намењени наставницима у подељеним заједницама, нарочито у вези са предавањем контроверзних питања из историје. Учествовао је у многим конференцијама и радионицама у Европи и САД.

Контакт: p.collins@smucb.ac.uk

Сесил Есау је завршио своје мастер студије из историје на Универзитету „Вестерн Кејп“, Белвил, Јужна Африка. Тренутно је вођа пројекта Школске оралне историје на Институту за правду и помирење у Кејптауну, Јужна Африка.

Контакт: cecyl@ijr.org.za

Ејал Навех је професор историје на Универзитету у Тел Авиву и Кибуц образовном колеџу, а био је и виши сарадник у Израелском институту за демократију. Предаје историју САД на Одсеку за историју и на Правном факултету. Такође је предавао и историју Израела у Израелу и у иностранству. Професор Навех је докторат стекао на Универзитету у Берклију, САД. Највећа поља његовог истраживања су настава историје, те интелектуална и културна историја САД.

Осим својих академских радова, написао је и 7 уџбеника за израелске јавне школе. Његове последње четири књиге су „*Reinhold Niebuhr and Non Utopian Liberalism*” (Sussex Academic Press, 2002), књиге из историје: „*Toward a dialogue with the Israeli Past*” (Babel Publications, 2002) [на хебрејском], и „*United States – an Ongoing Democracy*”, (Open University Press, 2007) [на хебрејском], и „*Side By Side – Parallel Histories of Israel and Palestine*” (коаутори Сами Адуан и Дан Бар-Он), (New Press, 2012). Он је кодиректор ПРИМЕ-а и координатор и саветник у два израелско-палестинска наративна историјска пројекта.

Контакт: enaveh@post.tau.ac.il

Др Јан Лофстром предаје предмет Историја и образовање из друштвених наука на Универзитету у Хелсинкију, и допунски је професор историјске антропологије на Универзитету у Јаваскули, Финска. Његово поље истраживања су настава историје, историјска свест и историјске политике, нарочито у питањима историјске репарације. Последњи радови о овим темама, на енглеском језику, укључују „*Historical apologies as acts of symbolic inclusion – and exclusion? Reflections on institutional apologies as politics of cultural citizenship*”, *Citizenship Studies*, 15(2011):1, 93–108.

Контакт: lofstrom@mappi.helsinki.fi

Крис Калпин је педагошки саветник из Ансфорда, Велика Британија. Г-дин Кулпин је предавао историју 19 година, од тога је 10 година био заменик директора школе у руралном подручју. У последње време пише уџбенике, помаже у производњи школског програма на Би-Би-Сију, припрема „*National Trust*” водиче, води конференције за наставнике и студенте. Он је један од испитивача за ГЦСЕ, а помогао је при писању Плана и програма националне историје 1990. и његове ревизије 2007. Г-дин Калпин је, у име Савета Европе, био делегиран у разне земље бившег источног блока да наставницима говори о британском искуству.

Контакт: chris.culpin@tesco.net

Џон Хејмер је консултант за образовање и председавајући *AlphaPlus Consultancy Ltd*. Сакупио је више од 20 година предавачког и менаџерског искуства у основним и средњим школама, као и у шест колеџа, пре ступања у Школски инспекторат Њеног величанства (ХМИ) 1984. године, као стручњак за историју, евалуацију и средње образовање. Поред осталих дужности, био је инспектор за наставно особље у образовним институцијама за узраст од 11 до 19 година, и стручни саветник у Офстеду за историју, политичко образовање и музеје. Прихватио је ангажман у два локална образовна тела, тадашњи ДФЕЕ, као саветник за план и програм и његову оцену, и у СЦАА (данас *Qualifications and Curriculum Authority*). Џон је напустио ХМИ 1997. да би постао први саветник за образовну политику при *Heritage Lottery Fund* (ХЛФ). Недавно је радио са *AlphaPlus-ом* на бројним „вештинама за живот”, функционалним вештинама и пројектима процене, те као стручни консултант Савета Европе за Кипар, Косово, Украјину и Руску Федерацију.

Контакт: john.hamer@alphaplusconsultancy.co.uk

Данијела Цунцер рођена је у Немачкој 1969, а одрасла је у Немачкој и Швајцарској. Студирала је историју, географију и социјалну антропологију у Цириху и Берлину. Звање магистра је стекла из историје на Хумболтовом универзитету у Берлину (1996). Након неколико година проведених као истраживач на Хумболтовом универзитету, почела је да ради (2001) као наставник историје у средњој школи у Фрајбургу, Швајцарска (10–13 разред).

Последице Холокауста и терет прошлости били су и још увек су централна тема њеног интересовања. Након додатне обуке у пољу образовања о Холокаусту и након предавања о овој теми, нагласак је ставила на комбинацију учења у учионици изван школе, на аутентичним локацијама – током екскурзија, путовања, разговора са преживелима. Организовање средњошколске размене између Фрајбурга и Јерусалима 2010/11. ојачало је уверење о снажном утицају оваквог начина учења и разумевања које оно даје.

Поред тога, њен интерес за друга подручја са тешком прошлошћу довела су је у контакт са бившом Југославијом, где редовно путује у протеклих неколико година. Планира студијско путовање у Босну и Косово за април 2012, као и пут у Израел (на палестинске територије), са наставницима историје.

Контакт: Zunzerda@edufr.ch

